

LENIN
LA JOVENTUT

Lev Trotski

Versió catalana feta per Alejo Martínez des de: *El joven Lenin*, FCE, México, 1972 i *Vie de Lénine. Jeneusse*, Les Éditions Rieder, Paris, 1936

Índex

I. LA CIUTAT NATAL.....	2
II. LA FAMÍLIA.....	9
III. LA VIA REVOLUCIONÀRIA DE LA INTEL·LECTUALITAT.....	15
IV. EL GERMÀ MAJOR.....	23
V. ELS ANYS VUITANTA.....	27
VI. L'1 DE MARÇ DE 1887.....	33
VII. INFÀNCIA I ANYS ESCOLARS.....	39
VIII. ELS COLPS DEL DESTÍ CAUEN SOBRE LA FAMÍLIA.....	48
IX. EL PARE I ELS DOS FILLS.....	57
X. LA PREPARACIÓ.....	67
XI. A L'OMBRA DE LA REACCIÓ.....	77
XII. EL PERÍODE DE SÀMARA.....	85
XIII. L'ANY DE LA FAM. L'ADVOCAT ULIANOV?.....	95
XIV. EL JOVE LENIN.....	100
XV. LES ETAPES DEL DESENVOLUPAMENT.....	106

I. LA CIUTAT NATAL

Junt amb moltes altres coses, la revolució canvià l'antiga divisió administrativa del país. Desaparegueren les governacions o províncies establides per Caterina II que, en el curs de segle i mig, s'havien identificat de tal manera amb el règim polític, el dret i la literatura, que en una certa forma eren ja part de la mateixa naturalesa. La governació de Simbirsk, en la qual es desenrotllaren la infància i la primera joventut de qui havia d'ésser Lenin, formava part d'aqueixa gegantina regió que ha estat unificada i dominada pel Volga, rei dels rius russos. Qui ha crescut a la vora del Volga porta gravada la imatge del riu durant tota la seua vida. La peculiaritat i la bellesa del riu es deuen al contrast de les seues riberes: la dreta s'alça com alta i muntanyosa barrera enfront d'Àsia, en tant que l'esquerra s'estén en una vall cap a la incommensurable regió de l'oest. Enfront de l'espill inquiet del riu s'aixeca, fins una altura de cent cinquanta metres, la muntanya sobre la qual s'estén la ciutat de Simbirsk, amb el verd dels seus jardins: la més retrògrada i allunyada de totes les de la regió del Volga. L'altura sobre la qual s'assenta constitueix la divisió de conques entre el Volga i un dels rius secundaris del sistema, el Sviaga; aquests dos corrents, paral·lels durant cent quilòmetres per un capritx de la formació orogràfica, flueixen després en sentit oposat un de l'altre: el Volga cap al sud i el Sviaga cap al nord. Però davant les altures de Simbirsk, el Sviaga s'apropa tant al Volga que la ciutat queda en el marge dret d'ambdós rius.

En l'època en que s'inicia aquesta narració, quan la família Ulianov s'instal·là en Simbirsk (1869) feia ja 220 anys de la fundació de la ciutat. Els grans russos avançaven constantment vers les riques terres del curs mitjà del Volga, que ja havien estat colonitzades

per txuvaks, mordvins i tàrtars, els qui, en haver empentat els nòmades cap a l'orient, havien construït forts de fusta en aqueixa regió.

En el mateix any en què Anglaterra realitzà, la seua “gran revolució” (1648) es fundà la ciutat de Simbirsk, en nom del tsar de Moscou, sobre el marge dret del Volga, com a centre administratiu de la regió colonitzada i com a fort militar. L'enorme quantitat d'habitants fronterers, colonitzadors i cosacs, no sols constituïa per al tsarisme una barrera de defensa mòvile, sinó també un perill. Cap allà, cap als confins de l'imperi, fugien serfs, camperols, soldats i empleats públics que s'havien fet creditors a càstigs i, en general, tots aquells que tenien algun conflicte amb les autoritats de Moscou i, posteriorment, de Sant Petersburg, dissidents i sacerdots sectaris de tota mena, així com no pocs criminals. En la vasta extensió regada pel Volga rondaven bandits que inquietaven els comerciants, als boiars i voivodes; s'unien en vertaderes bandes de genets, irrompien en les ciutats, impedièn el cobrament d'impostos i, en agraïment per açò, el poble oprimint els perdonava allò que li feien i els honorava en les seues cançons.

Uns vint anys després de la fundació de Simbirsk, esclatà a la regió del Volga la famosa rebel·lió d'Esteban Rasin qui assolí reunir un gran exèrcit d'homes armats, mancats de llar per a acabar amb els voivodes i els boiars. Durant cinc anys féu estendre el terror per la zona del Volga i del Mar Caspi, omplint Moscou d'un pànic mortal. Tsaritsin, Saratov, Sàmara, una rere l'altra, les ciutats del Volga es lliuraren als rebels. Només Simbirsk se sostingué. Els nobles i descendents dels boiars mantingueren el lloc fins que els arribà ajuda de Kazan. Ací, davant Simbirsk, patiren els rebels en lluita amb l'exèrcit tsarista, equipat a l'europea, una terrible derrota. La vora del Volga fou coberta de patíbuls, i vuit-cents homes foren executats. L'Ataman, seriosament ferit, fou portat presoner a Moscou on, segons el costum, se l'esquarterà. El record de Rasin encara viu a la regió del Volga i en tota Rússia. Els tossals de Kamixin, on els rebels aixecaren el seu campament, serven el nom de Tossals de Stienka Rasin. En l'epopeia popular, Esteban Rasin és una de les figures més estimades. La intel·lectualitat radical cantava entusiasmada les cançons compostes pels seus poetes sobre Stienka.

Un poc més de cent anys després, sota Caterina, quan França s'apropava a la seua gran revolució, tornà a sorgir en aqueixa zona un perill amenaçador: Emilià Pugatxev s'aixecà al capdavant d'un gran exèrcit de descontents i rebels de la regió del Volga i ocupà una ciutat rere altra. No tocà Simbirsk, però pel sud arribà fins a Tsaritsin, on el derrotaren les tropes regulars. Els seus mateixos soldats el lliuraren i fou enviat en una gàbia de ferro a Moscou, on patí el mateix destí que Rasin.

Aquestes dues revoltes de la zona del Volga constitueixen la tradició específica de la revolució camperola de l'antiga Rússia. Malgrat la seua enorme força, no aportaren cap alleugeriment al poble. Una llei de ferro de la història indica que una rebel·lió, limitada a si mateixa, no pot desenvolupar-se fins a ésser una vertadera revolució. Encara que la seua rebel·lió assolisca una victòria completa, el camperolat no pot fer una altra cosa que elevar una nova dinastia al poder i formar noves castes feudals; la història antiga de Xina n'està plena d'exemples. Només sota la direcció d'una classe revolucionària urbana pot esdevenir una lluita camperola en instrument per a la transformació de la societat. Però les antigues ciutats russes estaven formades per la noblesa rural, per la burocràcia i les seues famílies i no posseïen forces progressistes de cap mena. Aquesta també fou la causa que, després de cada gran moviment popular dels segles XVII i XVIII al Volga, la sang vessada es perdés al Mar Caspi, i el jou tsarista i feudal es fes més insuportable que abans. El fet que durant les dos grans revoltes Simbirsk romangués ferm es deu indubtablement al seu caràcter de fortalesa dels boiars i de la noblesa rural. Aquesta ciutat del curs mitjà del Volga (on Lenin veié la primera llum) sostingué fins a l'últim moment el seu caràcter reaccionari tant en el període de la Revolució d'Octubre, com després, durant la guerra civil.

Pot dir-se que l'antiga Rússia era tota com una aldea, i la governació de Simbirsk era l'essència concentrada de la Rússia antiga. Fins i tot a finals del segle passat, el percentatge de la població urbana no passava del 7%, i a penes es diferenciava, en la seua composició, de la població camperola. En les estepes i als boscos es manifestaven els contrastos socials al nu, i amb doble cruesa. Els camperols de Simbirsk disposaven de molta menys terra que els de la resta de la regió del Volga; una tercera part de les granges no tenien cavalls, els seus propietaris pertanyien a grups paupèrrims. La classe més oprimida, o siga la dels habitants d'origen estranger, patia doblement. Les terres més extenses i millors es trobaven en mans de latifundistes, els quals ocupaven el 73 % dels terrenys. Pitjor encara era la situació pel que fa a la propietat dels boscos perquè de més de milió i mig d'hectàrees de bosc, més de la meitat pertanyia a l'administració d'hisendes, és a dir, a la família del tsar, i una tercera part als grans terratinents; per als camperols, que constituïen el 95% de la població, no quedava més que la cinquantena part del bosc. Certament, per tal d'odiar la barbàrie feudal s'havia d'haver nascut en Simbirsk!

Ja en el seu aspecte exterior la ciutat mostrava clarament l'estructura social de la província i de tota la regió. L'antiga Simbirsk constava de tres parts molt diferenciades entre si: la de la noblesa, la dels comerciants i la dels petits burgesos. A la cúspide de la muntanya, que era anomenada La Corona, es trobava el barri aristocràtic de la noblesa. Ací estaven la catedral, les oficines administratives, les institucions educatives, el bulevard. Hi havia cartells que no sols adornaven el lloc de reunió de la noblesa i l'oficina de la noblesa, sinó també els hotels de pas de la noblesa i fins i tot els banys de la noblesa. Als carrers amplis, amb voreres de fusta, s'alçaven, enmig de jardins, lliurement, les cases dels grans terratinents, que més bé semblaven mansions de senyors rurals. Al bulevard, a la vora del riu tocava a les nits, per a un públic escollit, una orquestra militar. Així, aquesta part del Volga, fins i tot amb la seua misèria i les seues epidèmies, amb els seus camperols esclavitzats i amb els treballadors forçats del riu, oferia, vista des del bulevard, desenes de quilòmetres riu amunt i riu avall, amb la brillantor fascinant de les aigües, les petites illes boscoses i a la llunyania la plana, un espectacle incomparable.

De la noblesa de Simbirsk provenien molts comandants i personatges que ostentaven altes condecoracions, però que no s'havien distingit en cap forma. L'orgull de La Corona era l'historiador oficial Karamzin que, segons una irònica frase de Puixkin, senzilla i graciosa, "havia provat la necessitat de l'absolutisme i la gràcia del *knut*". Aquest adulator historiador de l'època de Nicolau I després de la seua mort, fou considerat digne de tenir un monument al·legòric en la seua ciutat natal. L'antiga musa de la història, que tan mal harmonitzava amb el clima, la flora i la fauna de la zona del Volga, fou batejada pel poble amb el nom de la "dona de ferro". I les camperoles que es reunien anualment en Simbirsk per a anar a saludar la verge de Kazan, resaven fervorosament a la pagana Clio a qui, en la senzillesa de la seua ànima, prenién per la màrtir Bàrbara.

La vessant de la muntanya estava coberta d'hortes d'arbres fruiters, molts d'ells plantats per sacerdots sectaris proscrits. A l'altra banda del petit riu Simbirka, que travessa la ciutat, s'estenien els comerços en què, als dies de mercat, s'amuntonaven i empolsegaven quitrà i grans, peixos secs i salats del Volga, pans, llavors de gira-sol i d'altres llepolies. En cases ben assegurades, amb fortes reixes a les portes, vivien els comerciants en teles, grans i fustes, i els moliners. Alguns ja havien amassat capitals de centenars de milers i dirigien les seues mirades vers la cima noble del tossal. Finalment s'estenien els petits burgesos, genteta insignificant i temorena, que vivia en les vores de la ciutat. Les seues casetes o miserables cabanyes, amb bretxes en compte de finestres, amb colomers i caixes per a estornells, estaven disperses, unes vegades en rases i altres en elevacions del terreny, ja solitàries, ja en grups, davant carrers estrets i carrerons, enmig de tanques derruïdes i brutes. Porcs grossos i

fangosos i gossos de pellam hirsuta donaven vida a aquest paisatge ingrat. Des d'ací començava l'aldea, tan pobre en el bosc com en l'estepa d'aquesta província.

Lamentable i cruel era l'endarrerit "gòtic social" de Rússia, especialment ací, en el Volga, on el bosc, bressol de l'estat rus, xocava contra l'estepa nòmada. Les relacions socials no tenien estabilitat i consistència; s'assemblaven a aqueixes construccions de fusta, fetes sense cap regla, que alçava el colonitzador rus, amb la fusta acabada de tallar, per a fer alberg. També portaven el segell d'allò provisional la majoria de les ciutats russes, fetes principalment de fusta, on els incendis eren força freqüents, però que es reconstruïen molt de pressa. En 1864 un gegantí incendi que durà nou dies consumí les tres quartes parts de la ciutat de Simbirsk. Centenars de persones moriren entre les flames. Però en el curs de l'any següent, s'alçà de les seues cendres aquest Fènix de fusta, amb totes les seues 29 esglésies. No obstant això, Simbirsk creixia molt lentament; cap a 1870 no assolía les 30.000 ànimes; la província sinistra i famolenca, que llaurava la terra amb l'aladre de fusta, no requeria una ciutat major, que hauria sobrepassat les seues forces.

No obstant això, a la primavera, Simbirsk resultava bella; tota la muntanya floria amb el luxe dels seus jardins, l'aroma de les flors, de les pomeres i cirerers omplia la cima noble del tossal; en els cantons s'hi podia veure relluir el Volga que inundava les terres en una amplària de dos a tres quilòmetres; a les nits cantaven els rossinyols als parcs. Així, com un paradís perdut, recorden aquesta ciutat els antics habitants de La Corona. Però passava la festa de la naturalesa a la primavera; el sol cremava el verd dels jardins i la ciutat aleshores es mostrava en tot el seu descuit, amb la pols dels seus carrers i carrerons, que les pluges d'estiu convertien en fang i, a l'hivern, quedava coberta per una grossa capa de neu. "Aquesta no és una ciutat, sinó un cementeri com totes aquestes ciutats", digué Gontxarov de la seua ciutat natal, Simbirsk.

En la part alta de la població transcorria la vida èbria i enfitada, sense preocupacions. Decididament no hi havia res que pagués la pena d'afanyar-se. No fou casualitat el que Gontxarov, originari d'aquesta ciutat i educat en ella, creés la figura d'Oblomov, aqueixa encarnació de la immobilitat patronal, temorenc de tot esforç, satisfet de la seua ociositat; el vertader i inimitable tipus rus antic, creat pel dret feudal de l'esclavitud, a què sobrevisqué molt de temps i que fins als nostres dies no ha desaparegut per complet. A 1.500 quilòmetres de distància de Sant Petersburg i a 900 de Moscou, Simbirsk no tenia, fins a les acaballes del segle XIX, línia pròpia de ferrocarril. L'únic periòdic polític era les *Notícies del Govern*, que apareixia dues vegades a la setmana. Cap a finals del segle passat encara no s'havia instal·lat el telèfon a la ciutat. Vertaderament, la capital ideal per al tipus Oblomov de la Rússia antiga.

Dues jerarquies unides entre si, i al mateix temps antagòniques, la burocràcia i la noblesa, es repartien la influència i dominaven la ciutat i tota la província. A la cúspide estava el governador, l'ull de Sant Petersburg, encarnació del poder, defensor del somni dels grans terratinents contra els fantasmes perillosos, a l'estil Pugatxev. L'Església prenia la paraula en segon lloc, encara que de fet els popes quedaven darrere dels comerciants. Només el bisbe figurava com a representació reconeguda de l'Olimp, espècie de governador espiritual amb veu i vot. Entre els buròcrates existia una llista particular de rangs, immutable, en la qual, d'una vegada per sempre, s'havia classificat les persones, segons la seua importància, en tretze jerarquies.

Els nobles es regien per les distintes tonalitats de la sang blava i s'esforçaven en mirar des de dalt els buròcrates amb aspiracions d'ascens social. Problemes com ara el lloc que li tocava ocupar a cadascun en la catedral, el torn que hauria de fer per a besar la santa creu o la maneta de l'esposa del governador, eren objecte d'apassionades i bel·licoses discussions que inevitablement acabaven amb grandioses borratxeres i no poques vegades amb colps. Quan es tractava de l'honor, especialment en plena gresca, els cavallers de Simbirsk no cuidaven ni les galtes alienes ni les pròpies. Mentre, a les cases dels nobles, florien tendres donzelles del

tipus Turguénev que, d'acord amb la seqüència de les lleis naturals, havien d'esdevenir més tard avars ames de terres o envejoses esposes de buròcrates.

A principis de 1860, quan es posà de moda utilitzar la literatura per a desemascarar els vicis, el poeta radical Minaiev, tot i que noble de la província de Simbirsk, cantà a Sant Petersburg, en versos satírics, a la seua ciutat natal, “la pàtria dels peixos secs, de la brutícia i de la intriga”, als nobles més principals amb el seu luxe insultant, les seues bromes pesades, les seues poses orgulloses, els seus harems de serves; al malgastador incomparable que es jugava els seus camperols a les cartes, als liberals que “en honor del gat de nou cues” endossaven llargs discursos, als pretesos sants, que destrossaven les mandíbules dels seus servents, als bisbes, que deixaven els acòlits plens de blaüres durant la missa, al director de l'escola superior, maleït per tota la ciutat, al buròcrata pillet... tot fou esmentat per Minaiev en versos ben rimats, i sense perdonar ningú. Això causà que, quan molts anys després, ja tranquil i calmat, tornà a la seua ciutat natal, on ja havia crescut una nova generació, ni un sol dels nobles correspongué a la seua visita ni acudí a acompanyar el seu taüt quan morí. Bé sabia aqueixa gent defensar l'honra de la tradició familiar!

Finalment sonà l'hora (encara mancaven prop de deu anys per al primer centenari de la rebel·lió de Pugatxev i perquè es compliren 200 anys de la de Rasin) i l'esclavitud, ja profundament minada pel desenvolupament de la burgesia, hagué d'ésser abolida des de dalt. El tsar obligà el mugic no sols a pagar-li al senyor feudal per la seua llibertat personal, sinó també per la terra que havia treballat sempre i que, a través de la reforma, havia estat adjudicada al senyor. L'acta d'“alliberament” fou per als camperols una gegantina operació financera, doblement ruïnosa. A més a més, els pagaments per l'alliberament aportaren a l'economia dels amos allò que sempre els havia mancat: diners en efectiu. Els senyors terratinents tancaren l'edat d'or amb fantàstics banquets de difunts, cada qual on pogué: en París o en La Riviera, a Sant Petersburg o en Moscou i, els menys opulents, en les seues pròpies hisendes o en Simbirsk, en aqueix terreny comú de la senyoria, que era el barri noble de la ciutat. Però els pagaments es fongueren com la cera i no es pogué pensar ni tan sols en una repetició. Els bons especuladors, que saberen seguir el ritme del segle, assoliren un lloc al zemstvo (consell rural) o trobaren la forma d'ocupar-se en la construcció de ferrocarrils; altres casaren els seus fills amb filles de comerciants o donaren les seues filles en matrimoni als hereus dels comerciants. Però la gran majoria caigué víctima de la liquidació històrica; nombroses vegades hipotecaren les seues terres, després vengueren les seues cases de la ciutat i la seua residència familiar al camp, amb totes les seues construccions adjacents, el jardí ombrejat, les muses d'algeps i del camp de criquet. Ja arruïnats, maleïen la reforma que havia llençat a perdre el poble, havia empobrit la terra, havia fet que en els boscos de Simbirsk moriren els marts i els erminis, i que fins i tot el Volga ja no produís esturions tan grossos com en els vells temps. Els reaccionaris demanaven una altra vegada el knut i enviaven escrits Sant Petersburg en què sostenien que resultaria molt adequat reimplantar la servitud. Els liberals s'enfuriaren per la lentitud del progrés i secretament donaven diners a la Creu Roja Revolucionària. Però els partidaris del knut eren incomparablement més nombrosos.

Al barri dels comerciants de Simbirsk, on la immobilitat conservadora prenia formes molt més bastes que als cercles de la noblesa, la reforma donà per resultat que la cobdícia tradicional adquirís un abast fins llavors desconegut. Precisament d'aquest cercle sorgiren amb la major freqüència els compradors de les finques dels nobles i de les seues cases de la ciutat. En el sagrat recinte de l'Olimp provincial s'introduïren comerciants barbuts; certament encara no s'atrevien a canviar les gorres folrades de cotó pel barret suau, ni les botes altes pels botins francesos; però ja havien deixat la humilitat en el parlar. Així començà a establir-se en La Corona de Simbirsk aquesta simbiosi poc harmoniosa, però no per això menys efectiva, de noblesa, comerciants i burocràcia que, en diverses formes, determinà la

fisonomia oficial de Rússia durant més de mig segle, des de l'abolició de la servitud, en 1861, fins a l'enfonsament de l'antiga societat russa en 1917.

El progrés econòmic empentava d'occident a orient, i del centre a la perifèria. La mateixa ruta prengueren les influències polítiques. La regió del Volga, zona la més endarrerida d'un país endarrerit, no podia sostreure's a les idees ni als intents d'acció que preparaven la transformació revolucionària de Rússia. Durant el primer quart del segle XIX, N I Turguénev, il·lustrat noble de Simbirsk i conseller d'estat, partidari dels enciclopedistes i enemic de la servitud, entrà a formar part d'una societat secreta a Sant Petersburg, una d'aquelles que preparaven el conegut aixecament dels guàrdies el 14 de desembre de 1825. L'heroica i desesperada demanda constitucional de la joventut progressista d'uniforme, als rengles de la qual és indubtable que es trobava també l'elit de les famílies nobles de Simbirsk, fou emmudida amb metralla. Turguénev, que assolí salvar-se fugint a l'estranger, fou condemnat a mort en absència; prompte seria conegut en tota Europa gràcies a un llibre sobre Rússia que publicà en França. La rebel·lió dels desembristes és considerada en la història russa com a punt de divisió entre els aixecaments de guàrdies cortesans, ocorreguts en el segle XVIII i la lluita d'alliberament posterior, a la que serví de dramàtica introducció.

Les tradicions dels desembristes serviren d'escola a l'anomenada generació dels anys 40 que, segons la frase d'un altre Turguénev, el famós novel·lista, s'uní davall el "Jurament d'Anníbal" contra l'esclavitud. El publicista més notable d'aquesta generació fou A N Herzen. En l'extrema esquerra s'alça la monumental figura de l'eslavòfil, demòcrata i posteriorment pare de l'anarquisme internacional, el noble rus Bakunin. Simbirsk, excepcionalment, no forní a la generació del 40 un hisendat liberal, sinó un fill de comerciant altament conservador, Gontxarov, el qual assolí, en crear la figura d'Oblomov, pronunciar artísticament la condemna inapel·lable de la cultura feudal.

La guerra de Crimea (1853-1856) acabà d'enfonsar el pretès poder bèl·lic del tsarisme. El vaixell de vapor triomfà sobre la barca de vela i el capitalisme sobre l'economia agrícola dels latifundistes. El sistema d'oficials fanfarrons de bigot engomat que s'havia alçat sobre els ossos dels desembristes i sostingut durant trenta anys, rebentà expandint una olor de podrit. La misteriosa mort del tsar, a qui A N Herzen donà el nom de "Nicolau del Fuet", obrí les comportes al descontent general. La premsa començà a fer ús d'un llenguatge excepcionalment audaç. Amb l'usurer alliberament dels camperols s'establí l'època de les anomenades "Grans Reformes". A l'aldea, defraudada en les seues esperances, dominava una sorda rebel·lia. Als cercles públics avançats es produí una ruptura oberta; i com a contrapès als moderats sorgiren els radicals. La contraposició entre aquests dos corrents polítics fou descrita pel sensitiu Turguénev en la seua novel·la *Pares i fills*, com una ruptura definitiva entre els homes dels anys quaranta i els dels seixanta. Tractar d'explicar el problema per l'abisme entre generacions és considerar només una part de la veritat, que enfosqueix el conjunt. En els fons, aquesta lluita tenia un caràcter social. Els grans terratinents il·lustrats, que lamentaven la pèrdua dels seus privilegis de nobles, foren desallotjats per una nova classe social, que mai havia tingut privilegis, i per tant no tenia res a lamentar. Per descomptat, aquest nou grup social no tenia una educació estètica i de maneres refinades, però, per contra, era més nombrós, més decidit i més disposat a sacrificar-se. Estava compost principalment per fills de sacerdots, oficials de segona categoria, petits buròcrates, comerciants, nobles arruïnats i també per un reduït nombre de petits burgesos i camperols; per estudiants, seminaristes, mestres d'escola elemental; en una paraula, els anomenats *rasnotsxinzen* (els desclassats), la intel·lectualitat que no pertanyia a cap dels grups socials existents i a la que, justament en aqueixa època, se li havia ficat al cap prendre en les seues mans el destí del país. Sobtadament es col·locà en primer terme la joventut estudiant amb la seua protesta, i la paraula estudiant fou durant molts anys, per al poble, sinònim de la paraula nihilista, encunyada per Turguénev.

Al mateix temps, l'enfonsament del domini militar alliberà la generació anterior del seu "Jurament d'Anníbal" i, fins a un cert punt, la col·locà políticament en la reserva. Els partidaris de l'occident liberal s'esforçaven perquè Rússia avancés, encara que a passos lents, vers la civilització europea. Al contrari, els *rasnotsxinzen* veien amb tota claredat la perspectiva d'un destí especial per al poble rus, que tindria la possibilitat d'evitar l'esclavitud del capitalisme i de lluitar directament contra l'opressor.

Tanmateix la seua barreja d'utopisme, allò que pretenien els homes del 60 resulta incomparablement més valerós que el superficial jurament dels seus pares. Per exemple, cap a 1863, Turguénev respongué en to de desafiament a certs consells ben intencionats: "Mai he escrit per al poble. Escric per a la classe de públic al qual pertanc..." En canvi, els homes nous cercaven apassionadament camins per a arribar al poble. En compte de dirigir prèdiques humanitàries i contrites a la classe dominant, es dedicaven a predicar l'odi entre els oprimits. Com Gontxarov, Turguénev es girà contra els "fills" als quals anomenà "rebrotos desencaminats". Turguénev els atacà amb la seua característica coqueteria, Gontxarov amb calúmies i dieteris. En la novel·la *La fallida*, que té com a escenari una finca de nobles a la regió de Simbirsk, Gontxarov pinta, com a vergonyós exemple, que el nihilista Mark Volotxov s'atrevis a substituir Déu per les lleis de la química, que demanés prestat als nobles liberals diners que mai tornava, que atragués als joves al camí de l'anarquia i que seduís les donzelles nobles. El col·lectivista Volotxov no era, doncs, un xicot tímid, no l'afligia la condemna dels pares, sinó que avançava decidit a l'atac. Amb els anys seixanta començà l'època de la lluita revolucionària, ininterrompuda, i cada vegada més despietada.

No sols la literatura, sinó també la crònica històrica reten testimoni que Simbirsk conegué als nihilistes des de primerenca hora; alguns hi havien arribat desterrats, fugint de la policia que els cercava en ciutats més importants, d'altres s'havien format allí mateix, davall la influència dels desterrats. És digne de senyalar que, d'aquesta regió oblidada de tots, sovint sorgiren revolucionaris decisius per a aquella època. Per exemple, entre els estudiants d'esquerra ocupaven lloc important els casacs del Don i de Sibèria, és a dir, joves que provenien d'un medi d'agricultors rics i alguns de províncies amb una noblesa rural, com la de Simbirsk.

La violència del xoc dels nous corrents amb l'anquilosament d'aquest racó apartat del món produí, entre els joves més sensibles, la ruptura amb les velles creences i vincles, per a després immolar-se al servei de la revolució. Les regions endarrerides, en determinat moment, solen llançar-se a la cerca del progrés amb una decisió destructora. Rússia ha demostrat açò en el curs de la seua història.

El terrible incendi que es produí en Simbirsk en 1864, junt amb altres diversos incendis que esclataren aqueix mateix any a Sant Petersburg i en altres ciutats de província, tingueren un misteriós origen polític. El govern cercà els culpables entre els polonesos i els revolucionaris, però no hi pogué trobar-ne cap. Els partidaris de la servitud llençaren la culpa als nihilistes i amb aquest pretext demanaren l'abolició de la reforma camperola. Per a donar major força a aquesta petició provocaven, per la seua banda, incendis. La investigació dirigida pel baró Wrangel, sobre les causes de l'incendi de Simbirsk no produïren cap resultat.

Però com es necessitaven bocs expiatoris, foren condemnats a mort dos soldats. Es diu que el senador Sxdanov, que substituí Wrangel, en el curs de dos anys d'investigacions, reuní proves contundents de la culpa d'una banda reaccionària; però quan marxava camí de Petersburg morí sobtadament i mai es trobaren els seus papers. El tercer instructor, general Denn, deixà en llibertat els sospitosos als qui havia empresonat el seu antecessor i declarà que tota investigació resultava impossible. Així, en 1869, quan els Ulianov arribaren a Simbirsk, el senat decidí "lliurar tot l'assumpte a l'oblit", cosa que es féu per a satisfacció general.

A l'extrem del barri noble de la ciutat, en el mateix lloc en què fos destruït l'exèrcit de Rasin segons la tradició; en el tranquil i apartat carrer de Streletzke, no lluny de la presó, en un edifici adjacent, vingué al món, el 10 d'abril de 1870, el tercer fill de l'inspector d'escoles populars Ulianov. Fa ja molt de temps que no està l'edifici, però pot hom suposar que no es diferenciava gran cosa de les altres construccions de fusta que hi ha en aquesta ciutat del Volga. En el bateig es donà al xiquet el sonor nom eslau de Vladimir, que significa, si fa o no fa, dominador o senyor del món. Tant els pares com el sacerdot estaven molt lluny de considerar el nom com profètic, però el xiquet nascut a la vora del Volga estava destinat a ésser dirigent i dominador del poble. Simbirsk canviaria el seu nom pel d'Ulianovsk. L'edifici on es reunia la noblesa de la ciutat es convertiria en la Casa del Llibre, i portaria el nom de Lenin. La Rússia dels tsars es transformaria en la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques.

II. LA FAMÍLIA

Tant els amics com les altres persones, incloent-hi aquells que posteriorment es convertiren en els seus més acèrrims enemics, parlaven en termes elogiosos del caràcter laboriós i de l'harmonia que regnava en la família Ulianov; de la puresa de les seues relacions internes, de l'atmosfera plena de joia de viure que s'observava en el menjador, quan tots estaven asseguts a taula. La falta d'una pobresa opressiva o d'una abundància desmoralitzadora, el constant exemple vivent del pare, dominat per la seua consciència del deure i el seu amor al treball; l'atenció activa i tendra de la mare, l'interès comú en tots vers la literatura i la música, tot el conjunt d'aquestes circumstàncies exerciren una profitosa influència per a la formació d'un caràcter sa i ferm en els fills.

Ilià Nicolaievitx Ulianov, el cap de la família, provenia dels cercles petit burgesos d'Astracan. En aquesta classe estava encarnada tota la misèria cultural de l'antiga Rússia. Els elements actius que havien tingut èxit en aquest grup social s'afanyaven a fer-se comerciants o, a través de l'escola, trobaven acomodament en la burocràcia i servien els nobles. Si hom exceptua els treballadors industrials, als qui s'associava amb els camperols i els petit burgesos, encara que no eren ni una cosa ni l'altra, quedava en la petita burgesia una multitud heterogènia de gent menuda, fragments socials d'altres classes, artesans miserables, comerciants als límits del pauperisme, conreadors de llegums, taverners principiants, gent sense ocupació definida, que s'havia instal·lat en els confins de la ciutat i que, mal que bé, es guanyaven el pa entorn dels senyors nobles, els empleats públics o els comerciants. No sabem amb exactitud en què s'ocupava el petit burgès Nicolau Ulianov, avi de Lenin; segons algunes informacions, era sastre i treballava en una casa comercial; siga com siga, no deixà cap capital a la família. Però evidentment es tractava d'una família petit burgesa excepcional, caracteritzada per un impuls extraordinari vers l'educació.

Només la primerenca mort del pare, que llançà la càrrega de la família sobre el coll del fill major, obligà aquest a entrar en el servei particular. El seu somni daurat, estudiar, el transmeté al seu germà menor, Ilià, que llavors comptava set anys d'edat. A costa d'un treball tenaç i de constants privacions, pogué assolir el germà major que Ilià finís els estudis preparatoris en Astracan; després el mantingué durant els seus anys d'universitat, fins que pogué valdre's per si mateix. Ilià servà durant tota la seua vida una devota gratitud envers el germà que havia fet per ell tan gran sacrifici. La fidelitat, la consciència del deure, la constància per a assolir els seus objectius desitjats, són qualitats que no per casualitat trobem en les primeres pàgines que tracten dels antecessors de Lenin.

Ilià aprengué amb afany i èxit. En 1850 s'inscrigué en la Facultat Física Matemàtica de la Universitat de Kazan i acabà els seus estudis, "amb bon èxit en les matèries generals i

amb notes extraordinàries en les matèries especialitzades”; després de les proves corresponents obtingué el títol de “professor titular d’ensenyament preparatori en física i matemàtiques”. El curs de la vida del jove Ilia quedava traçat. Tot just sortir de la universitat entrà com a mestre a l’Institut de la Noblesa, en Penza, d’on fou traslladat en 1863 a la preparatòria de Nixni-Novgorod. En Penza conegué a la seua futura esposa, Maria Alexandrovna Blank, a casa del seu col·lega Veretxnikov, de qui era cunyada. La boda, celebrada a l’estiu de 1863, fou la base d’una família unida i feliç.

Els anys d’estudiant d’Ilia Nicolaievitx coincideixen amb la fi del govern de Nicolau I. En aqueixa època arribà l’ajust de comptes per a l’odiat règim. La derrota en la guerra fou motiu de goig fins per als liberals moderats, i més encara per a la intel·lectualitat radical. Els canvis produïts en la vida interna del país constituïren per a la generació jove una important escola política. En aqueixos dies, ningú podia desentendre’s del problema camperol. Per primera vegada es discutien obertament programes de transformació social. Es comparava la potencialitat de Rússia amb la d’Europa occidental i la dels Estats Units. Tothom estava convençut que ja no es podia detenir el progrés; que el poble, sortit de la seua letargia, s’alliberaria de la foscor i la misèria i que la intel·lectualitat compliria amb honor la seua missió directiva. Amb aquestes àmplies i generoses idees inicià el jove pedagog el curs de la seua vida.

D’acord amb el seu origen social i amb l’època de despertar que li tocà viure, Ilia Nicolaievitx fou un típic rasnotsxinzen dels anys 60, encara que la coloració política d’aquesta àmplia i diversa capa social no era en manera alguna uniforme. Només una minoria es preocupava en organitzar, en un sistema clar i congruent, els seus pensaments sobre el destí del poble, i només l’ala esquerra d’aqueixa minoria preferia el camí de l’acció revolucionària. La gran majoria dels rasnotsxinzen es conformava, en la seua joventut, amb idees generals d’amor al poble, ideals que oblidaven totalment en el curs posterior de la seua carrera. De no haver estat així, ¿d’on hauria tret el govern als seus inspectors i procuradors, i la creixent burgesia als seus advocats i enginyers? Resulta molt encertat l’aforisme encunyat no se sap per qui: “*Le russe est radical jusqu’a trente ans et après... canaille*”. Ilia Nicolaievitx no pertanyia a l’ala revolucionària; no hi ha tampoc dades per a suposar que s’hagués formulat un sistema més o menys complet d’idees socials; no obstant això, servà fermament durant tota la seua vida el pensament elemental del seu deure envers el poble, que concordava amb el seu origen i el seu caràcter.

Dos o tres dels seus alumnes de preparatòria, que posteriorment es feren notables, parlaren amb estimació a la premsa del jove mestre de física i matemàtiques de Nixni-Novgorod, totalment lliurat al seu treball. Era molt exigent amb els seus alumnes, però més encara amb si mateix. Als alumnes endarrerits els citava els diumenges per a fer-los classes especials gratuïtes, sacrificant el seu descans. Compensava la mediocritat del treball d’un professor de província amb una energia apassionada i una devoció total a la seua tasca, a les que no faltava un cert element d’heroisme.

Passà dedicat a aquest treball tretze anys, sis dels quals corresponen a la seua vida matrimonial. La seua filla Anna tenia cinc anys i el seu fill Alexandre tres anys i mig quan es produí un profund canvi en la vida d’aquesta família, que correspongué a la transformació que s’efectuava en la vida del país. Les reformes introduïdes pel nou tsar s’estengueren al camp de l’educació. Es fundà tota una xarxa d’escoles populars, en part dependents del ministeri, però majoritàriament creades pels zemstvos. No obstant això, a aquestes escoles els faltava direcció i control per part del govern. Se li oferí a Ilia Nicolaievitx el lloc d’inspector de les escoles de la governació de Simbirsk, que comptava, si fa o no fa, amb un milió d’habitants. L’acceptació d’aquest nomenament significava acomiadar-se de la física i les matemàtiques, que ell tant estimava; significava també renunciar a les relacions habituals i a les amistats. En el seu nou treball li esperava una activitat més administrativa que

pedagògica, en un medi desconegut i sota condicions difícils; en canvi, s'ampliava el seu camp d'acció, que ja no es limitaria a tractar amb els escollits, com en la preparatòria, sinó que arribaria fins als fills del "vertader poble", és a dir, dels camperols. També era possible que el seu sou fos millor que el d'un simple mestre. Ilià Nicolaievitx acceptà sense vacil·lar. Al setembre de 1869, la família s'embarcà per a descendir pel Volga, des de Nixni-Novgorod fins a Simbirsk, on havia de romandre gairebé vint anys.

El zemstvo, establert cinc anys abans, caigué en Simbirsk, més que en qualsevol altra banda, davall el domini dels nobles. L'administració d'escoles, com quelcom que no produïa cap avantatge, generalment s'encarregava a algun liberal. En aquesta província miserable, sense camins, amb una població que tenia una gran mescla asiàtica, fins i tot amb la millor voluntat resultaria difícil traure del seu estancament l'educació popular. El tot just anomenat inspector inicià la seua activitat enfront d'un desert. La premsa radical de l'època posava l'exemple d'una regió russa amb 180.000 habitants, en la que només hi havia setze escoles i en canvi tres-centes tavernes. L'estadística cultural de les regions restants del país no oferia un panorama millor. No sense motiu, un jove publicista, Sxelgunov, escrigué a la seua esposa, en els primers temps de la reforma, referint-se a una allunyada província: "Quin racó tan salvatge! No hi ha més que salvatgisme, salvatgisme, estancament i embrutiment. Per Déu, açò és terrible!"

Els camperols havien après a témer tot allò que provingués de l'estat: presons, hospitals i escoles. La gent instruïda se servia del govern per a oprimir el poble. Hi havia mestres que cobraven als camperols a fi de no treure els xiquets del treball per a portar-los a l'escola. La primera tasca del nou inspector consistí a denunciar les mentides oficials i donar a conèixer la situació real. S'havia de començar quasi des del principi, construir noves escoles, transformar les poques existents, cercar mestres preparats, i reeducar els altres. En la governació no hi havia ni ferrocarrils ni carreteres. Per tant, l'inspector quasi sempre havia d'estar de viatge a través de les grans distàncies que separaven poblacions situades en el bosc o en l'estepa, en carretes o trineus, ficant-se entre el fang i la pols i sota les tempestats de neu a l'hivern. A més, calia sostenir interminables converses amb els funcionaris dels zemstvos, amb els mestres d'escola, amb les comunitats camperoles i amb els funcionaris d'estat, acalorar-se, convèncer, sovint adaptar-se, a vegades amenaçar. En els dèsset anys que durà aquesta tasca es construïren a la província 450 escoles noves, i el nombre d'alumnes es duplicà. Aquests resultats, encara que modestos, s'assoliren gràcies a la incomparable habilitat d'Ilià Nicolaievitx per a tractar amb persones de la més diversa condició i de diferents nivells culturals. Aquesta mateixa habilitat, però en proporcions imprevisibles, li fou transmesa al seu fill Vladimir.

Les memòries que s'han escrit sobre la família Uliànov quan ja s'havia instal·lat el règim soviètic han de prendre's amb reserves; un cert autor, del que posteriorment es parlarà amb major detall, arriba a descobrir en els pares les característiques que corresponen a la figura del fill. Per fortuna, posseïm informació molt convincent, publicada en l'època en que Lenin encara era xiquet, o jove, posteriorment, revolucionari perseguit.

Un propietari noble de la província de Simbirsk, dit Nasariev, col·laborador de publicacions liberals, de temperament entusiasta, parlà en la premsa de l'inspector Uliànov, com d'una "figura excepcional" i descrigué amb gran admiració els seus recorreguts per la província, desafiant tant als elements com a la indiferència de les habitants: "Una força i una resistència tan extraordinàries no poden provenir més que d'una devoció al seu treball que ratlla en l'abnegació." (*Viestnik Ievropi*, 1876.) El mateix ministeri reconegué en un text oficial que l'energia de l'inspector de Simbirsk, "era digna de gran atenció". Una investigació, sobre la història de l'educació popular, iniciada en 1906, reconeix que, entre les persones responsables de l'educació a la província de Simbirsk, "el primer lloc corresponia,

d'acord amb l'opinió unànime dels contemporanis a Ilia Nicolaievtx Ulianov". Aquest testimoni imparcial no pot rebatre'l ningú.

L'herència d'idealisme social que rebé Ilia Nicolaievtx en l'època de la seua joventut trobà en el seu treball una aplicació pacífica, útil i agradable. El seu equilibri espiritual quedà assegurat. No li calgué renunciar a res. Al contrari, quan sortia al camp, a l'aire lliure, a Ilia Nicolaievtx li agradava entonar una cançó dels seus temps d'estudiant, el text de la qual era obra del desembrista Ryleiev, executat per Nicolau: el jurament d'odi als "assots de la pàtria". El primer assot era la servitud, ja abolida. El segon, la ignorància del poble, contra la que lluitava amb totes les seues forces. Quant al tercer assot, l'absolutisme, l'inspector d'escoles preferia no parlar-ne i ni tan sols pensar-hi. Era un empleat públic de pensaments progressistes, no un revolucionari.

En tota la seua persona, en els seus costums i en les seues maneres, Ilia Nicolaievtx estava molt lluny del tipus d'empleat públic sec i de mala lluna. Al contrari, era extraordinàriament humà, sociable, atent i alegre. En els seus interminables recorreguts, en descansar a la finca d'algun agricultor liberal, li agradava esplaiar-se parlant sobre la vida a la província i especialment sobre els problemes de les escoles. Portava a sa casa anècdotes pedagògiques fresques, de les que abundaven en la seua vida. Les comptava amb gust en la taula familiar, amb el seu parlar lleugerament ennassat, reia molt i a riallades, per a la qual cosa feia cap arrere tot el cos, fins que s'omplien de llàgrimes els seus petits ulls de calmic. Qui haja vist Lenin, qui l'haja escoltat parlar i riure, pot imaginar, almenys en aqueixos trets característics, la figura del pare: estatura reduïda, gran vivacitat i elasticitat de moviments, pòmuls ixents, pell suau i calvície prematura. Només l'estructura corporal del fill era evidentment més sòlida i vigorosa que la del pare.

L'any 1874, Ilia Nicolaievtx fou nomenat director de les escoles primàries. Diversos inspectors depenien d'ell, que ja havia escalada una posició important a la província. L'ordre de Sant Vladimir i la categoria d'un vertader conseller d'estat conferiren a l'antic petit burgès un títol de noblesa hereditària. Durant els interminables interrogatoris de la policia, les seues filles i fills haurien d'agregar-hi, al costat de la seua signatura, el títol de noblesa, fins a 1917. En la seua aparença física no tenien, ni ell ni la seua família, cap tret aristocràtic: nas ample, pòmuls ixents i mans de dits curts delataven clarament el seu origen plebeu. No obstant això, Ilia Nicolaievtx no tenia ni el més lleuger punt en comú amb un "petit burgès ennoblit". La seua naturalesa, orgànicament democràtica, l'horror envers qualsevol ostentació i la senzillesa en el seu tracte amb la gent eren les seues millors qualitats, que transmeté completament als seus fills.

La seua influència sabré els seus fills fou profunda i profitosa. Cert que es passava la major part del temps viatjant i ben sovint la família no el veia durant setmanes senceres; però també la seua absència adquiria una significació especial, com una prèdica constant de què el deure estava primer que res. El seu entusiasme mai disminuït envers la seua tasca, en el fons i no en la forma, el seu amor a la veritat i el seu caràcter absolutament obert, purificaren la imatge del pare de tots els trets de burocratisme que els fills conegueren tan bé des que entraren a l'escola preparatòria. Les seues narracions a la taula familiar, sobre la forma en què vencia els obstacles que trobava en el camí de l'educació popular, eren ansiosament captades per la consciència dels fills. El pare era l'encarnació de quelcom superior que es trobava molt més amunt dels interessos limitats del cercle familiar. "La seua autoritat en la família [escriu el seu fill major] i l'amor que li teníem els seus fills, eren molt grans."

Maria Alexandrovna provenia d'una família més adinerada i conreada que la del seu marit. Son pare, metge i amo d'una finca a la província de Kazan, segons informa la néta, tenia, per a la seua època, idees molt avançades. Portava el cognom Blank, d'origen evidentment estranger, encara que malauradament no sabem res de la seua nacionalitat, i, a més, era casat amb una alemanya, que educà els seus fills d'acord amb les tradicions del seu

país. La família residia al camp i el pare dedicava gran atenció a l'educació física dels seus fills; la filla Maria tingué una infància molt sana i una joventut que no fou torbada per cap conflicte; no coneixia la nerviositat i estimava la seua llar en Kokuxkino. Però respecte a la instrucció, la cosa no marxava tan bé. Consideracions pedagògiques i potser també alguns prejudicis, impediren que els pares enviaren la seua filla a formar-se a un internat. Els fills majors tingueren un mestre que els educà en sa casa; però quan Maria cresqué, la situació financera dels seus pares no era ja la d'abans, i no hi hagueren diners per a pagar el professor, cosa per la qual la filla menor rebé allò que hom podria considerar com una educació domèstica, com moltes altres senyorettes provincianes d'aquells temps. Sota la direcció d'una tia alemanya fou instruïda en idiomes estrangers i en música; en els altres aspectes, se l'abandonà a si mateixa. Posteriorment, en veure els estudis i èxits dels seus fills, no era rar que comentés que ella no havia tingut oportunitat d'aprendre res.

Maria es casà als 28 anys; el seu marit era quatre anys major que ella. La posició social d'Ilia Nicolaievitx era modesta, però segura. El dot de l'esposa consistí en la cinquena part de la finca familiar, que no era molt gran. La base del matrimoni fou, sens dubte, una atracció mútua, si no un amor apassionat. L'emancipació femenina, que ja es perfilava cap als anys seixanta, havia assestat un rude colp al costum que la voluntat dels pares s'imposés en els assumptes amorosos dels seus fills. A més, Ilia Nicolaievitx era independent i el pare de Maria Alexandrovna també s'inclinava vers les idees avançades.

Els primers anys de la vida matrimonial en Nixni-Novgorod transcorregueren feliçment; la casa, contigua a l'escola, estava molt ben arranjada per a ésser d'una antiga província russa; al costat vivien famílies dels altres mestres, hi havia amigues per a la jove senyora, amb les quals es podia reunir a llegir, tocar música o conversar. Es rebien les noves revistes de Sant Petersburg, en què s'apreciava el bategar del moviment d'alliberament de l'època. Ilia Nicolaievitx passava les seues hores lliures amb la seua família i a les nits llegia a vegades en veu alta; precisament per aqueixos dies aparegué, per lliuraments, *Guerra i Pau*, de Tolstoi.

Després del mudament a Simbirsk, on arribà Maria Alexandrovna portant ja al seu si el futur Vladimir, les condicions de la seua existència es modificaren radicalment. La ciutat estava força més endarrerida que Nixni-Novgorod que, al seu torn, no brillava per la seua cultura; hagueren d'allotjar-se en una casa situada a l'extrem de La Corona, allunyats de la societat, sense amics i sense un "cercle propi". Era clar que aquest inspector, sortit de la burgesia i amb una esposa mig alemanya, no podia ésser rebut en la societat dels nobles per "dret propi", Tampoc eren molt vastes les seues relacions en el petit món de la burocràcia, en què la gent s'adaptava de mala gana a les conseqüències de les reformes. El medi pedagògic de Simbirsk probablement era el més corromput i estroncat de la burocràcia local. La mateixa gelosia que posava Ulianov per a complir amb el seu deure en la fundació d'escoles el col·locava en un lloc a banda dins del cercle dels intrigants verinosos. Per l'afabilitat i senzillesa de les seues maneres, se li havia posat el sobrenom de "El Liberal", en què la malvolença es combinava amb la ironia. El cercle dels comerciants era massa groller i no menys tancat que el de la noblesa. D'altra banda, un funcionari del govern, pare de família i ciutadà lleial, no podia cercar relacions en el medi dubtós de la intel·lectualitat radical.

L'aïllament de la família fou un dur colp per a Maria Alexandrovna, encara més en la mesura que el seu marit ben sovint s'allunyava de la casa. La vida de la jove senyora era monòtona i tediosa fins que es consagrà completament als seus fills i a la cura de la casa. La família creixia. Els modestos emoluments del marit eren els seus únics recursos per a sostenir-se. No hi havia vertadera pobresa però calia cuidar cada copec. Els principis d'economia domèstica que l'inculcà sa mare alemanya li resultaren molt útils. Ilia Nicolaievitx repetí més d'una vegada als seus fills majors que només gràcies a l'esperit estalviador de la mare pogué sortir endavant la família.

Els fills majors aprengueren amb sa mare els elements de la lectura. Però aquests estudis constantment eren interromputs per multitud de preocupacions d'un altre caire. En 1873, en nàixer el cinquè fill, es contractà un mestre, un cert Kalatxnikov, que ensenyava en una escola parroquial i que sobrevisqué en molts anys als seus principals deixebles, Alexandre i Vladimir, sobre els quals publicà records vius força interessants. Ilià Nicolaievitx, que tenia en les seues mans les decisions en matèria d'educació, considerà indispensable enviar els seus fills a l'escola superior, com aviat possible; com a funcionari d'instrucció pública no havia de pagar a les escoles de l'estat; tement la influència massa tendra de la família, preferia una direcció masculina, un règim d'estudis en tota forma i una disciplina escolar.

En els records d'Anna, plena d'amor filial, s'hi descobreix que el pare no sempre prestava atenció a les particularitats individuals dels fills i potser cometia errors, exigint massa, sobretot al fill major, malgrat que aquest era ja, de per si, massa exigent amb si mateix. Al caràcter autoritari del pare s'hi afegia el suport de la religió. Ilià Nicolaievitx, matemàtic i físic, que havia escrit una tesi universitària sobre la determinació de l'òrbita del cometa de Klinkerfum, segons el procediment d'Olbers, servava intacta la fe ortodoxa dels petit burgesos d'Astracan; anava a vigílies, dejunava, combregava i no sols per obligació, com a funcionari d'estat, sinó per convicció íntima.

No obstant això, no hi ha dubte que la influència de la mare era la que predominava sobre els fills. En catorze anys tingué set fills, un dels quals morí al poc de temps de nàixer; però els altres visqueren, i tots reclamaven cures i atenció. Sembla que la mare posseïa una font inexhaurible de forces vitals. En els embarassos, en els parts, en la lactància, criant i portant ja dins una nova vida, sempre treballant, sempre de bon humor, alegre i acollidora, era la imatge viva de la mare continuadora i conservadora de l'espècie. Els dos fills majors no tingueren una altra dida, i també donà mamella a tots els altres; fou la companya dels seus jocs, sempre present en el moment oportú, dispensadora de tots els béns, font de totes les alegries, vigilant de la justícia a l'habitació dels xiquets. La profunditat de la seua influència no sols estava condicionada pel seu amor i atenció, sinó principalment per la riquesa singular de la seua naturalesa.

El poc que sabem dels pares de Lenin ens permet suposar que la mare tenia una formació espiritual més elevada que el pare. D'ella partiren els rajos invisibles que donaren al cor dels seus fills una reserva de calor per a tota la seua existència. No acariciava els seus fills efusivament, no els omplia de besos, però mai els rebutjava ni pesà sobre ells com una càrrega. Des dels primers dies els rodejava d'un afecte sense límits; sense malcriar-los massa, però sense emprar rudeses. Moltes desenes d'anys després, quan ja era una anciana, la filla major recordaria amb profunda tendresa la música de sa mare i els viatges que feien juntes en cadires, convertides en trineus en la seua imaginació, sobre una pista de neu, igualment imaginària, entre pins i avets.

La regularitat del caràcter de la mare no es basava en una egoista concentració en si mateixa, com succeeix a vegades, sinó, per contra, en una fervent abnegació. Dona de temperament profund, sentia apassionadament tant les rares alegries com les freqüents penes i fins i tot els petits pesars quotidians. Però una austeritat peculiar de la seua naturalesa li feia impossible expressar vivament els seus sentiments. S'afligia per les crueltats de la vida, no sols per si mateixa, sinó també pels altres, pel seu marit i pels seus fills, i açò l'impedia irritar-se, enutjar-se, fer escenes, és a dir, tractar de llançar una part dels seus patiments sobre els qui la rodejaven. Una font inesgotable de força moral, després de cada nou colp (i no en mancà) l'ajudava a recuperar el seu equilibri interior i a sostenir als qui necessitaven ésser sostinguts. La força moral, desproveïda de brillantor secundària, no s'hi adverteix des de fora, perquè només es percep a curta distància. Però si no existiren en el món aquestes generoses naturaleses femenines, la vida no pagaria la pena d'ésser viscuda. Maria Alexandrovna només

trobà expressió per a les seues forces més íntimes a través dels seus fills. Morí poc menys d'un any abans de la victòria històrica del seu fill.

Nascuda i educada en una família no ortodoxa, Maria Alexandrovna, tot i que ja russificada, no tenia, a diferència del seu marit, sòlides tradicions religioses, a excepció de l'arbre de Nadal alemany, i no es distingia per la seua pietat religiosa.

La seua filla diu que “freqüentava tan poc l'església russa com el temple alemany”. Ni tan sols s'ha aclarit si continuà essent luterana o es féu ortodoxa en casar-se. No obstant això, mai trencà amb la religió, i en els moments més durs hi recorria amb tot l'ardor secret de la seua naturalesa. En estar en perill la vida del seu fill major, greument malalt, a l'edat de quatre anys, la mare, devorada per la pena, embogida, murmurà a la seua filla de sis anys: “Prega per Satxa” i caigué de genolls, desesperada, davant la icona. Per aqueixa vegada passà el perill, Satxa se salvà i la mare, ja serena, recomençà a ensenyar a caminar al petit convalescent.

Dèssset anys després (quantes angoixes, penes i esperances!) la mare, a través de les reixes de la presó de Sant Petersburg, féu la mateixa petició a la seua filla: “Prega per Satxa”. Però aqueixa vegada no es tractava ja més que de la salut de la seua ànima, perquè la corda del tsar havia estrangulat al ben estimat fill major, orgull i esperança de la família.

III. LA VIA REVOLUCIONÀRIA DE LA INTEL·LECTUALITAT

Intel·lectual d'origen plebeu, Ilià Nicolaievitx Ulianov ingressà a les files de la burocràcia, però no s'hi identificà. Els seus fills no tingueren cap contacte amb el medi burocràtic; la seua professió es determinà en la lluita revolucionària. Abans de convertir-se, cap a finals del segle, en un moviment de masses, l'impuls d'emancipació, en el curs de les primeres dècades, enriquí la història amb experiments de laboratori. No es podria comprendre el destí de la família Ulianov sense haver captat abans la lògica particular del moviment revolucionari de la intel·liguència russa, i, al mateix temps, la lògica del seu desastre.

Durant un dels famosos processos polítics dels anys 70, conegut com el “assumpte dels 193”, el principal acusat exposà la teoria que, després de la reforma del règim agrari, s'havia format fora de la pròpia classe camperola “tota una fracció... disposada a respondre a la crida del poble, que serví de nucli al partit social revolucionari. Aquesta fracció era el proletariat intel·lectual”. En aquests termes descriu Hipòlit Mixkin, l'escena mateixa del fenomen, encara que no sàpia valorar-lo. La societat basada en la servitud es descomponia més ràpidament del que es formava la societat burgesa. La intel·lectualitat, producte de la disgregació de les antigues castes, no trobava ni suficients ofertes de treball ni camp per a la seua influència política. Trencava amb la noblesa, la burocràcia, el clero, amb els seus costums endarrerits i les seues tradicions esclavistes, però no s'apropava a la burgesia, que encara era massa primitiva i basta. Se sentia socialment independent i, alhora, sufocada sota el jou del tsarisme. Així, doncs, el terreny en què floriren les idees revolucionàries després de l'abolició de la servitud fou quasi exclusivament el de la intel·lectualitat; o millor dit, el de la seua nova generació, formada pels elements més pobres de la joventut que acudia a les escoles: estudiants, seminaristes, preparatoris que, per les seues condicions d'existència, no es distingien majoritàriament, del proletariat, sinó que sovint estaven per davall d'ell. L'estat tenia necessitat d'intel·lectuals i, molt al seu pesar, els formava a les escoles. Però la intel·lectualitat necessitava un canvi de règim i es declarava enemiga de l'estat. La vida política del país fou, durant molt de temps, un duel entre la intel·lectualitat i la policia, amb abstenció gairebé absoluta de les classes fonamentals de la societat. Amb sarcasme, per no sense raó, el procurador general, en el procés de Mixkin, assenyala que “el medi més evolucionat”, és a dir, les classes privilegiades i la generació major de la pròpia

intel·lectualitat, així com els “medis desproveïts d’instrucció”, és a dir, les masses populars, eren igualment inaccessibles a la propaganda revolucionària. Sota aquestes condicions era fàcil preveure el conflicte. Però la lluita s’imposava al “proletariat intel·lectual”, per l’especial de la seua situació, i açò exigia grans il·lusions.

La intel·lectualitat, que a penes havia tingut temps per a separar-se de les relacions socials i costums de l’època medieval, creia naturalment trobar la força en les seues idees. A partir de l’any 60 havia assimilat la teoria segons la qual l’avanç de la humanitat és el resultat del pensament crític. ¿I qui podria encarregar-se d’exercir aqueix pensament crític, si no la mateixa intel·lectualitat? Atemorida en veure’s aïllada i poc nombrosa, la intel·lectualitat es veia obligada a recórrer al mimetisme, arma dels febles; es negava a si mateixa, per a tenir més dret a parlar i actuar en nom del poble; així procedí Mixkin en el seu famós discurs. Però “poble” significava “camperols”. L’escàs proletariat industrial no era més que una ramificació accidental i feble. La veneració consagrada pels narodniki (populistes) als camperols i al seu règim comunal arribà a ésser el revers de l’exagerada pretensió del “proletariat intel·lectual” de representar el paper del principal, si no de l’únic promotor del progrés. Tota la història de la intel·lectualitat russa es desenvolupa entre aqueixos dos pols: la humiliació voluntària i la superba, reflexos deformats de la seua feblesa social.

Els elements revolucionaris de la intel·lectualitat no sols tractaren d’identificar-se teòricament amb el poble, sinó que s’esforçaren en confondre’s amb ell en la realitat; es vestiren la casaca del mugic, menjaren la seua sopa de cols magres i aprengueren a manejar-se l’aladre i la destral. Açò no era una mascarada política, sinó vertader heroisme, però es basava en un gran *quid pro quo*: la intel·lectualitat concebia el poble a imatge i semblança seua i aquest acte bíblic de creació li preparava tràgiques sorpreses en passar a l’acció.

Ja els primers grups revolucionaris conceberen la tasca de preparar una insurrecció camperola. No estava demostrada, per tot el seu passat, l’aptitud del mugic per a rebel·lar-se? Esteban Rasin i Pugatxev haurien d’ésser reemplaçats pel pensament crític individual. Sembla que aquestes esperances no eren del tot quimèriques. Durant els anys de preparació i d’aplicació de la reforma, Els camperols s’agitaren en diverses parts del país; aquí i allà el govern es veié obligat a emprar la força armada, però en la majoria dels casos aplicà només el patriarcal càstig dels assots. Les sublevacions als camps donaren origen a Sant Petersburg, en 1860, al naixement d’una organització clandestina poc nombrosa, anomenada La Jove Rússia. El seu objectiu immediat era “una revolució sagnant i implacable que hauria de transformar radicalment totes les bases de la societat moderna”. Però la revolució trigava en arribar. Sense modificar les seues avaluacions, la intel·lectualitat arribà a la conclusió que només es tractava d’una curta espera. Es formaren nous cercles per a preparar la insurrecció. El govern respongué amb mesures de repressió, la crueltat de les quals indica l’abast del seu pànic. Per tractar de dirigir una proclama als camperols, el notable publicista Txernitxevski, autèntic cap de la jove generació, fou exposat a la vergonya pública i enviat a treballs forçats. El tsar pensava, no sense raó, que amb aquest colp decapitava el moviment revolucionari, que quedaria acèfal durant molt de temps. El 4 d’abril de 1866, Dimitri Karakozov, jove de vint-i-cinc anys d’edat, exestudiant de la petita noblesa, disparà sobre el tsar Alexandre II, qui sortia del Jardí d’Estiu, una bala que no ferí el tsar, però que posà punt final al capítol liberal del seu regnat. Les persecucions contra la premsa i les incursions de la policia a les llars de pacífics ciutadans intimidaren els cercles liberals, no molt valents de per si. Els elements independents de la burocràcia es disciplinaren. Podem pensar que, a partir d’aqueixa època, Iliia Nicolaievitx Ulianov cessà d’entonar els cants de la seua joventut. Amb l’ajuda d’un ensenyament clàssic esterilitzat, sistema destinat a deformar els cervells joves, el comte Demetri Tolstoi, ministre d’instrucció pública, decidí sufocar el pensament lliure en el seu mateix embrió. El monstruós sistema prengué cos. Per totes les tortures d’un classicisme

policíac, en el qual Atenes i Roma no eren més que els propileus de l'imperial Sant Petersburg, hagueren de passar, més tard, Alexandre i Vladimir Ulianov.

Entre la primera proclama i la primera agressió a mà armada contra el tsar no passaren ni tan sols sis anys. Així fou com la intel·lectualitat, en l'alba de la seua actuació revolucionària, tancà el seu primer cicle, de petites dimensions: descomptada la possibilitat d'una sublevació immediata dels camperols, a través d'un assaig de propaganda i agitació, es girà vers el terrorisme individual. Moltes experiències, errors i decepcions haurien de seguir a açò. Però fou precisament a partir d'aqueixa època de l'abolició de la servitud quan s'inicià una activitat única en la història: la dels pioners revolucionaris que, durant seixanta anys, realitzaren la seua tasca de sapa, preparant les explosions de 1905 i 1917.

Dos anys després de l'assumpte Karakozov, un modest professor de província, Netxaiev, que ensenyava el catecisme en una escola parroquial (una de les figures més grandioses a la galeria dels revolucionaris russos) tractà de crear una associació de conspiradors anomenada "la venjança popular o del destrat". Netxaiev fixà la data de la insurrecció camperola per al novè aniversari de la reforma, 19 de febrer de 1870, data en la qual les relacions transitòries a l'aldea, segons la llei, haurien d'ésser reemplaçades per relacions definitives. El treball revolucionari preparatori quedà meticulosament repartit per calendari: fins a maig de 1869, a la capital i als centres universitaris; de maig a setembre, als llocs clau de les províncies; a partir d'octubre, "entre el més dens de la massa popular"; a la primavera de 1870 hauria d'esclatar la lluita implacable contra els explotadors. Però l'aixecament tampoc es produí aquesta vegada. Tot es reduí a la mort d'un estudiant, sospitós de traïció. Netxaiev, que fugí a l'estranger, fou lliurat al tsar pel govern suís, i finí els seus dies a la fortalesa de Pere i Pau. En el llenguatge dels cercles revolucionaris, la paraula netxaievtxina ("lluita concebuda a la manera de Netxaiev") tindrà sempre un dur significat de reprovació, com a sinònim de mitjans d'acció arriscats i condemnables encaminats cap a fins revolucionaris. Centenars de vegades, els adversaris de Lenin l'acusaren, en política, d'emprar procediments de lluita a l'estil Netxaiev.

Els anys 70 obriren el segon cicle de la revolució, amb una capacitat i una envergadura molt més considerables, però que reproduïen, en el seu desenvolupament, la successió d'etapes que ja coneixem: partir d'esperances basades sobre una sublevació popular i de temptatives per a preparar-la, passar a través d'un conflicte amb la policia política sense la participació del poble, i arribar al terrorisme individual. El complot de Netxaiev, edificat per complet sobre la dictadura d'un sol individu, provocà, als cercles revolucionaris, una violenta reacció contra el centralisme i la disciplina cega. El moviment, que renasqué després d'una breu calma, en 1873, prengué el caràcter d'una croada caòtica de la massa intel·lectual dirigida al poble. Els joves, principalment estudiants i exestudiants, en total prop d'un miler de persones, portaren la propaganda socialista a tots els confins del país, particularment a la regió del baix Volga, a la cerca de l'herència de Rasin i de Pugatxev. Aquest moviment, notable per la seua amplitud i el seu jove idealisme, vertader bressol de la revolució russa, es distingí, com succeeix a la infància, per l'extrema ingenuïtat dels procediments. Ni organització dirigent ni programa clar, ni bona tècnica de conspiradors entre els propagandistes. I, a més, per a què? Algun jove, que havia trencat amb la família i l'escola, sense professió, sense relacions ni obligacions personals, sense por dels poders del cel ni de la terra, imaginava ésser la cristallització vivent de l'aixecament popular. Una constitució? El parlamentarisme? La llibertat política? No, no es deixarà enganyar per aqueixes mentides occidentals. Necessita una revolució total, sense restriccions ni etapes intermèdies.

Per la teoria, les simpaties de la joventut es dividien entre Lavrov i Bakunin. Aquests dominadors d'esperits havien sortit ambdós de la noblesa, havien estat educats ambdós en la mateixa escola dels junker de Sant Petersburg. Miquel Bakunin deu anys abans que Pere Lavrov. Ambdós finiren la seua vida en el desterrament: Bakunin en 1876, quan Vladimir

Ulianov encara usava sabates de xiquet; Lavrov en 1900, data en què Ulianov es transformà en Lenin. L'exoficial d'artilleria Bakunin pertanyia ja a la segona emigració i havia tingut temps de passar del paneslavisme democràtic a l'anarquia pura quan Lavrov, professor de l'escola d'artilleria, eclèctic d'una erudició enciclopèdica, desenrotllava en les revistes legals la teoria del "pensament crític en l'individu", que en certa manera fou el passaport filosòfic del nihilista rus. La doctrina del deure que s'havia de complir envers el poble responia perfectament al messianisme de la intel·lectualitat, l'arrogància teòrica de la qual es combinava pràcticament amb una disposició constant al sacrifici. La debilitat del "lavrisme" consistia en el fet que no indicava els camins de l'acció i s'acontentava amb la propaganda abstracta d'un Evangeli revelat d'una vegada per sempre. Fins i tot els més pacífics treballadors de la cultura, del gènere d'Ilià Nicolaievitx Ulianov, es podien considerar sincerament com a deixebles de Lavrov; però precisament per això no satisfesia als elements més actius i resolts de la joventut. La doctrina de Bakunin era infinitament més clara i sobretot més audaç: definia el camperol rus com "socialista per instint i revolucionari per naturalesa"; considerava que la tasca de la intel·lectualitat consistia en convocar a una immediata destrucció general, de la que Rússia hauria de sorgir cap a una federació de comunes lliures. El propagandisme pacient hauria de quedar en segon pla, davant l'empenta de l'esperit subversiu integral. Sota la bandera del bakunisme, que esdevingué la doctrina dominant, la intel·lectualitat dels anys 70 considerà natural que bastés de revifar les espurnes del pensament crític perquè el bosc i l'estepa quedaren envoltats en un immens incendi.

"Els moviments de la intel·lectualitat [com ho demostrà més tard, davant el tribunal, Mixkin, a qui ja coneixem] no es creen artificialment, sinó que són el ressò de les tribulacions populars." Aquesta idea, indiscutible en un ampli sentit històric, no podia en cap manera constituir un testimoni d'una relació política directa entre el descontentament popular i les activitats dels facciosos. Per un fatal conjunt de circumstàncies, l'aldea, que s'havia agitat durant quasi tot el curs de la història de Rússia, es calmà precisament en el moment en què la ciutat començava a interessar-s'hi, i la calma durà molt de temps. La reforma agrària esdevingué fet consumat. La dependència ostensible del mugic, esclau del barin, ja no existia. Gràcies a les bones collites de blat dels anys 60, hi hagué un augment de benestar entre les capes superiors, les més emprenedores dels camperols, que determinaven l'opinió al camp. Quant al caràcter explotador de la reforma, els camperols s'inclinaven a atribuir-lo a la resistència oposada pels nobles a la voluntat del tsar. Les esperances per a un esdevenidor millor es basaven en aqueix mateix tsar; era el cridat a esmenar allò que havien destrossat els propietaris nobles i els funcionaris. Aquesta mentalitat no sols feia que els camperols resultaren inaccessibles a la propaganda revolucionària, sinó que els incitava a considerar els enemics del tsar com els seus propis enemics. L'impuls apassionat i impacient de la intel·lectualitat cap a la classe camperola s'estavellà contra el rebuig exacerbant dels mitjans rurals a tot el que provenia dels amos, dels de la ciutat, de les persones instruïdes, dels estudiants. L'aldea, lluny d'obrir els braços als propagandistes, els rebutjà amb hostilitat, i aquest fet condicionà el dramàtic curs del moviment revolucionari dels anys 70, així com el seu tràgic final. Només la nova generació de la classe camperola, educada després de la reforma, fou la que percebé amb nova agudesesa la insuficiència de les terres, el pes dels impostos, l'opressió d'una casta i, llavors, ja davall la influència directa del moviment obrer, es decidí a emprendre el desallotjament dels propietaris, amagats als seus caus. Però per a arribar a això, encara calgué esperar un quart de segle.

La "marxa vers el poble" fou, com vullga que siga, un fracàs complet. Ni el Volga, ni el Don, ni el Dnièper respongueren a la crida. El fet que els propagandistes no observaren les precaucions més indispensables en tractar-se d'un treball il·legal, forní com a resultat que foren descoberts en la seua gran majoria: en 1874 foren arrestats més de 700. El govern instruí dos grans processos que entraren per a sempre en la història de la revolució:

“l'assumpte dels 50” i el “assumpte dels 193”. Les acusacions llençades pels inculpats, per damunt dels seus jutges, contra el tsarisme, feren vibrar els cors de diverses generacions de joves.

L'experiència, pagada a tan alt cost, havia demostrat que unes incursions curtes al camp eren insuficients. Els propagandistes decidiren, llavors, assajar el sistema de les instal·lacions permanents entre el poble, sota l'aparença de grups d'artesans, de comerciants, d'escrivans, de funcionaris de sanitat, de mestres d'escola, etc. Per la seua amplitud, aquest moviment iniciat en 1876 fou molt menys considerable que l'impuls vague i caòtic de 1873, ja que les decepcions i la repressió havien tingut temps d'operar una selecció. En adoptar un mena de vida sedentària, els propagandistes es veien obligats a diluir el vi fort del bakunisme amb una tisana: l'esperit sediciós quedà reprimat pel treball cultural, en el qual la predicació socialista, encara individual, només excepcionalment es realitzava.

De conformitat amb la doctrina populista que negava tot esdevenidor al capitalisme rus, no s'atribuïa al proletariat cap funció autònoma en la revolució. Però succeí naturalment que la propaganda, calculada per a actuar sobre l'aldea, no trobà ressò de simpatia més que a les ciutats. L'escola de la història està plena de recursos pedagògics. El moviment dels anys 70 potser resulta tan instructiu, sobretot, pel fet que, al voltant d'un programa atentament preparat a la mesura d'una revolució camperola, es reuní exclusivament intel·lectuals i alguns obrers aïllats de la indústria. D'aquesta manera es manifestà la inconsistència del populisme i es prepararen els primers elements crítics per a la seua revisió. Però, abans d'arribar a una doctrina realista, recolzada sobre les tendències vertaderes de la societat, la intel·lectualitat revolucionària encara havia de passar pel Gòlgota de la lluita terrorista.

La perspectiva molt llunyana i de cap manera garantida del despertar de les masses populars no corresponia, de cap manera, a les apassionades esperances dels cercles revolucionaris urbans. La feroç repressió exercida pel govern contra els propagandistes de la primera mobilització (els anys de detenció preventiva, les desenes d'anys de treballs forçats, els maltractaments, els casos de bogeria, els suïcidis) suscità un ardent desig de passar de les paraules als fets.

Però, en què es podia manifestar l'acció immediata dels petits cercles, si no en colps assestats individualment als representants més detestats del règim? Les manifestacions terroristes començaren a multiplicar-se dia rere dia. El 24 de gener de 1878, una jove aïllada disparà sobre el prefecte de policia de Sant Petersburg, Trepov, qui poc abans havia donat l'ordre que el detingut Bogoliubov fos sotmès a un càstig corporal. El tret de V I Zassulitx, dona notable amb la qual treballà Lenin després, durant més de vint anys, en la mateixa redacció en l'estranger, no fou més que un tribut espontani pagat a un sentiment d'indignació; però aquest gest fou la forma embrionària de tot un sistema. Sis mesos més tard, Kravtxinski, que manejava tan bé el punyal com la ploma, matà en un carrer de Sant Petersburg al poderós cap de la gendarmeria, Mezenzev. Aquesta fou també una venjança pels companys de lluita que havien caigut. Però ja Kravtxinski no estava aïllat; actuava com a membre d'una organització revolucionària.

Les “colònies” disperses entre la població necessitaven una guia. L'experiència de la lluita superà fàcilment els prejudicis contra el centralisme i la disciplina, que semblaven tenyits amb l'esperit de Netxaiev. Els grups provincials s'uniren ràpidament al centre en formació. Així fou com, amb elements seleccionats, es constituí *Semlia i Volia* (Terra i Llibertat), organització del populisme revolucionari vertaderament notable, per la composició i la cohesió dels seus components. Però, ai!, un escepticisme cada vegada més viu marcava l'actitud d'aquests populistes envers el poble, tan indiferent davant els sagnants sacrificis dels revolucionaris. Zassulitx i Kravtxinski incitaven en una certa forma, amb el seu exemple, a prendre immediatament les armes, sense esperar les masses, per a defensar a elles i els seus. Sis mesos després de la mort de Mezenzev, un jove aristòcrata disparà, aquesta vegada ja sota

l'ordre precisa del partit, sobre el nou cap de la gendarmeria, Drenteln. Però fallà. Cap a la mateixa època, a la primavera de 1879, un membre molt notable del partit, en províncies, es presentà a la capital, oferint-se per a matar el tsar. Fill d'un petit funcionari, després d'haver obtinguda una beca de l'estat, havia estat professor de districte; es deia Alexandre Soloviev i havia passat per la seriosa escola de les colònies revolucionàries a les aldees de la regió del Volga, abans de desesperar-se a causa dels resultats de la propaganda. Els dirigents de *Semlia i Volia* vacil·laven. El salt del terrorisme cap allò desconegut els espantava. El partit no es posà d'acord per a donar la seua aprovació, però això no detingué Soloviev. El 2 d'abril, a la plaça del palau, disparà tres vegades contra Alexandre II. El tsar escapà també aquesta vegada. Naturalment, el govern desencadenà una nova onada de represàlies contra la premsa i contra la joventut. L'atemptat de Soloviev és afí al moviment dels anys 70, a la marxa vers el poble, així com l'atemptat de Karakosov es relaciona amb les primeres temptatives de propaganda de la dècada anterior. La simetria salta als ulls. Però el segon cicle revolucionari és infinitament més considerable que el primer, per la quantitat d'individus que comprèn, per la seua experiència, el seu tremp i el seu aferrissament en la lluita. L'atemptat de Soloviev, que *Semlia i Volia* no pogué deixar de reconèixer, no fou ja un acte aïllat com el tret de Karakosov. El terrorisme sistemàtic estava ja a l'ordre del dia. La guerra amb Turquia, que afavorí el desenvolupament econòmic i acabà amb la capitulació de la diplomàcia russa, al Congrés de Berlín (1870), produí una gran sacxada en la societat; finí amb el prestigi del govern i, en despertar entre els revolucionaris esperances excessives, els empentà a la via de la lluita política directa. Després de trencar, al juny de 1879, amb el grup de populistes de la vella escola que no volien desprendre's de l'aldea, *Semlia i Volia* es renovà i es llençà a l'arena política com *Narodnaia Volia* (La Voluntat del Poble). Cert és que en la seua declaració de programa, el nou partit no renunciava a l'agitació entre les masses; al contrari, es mostra decidit a dedicar-hi dues terceres parts dels recursos del partit, i l'altra tercera al terrorisme. Però aquesta decisió no és més que un tribut platònic al període anterior. Els químics revolucionaris s'assabentaren sense treball que la dinamita i el piroxil·len, l'ús del qual s'havia generalitzat durant la guerra russojaponesa, eren d'una preparació relativament fàcil, que es podia realitzar en laboratoris improvisats. La sort ja estava tirada. Alhora que la propaganda, que havia defraudat tantes esperances, cedí definitivament davant el terrorisme, el revòlver, que ja havia provat la seua poca eficàcia, fou reemplaçat per la dinamita. Tota l'organització es renova d'acord amb les necessitats de la lluita terrorista. Energies i recursos s'empren totalment en la preparació d'atemptats. Els propagandistes d'aldea se senten oblidats en els seus llunyans racons. En tractà de crear una organització independent: *Txèrni Perediel* (la refosa), que tingué el destí de servir de pont al marxisme, però no tingué valor polític autònom. El viratge vers el terrorisme és inevitable. Els revolucionaris rectifiquen les concepcions exposades en els seus programes, d'acord amb les necessitats del nou mètode de lluita. *Semlia i Volia* professava la doctrina que una constitució seria perjudicial per al poble doncs que la llibertat política s'hauria d'assolir com una de les conseqüències subsidiàries de la revolució social; *Narodnaia Volia* sostenia, per contra, que la conquesta de la llibertat política hauria d'ésser la premissa indispensable de la revolució social. *Semlia i Volia* pretenia veure en el terror un simple senyal d'acció donada des de dalt a les masses oprimides. *Narodnaia Volia* s'assignava la tasca de realitzar la revolució "desorganitzant" el govern mitjançant el terror. Allò que al principi fou un acte quasi instintiu de venjança pels companys de lluita ultratjats, es transformà, en el curs dels esdeveniments, en un sistema preemtori de lluita política. Així, deslligada del poble i, al mateix temps, empentada per la marxa dels esdeveniments a la primera fila de la història, la intel·lectualitat s'esforçà en fornir a la seua feblesa social el suport de la força explosiva de la dinamita. La química de la destrucció, entre les seues mans, es transformà en alquímia política.

Com a conseqüència de la modificació de tasques i de mètodes, el centre de gravetat del treball quedà clarament desplaçat; de les aldees passà a les ciutats i de les ciutats a la capital. Des d'aleshores, l'estat major de la revolució s'oposà a l'estat major del poder. Al mateix temps, es transformà la condició psíquica del revolucionari, tant com el seu aspecte exterior. Amb la desaparició de la ingènua fe en el poble, es perdé també la imprudència d'antany entre els conspiradors. El revolucionari s'amaga, es fa més prudent, amb visió més profunda, més resolt. Cada dia es troba en perill de mort. Per a defensar-se, porta punyal a la cintura i un revòlver en la butxaca. La gent que, dos o tres anys abans, aprenia oficis per a barrejar-se amb el poble, s'instrueix ara en l'art de construir bombes, de llençar-les i de disparar sobre els seus perseguidors en la fugida. L'apòstol fou substituït pel guerriller. Si el propagandista de l'aldea es vestia espellifadament per tal d'assemblar-se en tot al poble, el revolucionari de la ciutat tracta de distingir-se el mínim possible, per la seua aparença, del ciutadà acomodat i instruït. Però per notable que haja estat aquest canvi, que es produí en molt pocs anys, es pot reconèixer fàcilment, pel contrast de les dos disfresses, a un sol i únic "nihilista": vestit amb un pobra brusa, no era poble, i abillat com un perfecte cavaller, no era burgès. Al marge del social, amb el desig de fer saltar la vella societat, es veia obligat a prendre el color mimètic d'un d'aquests dos pols oposats.

La via revolucionària de la intel·lectualitat se'ns va descobrint a poc a poc. En haver començat per deïficar-se teòricament davall el nom de "pensament crític", renuncià després a dissoldre's en el poble i, a partir d'aquest fracàs, tornà immediatament a la seua pròpia deïficació pràctica, en la persona del comitè executiu terrorista; el pensament crític s'albergà en un motor explosiu que tenia com a objecte posar a la disposició d'un grapat de socialistes els destins del país. Almenys així era com s'expressava el programa oficial de *Narodnaia Volia*. Ara bé, el fet d'haver renunciat a la lluita de masses reduïa les finalitats socialistes a una il·lusió subjectiva. No subsistia una altra cosa real més que la tàctica d'intimidar la monarquia amb bombes, amb l'única perspectiva d'obtenir llibertats constitucionals. En la seua funció objectiva, els anarquistes rebels d'ahir, que no havien volgut escoltar parlar de democràcia burgesa, esdevingueren destacament de combat del liberalisme. La història troba sempre el mitjà de posar al seu lloc els presumptuosos: allò que figurava en la seua ordre del dia no era l'anarquia, sinó la llibertat política.

La lluita revolucionària es transformà en una competència furiosa entre el comitè executiu i la policia. Els militants de *Semlia i Volia* i després els de *Narodnaia Volia*, cometien els seus atemptats com a franc tiradors, i fracassaven en la major part dels casos. La policia els capturava i els penjava, sense que n'escapés ni u. D'agost de 1878 a desembre de 1879, contra dues víctimes entre la gent del govern, es comptaren 17 revolucionaris penjats. No quedava més que renunciar a atacar els dignataris per a concentrar tots els esforços contra el tsar. Fins i tot en l'actualitat, a una distància de mig segle, no pot deixar-se d'admirar l'energia, el valor, el talent d'organització d'aquell grapat de militants. El polític i orador Kibaltxitx, el savi i inventor Ieliabov, dones d'una incomparable força moral com Perovskaia i Figner, formaven l'elit de la intel·lectualitat, la flor de la seua generació. Se sabien subordinar íntegrament al propòsit lliurement adoptat, i ensenyaven els altres a fer el mateix. En una certa forma, no hi havia obstacle insuperable per als herois que havien fet pacte amb la mort. Abans d'anihilar-los, el terror els donava un tremp sobrehumà. Obriren una rasa sota la via fèrria per la que passava el tren del tsar; després una altra al carrer per on transitaria el seguici imperial; l'obrer Khalturine s'esmunyí amb una càrrega de dinamita que féu explotar al palau. Fracàs rere fracàs. "El totpoderós protegeix l'emancipador", deia la premsa liberal. Però al final, l'energia del comitè executiu pogué més que la vigilància del totpoderós. L'1 de març, després que el jove Rissakov fracassà, Grinevitski, amb una segona bomba del sistema Kibaltxitx, matà, en un carrer de la capital, Alexandre II, matant-se a si mateix. Aquesta vegada, el colp fou contra el cor del règim. Però aviat es descobrí que la mateixa *Narodnaia*

Volia s'havia consumit en el foc de l'èxit terrorista. La força del partit es concentrà, quasi en la seua totalitat, en el seu comitè executiu. Fora d'ell no quedaven més que grups auxiliars, desproveïts de significació independent. La lluita terrorista, junt al treball tècnic preparatori, era menada en tots els casos per membres de l'estat major central. Quants d'aquests combatents hi havia? Posteriorment s'ha fet un càlcul irrefutable. El primer efectiu del comitè executiu es componia de 28 persones. Fins a l'1 de març de 1881, el total dels seus membres (que d'altra banda, mai actuaren simultàniament) era de 37. Tots ells vivien de forma il·legal, és a dir, havien trencat totes les seues relacions socials, fins i tot les familiars; aquest grapat d'homes no sols no deixaren descansar totes les forces de la policia política sinó que, durant algun temps, feren del nou tsar, "l'ermità de Gatxina". El món sencer s'estremí davant el tro de l'atac titànic llençat contra el despotisme de Sant Petersburg. Semblava com si el misteriós partit tingués a la seua disposició legions de combatents, i el comitè executiu servava atentament la il·lusió d'aquesta potència il·lusòria. Però les reserves s'havien exhaurit amb rapidesa inesperada.

Segons el pensament de l'organització *Narodnaia Volia*, cada colp fet amb èxit contra l'enemic hauria d'augmentar l'autoritat del partit, reclutar-li nous combatents, augmentar el cercle dels seus simpatitzants o, almenys, despertar immediatament les masses populars, donar major consistència a l'oposició liberal. Però tot allò relacionat amb aquests atemptats era massa fantàstic. Indubtablement, l'heroisme despertava imitadors. Admetem que no faltaren joves, homes i dones, llestos a volar junt amb les bombes que llençaren. Però ja no hi havia ningú que els unís i dirigís. El partit s'enfonsava. Per la seua mateixa naturalesa, el terror malgastava les forces ja disposades que li havien arribat del període del propagandisme, amb molta major rapidesa que emprava en renovar-les. "Ens mengem el nostre capital" digué el líder de *Narodnaia Volia*, Ieliabov. Veritat és que el procés dels regicides despertà ressos ardents en alguns cors de la joventut. Si Sant Petersburg ràpidament es trobà massa ben vigilat per la policia, els grups de *Narodnaia Volia* continuaren formant-se en diversos llocs de províncies, fins a 1885. No obstant això, açò no conduí a una segona onada de terror. Després d'haver-se cremat els dits, els intel·lectuals, en massa, retrocediren davant l'incendi revolucionari.

No marxava millor la cosa entre els liberals, vers els quals els terroristes, després d'haver deixat la classe camperola, giraven els ulls amb esperança. És cert que, sota la influència dels fracassos diplomàtics del govern i de les pertorbacions econòmiques, els membres dels zemstvos intentaren, provisionalment, una mobilització de les seues forces. Però fou una mobilització d'impotència. Espantats davant l'aferrissament redoblat dels camps bel·ligerants, els liberals s'inclinaren a veure en *Narodnaia Volia*, no una aliada, sinó l'obstacle principal en la via de les reformes constitucionals. Segons les paraules del més esquerrà dels membres dels zemstvos, I I Petrunkevix, els actes de terrorisme servien únicament "per a espantar la societat i exasperar el govern".

Així, doncs, al voltant del comitè executiu, que havia sorgit d'un moviment relativament ampli de la intel·lectualitat, es féu el buit més profund, a mesura que les explosions de la seua dinamita es feien més ensordidores. Cap grup pot sostenir-se durant molt de temps enmig d'una població hostil. Cap grup clandestí pot actuar sense un refugi de simpaties. L'aïllament polític deixà definitivament els terroristes a mercè de la policia que, cada vegada amb major èxit, acabava amb les restes d'antics grups i amb els embrions dels nous. La liquidació de l'organització *Narodnaia Volia*, mitjançant una sèrie de detencions i de processos, es desenrotllà sobre el fons de la completa reacció social dels anys 80. Posteriorment examinarem més de prop aquest ombriu període, a propòsit de l'acció terrorista d'Alexandre Ulianov.

IV. EL GERMÀ MAJOR

Alexandre, tant per la seua fisonomia com pel seu caràcter, s'assemblava a sa mare, sobretot en els seus primers anys: "La mateixa mescla excepcional [escriu la germana major] de fermesa extrema i igualtat de caràcter, amb una sorprenent sensibilitat, tendresa i esperit de justícia. Però més auster i més concentrat, i força més viril." El preceptor dels fills, Kalatxnikov, afirma que, darrere del rostre blanc lletós d'Alexandre, en la seua veu dolça i en els seus moviments tranquils, des de la seua primera infància s'hi descobria una gran força interior. L'aïllament de la família en Simbirsk, en el primer període, la manca de camarades per als seus jocs infantils i també, en part, les exigències del pare, no feren més que accentuar la naturalesa introvertida del xicot. Impressions terribles i brutals no li'n faltaren. Per a començar, la casa habitada pels Ulianov en el vell barri situat als límits de La Corona no es trobava lluny de la presó. La mare s'ocupava dels petits però els majors no eren vigilats i se n'anaven a passejar sols a la plaça. Als dies de festa, en la vella Corona s'agrupava "el poble", mentre que en la "nova Corona" es passejava "el públic". La plaça estava plena de restes de llavors de gira-sol o de peixos secs i d'altres comestibles. Durant la festa de Pasqua, la gent es divertia llançant ous durs pintats. Els vestits de colors vius i les bruses roges brillaven davant el cavallets, mentre els acordions feien vibrar les seues notes discordants. Ja de nit partien de la plaça cançons d'ebris, i es produïen feroços baralles. És cert que durant els dies de festa, no es permetia als xiquets anar a la plaça, però als dies comuns, mentre jugaven entre la pols, contemplaven el Volga o escoltaven el cant dels ocells a les hortes, més d'una vegada foren interromputs en els seus jocs pel so de les cadenes, per frases grolleres o per injúries. Amb una curiositat punxant, el petit Alexandre sorprenia una mirada llençada a través de les reixes de la presó, i despertava en ell un sentiment de pietat.

En Kokutxkino, propietat de l'avi matern, a la província de Kazan, ho passaven molt bé, quan es reunien en vacances totes les filles casades amb els seus nombrosos xiquets. Allí hi havia diversions animades, passejos, canoes, i després caceres a què Alexandre es dedicava amb passió. Però als voltants regnava la misèria dels camperols, i tot l'ambient encara estava profundament impregnat dels costums de l'època de la servitud. Un camperol del rumb, anomenat Karpei, caçador i pescador, contà a Anna i a Alexandre que havia vist, amb els seus propis ulls, portar corrent, a través de la província de Kazan, uns "petits jueus" als que s'enviava a Sibèria, petits d'uns deu anys, arrancats amb violència als seus pares, als qui es volia convertir en ortodoxos i servidors del tsar. La narració de Karpei els causà un dolor més viu i ardent que els versos de Nekrassov. Més tard, ja a la universitat, Alexandre llegí en un llibre de Herzen publicat clandestinament, com aquest, camí de la deportació, havia trobat un comboi de xiquets jueus als qui s'enviava a Sibèria; hi havia entre ells xiquets de vuit anys, que queien extenuats i morien al camí. Herzen emmalaltí en el seu trineu, plorà amargament i maleí Nicolau i el seu govern. Però, Alexandre plorà? Segons conta la seua germana, ni quan era petit plorava. Tot i això no deixava de sentir vivament la injustícia i l'ardor de les llàgrimes interiors.

Interrogat sobre quins eren els vicis més grans, el xic respongué: "La mentida i la covardia." Sempre tenia la seua opinió pròpia, ben sovint callada, però profundament viscuda, i en conseqüència ferma. Aquest xicot introvertit no parlà mai a la seua família d'haver perdut la fe religiosa, sinó quan son pare, creient convençut, li preguntà amb desconfiança: "Aniràs avui a vigílies?" Llavors Alexandre respongué: "No", amb tal convicció que el pare no s'atreuís a insistir-hi.

Alexandre ingressà al liceu en 1874. Tot i que ja s'havia arribat a l'època de les reformes, el gimnàs o liceu d'aleshores era una espècie de correccional per als xicots. El principal instrument de suplici era l'ensenyament dels clàssics. "El coneixement de les llengües mortes [segons explicaven els qui havien creat aqueix sistema d'instrucció], per la

mateixa dificultat que presenta, és una lliçó de modèstia i la modèstia és el primer símptoma i la primera necessitat d'una vertadera instrucció". L'ensenyament dels clàssics estava destinat a servir de fre d'acer a la raó infantil. L'assistència a l'església era vigilada amb la màxima cura, i espatllava els dies de festa. Entre dues genuflexions, el director llençava una ullada inquisidora als alumnes de les classes superiors: ¿que hi havia entre ells qui tingués l'audàcia de romandre de peu quan ell, el director, estava prosternat davant Déu? El joc de cartes, l'embriaguesa i altres distraccions d'aquest tipus eren considerades com a trivialitats en comparació amb la participació als cercles educatius independents, la lectura de revistes liberals o l'assistència a teatres, i fins i tot el fet de no tallar-se el cabell d'una manera prou marcial. Un aire abstret o una actitud orgullosa eren considerats pels caps, i no sempre sense raó, com a símptomes d'una protesta dissimulada. Les relacions, sempre tenses, produïen en alguns liceus violentes explosions i fins i tot conspiracions contra els professors particularment odiats. Així fou com en 1880, el comte Loris-Melikov, que durant algun temps exercí, al costat d'Alexandre II, atemorit, el paper d'un dictador polític liberal, comunicà al tsar que la instrucció pública havia assolit alçar contra ella "els alts dignataris, el clero, la noblesa, els universitaris, els zemstvos i les ciutats..." Immediatament se cessà al comte D Tolstoi, creador del detestat sistema "clàssic" i se'l reemplaçà pel "liberal" ministre Saburov, però aquest nou corrent fou només passatger. Oscil·lant d'una banda a una altra, però inclinant-se més en el sentit de la reacció, aquest sistema escolar subsistí durant un quart de segle, amb certes millores, fins als últims dies de la monarquia. L'odi al liceu o la preparatòria esdevingueren una espècie de tradició nacional. No fou per atzar que Peloiaiev, en el seu poema satíric de què ja s'ha parlat, llençà una de les seues estrofes més virulentes contra el director del gimnàs de Simbirsk. Un altre poeta, Nadson, de la mateixa generació que Alexandre Ulianov, escrigué, respecte al període escolar de la seua existència:

Llunyana joventut, avui et maleïsc,

Vas passar sense amor, sense llibertat ni amic...

Per a Alexandre, la rudesia i la crueltat del règim escolar foren molt més penoses que per a la major part dels joves de la seua edat. Però, prement els llavis, continuà estudiant. Quan arribava a sa casa, Ilia Nicolaievitx s'informava atentament dels estudis del seu fill, exigint-li un treball perfecte. La pressió del pare coincidia amb les qualitats innates del jove que, molt ben dotat, treballava amb afany. En aqueixa família tots treballaven per igual.

Alexandre tenia cinc anys d'estudis quan Vitxievski, home anterior a la reforma, fou reemplaçat per Kerenski, pare del futur heroi de la Revolució de Febrer. El nou director alleujà un poc l'ambient estroncat, casernari i policíac del liceu, però les bases del règim escolar continuaren essent les mateixes. El primer de març de 1881, quan Alexandre estudiava el sisè any, arribà de Sant Petersburg una notícia aclaparadora: els revolucionaris havien matat el tsar. Tota la ciutat s'omplí de rumors i suposicions. El director, Kerenski, pronuncià un discurs sobre l'acte infame comès contra el tsar emancipador. El sacerdot del liceu, en descriure el martiri de l'ungit del Senyor, digué que els revolucionaris eren "monstres de la raça humana". Però l'autoritat del bon capellà, com la dels dirigents del gimnàs, ja no pesava molt en l'ànima d'Alexandre. A la llar, son pare parlà contra els terroristes, perquè estava al·larmat com a cap de família, ciutadà i funcionari. Ilia Nicolaievitx tornà molt angoixat de la catedral, on es resà pel repòs de l'ànima del difunt tsar. Els seus anys d'estudi havien transcorregut durant l'època ombrívola que seguí a la fracassada revolució de 1848. L'adveniment d'Alexandre II s'havia fixat en la seua consciència, per sempre, com una era de llibertat; en tot cas, per a un treballador intel·lectual havia obert possibilitats en què no hauria pogut somiar hom durant el regnat de Nicolau I. Per això considerava l'assassinat del tsar amb amargor i més d'una vegada féu notar la reacció que s'havia produït després de l'1 de març i que, naturalment, es feia sentir de forma dolorosa sobre l'educació. En les crítiques de son pare no podia deixar d'escoltar Alexandre la veu

d'un funcionari liberal aterrit per un gran drama. Però el fet era tan extraordinari, la pressió de la indignació pública tan aclaparadora, que Alexandre no trobava paraules per a expressar els seus confusos pensaments. En tot cas, la seua simpatia s'inclinava vers els revolucionaris executats, però no ho deia en veu alta; primer, perquè no estava prou segur de si mateix i, després, perquè temia influir sobre els seus germans menors, a més de rebre una severa reprimenda dels seus pares.

En el curs dels seus nou anys d'estudis, Alexandre no fou objecte d'una sola reprensió o queixa; era un magnífic alumne, que passava d'una classe a una altra sempre amb el primer premi, mai insolent ni groller, no per falta de valor, sinó perquè sabia contenir-se; el liceu no era per a ell més que el pont per a arribar a la universitat i, sense alegria, però amb èxit, passà aqueix pont, finint els seus estudis preparatoris amb medalla d'or, en primer lloc, avançant en un any, i a vegades en dos, als companys de la seua edat.

Els anys preparatoris d'Alexandre coincidiren exactament amb el cicle principal del moviment revolucionari de la intel·lectualitat; havia entrat a la classe preparatòria en 1874, quan era més fort el moviment populista, i finí els seus estudis secundaris en 1883, quan *Narodnaia Volia* encara semblava estar en el zenit del seu poder. Simbirsk no romangué al marge del moviment, perquè allà s'enviava els sospitosos dels centres més importants, s'hi detenien els deportats que tornaven de Sibèria i, finalment, passaven per Simbirsk, en cotxes tirats per tres cavalls galopants, misteriosos personatges escortats per gendarmes bigotuts. En 1877 i 1878, foren implantades en Simbirsk les idees populistes per un mestre del gimnàs anomenat Muratov, militant actiu del *Txerno peredel* (organització que pretenia un nou repartiment de les terres), davall la influència del qual es trobaren grups de la joventut estudiosa i militar, i fins i tot un cert nombre de professors. Malgrat que Muratov, després d'any i mig d'ensenyament, havia estat allunyat de Simbirsk, els cercles de la joventut no deixaren d'existir durant els anys següents. Però Alexandre no tenia cap connexió amb ells. L'atmosfera de la família, on es vivia dels interessos de la instrucció pública, i on s'estimava a Nekrassov i a Xtxedrine, satisfià durant un temps les necessitats ideològiques que despertaren en el xic, en l'adolescent i en el jove. Durant els tres primers anys de la seua vida d'estudiant, Alexandre continuà al marge dels cercles revolucionaris. La causa s'ha de cercar en el caràcter d'Alexandre, molt sencer i de naturalesa fins a un cert punt lenta. Estava allunyat de tot diletantisme intel·lectual o moral, de tota aproximació o de tota ruptura fàcil amb la gent o amb les idees. No es decidia fàcilment. Però una vegada decidit, no coneixia temor ni vacil·lació.

Alexandre passà l'estiu de 1882, les seues vacances abans del seu últim any escolar, principalment a la cuina d'un petit pavelló, que havia transformat en laboratori de química. Era l'últim en anar a prendre el te, perquè li costava molt separar-se de les seues ocupacions i sovint calia cridar-lo diverses vegades. Ilià Nicolaievitx bromejava un poc amb el seu fill respecte a la seua afició a la química. Alexandre servava silenci i somreia amb "indulgència". Participava poc en la conversa general. A penes havia pres el te, es retirava al seu laboratori. Segons conta Anna, la passió d'Alexandre envers la química, des de finals de la preparatòria, començà a allunyar-los un de l'altre. En realitat, la causa d'aquest allunyament creixent no es trobava només en les ciències naturals, que ni tan sols ocupaven el primer pla. Alexandre havia entrat en un període de revisió de valors, quan els adolescents i joves pesen allò que encara el dia anterior els era volgut i que de sobte els resulta estrany. Participava cada vegada menys en les distraccions de la família, ja que preferia la caça o les converses amb una cosina, envers la qual sentia una simpatia que aviat esdevingué un primer amor tímid.

En una novel·la de Txirikov, consagrada a l'existència a la ciutat de Simbirsk, molt coneguda de l'autor, la passió d'Alexandre per l'estudi de la química és representada com una preparació conscient per a la seua activitat terrorista; aquesta és una de les moltes exageracions d'un autor que començà per tenir simpaties envers els bolxevics i que acabà

com a emigrat blanc. Alexandre estimava la química. La seua mirada concentrada, meditativa, un poc lenta, era la d'un experimentador de les ciències naturals per vocació. En 1883, deixà Simbirsk. En les recomanacions que féu al seu fill a la seua partida per a Sant Petersburg, Iliia Nicolaievitx li demanà que parés atenció; els últims rugits del terrorisme encara ressonaven en el seu record. El fill pogué dir, sincerament, paraules tranquil·litzadores a son pare, perquè el seu pensament encara estava molt lluny de la lluita revolucionària. Alexandre no sentia interès més que envers la ciència, el seu cervell estava ple de les fórmules de Mendeleev. Per a ell, la capital era, abans que res, la universitat.

Encara es tractava del vell Sant Petersburg que no arribava al milió d'habitants. Alexandre llogà una habitació a casa d'una anciana que representava admirablement la vella Rússia, i on, segons conta la germana "la calma i el benestar, junt amb l'olor dels llums que cremaven davant les icones, dominaven l'ambient". La confusa sensació de descontent de tot el règim que Alexandre portava amb si, no es reforçà ni s'agregjà durant els seus primers anys universitaris; si no s'afeblí, almenys quedà submergida en les profunditats de la seua consciència. La universitat obria al seu jove esperit ous horitzons; Alexandre estava posseït pel dimoni del coneixement. Es llençà de ple a les ciències naturals, i cridar l'atenció aviat dels seus camarades i professors.

El pare havia fixat a la seua filla i al seu fill una mensualitat de quaranta rubles. Cal tenir en compte que aquesta suma era dues o tres vegades superior als ingressos mitjans d'un estudiant d'aqueixa època. Encara que Alexandre assegurà a son pare que li bastava amb trenta rubles, el pare seguí enviant-li el mateix que a la seua filla. Alexandre ja no digué res respecte d'això. Però en tornar a Simbirsk per a les vacances, tornà a son pare vuitanta rubles, corresponents als vuit mesos que havien transcorregut. El tret més característic d'aquest acte és que Alexandre, durant tot l'hivern, no havia dit una paraula a la seua germana de la seua manera d'actuar, perquè no volia exercir pressió sobre ella ni limitar la seua llibertat de moviments. A més, mai estigué molt lligat a ella. El pare quedà encantat de veure l'esperit estalviador del jove, a qui no faltaven temptacions a la capital. D'altra banda, aquest mateix episodi demostra fins a quin punt Alexandre estava lluny, durant aquest primer període de la seua vida universitària, no sols de les organitzacions universitàries, sinó, en general, de totes les agrupacions de la joventut. D'una altra manera, no hi ha dubte que hauria trobat en què despesar els deu rubles que li sobraven cada mes. Segons el que ha dit l'estudiant Govorukhin, la declaració del qual és digna de tot crèdit, Alexandre Ulianov, a finals de 1885, estant en tercer any, es negà a ingressar als cercles d'estudiants. "S'hi parla massa i s'aprèn poc." Com un profà en medicina no pot participar en un tractament, segons aqueixa opinió no exempta de pedanteria, un ignorant en qüestions socials seria un criminal si s'endinsés en la ruta revolucionària. Són els mateixos trets que es troben en aquest període de la vida d'Alexandre, observats per altres persones i en particular per la seua germana major, si es feien a banda certes frases convencionals.

No obstant això, hi ha altres testimonis que potser respondran millor a la imatge abstracta que pot tenir-se d'un revolucionari nat, però que difereixen de la realitat. En un petit volum consagrat a la memòria de I N Ulianov, la filla més jove, Maria, escriu que el "pare sabia, no podia deixar de conèixer", les intencions revolucionàries del fill major. En realitat, el pare no podia conèixer-les, alhora que no existien; no pogueren formar-se fins a la tardor de 1886, quan el pare no es trobava ja entre els vius. En morir Iliia Nicolaievitx, Maria comptava vuit anys i no podia encara formar-se judicis polítics. D'altra banda, no es refereix a records personals, sinó a consideracions psicològiques generals: "Era molt gran l'afecte que sentien u per l'altre, els unia una amistat massa estreta". Però sense comptar que l'amor als seus pares ha obligat més d'un revolucionari a amagar, fins a l'últim moment, el perill que l'amenaçava, en el cas present el fill no tenia res a amagar; açò pot hom considerar-ho com quelcom sòlidament establert. A més és dubtós que les relacions entre Iliia Nicolaievitx i

Alexandre es puguen considerar com “una estreta amistat”. La germana major parla més d’una vegada del mutisme d’Alexandre davant la família, des dels seus primers anys, i fa notar la influència, sobre aquest esperit reticent, de les exigències exagerades del pare. Sabem per ella que Alexandre no confià a son pare, bon creient, els seus dubtes respecte a la religió. La primera vegada que el fill es negà a anar a vigílies, fou una sorpresa per a Ilià Nicolaievitx; ambdós evitaren cercar explicacions. ¿Podria haver estat altrament tractant-se de la política, que el xoc, d’haver-se produït en vida del pare, hauria estat infinitament més greu? Maria cita el testimoni del seu germà Dimitri que, a l’edat d’onze anys, presencià una llarga conversa entre el pare i Alexandre, en una de les avingudes del jardí, sis mesos abans de la mort del pare i un any i mig abans de l’execució del fill. El xic no compregué el que es tractava en aquesta conversa, però servà per a tota la vida la impressió de quelcom de gran importància i significació. “Actualment, declara Dimitri, estic completament persuadit que la conversa versava sobre temes polítics, i que no fou única ni casual”. Aquesta suposició de Dimitri, feta quaranta anys més tard, només pot ésser admesa a la llum de les instruccions que transmetia el pare per mitjà d’Anna, que vivia a Sant Petersburg: “Dis-li a Alexandre que tinga prudència, encara que només siga per nosaltres.” En el moment de la seua última entrevista amb son pare, a l’estiu de 1885, Alexandre es trobava en un estat transitori, com un jove que, en les seues reunions amb els revolucionaris, pensa en defensar el seu dret a dedicar-se a la ciència i, en trobar-se amb consellers dotats d’una gran experiència de la vida, sent la necessitat de defensar l’activitat revolucionària. En aquest pla es pogueren realitzar les converses entre pare i fill, encara que és necessari agregar-hi que Alexandre no podia sentir el desig d’obrir la seua ànima a son pare de qui no podia esperar cap ajuda ideològica en les qüestions relatives a la revolució. Però, independentment de les confessions d’Alexandre, el pare no podia deixar d’inquietar-se. Els ajusticiaments i les condemnes a desterrament estaven constantment davant els ulls de molts pares i mares. Ilià Nicolaievitx segurament més d’una vegada es preguntà si el seu estimat fill no seria arrossegat cap a una desgràcia irremeiable. En aquest sentit és possible que es desenrotllaren les últimes entrevistes de les vacances, sobretot en vigílies de la separació. Quantes amonestacions d’aquest tipus foren fetes en tots els racons de Rússia per pares, conservadors o liberals, dirigides als fills més radicals! Els uns tractaven de sortir de les crueltats del règim i de les seues mentides; els altres mostraven les terribles conseqüències. L’últim argument del pare: “Almenys tingues pietat de ta mare i de mi”, era molt dolorós, però rares vegades persuasiu.

Durant els tres anys i mig dels seus estudis universitaris, Alexandre no feu més que estudiar. Semblava arregar coneixements per a desenes d’anys. Però no pogué escapar del seu destí... La resistència que Alexandre havia oposat, al principi, a les influències revolucionàries, així com el caràcter que prengué després la seua curta activitat en la revolució, foren determinats per les profundes modificacions produïdes a l’atmosfera política del país i particularment en les opinions de la intel·lectualitat. Ací és on cal cercar la clau, l’explicació del destí d’Alexandre Uliánov.

V. ELS ANYS VUITANTA

Immediatament després de l’1 de març de 1881, el comitè executiu de *Narodnaia Volia* oferí, en una lletra oberta dirigida al tsar Alexandre III, acabar la lluita terrorista si ell, com nou tsar, convocava els representants del poble. “La marxa de les coses” no és una metàfora, és una realitat i sap condemnar els qui no el comprenen. No feia molt de temps que els populistes s’havien rist d’una constitució, considerant-la una introducció preliminar al capitalisme. No obstant això, ara, a canvi de la constitució, prometien renunciar a la lluita terrorista i revolucionària. El tsar, espantat, plorà sobre el jupetí del seu preceptor

Pobiedonovtsev. No obstant això, les vacil·lacions als cercles directius no duraren molt. L'acte terrorista no havia trobat cap ressò al país. Els camperols consideraren l'assassinat del tsar com una venjança de la noblesa. Els obrers no s'adherien al moviment revolucionari, més que en rares unitats. Els liberals estaven ajupits. Ningú sostenia les reivindicacions del *Zemski Sobor* (assemblea camperola). El govern recobrà el valor, convençut que els terroristes no representaven res ni ningú, a banda del seu heroisme personal. El 29 d'abril, el tsar promulgà un manifest declarant indestructible l'autocràcia. Al mateix temps, s'organitzà un moviment de pogroms. Ara ja se sabia on anar. El procurador general del sínodo, Pobiedonovtsev, el ministre comte D Tolstoi i el publicista moscovita Katkov foren els inspiradors del nou regnat. *Zemski Sobor*? Però, si bastava de fer una ullada sobre els "parladors" dels zemstvos de províncies...! Qui hi eren els dirigents? "Gent que no val res, immorals que no viuen amb la seua família, que es lliuren a la cràpula..." Aquests foren els informes que reté Pobiedonovtsev al jove tsar que passava per un bon cap de família.

No els quedava als terroristes un altre remei que dedicar-se a aguar el nou tsar. En aquest sentit, un dels representants més considerats de *Narodnaia Volia* formulà el programa d'acció: "Un Alexandre rere un altre." Però aquesta fórmula quedà en l'aire. El capital s'havia exhaurit i estaven molt lluny de poder renovar els efectius. En 1883, el provocador Degaiev lliurà V N Figner, una de les figures més notables del comitè executiu. En 1884, G A Lopatin, qui havia tingut temps de familiaritzar-se en l'estranger amb Marx i Engels, tornà a Sant Petersburg per a ressuscitar el terror a la capital. Però no hi pogué fer res. Gràcies a la detenció de Lopatin, la policia descobrí moltes adreces que li permeteren liquidar tot el que encara quedava de *Narodnaia Volia*. En aquest encadenament de revessos hi havia una lògica fatal. El moviment polític de la intel·lectualitat aïllada s'havia reduït a la tècnica del regicidi, aïllant fins i tot els mateixos terroristes de la intel·liguència. En els primers efectes del terror, l'imprevist exercia un gran paper. Però quan la policia estigué alerta, sostinguda per la provocació, el petit grup de terroristes quedà estrangulat. La continuïtat en l'organització, fou definitivament interrompuda, i només quedà la tradició cada vegada més consumida pels dubtes. Les noves temptatives d'activitat revolucionària, sota l'antiga bandera, tingueren un caràcter dispers, en una certa forma fortuït i no assoliren ni tan sols èxits transitoris. No obstant això, la inèrcia del temor al palau imperial no passà ràpidament. Alexandre III no sortia de Gatzina. Per temor dels atemptats, la coronació es diferí fins a maig de 1883. Però ja no hi hagueren atemptats. El dia de la coronació, el tsar exposà davant els caps dels districtes un programa clar: "Obeïu els vostres mariscals de la noblesa i no doneu crèdit a rumors absurds i insensats sobre un nou repartiment de la terra."

El brusc viratge de la noblesa, en el sentit d'una reacció, que caracteritza els anys vuitanta, es veié afavorit per les pertorbacions del mercat mundial. La naixent crisi agrària havia aportat grans canvis al terreny de les idees i els programes. L'abolició de la servitud no havia coincidit fortuïtament amb el període d'alça del preu del blat. L'agricultura capitalista, en reforçar l'exportació, donava majors avantatges als grans terratinents. En els primers temps, després de les reformes, no s'arruïnaren més que els dominis dels nobles més ociosos i paràsits, que no sortien de compromisos ni tan sols amb les indemnitzacions de rescat pagades pels camperols. La simpatia dels propietaris d'esperit avançat envers les mesures liberals que havien transformat Rússia, de la servitud en un país de noblesa aburguesada, es mantingueren mentre durà l'alça dels preus del blat. La crisi agrària mundial dels anys 80 donà un seriós colp al liberalisme de la noblesa. Els propietaris ja no podien comptar d'ara en avant amb l'ajuda dels subsidis directes de l'estat i amb el restabliment, incomplet, de l'explotació del treball camperol. Des de 1882 es creà el Banc Camperol, que ajudà la burgesia camperola a pagar, als nobles arruïnats, indemnitzacions excessivament elevades per les seues terres. Tres anys després, el tsar, en un manifest especial, confirmà, en benefici de la

noblesa, el dret de primacia en l'estat i instituï, aquesta vegada, el Banc de la Noblesa, destinat a ajudar directament la casta noble.

La baixa de l'exportació de blat a Europa obrí, d'altra banda, la possibilitat d'una forta pujada d'impostos d'importació sobre les mercaderies industrials que arribaven de l'exterior. Açò era, precisament, el que desitjava assolir la jove i voraç indústria russa. Les idees del treball lliure en l'agricultura i del lliure intercanvi amb l'exterior s'enfonsaren simultàniament. Alexandre III restablí les relacions de semiservitud en interès dels propietaris nobles, i imposà tarifes duaneres gairebé prohibitives en interès dels industrials. El lema oficial del règim "Rússia per als russos" significava: res d'idees occidentals, sobretot cap idea constitucional; les funcions de l'estat pertanyen a la noblesa russa, el mercat interior a la indústria russa, el gueto als jueus, l'esclavitud a Polònia i Finlàndia, en interès del funcionari rus i del mercat rus. Una semirestauroció de la servitud i un impuls reforçat al capitalisme (encara que dos processos en sentit oposat) constituïren, en la seua combinació, la política econòmica d'Alexandre III. Els propietaris nobles, i els industrials treien el màxim que podien del poble, del treball barat, dels arrendaments elevats, dels alts preus a les mercaderies industrials, dels subsidis, de les assignacions, de la protecció de l'estat. Quan els nobles havien deixat ja el petit joc del liberalisme, els comerciants encara no l'iniciaven. La burocràcia es venjava de l'època de les grans reformes. La reacció governamental es desenvolupà sense obstacles durant tot el regnat. Les transformacions efectuades a la primavera del règim anterior foren sotmeses a una revisió, d'acord amb l'esperit dels privilegis de la noblesa, de les limitacions nacionals i de la tutela policíaca. Enfront del decenni de les grans reformes (1861-1870) s'establí el decenni de les "Contrareformes" (1884-1894).

Lligat amb les altes esferes, un liberal altament conservador, Kaveline, escrigué confidencialment a un dignatari en desgràcia, en 1882: "Per tot arreu no es troba més que estupidesa i cretinisme, la rutina més idiota o la corrupció... Amb aquesta podridura, amb aquesta carronya no es pot construir res estable." La marxa de les coses féu, a la seua manera, un desmentiment a Kaveline. Amb la podridura i la carronya es construïren un regne d'un estil monumental. Després dels primers anys que necessità per a tranquil·litzar-se, Alexandre III acabà per creure en si mateix i en la seua vocació. Enorme, pletòric, bast, inclinat al vodka, als grans dinarots i als acudits grollers, no admetia ni tan sols la idea que els seus súbdits pogueren tenir drets. Gràcies a l'antagonisme mortal entre França i Alemanya, la situació internacional de Rússia semblava doblement garantida. La cort de Sant Petersburg vivia en ple acord amb la cort de Berlín. Al mateix temps, l'amistat francesa obria al tsarisme increïbles perspectives financeres. Al món occidental amb "aqueix teatre del parlamentarisme", el tractava Alexandre *en canaille*. Un dia d'estiu, que es negà a respondre a un despatx diplomàtic urgent, donà aquesta explicació al seu ministre: "Europa pot esperar quan el tsar de Rússia va de pesca". Respecte als seus col·legues coronats, el tsar s'expressava sense gran mesura: de la reina Victòria deia que era una vella intrigant, de Guillem II que era un "lladregot", del rei Milan de Sèrbia, que era un bèstia, del sultà de Turquia que era un vella gorra de dormir. Cert és que aquests judicis no eren absolutament falsos.

Al tsar no li mancava bon sentit. Kaveline li atribuïa "una gran circumspècció, una gran reserva, una gran desconfiança, i potser quelcom d'astúcia". El fidel súbdit liberal s'afligia en pensar que el tsar no tenia "suficients coneixements ni educació". En canvi, Alexandre III estava fermament persuadit que el seu vigorós físic era d'origen diví i que, en totes les seues funcions, servia al bé de Rússia i als fins de la providència. Tanmateix les seues limitacions, tenia caràcter: hom temia el tsar. Els grans Ducs calbs i canosos que, quan estaven ebris, es barallaven amb actors francesos, ocultaven les seues relliscades com a escolars atemorits. Quan el director de la policia, Durnovo, es deixà envoltar feixugament en

una història bruta, el tsar escrigué “Que destituïsquen aqueix porc”, cosa que no impedí que Durnovo, sota Nicolau II, arribés a ésser un ministre totpoderós. Per a justificar la baixesa dels dignataris davant el groller personatge que ocupava el tron, el ministre de la guerra, Vanovski, deia: “És un nou Pere I amb el seu garrot.” El ministre d’assumptes estrangers, Lamsdorf, anotà en el seu diari íntim: “Res més el garrot, però no Pere I”

Els agents policíacs dominaven tot, sense esforços, amb un moviment dels dits. Els sergents de la ciutat, amb els seus grans mostatxos i les seues medalles, el famós prefecte Gresser que recorria “la seua” ciutat en un cotxe tirat per dos cavalls, el Consell d’Estat, el Sant Sínode, Pobiedonovsev, la torre immutable de la fortalesa Pere i Pau, el vell canó que anunciava el mig dia, quin conjunt! Sense ni tan sols pestanyejar, Gresser ordenà a l’orquestra de l’òpera que no toqués molt alt per tal de no molestar l’august auditori i l’orquestra obeí, encara que es tractés d’una partitura del mateix Wagner. El soroll quedava rigorosament prohibit, tant en literatura, com al carrer i fins i tot en la música.

L’esperit d’aquest règim quedà encarnat, potser involuntàriament, per l’escultor russoitalià Paolo Trubetskoi, en el famós monument a Alexandre III, tant apoteosi com sàtira. Un gegant adipós oprimeix, amb el seu enorme posterior, el llom d’un cavall que més sembla un porc engreixat. En aquest estil d’inamovible adipositat porcina es presentava tota la Rússia oficial. El balanç del quart de segle, que havia començat amb l’emancipació dels camperols i havia acabat amb la mort d’Alexandre II, havia demostrat, segons sembla, novament la solidesa de les bases nacionals: autocràcia, ortodòxia, divisions nacionals. ¿Que no havia quedat comprovat per l’experiència que els forts de granit del tsarisme no cedien ni davant la dinamita? Tot semblava haver estat tallat i armat a la mesura de l’eternitat.

El vell mestre de la sàtira russa, Saltikov Txetxedin, en apropar-se a la seua fi, es queixava de forma biliosa en el seu periòdic: “La vida s’ha tornat avorrida i penosa... hom se sent com en un forat on, a més, s’ha rebut un colp al crani...” En realitat, resulta difícil imaginar el fervor que rodejava, als cercles de la intel·lectualitat esquerrana, els *Annals de la Pàtria*, valenta revista mensual, l’esperit de la qual era el més pròxim al populisme revolucionari. “S’esperava el fullet [conta un dels contemporanis] com a un volgut visitant que ho sap tot, que explicarà i contarà tot...” No es tractava només d’una publicació literària, sinó també d’un centre ideològic; l’agrupació de les tendències de la societat russa instruïda s’havia realitzat des de temps arrere, sobretot a partir de la reforma camperola, entorn del que s’anomenava “les grans revistes”. Però la piadosa trinitat que havia declarat la guerra al diable dels anys 60 (Pobiedonovtsev, D Tolstoi i Katkov), estava llesta per a donar el colp. El “colp al crani” no trigà molt: en 1884 es prohibí la publicació dels *Annals de la Pàtria*; el món de la intel·liguència radical quedà sense eix. Al mateix temps, es retiraren de les biblioteques les obres de Mill, de Bockle, de Spencer, sense parlar de les de Marx i de Txernitxevski.

L’últim número de la revista *Narodnaia Volia* sortí l’1 d’octubre de 1885, quan ja no existia ni el mateix partit, i descrivia amb ombrívols colors l’estat moral de la societat conreada: “Complet desconcert intel·lectual, un caos d’opinions oposades sobre les qüestions més elementals de la vida social; pessimisme individual i col·lectiu d’una banda, misticisme religiós social, per l’altra...” Els pocs militants dels anys 70 que havien sobreviscut i servaven la llibertat, miraven en torn seu amb estupor; tot els era ja estrany.

Cert que els partidaris del terror eren relativament nombrosos. “Es pot fer el silenci sobretot”, repetien constantment, “però no sobre l’explosió d’una bomba”. No obstant això, els terroristes ja no eren els mateixos. Després de renunciar a la idea utòpica d’apoderar-se del govern, ja no esperaven assolir, per mitjà de les bombes, més que concessions liberals. Però per a incitar la joventut a córrer cap a la mort, calia un gran ideal, o almenys una gran il·lusió, i això s’havia perdut. En esdevenir constitucionalistes d’esperit, els que predicaven el terror miraven esperançats vers els liberals. Però l’oposició formada pels propietaris servava

silenci. Així el terror es trobà minat per ambdós extrems. Hi havia els qui predicaren i defensaren el terror, però no hi havia terroristes. Als cercles revolucionaris que es formaven aquí i allà regnava la postració. El cant preferit de l'època no contenia més que un sol consol: “de les nostres ossades sorgirà l'implacable venjador.” Un dels últims militants de *Narodnaia Volia*, Iakubovix, en versos patètics, estigmatitzà la seua generació com a “maleïda de Déu”.

El populisme dels anys 70 consistia en un odi revolucionari envers la societat de classes i en un programa utòpic. En córrer dels anys 80, la intransigència revolucionària es volatilitzà, però subsistí l'esperit utòpic; encara que, com no tenia envergadura, es diluí en un programa de reformes en benefici dels petits propietaris. Per a realitzar aquest programa no quedava un altre remei als epígons del populisme que confiar en la bona voluntat de les classes dirigents. “El nostre temps no és de vastos problemes”, deien, com els liberals, els populistes domesticats. Però, en aquesta etapa, el procés no es mantingué més que entre una petita minoria. En els grans cercles de la intel·lectualitat, segons l'expressió alada d'un dels publicistes de la reacció, “es renuncià completament a l'herència dels anys 60 i 70”. En filosofia, açò significava que es trencava amb el materialisme i l'ateisme i en política, que es deslligaven de la revolució. L'apostasia sobre tots aquests aspectes es diversificava àmpliament. Els estrats més extensos de la intel·lectualitat declararen francament que ja tenien prou del mugic, i que era temps de viure un poc per a si mateixos. Les revistes caduques de radicals i liberals denunciaven una decadència de l'opinió social. Gleb Uspenski, el més notable dels escriptors populistes, es queixava d'haver comprovat que als trens ja no s'escoltaven aquelles converses abans generals i tan animades sobre temes polítics; ja no hi havia res a dir. Però la “vida per si mateixa” resultà extremadament pobre de contingut. Sant Petersburg, com lamentava la premsa avançada, no havia estat mai tan incolor com llavors; el marasme en el comerç i el complet marasme intel·lectual quasi es podien considerar com una postració. La situació era pitjor encara en províncies. Els llocs principals de la província només es diferenciaven en què en uns es bevia més i en altres es jugava més a les cartes. L'art que es dirigia directament al poble era cada vegada més condemnat com tendenciós. La intel·lectualitat reclamava “un art pur”, que no pogués inquietar-la en recordar-li els problemes no resolts i les obligacions no complides.

El cantor dels cercles esquerrans fou el jove poeta Nadson, amb ales mig trencades, lira desafinada i pulmons tuberculosos. En els seus versos planyívols, que en poc de temps foren reproduïts en diverses edicions, la nota principal és el dubte. “No coneixem una finalitat”, deia el poeta, plorant sobre la seua generació, que havia perdut la fe en els seus herois i profetes d'un altre temps. L'estrella d'Anton Txékhov s'elevava lentament en la literatura. Txékhov tractà de riure, però la seua rialla aviat fou sufocada en una atmosfera de decadència i ruïna. Txékhov revelà a si mateix i a la seua època en les seues *Narracions crepusculars* i en les seues *Històries avorrides* que els laments sobre la crueltat i l'estupidesa de l'existència s'uneixen a vanes esperances d'un món millor, “d'ací a tres-cents anys”. En pintura, Txékhov es complementa amb Levitane, que representava paisatges rurals erms i rodejats de corbs, amb camins deslavats per les pluges, a la llum esmoreïda dels crepuscles tardorencs. El gris fou el fons de tota l'època.

Particularment significativa per als anys 80 fou la influència del comte Lev Tolstoi, no de l'artista, justament considerat il·lustre, sinó del predicador, del mestre. L'evolució de Tolstoi xocà més d'una vegada amb l'òrbita de la intel·lectualitat russa, però mai hi coincidí. Afermat amb totes les seues arrels en la vida aristocràtica, i atemorit davant la perspectiva de la seua dissolució, Tolstoi cercava per a si mateix un nou eix moral. El liberalisme burgès li era odiós pel seu esperit estret, la seua hipocresia i les seues maneres d'estrany, així com la intel·lectualitat radical, desproveïda de base, nihilista i amb modals de terròs. Tolstoi cercava calma i harmonia, desitjava escapar de l'angoixa social i, al mateix temps, d'un punxant i perpetu temor de la mort. En tant que la intel·lectualitat radical s'esforçava en fertilitzar la

comuna rural amb el seu “pensament crític”, per a Tolstoi l’atractiu del mugic consistia precisament en la seua manca de crítica, i generalment també de pensament personal. Al cap i a la fi, Tolstoi era un aristòcrata rus penedit (un tipus que no era rar després de l’època dels desembristes), encara que el seu penediment no s’orientava a l’esdevenidor, sinó al passat. Havia meditat sobre la forma de reconstruir el paradís perdut de l’harmonia patriarcal, però sense restriccions ni violència. L’artista esdevingué moralista. El moralista cridà en el seu auxili una religió esterilitzada. El més cru dels realistes es posà, de sobte, a ensenyar que el vertader fi de la vida consisteix en la preparació per a la mort. Com no admetia en ningú una actitud crítica de la seua revelació, es burlà de la ciència i de l’art, anatematitzà els seus sacerdots i predicà la resignació amb un entusiasme magnífic. Si es desposseeix el seu pensament filosòfic de la seducció amb què l’envoltà l’artista, que no acceptava desaparèixer, no queda una altra cosa que un quietisme aclaparador. Tota lluita contra el mal no serveix més que per a augmentar el mal. Que cadascú cerque el bé en si mateix. L’oprimit no ha d’impedir que l’opressor renuncie per la seua pròpia voluntat a l’opressió. Tota la predicació de Tolstoi és per necessitat, d’un caràcter negatiu: “No t’enfurisques, no forniques, no jures, no lluites.” A tot açò s’agreguen algunes altres recomanacions més pràctiques: no fumes i no menges carn. El cristianisme, en els fons, no és una doctrina per a millorar el món, és una profilàctica de salut individual, un art d’abstenir-se de tots els pecats. El seu ideal és la vida monàstica, així com la finalitat més alta de la vida monàstica és la vida de l’estilita. Per quelcom tenia el tolstoisme afinitats amb el budisme.

La prèdica de la no resistència trobà un terreny molt propici en un camp preparat per l’enfonsament dels propòsits i esperances de *Narodnaia Volia*. Des del moment que la quinta essència de la violència revolucionària s’havia revelat com a inconsistent, calia substituir-la per la solució benèfica de la caritat cristiana. Si no s’havia assolit derrocar el tsarisme, no quedava més que condemnar-lo moralment. “El regne de Déu està en tu.” La idea d’un perfeccionament moral espontani substituï el programa de transformacions socials. Als cercles de la intel·lectualitat, el tolstoisme feia conquestes devastadores. Segons l’exemple del mestre, uns tractaven d’apanyar botes velles o de compondre estufes inservibles. Altres renunciaven al tabac i a l’amor carnal, encara que en la major part dels casos, no per molt de temps. Altres més creaven colònies agrícoles en què el vi evangèlic de la caritat prompte es convertia en el vinagre de l’hostilitat recíproca. Cinc damiselles de Tiflis preguntaren a Tolstoi (i tota la premsa repetí la pregunta): com poder viure santament? Però la vida en olor de santedat no triomfà. Al contrari, com més alt se cercaven les regles de la moral individual, més s’enfangava hom en el fem de l’existència. El filòsof idealista Vladimir Soloiev, deu anys després, tractà d’exposar el moviment educador de Rússia mitjançant la fórmula següent: “L’home no és més que una varietat del simi i per això hem de... consagrar-nos amb tot el nostre cor als nostres germans inferiors.” Aquesta paradoxa havia estat concebuda a fi d’elevant l’esperit limitat del materialisme: en realitat, resultà una sàtira de la hipocresia idealista. No en va l’època del materialisme groller i ateu, en què els homes es dedicaven en cos i ànima a obrir la ruta a un esdevenidor millor, fou reemplaçada per una dècada d’idealisme i de mística, en què tots giraven l’esquena, per a tenir més seguretat de salvar la seua ànima.

El sentit polític d’aquestes metamorfosis ideològiques no presenta, sobretot tractant-se d’una apreciació retrospectiva, res de misteriós; la intel·lectualitat, que majoritàriament provenia d’un mitjà en què encara predominaven costums preburgesos i l’ala de l’esquerra de la qual havia passat pel període del sacrifici heroic per la causa del poble, després dels cruels revessos experimentats, s’endinsà per una via de regeneració burgesa. En els guerrillers heroics del dia anterior començà a parlar l’egocentrisme. Abans que res, calia desfer-se de la idea del “deure envers el poble”. Per descomptat, la literatura i la filosofia s’afanyà a saludar i lloar el tímid despertar de l’individualisme burgès. Les classes posseïdores feren tot el

possible per tal d'amansir la intel·lectualitat que ja els havia causat tants disgustos. El procés d'apropament i reconciliació entre la burgesia, que se civilitzava, i la intel·lectualitat, que s'aburgesava, resultava realment inevitable. No obstant això, la barbàrie de les condicions polítiques exclouïa des del principi el desenvolupament just i ininterromput. Estava escrit que el destí de la intel·lectualitat russa era el de fer, en el futur, encara més viratges.

Era indispensable conèixer un poc més de prop la situació dels anys 80, durant els quals entrà en la lluita Alexandre Ulianov, mentre el seu germà menor, Vladimir, continuava els seus estudis al liceu de Simbirsk.

VI. L'1 DE MARÇ DE 1887

Encara que els reglaments universitaris establerts en 1884 prohibien qualsevol organització d'estudiants, continuava havent-hi a la capital unes vint agrupacions regionals que comptaven al voltant de 1.500 membres. Les agrupacions regionals eren absolutament inofensives i només s'ocupaven de caixes d'assistència i menjadors. En vista de la indigència de la major part dels estudiants, les organitzacions d'aquest tipus tenien importància vital. No obstant això, el govern, no sense raó, les temia: els revolucionaris aprofitaven les organitzacions de tota mena per a reclutar partidaris i, en els moments d'agitació política, l'agrupació regional més pacífica mobilitzava la joventut per a la lluita. No obstant això, després de la destrucció de *Narodnaia Volia*, Sant Petersburg es podia considerar completament lliure de revolucionaris; els pocs que s'havien salvat s'amagaren en províncies. L'ànim del món estudiantil semblava tan calmat que les autoritats tancaven els ulls davant les agrupacions regionals. L'aclaparadora majoria dels estudiants, efectivament, s'havia allunyat de la política. Sobre el fons grisenc de la universitat es destacaven clarament les siluetes dels joves estudiosos, futurs funcionaris, que fins i tot per la indumentària i el pentinat tenien un tipus absolutament oposat al del nihilista. Famèlica i sotmesa pel règim policíac, la joventut seguia descontenta, però no sortia de la seua passivitat morosa.

No obstant això, fins i tot entre la depressió general persistien el flux i el reflux, principalment en l'estret llit del món estudiantil. Fins al tercer any d'estudis a la universitat no entrà Alexandre als cercles estudiantils, biològics, econòmics, literaris. Però no es tractava sinó d'elaborar punts de vista científics, i no de fer política activa. En aquest terreny, Alexandre entrà en relacions més estretes amb els elements radicals de les associacions regionals. Consagrà més temps a l'estudi dels problemes socials. En aquests cercles sorgí la idea de commemorar el vint-i-cinquè aniversari de la reforma camperola (19 de febrer de 1861) amb un servei fúnebre al cementeri de Volkovo, pel descans dels qui havien preparat l'"emancipació". Què capgirament de valors! El gran publicista Txernitxevski vituperà la reforma com una espoliació i un engany i pagà cara la seua opinió sana i audaç, que esdevingué base del moviment revolucionari dels vint anys següents. Quan Alexandre II preguntà a Karakosov... "Per què has disparat contra mi?", aquest, entre les mans de la policia, respongué: "Perquè prometeres als camperols terra i llibertat i els has enganyat." El mateix judici sobre el 19 de febrer formulaven Hipòlit Mytxkin i els seus camarades, i els populistes. Però a mesura que s'intensificava la reacció, les "grans reformes" del tsar anterior, celebrades per la premsa liberal, començaren a presentar-se, fins i tot als estudiants, sota una llum més favorable. Darrere de la pesada figura d'Alexandre III, la d'Alexandre II adquiria contorns quasi liberals. L'aniversari de la reforma camperola fou prenent un caràcter revolucionari i la policia prohibí la commemoració. S'advertí a la premsa que s'abstingués de publicar qualsevol article respecte d'això. Així, un servei fúnebre en memòria dels promotors oficials de la reforma esdevingué, sense més, un acte de protesta. El popa del cementeri acceptà, temorós, oficiar pel repòs de l'ànima dels emancipadors, incloent-hi per descomptat

Alexandre II, assassinat sis anys abans pels germans majors dels assistents a la missa de difunts d'ara. En aquest canvi d'insistència política apreciem, més clarament que en totes les persecucions policíiques, la profunditat de la reacció en la societat. És cert que una part dels manifestants no dedicava el servei fúnebre a la memòria dels buròcrates, sinó a la dels escriptors que havien combatut per l'emancipació dels camperols. Però res estava clar, les línies divisòries es confonien.

El cementeri de Volkovo fou el primer lloc de l'activitat pública d'Alexandre Ulianov, que havia participat amb gran gelosia en la preparació de les honres fúnebres. Els cercles liberals, als qui havien convocat els iniciadors, no respongueren, segons el seu costum. No foren més que estudiants, al voltant de 400 persones. Aparentment la policia no es decidí a interrompre un servei religiós d'oposició o simplement el passà per alt, la qual cosa donà com a resultat que la joventut es retirés amb el sentiment d'haver assolit una victòria. I els més resolts decidiren que es podia continuar per la mateixa via.

Els dirigents del món estudiantil s'uniren més estretament i, als mesos següents, crearen la Unió d'Organitzacions Regionals. Als centres dirigents es trobava inscrit també Ulianov. Però l'activitat de la Unió, molt modesta en si, prompte es veié interrompuda per les vacances, últimes que Alexandre passà a la vora del Volga, amb la família, que ja havia perdut el pare. A partir de la tardor es reprengué l'activitat dels cercles i les organitzacions regionals. Els dirigents, els mateixos en totes bandes, aquí i allà, conceberen la idea d'aprofitar el vint-i-cinquè aniversari de la mort del famós crític Dobroliubov, deixeble i company de lluita de Txernitxevski, per a organitzar un nou servei fúnebre. Aquesta vegada, la reunió fou de 600 persones; segons altres fonts, de 1.000. Però la gran porta del cementeri Volkovo fou tancada, la policia ja no s'havia deixat agafar desprevinguda. Quan els representants demanaren que s'autoritzés el servei fúnebre, el prefecte de la ciutat, Gresser, hi respongué amb una negativa. La multitud d'estudiants tornava quan es veié rodejada pels cosacs, els quals els retingueren durant dues hores sota la pluja. Després, quaranta dels manifestants foren expulsats de Sant Petersburg. Aquest esdeveniment, insignificant en si mateix, en el sentit propi del vocable, trastornà i transformà els iniciadors de la manifestació, sobretot Ulianov. Per a ell fou una experiència personal i, d'un sol colp, reuní el conjunt d'observacions fetes anteriorment i les conclusions que havia tret dels llibres sobre la urgent necessitat de l'acció. Com respondre als qui imposaven la violència? Les discussions foren interminables, així com els plans audaços, però no hi havia suficients forces per a executar-los. Es dirigí una proclama a la "societat", és a dir als professors, als dirigents dels zemstvos, als advocats i als escriptors. La major part dels sobres que contenien el manifest fou retirada de les bústies per la policia, sense que açò torbés el plàcid sopor dels liberals. L'agitació entre els estudiants es calmà a poc a poc. Però en aqueixos càlids dies es formà un grup dels més resolts que, de la seua indignació personal i de la seua impotència política, tragueren una conclusió ja consagrada pel passat: el *terrorisme*. Ulianov encara tractà durant algun temps de romandre en la seua antiga posició: no es pot emprendre una obra revolucionària sense haver elaborat principis justos. Hom li respongué: mentre estàs assegut davant els teus llibres, la violència triomfa i es reforça. L'argument fou tan persuasiu que Alexandre ja no tractà de resistir-se'n. No podia fer-se enrere. Com un dels principals iniciadors de la manifestació per la qual altres havien pagat, com a autor de la proclama "a la societat", a la que ningú havia respost, Alexandre es trobava ja sota el signe de l'imperatiu terrorista. Després de breus discussions en un estret cercle, s'adherí definitivament a un petit grup de tendències terroristes. Dos o tres dels conspiradors disposaven d'una certa experiència i modestes relacions. Així fou com s'arribà a l'acció del primer de març de 1887.

Alexandre dividí el darrer període de la seua vida entre el laboratori de la universitat, on estudiava la *Idothea entonon* (l'aranya del Bàltic), i el laboratori secret de la conspiració, on es preparava dinamita amb magnesi. Mentre es disposava a jugar-se el cap per

l'esdevenidor de la humanitat, continuava estudiant, com a investigador apassionat, les facultats visuals dels cucs. La ciència l'atreia molt, i amb treball se'n desprenia, com un guerriller que ha de separar-se de la seua estimada en vigílies del primer i últim combat. És característic d'aquest jove que, als dies anteriors a l'atemptat, quan totes les fibres del seu ésser haurien de trobar-se atroçment excitades, trobà en si mateix prou tranquil·litat per a escriure, amb mà maldestra, el programa que ell mateix havia redactat per a la "fracció terrorista".

Del rèquiem en memòria dels qui havien preparat la reforma camperola, al rèquiem per l'escriptor radical mort prematurament i d'aquest rèquiem, que no fou cantat, fins a la preparació de la mort del tsar, s'estengué el camí, recorregut en alguns mesos, pels qui participaren en l'atemptat. Més tard, davant el tribunal, el principal advocat presentà amb prou exactitud a la joventut del complot: "Aquests homes [digué] no sempre han estat terroristes; a l'agost de 1886 simplement eren descontents; al novembre, després de les honres fúnebres que els prohibiren celebrar davant la tomba de Dobroliubov, foren protestants, només fou al gener quan nasqué en ells la tendència terrorista..." L'advocat liberal no hi agregà que únicament pogué fer-se el pas d'una missa de rèquiem a una bomba pel fet que davall l'agressió del nou tsar s'havia acumulat suficient descontent secret, en els mitjans més democràtics de la intel·lectualitat, per a no parlar tan sols del poble. Però poc importava... l'audaç empresa d'un petit grup aïllat estava condemnada per endavant al fracàs. Si l'ofensiva revolucionària dels anys 1860-66, des de la primera proclama fins al tret llançat per Karakozov es presentà, en la successió interna de les etapes, com a esbós general del gran moviment de la intel·lectualitat dels anys 1873-1881, l'episodi dels anys 1886-87 no fou més que el ressò retardat i el signe de la decadència.

El primer de març, a la vesprada, els agents de la policia detingueren sis joves en la Perspectiva Nevski. Un d'ells portava un voluminós llibre en el llom del qual es llegia: *Diccionari de Medicina*. En realitat es tractava de la medicina política del terrorisme: el fals diccionari contenia dinamita i bales amb estricnina. En mans dels altres terroristes es trobaren dos detonadors de forma cilíndrica. El projectil estava destinat a Alexandre III. S'inicià una onada de detencions i acaraments fins llavors sense precedents. Els participants de l'audaç complot contra el totpoderós amo de Rússia eren estudiants; un sol d'ells havia arribat als 26 anys, un altre tenia 23, els restants cinc participants directes tenien de vint a vint-i-un anys. La preparació dels projectils havia estat a càrrec d'un estudiant de ciències naturals al qual encara li faltaven tres mesos per a arribar a la majoria d'edat. El seu nom era Alexandre Ulianov. Havia tret partit de les investigacions de química realitzades en el petit pavelló de Simbirsk. L'iniciador de tota l'empresa era un estudiant malalt, dit Txevirev, de vint-i-tres anys. Ell fou qui organitzà i distribuí el treball. La seua experiència revolucionària personal no era, ni podia ésser, considerable. Entre el fogós i optimista Txevirev i el meditabund Ulianov, més d'una vegada hi hagueren disputes sobre la participació de persones a les que no s'havia "provat" prou. Però no hi havia molt on escollir. Dos estudiants, fortuïtament introduïts en la conspiració, delataren immediatament Ulianov. L'organització només disposava d'insignificants recursos tècnics i financers. Per a assolir l'àcid nítric i 150 rubles per a cobrir les despeses, calgué anar a Vilnius; però l'àcid resultà molt feble i els diners trigaren en arribar. Perquè un dels organitzadors pogués marxar a l'estranger, Ulianov empenyorà en 100 rubles la medalla d'or que havia guanyat al liceu. La pistola browning que se li lliurà a Sueneralov, per a donar-li la possibilitat de salvar-se disparant sobre els seus perseguidors, era inservible. Al mateix nivell es trobaven tots els procediments de la conspiració. L'empresa no se sostenia més que d'un fil. Fins i tot durant els preparatius per al primer de març de 1881, quan actuaren revolucionaris incomparablement més foguejats, la tensió terrible es transformà, a mesura que s'apropava l'hora fatal, en fatiga i apatia. Com hauria estat possible que els dubtes no minaren els cors d'Ulianov i dels altres joves

conspiradors, en aquesta ocasió? Corregué el rumor que el govern estava ja al corrent de l'atemptat que es preparava. Algú del grup proposà que s'ajornés tot fins a la tardor. Però açò creava nous perills. Segons certes notícies, Alexandre havia previst el fracàs de l'atemptat. Més exactament, l'estat d'ànim d'un grup d'esforçats oscil·lava entre l'optimisme i la desesperació. Però la voluntat s'imposà sobre els dubtes. Els preparatius no s'interromperen. Es prepararen projectils, es distribuïren les funcions, es fixaren els llocs; no quedava més que matar i, en tot cas, perir.

En realitat, el govern no sospitava res. Els anys de tranquil·litat transcorreguts havien desacostumat la policia de preocupar-se pels terroristes. Quan no hi ha provocadors, la policia generalment és incapaç de descobrir les conspiracions. I no hi havia provocador entre els joves conspiradors. Però trobaren la forma de lliurar-se ells mateixos; per joventut, per ingenuïtat, per l'atordiment d'un d'ells. Només després de la revolució, en fullejar els arxius de la policia, s'ha pogut descobrir la causa del fracàs. L'estudiant Andreiuxkin, que havia estat designat per a llançar la bomba, escrigué sis setmanes abans, a un estudiant amic seu en Khrakov una lletra que contenia una espècie d'himne en honor del terrorisme. La lletra signada il·legiblement, fou confiscada. El destinatari en Khrakov, citat per la policia, delatà el seu amic de Sant Petersburg. Les perquisicions policíiques duren molt, i en Khrakov no es veia cap motiu per a afanyar-se. Finalment, la policia de Sant Petersburg rebé el nom i l'adreça de l'autor de la lletra i el posà sota vigilància; això succeí el 28 de febrer, justament el dia anterior a l'atemptat. Andreiuxkin i altres foren observats en la Perspectiva Nevski, des del mig dia fins a les cinc de la vesprada, portant objectes pesants. La policia no podia pensar que es tractés de bombes. Només se cercava l'autor de la lletra sospitosa. L'endemà, "els mateixos individus en nombre de sis, novament foren vistos en la Perspectiva Nevski, en les mateixes condicions". Només aleshores hom els detingué.

La sorpresa de la policia no tingué límits en adonar-se llavors que havia caigut sobre un grup de terroristes. Naturalment, el descobriment fou comunicat immediatament a Alexandre III. El tsar escrigué sobre l'informe: "Per aquesta vegada, Déu ens ha salvat, però, per quant de temps?" Com no estava molt segur del socors diví, el tsar hi agregà unes paraules d'elogi per a la seua guàrdia terrestre: "Gràcies a tots els funcionaris i agents de la policia per haver vigilat tan bé i actuat tan eficaçment". En realitat, ni els funcionaris ni els agents mereixien majors agraïments: havien estat afavorits per l'atzar. D'altra banda, ningú sap com hauria resultat l'atemptat sense intervenció de la policia i de la casualitat. Pel que fa a la qualitat de les bombes, aquest problema mai s'aclarí. Quan Osipanov, al qual, en el moment de detenir-lo al carrer, no es pensà ni tan sols en llevar-li la bomba, la llançà sobre el comissari de policia per a morir ací, junt amb els seus captors, la bomba no féu explosió. No hi ha raó per a pensar que les altres foren millors. Un general d'artilleria, com a expert, reconegué que "la fabricació de les bombes era imperfecta". Tot havia estat imperfecte en aquesta empresa tràgica: les idees, el personal, la conspiració, la tècnica de la fabricació de les bombes.

El procurador descrigué així la situació social dels inculpats: nou estudiants, un llicenciat d'una acadèmia eclesiàstica, un alumne de farmàcia, un petit burgès, dues comares, una mestra de primària. En la banqueta dels acusats estava representada la capa inferior, la més democràtica de la intel·lectualitat; a més, exclusivament representada per la generació més jove. "Els acusats no han arribat tots a la seua majoria civil", hagué de reconèixer el procurador, la qual cosa no li impedí considerar-los prou madurs per a l'execució. Els advocats liberals no es distingiren gran cosa, en els seus al·legats, del procurador general. Com "vertaders russos" no podien creure que un crim tan gran fos obra de la joventut russa; al seu darrere cercaven "una conjuració maligna dels estrangers contra la santa Rússia". La majoria dels acusats no saberen comportar-se degudament durant la instrucció ni davant el tribunal. Hi hagué entre ells pusil·lànimes que lliuraren els altres. Però també els valents

parlaren massa i afavoriren a l'acusació contra si mateixos i contra els altres. Entre els inculpats es trobava Bronislav Pilsudski, fill d'un ric propietari, que havia posat a la disposició d'Ulianov la seua habitació d'estudiant per a la impressió del programa. El germà de Bronislav, Iosef Pilsudski, fou portat a la presó en qualitat de testimoni. Bronislav es comportà covardament i negà tenir cap simpatia envers *Narodnaia Volia*, al·legant falta de caràcter i atordiment. Iosef declarà amb gran circumspecció, però se li comprovà haver enviat telegrams des de Vilnius en un "argot revolucionari convencional." Més tard, Iosef Pilsudski, dictador de Polònia, canvià l'"argot revolucionari" per la dels feixistes.

Els debats en el tribunal demostraren d'una manera indubtable que, si la direcció general no havia estat en mans d'Alexandre Ulianov, de totes maneres ell era la figura més important de la conspiració. I, als dies més difícils, quan l'organitzador i l'iniciador, d'acord amb el pla fixat amb anterioritat, desaparegueren de Sant Petersburg, Ulianov, segons la justa apreciació del procurador, "pagà en la seua persona pels altres dos dirigents". Sense haver exercit cap paper al carrer, en l'últim acte, fou agafat a l'habitació de l'estudiant, Kantcher, on caigué en una trampa de la policia. Fou a causa de Kantcher, que digué tot el que sabia, que les autoritats descobriren el vertader paper d'Ulianov. A partir d'aqueix moment, l'acusat Lukatxevitx llegí als ulls del seu col·laborador en la fabricació de bombes "la resolució indestructible de morir". "Si els ajuda, posen tot sobre el meu compte", murmurà durant el judici Ulianov al mateix Lukatxevitx. L'acusada Anna declarà molts anys després a la seua filla: "S'hauria deixat penjar vint vegades si així hagués pogut alleugerir la sort dels altres."

La conducta d'Ulianov durant la investigació i davant el tribunal ens dóna la mesura com cal del que era aquell jove: desitjava inculpar-se el més possible amb tal de salvar els seus camarades; al mateix temps, temia declarar quina havia estat la seua vertadera funció de dirigent, per a no menyscar la dignitat dels altres. Pretén assumir exclusivament la responsabilitat, però no adjudicar-se sol l'honor. "Tinc plena confiança [digué el procurador] en les declaracions de l'acusat Ulianov, la confessió del qual, si en quelcom falla, és a tractar de llançar-se més culpa de la que en realitat tingué". Aquest tribut d'estimació del procurador garantia més encara el suplici d'Ulianov.

A més dels jutges, del procurador, dels defensors i dels acusats, hi havia en aquest procés un altre personatge, invisible, però molt actiu: el tsar. En un cert sentit, el procés fou un duel entre dues personalitats: Alexandre Romanov i Alexandre Ulianov. El tsar tenia aleshores trenta-dos anys. No s'inclinava sobre el microscopi, ni es trencava el cap estudiant Marx. Però en canvi, creia en les icones i en les relíquies; es considerava com un tsar "vertaderament rus", tot i que no era capaç de redactar correctament en rus (ni en cap altre idioma) una sola frase. Sobre el programa elaborat per Ulianov, el tsar escrigué de pròpia mà: "Açò no és obra d'un boig, sinó d'un mer idiota". Sobre les afirmacions del programa en les quals es declarava que, amb el règim polític existent, resultava quasi impossible actuar per a elevar el nivell del poble, Romanov escrigué: "Açò és consolador." Finalment, en els marges de la part pràctica del programa que comprenia, amb un règim democràtic, l'exigència de la nacionalització de la terra, les fàbriques i tots els mitjans de producció, el tsar hi anotà: "La comuna més pura." La seua atenció es fixà especialment en les paraules escrites per Ulianov el 21 de març: "Pel que es refereix a la meua participació moral i intel·lectual en aquest assumpte, ha estat total, és a dir, he donat tot allò que em permetien la meua capacitat i la força dels meus coneixements i les meues conviccions." El tsar escrigué al marge: "Aquesta franquesa és commovedora!" El que no impedí que el tsar, tan commogut, fes penjar cinc dels acusats que, entre tots a penes reunien cent deu anys.

Els terroristes dels anys 70 havien passat per l'escola preparatòria de la propaganda i de l'organització revolucionària; així augmentaven la seua maduresa i la seua experiència. Abans de pujar al cadafal Txeliabov, Kibaltxitx i Perovskaia havien tingut temps d'arribar a una maduresa política i a un gran tremp revolucionari. Sortida de l'intent d'organitzar un

moviment de masses, *Narodnaia Volia* s'assignava, almenys en el paper, l'objectiu de provocar la insurrecció del poble, assegurant-se per anticipat la col·laboració dels obrers i la simpatia d'una part de les tropes. En realitat, com ja sabem, el comitè executiu es veia obligat a concentrar totes les seues forces en el tiranicidi. El grup de 1887 començà en un punt en què el comitè executiu ja s'havia trencat el cap. La mentalitat decadent de la intel·lectualitat havia tancat, per descomptat, les vies que podien portar vers les masses. La conspiració de Txevirev-Ulianov no tractà no tan sols de sortir dels límits del cercle estudiantil. No hi hagueren intents de propaganda, crides als obrers, organització de la impremta, publicació d'un periòdic. Els incitadors de l'atemptat terrorista no comptaven amb el suport del poble ni amb el sosteniment dels liberals. No es denominen partit, sinó fracció, és a dir, segment d'un conjunt que ja no existeix. Renuncien a la centralització, no tenen res ni ningú a qui centralitzar. Volen creure que al país es trobaran altres grups disposats a actuar espontàniament, i que açò bastarà per a triomfar.

En el seu discurs davant el tribunal, Ulianov féu una viva explicació, si no de la lluita terrorista, almenys de les causes de la seua fe en ella. “No tenim [digué] classes ben organitzades que pogueren retenir el govern...”, i hi agregà “la nostra intel·lectualitat és tan feble físicament i tan mal organitzada, que actualment no pot llançar-se a una lluita oberta...”. D'aquesta apreciació pessimista de les forces socials havia de derivar-se una desesperança política, d'acord amb la mentalitat dominant en els anys 80. Però ja se sap que la desesperació extrema sovint esdevé font d'esperances quimèriques. “La feble intel·lectualitat, a penes compenetrada amb els interessos de les masses [concloué Ulianov] no pot defensar el seu dret a pensar més que en la forma del terrorisme”. Aquestes són les fonts psicològiques de l'assumpte del primer de març de 1887, d'aquesta sorprenent temptativa d'una desena d'adolescents que no es recolzaven en ningú i que no obstant intentaven canviar la direcció de la vida política de la societat.

En l'elaboració del programa del grup participaren sis persones: tres d'elles, entre les que es trobava Ulianov, es consideraven membres de *Narodnaia Volia* i altres tres es denominaven socialdemòcrates. Però la diferència entre els uns i els altres només era convencional. Els que es designaven com a socialdemòcrates començaven a reconèixer la possibilitat d'aplicar el marxisme, no sols a occident, sinó també a Rússia. No obstant això, pel que fa a la lluita política, tenien una fe indestructible en el terror. Si un moviment revolucionari de masses (pensaven) no es produeix més que en funció del desenvolupament ulterior del capitalisme, la intel·lectualitat revolucionària no té una altra cosa que fer, de moment, que apoderar-se de l'arma que ha caigut de les mans de *Narodnaia Volia*. En aquest punt estaven d'acord els qui divergien en molts altres aspectes. El terrorisme, com a problema decisiu, deixava fatalment en segon pla tots els altres problemes. No és de sorprendre que les dues tendències hagen funcionat sota la denominació de “Fracció Terrorista de *Narodnaia Volia*”; ni els uns ni els altres miraven cap avant, sinó cap arrere. El seu esperit estava posseït totalment per l'exemple enlluernador del primer de març de 1881. Si el terror del comitè executiu no havia produït el resultat abellit, havia estat perquè no se l'havia portat fins a l'extrem. “Jo no tinc fe en el terrorisme [deia Alexandre Ulianov, que es considerava com a militant d'un nou estil de *Narodnaia Volia*], crec en un terror sistemàtic.”

Alexandre havia llegit conscienciosament Marx i altres llibres d'economia i de sociologia. Es pot afirmar sense el menor dubte que, gràcies a la seua gran aplicació, assolí reunir en l'últim any de la seua vida una gran quantitat de coneixements en un terreny nou per a ell. Però no es tractava més que de coneixements. No s'havia elaborat una suma de representacions del món; ni un mètode. De la teoria del marxisme no havia tret els fils indispensables per a unir-la amb la realitat russa i reconeixia, en la intimitat, que encara era un profà pel que fa a la comuna rural i al desenvolupament del capitalisme. Havia escrit un programa relacionat amb el fet consumat de la conspiració terrorista. D'ací el seu esforç per

atenuar la importància dels desacords que, durant els anys 80, començaren a dividir el moviment revolucionari en dos camps, més tard irreconciliables. El fons de la discussió es referia principalment a aquesta alternativa: la lluita de classes del proletariat, o bé l'estudiant amb la seua bomba? És cert que el programa d'Ulianov reconeixia la necessitat de "l'organització i l'educació de la classe obrera". Però aquest problema era diferit en el programa a un esdevenidor indeterminat; el document declarava que l'activitat revolucionària en les masses "amb el règim polític existent, resultava gairebé impossible". Aquesta manera d'exposar el problema senzillament feia a una banda el fons mateix de la discussió. En el desenvolupament de la lluita de la classe obrera, els vertaders marxistes, com Plekhanov i els seus amics, veien la força essencial per a la destrucció de l'autocràcia. Al contrari, la fracció terrorista estimava que la intel·lectualitat "físicament feble", abans que res havia d'acabar amb l'autocràcia, per mitjà del terror, a fi que la classe obrera pogués llançar-se a l'arena política. D'ací la deducció inevitable de què resultava almenys prematur crear organitzacions socialdemòcrates. Per a jutjar les relacions subjectives dels participants amb la perspectiva marxista, comptem amb un document humà d'un interès psicològic de primer ordre. Designat per a llançar una bomba, l'estudiant Andreiuxkin, que també havia acceptat, "en el seu conjunt i per a tot" la doctrina de Marx, escrigué a un amic en la malfadada lletra causant que es descobrís tota la conspiració: "No enumeraré les qualitats ni els avantatges del terror roig, perquè tardaria en ella fins al final del segle, ja que és la meua obsessió i d'ací procedeix, sens dubte, la meua aversió als socialdemòcrates." L'expansiu Andreiuxkin tenia raó, a la seua manera. Si l'esperança d'una transició directa de l'economia rural, basada sobre la comuna, cap al socialisme podia, mal que bé, ésser col·locada en el boirós terreny de la "teoria", el dogma del "valor independent de la intel·lectualitat" adquiria una enorme significació pràctica. Un revolucionari que tenia la intenció de convertir-se en bomba humana no podia admetre al seu costat ja no diguem la negació, ni tan sols el menor dubte sabré el valor irremplaçable i salvador de la dinamita.

Les temptatives dels historiadors soviètics oficials per a presentar la "fracció terrorista" com una espècie de pont entre el moviment precedent i la democràcia social, per a poder presentar Alexandre Ulianov com un anella entre Txeliabov i Lenin no es justifiquen en cap manera per l'anàlisi dels fets i les idees. En l'esfera de la teoria, el grup d'Ulianov vivia de consideracions eclèctiques, característiques dels anys 80, com a període de decadència. Pràcticament, aquest grup ha de lligar-se als epígons de *Narodnaia Volia*, els mètodes de la qual portà fins a l'absurd.

L'empresa del primer de març de 1887 no contenia cap embrió de l'esdevenidor, sinó que era l'última convulsió, vertaderament tràgica de les pretensions ja condemnades de "la personalitat que pensa críticament", en un paper històric independent. En açò rau, precisament, el seu ensenyament, pagat a tan alt preu.

VII. INFÀNCIA I ANYS ESCOLARS

Al llarg de catorze anys (1864-1878), els Ulianov tingueren set fills. Si s'exceptua al cinquè, Nicolau, que només visqué alguns dies, basant-nos en totes les dades que posseïm, podem arribar a una deducció edificant: els més notables, pel caràcter i el talent, dels fills d'aquesta família, Alexandre, Vladimir i Olga, formen el grup del mig, amb Vladimir al centre mateix. La filla major, Anna, i dos dels menors de la família, Dimitri i Maria, malgrat totes les seues respectables qualitats, només s'eleven molt poc per damunt del nivell mitjà. En nàixer Vladimir el pare tenia 39 anys i la mare 35 (l'edat de la plenitud de les forces físiques i morals) i si els altres fills, a excepció de la menor, Maria, nasqueren amb un any o dos de separació, abans del naixement de Vladimir, la mare havia tingut un descans de quatre anys.

Segurament resultaria molt instructiu remuntar la línia dels avantpassats de Lenin a través de diverses generacions. Però fins al present, en el sentit de la genealogia, no s'ha pogut fer quasi res. Probablement no serà fàcil establir la línia dels antecessors per banda paterna, per no dir impossible, a causa de l'origen plebeu de l'avi, petit burgès d'Astracan. Els registres de l'estat civil dels petit burgesos i dels camperols no es manejava adequadament, a més que els llibres es cremaven periòdicament, en aquest regne de construccions de fusta. No obstant això, és possible establir una particularitat genealògica amb molta més seguretat que si es consultaren els documents més fidedignes: els trets d'Ilia Nicolaievitx, particularment els pòmuls ixents i els ulls oblics, són prova indubtable d'una barreja de sang mongola. El rostre de Lenin demostra el mateix. I no és estrany, perquè una gran part de la població d'Astracan es componia, des de temps enrere, de tàrtars, entre els quals, segons les observacions de l'escola biològica de Mendel, l'ull mongol es troba amb major freqüència que no l'ull europeu. Allò que resulta menys explicable és que fins al present quasi no s'haja publicat res sobre l'ascendència materna de Lenin. Se sap que Maria Alexandrevna era filla d'un metge cognomenat Blank, casat amb una alemanya. Pel que es refereix a aquesta àvia de Lenin, es pot suposar, sense por d'equivocar-se, que provenia d'una de les colònies alemanyes del Volga, entre les que es comptava un nombre considerable de famílies acomodadament i relativament cultes. Però, què era Blank? Maria Ulianov declara que l'avi era d'origen petit burgès, d'esperit avançat i independent i que, precisament per aquesta raó, aviat es retirà i es dedicà a l'explotació agrícola. Pel que es refereix a la seua nacionalitat, no se'ns diu res. No obstant això, aquest cognom, Blank, portat per un home de la petita burgesia, indica, indubtablement, un origen no rus. No serà aquesta circumstància la que explique aqueixes estranyes reticències? Perquè els historiadors oficials són capaços de pensar que qualsevol detall genealògic pot fer disminuir o créixer la figura de Lenin. Però fins i tot fent a una banda el problema de l'origen dels Blank, està provat que per les venes de Lenin corria sang, almenys, de tres "races"; gran russa, alemanya i tàrtara. Si quelcom falla ací, serà el culte de la "raça pura". Sobre la infància de Vladimir tenim menys notícies que sobre la d'Alexandre, la qual cosa s'explica per l'escalonament dels naixements en la família. Els fills majors cresqueren en parelles. Anna, la més observadora i més fecunda observadora de la família, que veié més de prop el creixement i l'evolució d'Alexandre, tenia sis anys més que Vladimir. Maria era quasi vuit anys menor que ell. La diferència, en ambdós casos, és massa gran per a permetre observacions exactes i records precisos. Qui compartí més de prop els anys de la infància de Vladimir, la seua germana Olga, morí a l'edat de dinou anys. La figura del xiquet i de l'adolescent se'ns presenta a través de diversos episodis que quedaren en la memòria de la germana major, qui no s'interessà molt per Vladimir fins que aquest arribà a l'adolescència. No hi ha lletres de la infància de Vladimir, i és molt probable que mai les haja escrit, ja que tota la família vivia unida. Tampoc ens han quedat diaris íntims i, d'altra banda, no és probable que Vladimir els haja escrit, ja que des de xiquet visqué massa intensament per a posar-se a registrar les seues sensacions.

Vladimir aprengué força tard a caminar, gairebé alhora que la seua germaneta Olga, divuit mesos menor que ell. Les seues primeres aventures al terreny de la locomoció no foren felïços: el xiquet queia ben sovint, pesadament, i es colpejava el cap, de manera que els veïns de baix sempre s'assabentaven de les seues caigudes per la força dels seus crits. "Probablement el seu cap pesava més que la resta del cos", escriu la germana. Cada vegada que queia, Volodia (diminutiu de Vladimir) cridava amb tal força que la casa semblava tremolar; de fet, en els seus primeres anys no perdia ocasió de desenrotllar les seues cordes vocals. "La passió de la destrucció [digué Bakunin, que morí en l'exili quan Lenin encara no complia sis anys] és una passió constructiva." Volodia era un partidari apassionat d'aquesta fórmula; trencava els joguets abans de començar a jugar amb ells. La seua dida li regalà un trineu tirat per tres cavalls de paper *mâché*; el xiquet començà amagant-se darrere d'una porta

per a alliberar-se de la molesta vigilància dels adults de la casa i es posà a retòrcer les potes dels cavallets fins que li les arrencà.

La independència i l'ardor apassionat del seu caràcter aparegueren des dels seus primers anys. Els adults sovint es veien obligats a cridar a l'ordre aquell xiquet arravatat i bulliciós. No li feia por mostrar-se en públic tal com era. "No es crida així en un vapor", li digué la mare en el moment de partir de vacances cap a la regió de Kazan. "Doncs el vapor crida ben fort!", hi respongué Volodia sense abaixar la veu. La mare actuava sobre els seus fills sobretot mitjançant la persuasió i perseverança; però quan aquests recursos pedagògics no bastaven, tancava Volodia al gabinet de son pare i l'asseia en "la butaca negra". El xiquet es resignava i callava, a vegades per la impressió rebuda, i, potser per l'olor del cuir, es quedava adormit...

Aquell xic, que havia començat a caminar tard, era molt inquiet. A causa de la seua figura xaparra, li posaren en la família el sobrenom de "bótet". Si es mostrava indiferent respecte als joguets, en canvi en els jocs que exigien moviment, agilitat, força, s'entossudia amb èxit en ocupar el primer lloc. Els jocs d'amagar-se, de lliscar, més tard el croquet i el patinatge l'apassionaren successivament o simultània. Alexandre tenia inventiva per als jocs, però fins i tot en els més violents se sabia dominar. Volodia invariablement volia passar i sobrepassar, per a la qual cosa estava sempre disposat a emprar els colzes. En moltes altres característiques, Volodia, des de la seua primera infància, diferia del seu germà major. Satxa era aplicat, li agradava col·leccionar, treballar la fusta amb serra; d'aquesta manera, el futur naturalista exercitava la seua aplicació i la seua paciència. Volodia no tenia cap gust pels treballs meticulosos. En una època, Satxa col·leccionà cartells teatrals que col·locava atentament al sòl. El petit Volodia saltà una vegada sobre els preciosos fulls de colors, els enredà amb els peus, els arrugà i en trencà alguns. Satxa no pogué comprendre aquell vandalisme i el mirà amb ulls sorpresos, però no li pegà, no li mormolà ni el renyí; això no entrava en els seus costums; guardava per a si les seues penes, petites o grans. Però qualsevol que fos la diferència de temperament entre Volodia i Satxa, el primer feia tot el possible per tal d'imitar l'altre. Quan se li preguntava si prendria la seua *katxa* amb mantega o amb llet, responia: "Com Satxa." I, al igual que Alexandre, baixà més tard en patins un pendent escarpat. La força moral i el caràcter ferm del germà s'imposaven al "bótet". I al mateix temps l'emulació l'empentava a col·locar-se al nivell del seu germà major. La fórmula "com Satxa" que s'escoltava sovint a la casa, tenia un doble sentit: la confessió de la superioritat del germà i la voluntat de "passar i sobrepassar".

Satxa tenia una franquesa orgànica quasi malaltissa: enganyar i mentir era per a ell tan impossible com dir grolleries o mormolar; en els casos difícils servava silenci. Però en la sana franquesa de Volodia hi havia un element de malícia. Malgrat la seua naturalesa excessivament expansiva, era incapaç de renunciar a la mentida defensiva; no podia gaudir d'una melmelada de poma si no l'havia robat de la cuina en absència de la mare vigilant; era incapaç d'arrencar-li les potes als seus cavalls de paper, sense haver-se amagat abans darrere de la porta ¿i potser pogué confessar a una tia poc coneguda que havia estat precisament ell, Volodia, qui, en ocasió d'una visita a sa casa, li havia trencat una gerra per estar vagarejant? No obstant això, tres mesos després, abans d'adormir-se, el xiquet esclatà en plor en el seu llit i revelà a sa mare no sols que havia trencat la gerra, sinó que li havia mentit a la seua tia. Veiem en açò que l'imperatiu categòric de la moral no era tan estrany a Vladimir com afirmarien després els innumerables enemics de Lenin.

Potser convindrà fer notar que Vladimir no era, de cap manera, un "xiquet prodigi" i que més bé podria aplicar-se aquest elogi de la seua germana menor, Olga. Ell cresqué com un xiquet normal, sa, potser un poc retardat en els primers anys. Segons el que conta Ielisarova, aprengué a llegir ensenyat per sa mare, a l'edat de cinc anys, alhora que la seua germana menor, Olga. D'açò es desprèn que la petita començà a llegir massa prompte. Potser

caldria agregar-hi almenys, un any o sis mesos. Com a especialista de la pedagogia, Iliia Nicolaievitx rebia molts llibres destinats a la infància. Però era Olga la més apassionada per la lectura i la recitació de poesies; estava estretament lligada amb Volodia pel seu desenvolupament intel·lectual, però, pel seu caràcter, s'apropava més a Satxa. Volodia llegia de corregut, però abandonava amb gust els llibres infantils per les carreres i altres jocs. Estimava la vida principalment a través del moviment. Al gabinet de son pare apareixien, de tant en tant, nous aparells de física i un altre material amb l'ajuda del qual els xiquets, en els seus moments d'oci, anaven coneixent els misteris de la ciència. Volodia, sens dubte, sabia captar l'essencial amb dues paraules. Es desenrotllava i madurava el seu judici amb gran rapidesa.

A diferència d'Alexandre, molt atent respecte als seus germans més joves, Vladimir agradava, en diferents ocasions, de provar la seua superioritat sobre ells. Quan els xiquets, acompanyats al piano per la mare, cantaven la cançó del cabrit atacat pel llop gris, Dimitri, molt sentimental generalment, vessava llàgrimes. Tractaven de fer-li comprendre que no hi havia per què prendre tan al peu de la lletra la història d'un cabrit desconegut. Dimitri feia esforços per contenir-se, però no li era possible. Semblava com si el llop gris atacés el mateix Dimitri. Quan la cançó arribava al passatge crític, Volodia, amb gestos i entonacions tristes cantava l'estrofa final: "No li quedaven a l'àvia més que banyes i peüngles", amb el que el pobre Dimitri no podia, deixar de xanglotar.

Gràcies a la mare, la música generalment era molt apreciada en la família. Els xiquets cantaven amb gust, o més bé cridaven, com deia la vella criada, acompanyats per sa mare. Segons la tradició, Volodia, en aqueixos casos, no sols mostrava interès, sinó un bona orella. No obstant això, les facultats musicals del xiquet, si és que les tingué, no es desenvoluparen més. Però l'amor a la música l'acompanyà durant tota la seua vida.

El preceptor Kalatxnikov i després la institutriu Katxkadamova prepararen Vladimir per a presentar els seus exàmens a fi d'entrar al liceu. Kalatxnikov recorda un xic de constitució forta, amb una cabellera rogenca i arrissada sobre una front àmplia, molt poc semblant, en la seua aparença, als altres fills de la família; molt actiu, entenia ràpidament i s'inclinava a les burles. Kalatxnikov que, ben sovint, a l'escola comunal, tractava amb fills d'estrangers, havia pres el costum de pronunciar lentament i modulant les paraules, per la qual cosa l'impacient Volodia, que no tenia necessitat d'aquest sistema, imitava sense cerimònies el seu preceptor. Aquest curiós tret mostra que el sentiment del respecte no s'havia desenrotllat en el xic i que havia començat força aviat a assajar les seues urpes en altres parts, a més dels seus germans menors.

En 1878, quan Volodia tenia vuit anys, els Ulianov es mudaren a una casa pròpia, una casa de fusta molt modesta, però amb un hort que arribà a ésser objecte de les cures de tota la família. Volodia era potser el més àgil i el més entusiasmat per a córrer, amb l'arruixadora a la mà, als treballs del jardí; hem de pensar també que no era l'últim en aprofitar els fruits. A aquest respecte s'havia establert un curiós règim en la família; s'havia indicat exactament als xiquets els arbustos i els arbres que els corresponien, els que es guardaven per a les provisions d'hivern o per al sant del pare, i tots observaven rigorosament la disciplina en aquest aspecte. Una xiqueta que fou de visita mossegà per maldat una poma que encara estava a l'arbre i que penjava justament davant ella i arrancà a córrer. Mig segle després d'aquesta catàstrofe, A Ielisarova encara la recorda: "Per a nosaltres, aqueixa conducta de bergant [!] resultava estranya i incomprendible." Aquest judici, d'una sorprenent pedanteria, explica l'esperit patriarcal de la família, on la disciplina es mantenia de diferents maneres, però amb tot èxit, tant per la mare, com pel pare. L'esperit d'economia, atenció i ordre, el respecte pel treball i els seus fruits, foren assimilats, des de la més primerenca edat, pel futur gran destructor. Si no era capaç, per descomptat, de considerar com a conducta de bergant

una innocent broma infantil, en tot cas la negligència i la prodigalitat entre els adults li foren sempre profundament antipàtiques.

A l'edat de 13 anys Alexandre pensà en publicar una revista hebdomadària familiar; com no se sentia amb facultats d'escriptor, s'encarregà tan sols de la secretaria de redacció, a més d'aportar xarades, jeroglífics i il·lustracions. Volodia, que només tenia nou anys d'edat, fou el principal col·laborador de la publicació, sota el pseudònim de *Kubitxkin* ("bótet"). Fins i tot la petita Olga, de set anys, enriqué la revista amb els seus gargots. La publicació es feia cada dissabte i portava un títol adequat: *Subbotnik* ("Periòdic sabatí"), Anna, que a l'edat de quinze anys, coneixia ja les obres del cèlebre crític Belinski, aclaparà amb articles sarcàstics una novel·la del jove escriptor Kubitxkin. Volodia escoltava totes les crítiques sense mostrar-se ofès; aprenia i prenia nota. També el pare i la mare participaven en aquests debats literaris. Els seus rostres brillaven d'alegria en mirar els seus fills. "Aquelles vesprades [escriu Ielisarova] marcaren el punt culminant de la nostra vida familiar, la intimitat dels quatre fills majors amb els seus pares. Quin record tan brillant i alegre ens n'ha quedat!"

Als nou anys i mig, Volodia fou inscrit a la classe elemental del liceu. Ara portava un uniforme "com Satxa" i es trobava sota les ordres dels mateixos mestres, vestits amb lliurees en els botons de metall de les quals estava gravada l'àguila bicèfala. Però, gràcies al seu caràcter, Volodia suportava amb major facilitat que Alexandre el règim del liceu, amb la seua opressió i la seua falsedat. Ni tan sols els estudis clàssics li semblaren pesats; el futur escriptor i orador aviat agafà gust als antics mestres de la paraula. Vladimir aprenia amb una facilitat extraordinària. Aquell xicot inquiet i bulliciós, l'esperit del qual comprenia un ampli horitzó intel·lectual, posseïa en alt grau el do de l'atenció concentrada. Assegut immòbil davant el seu pupitre, captava i s'impregnava de totes les explicacions dels mestres; així, tot just que hom li assenyalava una lliçó, l'aprenia i resolva immediatament. De tornada a sa casa, ràpidament feia les seues tasques per a l'endemà. En tant que els dos majors s'instal·laven per a treballar en la gran taula del menjador, Vladimir iniciava immediatament la seua vida bulliciosa, feia soroll, xerrava, burlava els menors. Els germans majors protestaven. L'autoritat de la mare no sempre bastava. Volodia caminava a quatre potes. A vegades el pare, quan es trobava a casa, portava al petit turbulent al seu gabinet per a veure si ja havia après les seues lliçons. Però Volodia responia sense vacil·lar. El pare prenia els seus quaderns i examinava els coneixements del xicot sobretot allò que comprenia el programa. També ací Volodia responia sense pestanyejar; les paraules llatines es fixaven sòlidament en la seua memòria. El pare no sabia si havia d'alegrar-se'n o preocupar-se'n; el xicot es despenia amb massa facilitat dels seus estudis i era possible que l'aplicació al treball no arribés a desenrotllar-se en ell.

En tornar de l'escola, Volodia contava als seus pares els incidents del dia; parlava sobretot de les preguntes que li havien fet en les diferents matèries i de les respostes que n'havia fet. Com els seus èxits tenien un caràcter prou uniforme passava ràpidament davant el gabinet de son pare i presentava el seu informe en dues paraules: "Grec, molt bé; alemany molt bé". L'endemà, o als dos dies, la mateixa cosa: "Llatí, molt bé; àlgebra, molt bé". El pare i la mare canviaven discrets somriures de satisfacció. A Iliia Nicolaievitx no li agradava lloar obertament els seus fills, especialment aquell xicot presumptuós que aprenia tot amb massa facilitat. Però era clar que l'èxit dels fills posava una nota d'alegria en la vida de la família. A la vesprada, tots es reunien, contents, davant la gran taula on es prenia el te. Iliia Nicolaievitx no havia perdut el gust a les bromes ni a les anècdotes escolars. Reien molt, i el director de les escoles primàries sovint era el primer a fer-ho. "Se sent hom reconfortat i a gust en aquesta família tan unida [conta la institutriu Katxkadamota]. El més xerrador és Vladimir, el mateix que la seua germana Olga. Les seues veus alegres i les seues rialles comunicatives vibren en tota la casa."

Cal reconèixer que la veu de Volodia a vegades era massa vibrant. Tenint en compte que al liceu el xicot era molt disciplinat, la tensió nerviosa acumulada es desencadenava inevitablement a la casa i no sempre a favor de la tranquil·litat dels seus. A més, la seua conducta al si de la família era molt variable, segons que el pare es trobés o no a casa. És evident que Volodia temia son pare, que no sols era capaç de jugar com a xiquet amb els seus fills, sinó de manifestar, si calgués, un cert rigor. Ielisarova pensa que el pare, carregat de treball, no sempre prenia en compte suficientment la individualitat dels fills, particularment d'Alexandre, però que el seu sistema pedagògic, de totes passades, era "completament just" respecte a Vladimir, com a contrapès a la seua "gran presumpció i seguretat en si mateix". Amb gratitud recollim aquestes precioses dades i només lamentem que siguin tan poques. Formava part del sistema d'Ilia Nicolaievitx abstenir-se d'elogis, el mateix que de càstigs? En la seua qualitat d'inspector d'escoles primàries, escrivia ja en 1872: "Els mestres competents no tenen necessitat de recórrer a càstigs..." Però en la seua família, aplicava el pare els seus propis preceptes pedagògics? No tenim, a aquest respecte, cap testimoni directe. Els records de família, com sempre, sense suavitzar ni canviar res, insisteixen sense la menor reticència sobre la invariabilitat del caràcter i la fermesa de la mare; és molt natural pensar que el pare fos distint. El caràcter autoritari d'Ilia Nicolaievitx, capaç de cedir als accessos d'ira, no deixa de confirmar aquesta hipòtesi. Tota família té el seu revers. I, podria ésser altrament, tenint en compte que està carregada d'obligacions que l'aclaparen? Una bona família no significa una família irreprotxable, sinó només una família que va millor que les altres, col·locada en les mateixes condicions. La família Ulianov era una bona família, d'esperit conservador, una família provinciana, amb interessos seriosos i una atmosfera sana. Els pares vivien en perfecte acord i els fills no estigueren mai exposats a la influència desmoralitzadora de les disputes o dels conflictes entre pare i mare. La presència dels fills majors, sobretot d'Alexandre, fou propícia per al desenvolupament dels menors. Encara que Volodia caigué malalt durant els seus primers anys d'escola, el seu organisme era prou sòlid i es desenrotllava bé. Tenint en compte la seua capacitat, no podria pensar-se en una tensió excessiva de les seues forces. Creixia com un jove roure, alimentat per profundes arrels, nodrint-se abundantment d'aire i d'humitat. Com no hauríem de dir: una infància feliç? Els estius en Kokuxkino, lloc de naixement de la mare, eren, com per a tots els xiquets més o menys privilegiats, la millor temporada de l'any. Allí es reunien, després d'una llarga separació, nombrosos cosins i cosines, s'organitzaven interminables jocs, llargs passejos i es formaven amistats infantils o tímids enamoriscaments. Volodia era el més fogós en els jocs, sobretot en les competències de qualsevol mena. En Kokuxkino pogué veure de prop el món dels camperols, i algunes vegades fins i tot se li permetia anar amb els pastorets a cuidar les ovelles a la nit. El literat Kubitxkin estava lluny de pensar que aqueixos contactes amb el poble serien interpretats mig segle després, com la font de la idea de la unió obrera i camperola. Però queda fora de dubte que en aquest cap de xiquet, particularment receptiva, les trobades passatgeres de les vacances acumularen una preciosa reserva de sensacions, que més tard haurien de furnir fruits.

En ésser assassinat Alexandre II, Vladimir es trobava en el seu segon any d'estudis i encara no complia onze anys. És cert que a aqueixa edat, el seu germà Alexandre ja llegia Nekrassov i meditava, a la seua manera, sobre la sort dels oprimits. Però el pare no encoratjava els seus fills menors a què llegiren literatura radical. Ja se sentia a l'atmosfera un corrent de reacció, el bufit del qual s'advertia, no sols al liceu, sinó en la mateixa família. Es pot dir amb seguretat que l'interès per les coses polítiques no es despertà en Volodia abans de finir els seus estudis al liceu. L'esdeveniment de l'1 de març de 1881, amb els serveis fúnebres i els discursos que seguiren, no li produí més que una excitació, semblant a la que podria produir-li un incendi o una catàstrofe ferroviària. El fill del director de les escoles primàries, educat en la disciplina i en la fe ortodoxa, no havia començat encara a dubtar de

les coses tal com semblaven. És molt interessant notar que el seu futur company de lluita, Juli Cederbaum (Martov) que després esdevingué líder dels menxevics i el seu enemic irreconciliable, educat a Odessa, al si d'una família israelita liberal, reaccionà als vuit anys, sens dubte, d'una manera més viva que Vladimir, davant els successos de l'1 de març. A la cuina escoltà dir que els nobles havien assassinat l'"emancipador", mentre als salons escoltava parlar d'insensats que somiaven conquerir la llibertat llençant bombes. Els pogroms antisemites que marcaren l'inici del nou règim, fixaren des de molt enjorn la línia del desenvolupament polític de Juli, xiquet impressionable i ben dotat. Vladimir, al contrari, amb el seu caràcter alegre i la seua activitat, ràpidament degué alliberar-se de la impressió que li causà l'extraordinari esdeveniment succeït a altures inaccessibles i que no l'afectava en res personalment, ni tampoc als seus familiars. Continuà passant simplement l'informe diari: "Aritmètica, molt bé; llatí, molt bé..."

El pare no tenia raó per a inquietar-se, Volodia no presumia massa de si mateix; al contrari, com més avançava, millor es controlava. Durant un cert temps, li agradà molt patinar, però, com després d'aqueix esport a l'aire glacial se sentia dominat pel son, renuncià als patins en interès dels seus estudis. En narrar aquest episodi, contat pel mateix Lenin, Krupskaia hi agrega: "Vladimir Ilitx, des de la seua primera joventut, aprengué a desprendre's de tot allò que el destorbava." La seua atenció, dispersa entre diverses matèries, com ja sabem, era capaç de concentrar-se i, al capdavant, prenia una direcció utilitària. Observava molt bé en els altres, no sols les febleses i els trets còmics, sinó les característiques de caràcter de què ell mancava. Possiblement no esmentaria aquestes característiques en veu alta, perquè havia après de son pare, molt enjorn, a no afanyar-se a dispensar elogis, cosa que no l'impedia assimilar els trets positius d'un altre, amb vertader ardor. En la seua família els altres treballaven amb major assiduitat i més metòdicament que ell, sobretot Alexandre. L'exemple del germà major no s'apartava mai del seu horitzó. Des que Iliia Nicolaievitx comprà casa, els dos germans tenien dormitoris veïns, a l'entresòl, separats dels altres. Sumit en les seues reflexions, és molt possible que Alexandre passés sovint sense detenir-se davant el seu germà menor, massa bulliciós i desimbolt. Però Volodia observava atentament Alexandre, el prenia com a exemple, i tractava de seguir els seus passos. Així fou fins que el major partí rumb a la universitat, mentre el menor entrava en el seu cinquè any d'estudis. Aquest veïnat sens dubte exercí una influència benèfica sobre Vladimir, perquè li ensenyà a multiplicar la seua capacitat mitjançant l'assiduitat. Més encara, en tant que Alexandre s'atreïa la simpatia de tots per la seua dolça reserva, Vladimir, al igual que son pare, es distingia per una gran irritabilitat que havia de causar-li prou dificultats. En arribar a l'adolescència s'esforçà, també en aquest aspecte, en ésser "com Satxa". No li era fàcil, perquè en les seues explosions d'ira es traduïa un indomable temperament. Quan la germana major escriu: "En els seus anys de maduresa més avançada ja no observem, o quasi ja no hi hagueren, accessos d'ira de la seua banda", no deixa d'exagerar un poc. Però no hi ha dubte que Vladimir aprengué amb èxit a disciplinar-se.

A la casa hi havia un joc d'escacs, les peces del qual havien estat fetes pel pare en Nixni-Novgorod i que a poc a poc s'havia convertit en una espècie de relíquia. Per banda masculina, començant pel pare, tots es dedicaven amb passió a la casuística desinteressada d'aquest joc antic en el qual la superioritat de certes facultats intel·lectuals, per descomptat no de les més elevades, troba la seua expressió més immediata i la seua satisfacció. Els fills s'afanyaven sempre a respondre a la crida del pare, quan els invitava a jugar una partida, però les forces anaven essent cada vegada més favorables a la generació jove. Satxa s'havia fet amb un manual d'escacs i amb la calma perseverant que el caracteritzava, havia aprofundit en la teoria del joc. Al poc d'un cert temps, Vladimir seguí el seu exemple. És evident que els germans havien assolit èxits brillants perquè, una vesprada, en pujar l'escala, Volodia trobà

son pare, que venia de cercar el manual a l'entresòl, amb el propòsit clar d'armar-se millor per als encontres futurs.

Però si hi havia hores de diversió, el treballa exigia la major part del temps. En les etapes del programa del liceu, Volodia progressava sense dificultat, i sempre rebia premis. Només en el setè any es presentà un conflicte entre ell i el professor de francès, individu ignar i maldestre, a qui Vladímir havia fet objecte de les seues burles. Aquesta imprudència fou castigada amb una roïna nota en conducta en el trimestre de francès. Iliá Nicolaievitx s'enfurí i Vladímir li prometé fermament finir amb les experiències arriscades. L'incident no tingué conseqüències. Davant una insolència contra un mestre no respectat, la direcció pedagògica no tractà de veure la manifestació d'un estat d'esperit repressible. I, en aquesta ocasió, no s'equivocà.

En els annals del liceu de Simbirsk, Vladímir Uliánov eclipsà clarament Alexandre. Al terreny dels gustos i de les predileccions intel·lectuals, s'observava entre els germans notables i interessants diferències. Les dissertacions no eren el fort d'Alexandre, que les redactava curtes i eixutes. Els frens interiors que feien el seu caràcter tan seductor, l'impedièn esplaïar-se. Odiava la fraseologia i tot allò que, en una conversa, sobrepassava els límits de l'indispensable, el molestava. El seu pensament, honrat fins a la tímidesa, estava desproveït de subtileses. I com, encara que posseïa un notable sentit crític, no tenia el do literari, reduïa les seues dissertacions a un mínim ascètic.

Vladímir, per contra, s'havia distingit en classe com a "literat", tanmateix que tampoc sentia predilecció envers la literatura en si. Al contrari, l'atenció de l'ornament artificial li era, en literatura, tan estrany com en el seu vestuari. La seua sana gana intel·lectual no tenia necessitat de condiments. Però la sequedat literària d'Alexandre no es trobava en Vladímir. La forta i agressiva confiança en si mateix, que alarmava el pare i no podia deixar d'ésser-li repulsiva algunes vegades al germà major, no li fallava a Volodia en la creació literària. Quan es posava a escriure una composició, no en l'últim moment, sinó amb temps suficient, sabia per endavant que diria tot allò que s'havia de dir i com dir-ho. Amb un llapis de punta dura, molt esmolada a fi que els caràcters es destacaren ben delineats sobre el paper, esbossava, primer que res, el seu pla, per a estar segur que desenrotllaria plenament el seu pensament. Entorn de l'esquema establert s'agrupaven després anotacions i cites, tretes no sols dels manuals escolars, sinó també d'altres llibres. Quan havia acabat el treball preparatori i havia numerat les anotacions, quan havia fixat el tema i la conclusió, la composició es desenrotllava quasi sola sobre el paper; només li faltava passar en net el seu treball, amb tota atenció. El professor de lletres, Kerenski, que era també el director del gimnàs, aprovava entusiastament a aquell vigorós prosista de cabells rogencs, posava les seues composicions com a exemple i li concedia la nota més alta. En les seues entrevistes amb els pares (i les relacions entre Kerenski i els Uliánov eren força amistoses) el director del liceu no perdia ocasió d'elogiar el seu deixeble. Respecte a les ciències naturals, Vladímir, en el període del liceu, es mostrà prou fred; no corria darrere de les papallones com el seu germà major ni anava de pesca; tampoc col·locava trampes per als ocells, i no acompanyava Alexandre en canoa durant l'estiu. L'amor a la naturalesa només se li desenvolupà visiblement en la seua vida posterior. En la seua naturalesa hi havia dons i possibilitats que no cessaven de desenvolupar-se, absorbint massa la seua atenció, en aquells anys de despertar espiritual. S'interessava més per la literatura, la història i els clàssics llatins, és a dir per l'esfera de coneixements que toquen directament l'home i allò humà. No obstant això, seria inexacte definir el caràcter general dels seus interessos com a humanistes. En aquesta paraula hi ha massa diletantisme, llocs comuns i belles cites. En canvi, el pensament de Vladímir es trobava orgànicament penetrat, des dels seus primers anys, d'un profund realisme. Sabia observar, captar, quasi espiar la vida en les seues diverses manifestacions, tenia un gust massa viu pel fet, en tota la seua materialitat, i cercava amb desconfiança el fons de les aparences enganyoses, així com en els

seus anys d'infància havia tractat de trobar el misteri més íntim dels joguets. La preferència que demostrà al liceu pel terreny de la ciència no caracteritzava tant la tendència essencial del seu intel·lecte sinó més bé una determinada etapa del seu desenvolupament. Ni la literatura ni la història, i menys encara la filosofia clàssica entraren en la seua vida posterior dins del cercle immediat dels seus interessos intel·lectuals. Poc després d'acabar els seus estudis al liceu, canvià el seu interès cap a l'estudi de l'anatomia de la societat; és a dir, cap a l'economia política. Fins ara no hem dit res sobre l'actitud de Vladimir respecte a la religió. I açò no ha estat per casualitat; perquè la qüestió de l'ortodòxia i de l'església no es presentà davant la seua consciència d'una manera crítica sinó fins a l'últim període dels seus estudis secundaris. Aquesta circumstància és molt explicable en raó del medi, de l'època i del seu caràcter personal; no obstant això, per increïble que semble, els biògrafs oficials la consideren vergonyosa. Si volem ara descobrir la veritat, hem d'obrir-nos pas a través de tots els obstacles que s'han acumulat. En canvi, l'exemple de la forma en què es conta la ruptura del jove Lenin amb la llegenda del cristianisme pot ajudar-nos a veure clarament la manera en què sorgí i es desenrotllà la llegenda leninista.

Una coneguda personalitat soviètica, l'enginyer Kritxianowski, escrigué els seus records sobre Lenin, amb qui estigué lligat en la seua joventut per la seua activitat revolucionària, la presó i la deportació, si fa o no fa trenta anys després de la conversa a la qual es refereix. ¿És exacte que la crisi de consciència s'haja produït en Vladimir en el seu cinquè any d'estudis, és cert que després d'això haja ventat "al fem" la seua petita creu, o bé emprà Lenin en aquesta conversa una de les violentes metàfores a què era tan aficionat? Per a resoldre aquests dubtes, el testimoni tardà de Kritxianowski ha d'ésser, com es veurà, seriosament verificat; perquè al cap de tant de temps, la memòria no sols deforma l'experiència viscuda d'un altre, sinó fins i tot la viscuda per un mateix. Molt més sorprenent és la versió basada sobre el testimoni de Kritxianowski, d'un altre vell bolxevic, un dels dirigents de la historiografia del partit; segons aquest autor, quan Vladimir arribà a la conclusió que "no hi ha cap déu"; s'arrencà la creu del coll, escopí amb menyspreu sobre la santa relíquia i la llançà al sòl. Podrien donar-se encara altres variants: descriure com Vladimir no sols ventà la creu al sòl, sinó també l'aixafà. Els motius pedagògics de la lliure interpretació del text fonamental han estat clarament formulats per Lepetxinski en una revista destinada a la joventut: "que els joves comunistes [komsomols] aprengueren com el jove Lenin es desembarassà dels prejudicis religiosos, a la seua manera, *com un vertader Ilitx*, revolucionàriament..." altres memorialistes i comentadores ens mostren no tant Lenin en els seus anys juvenils sinó, malauradament, a ells mateixos al final de les seues vides.

Krupskaia, que trobà per primera vegada Lenin en la mateixa època que Kritxianowski i Lepetxinski, no ens diu res, en els seus records, sobre la qüestió de la religió i de l'església. Només de pas i atenuat, evoca allò que narrà Kritxianowski: "El nociu de la religió [escriu en les seues ben conegudes *Memòries*] fou compresa per Ilitx des de l'edat de quinze anys. Es despreguè de la seua creu i deixà de freqüentar les esglésies, el que aleshores no era tan fàcil com ara." Com per a justificar Lenin per haver trencat massa tard amb la religió ortodoxa, Krupskaia comet un error respecte a l'edat: si açò succeí en el curs del cinquè any d'estudis, Vladimir no tenia quinze anys, sinó només catorze. Totes aquestes versions, que no concorden entre si, han estat reproduïdes moltes vegades. Ara bé, sobre la qüestió que ens ocupa, hi ha un testimoni que no sols és incomparablement convincent, sinó que és també un document absolutament autèntic.

A Ielisarova és l'únic dels testimonis vius que pot parlar de l'evolució de Vladimir, no basant-se en una frase fugaç o en una conversa sostinguda en una època més o menys recent, sinó segons les seues pròpies observacions, viscudes en les mateixes circumstàncies del passat de la família i, en conseqüència, amb garanties d'autenticitat infinitament majors sobre els fets i la psicologia. Realment només es necessita escoltar. Durant l'hivern de 1886, més

units per la pèrdua del pare, germana i germà sovint es passejaven junts, i Anna observà que Vladimir “estava en una disposició d’esperit molt hostil envers la direcció i l’ensenyament del gimnàs, el mateix que respecte a la religió”. Respecte a la petita creu que es diu llança al fem, el seu germà no li’n digué res. El testimoni de Ielisarova ens serà novament necessari més endavant, per a definir l’evolució política de Lenin. De moment, basta de fer notar que només quan Vladimir estava a punt de complir els dèsset anys, la seua germana trobà quelcom nou en ell, una actitud negativa envers la religió que, ella opina, coincideix amb la seua rebel·lió contra les autoritats del liceu. Com per a disculpar aquest desenrotllament tardà en comparació amb els nous temps, Ielisarova escriu: “En aquella època, la joventut, sobretot en una província llunyana, estranya a la vida social, no adquiria prompte una actitud política.” Independentment d’aquest testimoni inapreciable de Ielisarova sobre els records en què es basa i que es poden considerar més autèntics doncs que, després d’uns quants mesos de separació, els canvis ocorreguts en l’estat d’ànim del seu germà i en les seues concepcions havien de saltar-li als ulls, tenim un altre testimoni, aquesta vegada absolutament indiscutible: el del mateix Lenin. En el full d’enquesta del partit, omplert meticulosament per la seua pròpia mà, a la pregunta: “Quan deixà vostè de creure en la religió?”, ell respongué: “als setze anys.” Lenin sabia ésser exacte. Però la seua declaració, que conforme perfectament amb allò narrat per la seua germana major, no ha estat ben rebuda, perquè no es considera prou edificant per a l’educació dels *komsomols*.

El que diu Ielisarova sobre el caràcter tardà del desenvolupament polític de la joventut en una província aïllada només és cert en part i, de totes les maneres, és insuficient. Segons el que ella mateix conta, Alexandre s’allunyà de l’església més jove. No hi ha gens enigmàtic en aquesta diferència entre els dos germans. Quan Alexandre passà pel liceu, l’ateisme combatiu dominava totalment a la intel·lectualitat avançada i arribava, no obstant això, fins a obrir-se camí entre el personal d’ensenyament del liceu.

En els anys 80, al contrari, “l’ensenyament religiós i moral” que imposava des de dalt Pobiedonovtsev, era ben rebut per la reacció ideològica, fins i tot en els mitjans més conreats. Però, sobretot, no cal perdre de vista la diferència de caràcter entre els dos germans. Replegat sobre si mateix i extremadament sensible davant qualsevol mentida, Alexandre podia i havia de despertar més ràpidament a l’esperit de crítica i descontent. En allò que fa al jovial Vladimir, la seua fogositat l’impedí, per un temps almenys, prestar orella al dubte. En l’actitud religiosa de Vladimir no s’hauria pogut descobrir la menor profunditat mística. Les seues relacions amb l’església eren simplement un element de la vida familiar i escolar, en la que nedava com un peix a l’aigua, mitjançant els èxits, les bromes i els jocs. En un cert sentit, no tenia temps d’arranjar comptes amb la tradició religiosa. Calgué un fort impuls exterior perquè s’exterioritzés bruscament el treball intern de crítica que ja havia reunit en bon nombre d’observacions inconscients. Aquest impuls el donà la mort del pare, la primera que veia de prop i, a més a més, d’un familiar volgut.

VIII. ELS COLPS DEL DESTÍ CAUEN SOBRE LA FAMÍLIA

“Totes les famílies felices s’assemblen [diu Tolstoi], però cada família malaurada ho és a la seua pròpia manera.” La família Ulianov durant gairebé vint-i-tres anys menà una vida feliç i s’assemblà a totes les famílies on regnen la bon entesa i la prosperitat. En 1886 rebé el primer colp, la mort del pare. Però una desgràcia mai arriba sola. La primera aviat fou seguida per altres: l’execució d’Alexandre, la detenció d’Anna. I havien de seguir moltes altres desgràcies. A partir d’aleshores, tant els pròxims com els estranys començaren a considerar la família Ulianov com una família malaurada. I efectivament, esdevingué malaurada, però a la seua manera...

Quan Ilia Nicolaievitx complí vint-i-cinc anys de serveis, el ministeri no li concedí més que un any suplementari de funcions i no cinc, com es concedia a la major part dels alts funcionaris. Així, Ilia Nicolaievitx veié amb amargor que no es recompensaven els seus mèrits. Ielisarova, que presenta la hipòtesi que son pare patí una injustícia, o més exactament, que estigué a punt de patir-la, per la gelosia excessiva que demostrà en relació amb la instrucció pública, s'avança massa al temps; perquè el ministre que es negà a servir Ulianov cinc anys més, fou precisament el liberal Saburov, que en 1880 representà “la dictadura del cor” al camp de la instrucció pública. És possible que Saburov desitgés renovar el seu personal, començant per eliminar els rutinaris emèrits i que Ilia Nicolaievitx s'haja trobat, per un error ministerial, dins d'aquesta categoria. No obstant això, el mateix Saburov es veié aviat obligat a renunciar, així com el seu cap Loris Melikov; i el successor de Saburov, després d'examinar l'expedient d'Ulianov, decidí conservar-lo en les seues funcions durant cinc anys més. En tot cas, queda fora de dubte que Ilia Nicolaievitx suportà malament aquestes dificultats inesperades. L'amenaça del seu retir prematur no sols significava la pèrdua de les seues activitats acostumades, sinó que causaria dificultats materials a la família.

El canvi d'orientació del govern en matèria educativa es produí, en realitat, després del retir d'Ulianov. El zemstsvos caigué en desgràcia i amb ell, les seues escoles. Alhora que s'establien nous estatuts universitaris, es promulgaren en 1884 els decrets sobre les escoles parroquials. Ilia Nicolaievitx no sentia simpaties envers aquesta reforma; no per hostilitat cap a l'església (al contrari, posava molt d'interès que el catecisme s'ensenyés regularment a les escoles dels zemstsvos) sinó per devoció a la seua tasca d'educador. A mesura que el vent de la reacció bufava amb més força, el director de les escoles primàries de Simbirsk, a causa de la mateixa gelosia amb què es dedicava a la instrucció popular, es trobà, involuntàriament, en oposició al nou corrent. Allò que al principi havia constituït el seu mèrit, després semblà que se li retreia. Es veié obligat a retrocedir i a adaptar-se. Tota l'obra de la seua vida quedava destruïda. Aprofitant l'ocasió, Ilia Nicolaievitx no deixava d'indicar als seus fills majors les conseqüències funestes de la lluita revolucionària que havia produït la reacció en compte del progrés. Aqueix mateix era el pensament de la majoria dels treballadors culturals pacífics d'aquella època. Un propietari noble de Simbirsk, Nazarev, envià al redactor en cap de la revista liberal *Vestnik Europy* (El Missatger d'Europa) la seua correspondència habitual, agregant-hi confidencialment respecte a Ulianov: “No gaudeix d'atencions del ministeri, i la seua posició no és envejable.” Ilia Nicolaievitx suportava malament, encara que amb resignació, els atacs del govern a les escoles populars. La seua alegria d'antany desaparegué. Els últims anys de la seua vida foren amargats per la incertesa i l'ansietat. Emmalaltí sobtadament, al gener de 1886, en el moment en què redactava el seu informe anual. Alexandre es trobava a Sant Petersburg, dedicat enterament a una dissertació sobre zoologia. Vladimir, a qui només li faltaven divuit mesos per a deixar el liceu, pensava ja a la universitat. Anna havia anat a la casa per a passar les vacances nadalenques. Ningú de la família, i tampoc el metge, consideraren seriosa la malaltia d'Ilia Nicolaievitx. Continua treballant en el seu informe; la seua filla li llegia els papers quan, sobtadament, s'adonà que son pare havia començat a delirar. Al matí següent, el dia 12, el malalt no fou al menjador, únicament s'apropà a la porta i mirà. “Com si hagués vingut a acomiadar-se”, escrigué més tard en els seus records Maria Alexandrevna. Cap a les cinc de la vesprada, la mare, inquieta, cridà Anna i Vladimir. Ilia Nicolaievitx, reclinat sobre el divan que li servia de llit, agonitzava. Els fills veieren son pare tremolar dues vegades, i després tancar els ulls per sempre. El metge determinà, com a causa de la mort, “hipotèticament, però amb la major versemblança”, una hemorràgia cerebral. Aquest fou el primer colp que caigué sobre la família Ulianov.

“Els funerals del pare demostraren la gran popularitat de què gaudia en Simbirsk”, conta Ielisarova. En els discursos s'enumeraren, com és costum, els seus grans mèrits al camp

de la instrucció. Els records més afectuosos eren dels mestres d'escola de Simbirsk. El director havia estat exigent amb ells, a vegades també rígid, però no havia escatimat esforços per a millorar la seua situació material. "No hi haurà un altre Ilià Nicolaievitx", deien en allunyar-se després dels funerals.

Anna romangué algun temps en Simbirsk, per tal d'acompanyar sa mare. Durant aqueixa època hivernal fou quan es produí l'apropament de què ja hem parlat entre la germana major i Vladimir; passejaven junts i conversaven llargament, i en el curs d'aquestes converses Anna descobrí que el seu germà era un inconformista, posseït per un esperit de negació, però que encara no es rebel·lava més que "contra el dirigent i l'ensenyament del liceu, i contra la religió". Durant les vacances de l'estiu anterior, encara no tenia aqueixa mentalitat.

La mort del pare trencà bruscament el curs tranquil de la vida familiar, fins llavors tan feliç. ¿Com no suposar que fou precisament aqueix colp el que donà una nova direcció crítica als pensaments de Vladimir? Les respostes del catecisme als problemes relacionats amb la vida i la mort hagueren de semblar miserable i mesquí front la rigorosa veritat de la naturalesa. Ja siga que efectivament haja llançat la seua petita creu al fem o que la memòria de Kritxianowski haja transformat una metàfora en un gest físic, hi ha quelcom que queda fora de dubte: Vladimir trencà amb la religió bruscament, sense llargues vacil·lacions, sense temptatives de conciliació eclèctica entre la veritat i la mentida, amb una audàcia juvenil que, per primera vegada, li donà ales.

Alexandre passava les seues nits estudiant quan li arribà la notícia inesperada de la mort de son pare: "Durant diversos dies ho deixà tot [conta un dels seus companys de la universitat]; anava i venia d'un racó a l'altre de la seua habitació com un ferit." Però, obeint després l'esperit d'aquesta família, en què els sentiments més profunds anaven regits per la disciplina, Alexandre no abandonà la universitat, no es precipità cap a Simbirsk, sinó que tornà als seus estudis. Poques setmanes després rebé sa mare una lletra seua, breu com sempre: "He obtingut la medalla d'or pel meu estudi zoològic sobre els cucs anellats." Maria Alexandrevna plorà, unint l'alegria que li procurava el seu fill amb l'afflicció causada per la mort del seu marit.

A partir d'aleshores no quedà per a viure més que la pensió de la mare i potser alguns petits estalvis que hagués deixat el pare. Es reduïren les despeses, es prengueren hostes, però l'organització de l'existència continuà essent la mateixa. Maria Alexandrevna cuidava els menors i esperava que el major finís els seus estudis universitaris. Tothom treballava. Vladimir aportava satisfaccions amb els seus èxits escolars, però inquietud amb la seua presumpció. Així passà l'any de dol. La vida es canalitzava de nou per una senda més estreta, quan sobre la família caigué un altre colp, absolutament imprevist i de doble pes: el fill i la filla majors acusats de formar part d'una conspiració contra el tsar. Fins i tot pronunciar aquestes paraules resultava espantós.

Anna fou detinguda l'1 de març, a l'habitació del seu germà, en arribar-hi, precisament en el moment de la investigació. Plena de terrible incertesa, la jove fou agafada per un assumpte en què no havia participat de cap manera. Allò era, doncs, del que s'ocupava Alexandre! Havien crescut braç a braç, s'havien divertit al gabinet del pare amb una magneto i un tros de lacre, sovint s'havien endormiscat escoltant la música de sa mare; havien estudiat junts a Sant Petersburg, i ella a penes el coneixia! En créixer Alexandre, s'havia deslligat de la seua germana. Anna recordava amb amargor que Alexandre, en anar ella a visitar-lo, deixava el seu llibre amb visible disgust. No li confiava els seus pensaments. Amb cada nova informació sobre els actes infames de les autoritats tsaristes, ell s'aombra i es tancava més en si mateix. "Des d'aleshores, un observador perspicaç hauria pogut predir el seu camí..." Però Anna no era una observadora perspicaç. En l'últim any Alexandre ja no volgué viure amb ella, explicant a un camarada que no volia comprometre la seua germana, que no

palesava disposicions per a l'acció social. A l'hivern, Anna sorprengué Alexandre amb estranys objectes en les mans. Però no li passà pel cap pensar en explosius. Aviat trobà a l'habitació del seu germà una reunió de conspiradors. Però els amics d'ell no eren els seus amics. No se la inicià en res. Un dels últims dies, el 26 de febrer, amb l'ànima oprimida per una mortal angoixa, Alexandre arribà d'improvís a casa de la seua germana, s'assegué, reflexionà i esperà, com si pensés en el miracle d'un reapropament. Però ella no comprengué l'estat d'ànim del seu germà i tractà de xerrar amb ell de coses frívoles. El miracle no es produí, i Alexandre se n'anà, abstret, estrany, condemnat. I ella es quedà mesquinament ofesa en adonar-se que ell li ocultava quelcom. Fins que estigué incomunicada a la presó no comprengué que el seu germà havia anat a veure-la per a dirigir-li un crida final i que ella no li havia donat allò que ell esperava. Des de la infància s'havia acostumat a cercar en la mirada d'Alexandre l'aprovació o el reprotxe. Ara sentia clarament que no tindria la seua aprovació i que aquesta vegada seria per sempre. Escrigué al seu germà, d'una presó a una altra: "No hi ha ningú millor que tu, més noble que tu, sobre la terra." Però el gemec tardà d'aquesta confessió no arribà al seu destí.

Després de la detenció d'Alexandre i d'Anna, un parent dels Ulianov que vivia a Sant Petersburg escrigué a l'antiga institutriu dels xics, demanant-li advertir, amb precaució, la mare.

Amb les celles arrufades, el jove Vladimir servà silenci durant molt de temps, considerant la lletra de Sant Petersburg. Un rellamp havia il·luminat per a ell amb un nou resplendor la figura d'Alexandre. "És un assumpte seriós [comentà], pot resultar mal per a Satxa." Evidentment, no dubtava de la innocència d'Anna. Li tocà a ell preparar sa mare per a rebre la notícia. Però ella, que havia endevinat una desgràcia des de les primeres paraules, exigí que se li lliurés la lletra i immediatament començà els seus preparatius de viatge. Encara no hi havia via fèrria des de Simbirsk, i calia marxar amb cotxe fins a Syzrane. Tant com mesura de seguretat com per economia, Vladimir cercà un company de viatge per a sa mare. Però la notícia dels fets ja havia corregut per tota la ciutat; tot el món se separava d'ells, temorós, i ningú volia viatjar amb la mare d'un terrorista. Vladimir prengué nota d'aquesta lliçó. Aqueixos dies influïren molt en la formació del seu caràcter i de les seues inclinacions. El jove esdevingué taciturn i callat, i ben sovint es tancava a la seua habitació, mentre cuidava dels germans menors que li havien estat confiats. Heus aquí, tal com era, aqueix infatigable químic, aqueix observador dels cucs anellats, aqueix germà silenciós, tan pròxim i tan desconegut! Quan hagué de parlar de la catàstrofe amb Katxkadamova, Vladimir repetí: "Bo, és que Alexandre no podia actuar altrament." La mare feia curtes visites als seus fills empresonats i esperava que es condemnés Alexandre a la cadena perpètua. "Partiré amb tu; els fills majors ja han crescut i m'emportaré els petits." Ja no somiava per al seu fill amb una càtedra ni amb honors de savi, sinó que es conformava amb el desterrament i les cadenes.

Maria Alexandrevna només assolí una entrevista amb el seu fill el 30 de març, un mes, després de la seua detenció. Alexandre plorà, s'abraçà als seus genolls i li suplicà que el perdonés, i es justificà dient que, a més dels seus deures de família, tenia un altre deure amb la pàtria i s'esforçà en donar resignació a sa mare per a la sort que li esperava. "Cal resignar-se, mamà", li deia. Però la mare no volia resignar-se. En deixar el seu fill, fou a veure la seua filla, i en deixar la seua filla fou a veure les autoritats i els personatges influents. La seua aflicció era incommensurable, però el seu valor estava a l'altura de la seua aflicció. No es rendia, trucava a totes les portes, s'esforçava en reanimar l'esperança en el seu fill i donar forces a la seua filla. Fou admesa en la sessió del tribunal. En un mes i mig de detenció, Alexandre havia adquirit virilitat i fins i tot la seua veu tenia una autoritat impressionant, completament nova. L'adolescent s'havia fet home. "Què bé ha parlat Alexandre, d'una forma tan persuasiva i eloqüent!". Però la mare no pogué romandre en la sala fins al final del discurs, perquè aqueixa eloqüència li trencava el cor. El dia anterior a l'execució, amb

esperances encara, repetia al seu fill, a través de les reixes de la sala de visites: “Valor”. El 5 de maig, en dirigir-se a l'altra presó per a veure la seua filla, s'assabentà per un full que es venia al carrer que Alexandre era mort. Ningú conegué els sentiments que la infortunada mare portava en el cor quan arribà a la presó en què es trobava Anna. Maria Alexandrevna no s'inclinà, no s'enfonsà, no digué res a la seua filla. Quan ella li demanà notícies del seu germà, la mare respongué: “Prega per Satxa.” Anna no sabé endevinar la desesperació darrere del valor. Amb quin respecte els funcionaris de l'administració penitenciària, que ja s'havien assabentat de l'execució d'Alexandre, deixaren passar davant ells aquella dona austera, vestida de negre. La seua filla encara no sabia que el dol pel pare s'havia convertit en dol pel seu germà. Simbirsk estava ple del perfum de les flors dels seus jardins quan arribà de la capital la notícia de l'execució d'Alexandre Ulianov. La família del conseller d'estat, encara ahir respectada per tots, s'havia convertit en la família d'un criminal, ajusticiat pel govern. Coneguts i amics, tots sense excepció, s'allunyaren de la casa del carrer Moscou. Fins i tot el bon vell mestre d'escola que havia anat innumerables vegades a jugar escacs amb Ilià Nicolaievitx, deixà d'aguaitar el nas. Vladimir veia amb ull penetrant allò que el rodejava, flaqueja i traïció. Hi trobà lliçons irremplaçables de realisme polític.

Anna quedà en llibertat uns quants dies després de l'execució del seu germà; en compte d'enviar-la a Sibèria, les autoritats consentiren en enviar-la, sota vigilància policíaca, a Kokutxkino, lloc natal de la mare. Per a Maria Alexandrevna s'obria una nova etapa de l'existència. No sols havia de modificar les seues relacions amb l'exterior, sinó també modificar-se a si mateixa. El moviment lent i rigorós de la revolució russa, en passar sobre els caps de les noves generacions de la intel·lectualitat, canvià l'educació de més d'una mare conservadora. Dones de la noblesa, de la burgesia o dels mitjans petit burgesos es veien obligades a deixar les seues llars per a passar llargues hores a les antesales de la policia, en gabinets dels procuradors o en sales d'espera de les presons. No es feien revolucionàries però, per defensar els seus fills, empenien una lluita especial contra el règim, a la reraguarda del front revolucionari. Feien més odiosa a l'autoritat per les queixes que elevaven contra les seues venjances i les seues crueltats. La funció maternal arribà a ésser una funció revolucionària. D'aquest medi sorgiren figures vertaderament heroiques, d'un vigor espiritual més elevat que el de la *mater dolorosa* evangèlica, que no sabia més que prosternar-se davant l'autocràcia dels cels. Durant els trenta anys que li quedaren de vida, Maria Alexandrevna formà part del grup de les mares afligides i militants.

Precisament durant les setmanes en què es decidia a la capital la sort del seu germà, Vladimir hagué de preparar-se per als exàmens de fi de cursos del liceu. Com Alexandre, després de la mort de son pare, Vladimir també interrompé només durant uns quants dies, en saber l'execució del seu germà, el seu treball intensiu. El consell pedagògic caracteritzà perfectament l'alumne del vuitè any Ulianov: “Estudia amb afany totes les matèries, particularment les llengües antigues.” En deu de les matèries del programa, Ulianov obtingué qualificació de molt bé i només en lògica tragué bé. ¿No seria perquè Hegel, el seu futur mestre, anomenés a la lògica escolar *dies tote Gebein*, “aqueix membre mort” i comparava amb menyspreu els sil·logismes a un joc de paciència per a xiquets? O seria que la lògica del futur revolucionari havia començat ja a desviar-se un poc de la lògica oficial? Malgrat la reprensió que acabava de rebre de Sant Petersburg per haver atorgat la medalla d'or i el diploma més elogiós al futur criminal d'estat Alexandre Ulianov, el consell pedagògic no pogué negar la medalla d'or al germà menor; en els últims exàmens, Vladimir obtingué en totes les matèries la nota més alta. En deixar el liceu, tenia dèsset anys i dos mesos.

En els zemstsvos i en la premsa de l'època s'elevaven queixes contra els estudis clàssics que “donaven al país homes de pit feble, nerviosos, amb la columna dorsal deformada i esperit apocat”. No era de sorprendre; tot el sistema tenia com a objecte deformar els esperits i les espines dorsals. No obstant això, Vladimir Ulianov sortí del liceu

sa i estalvi; encara que el “bótet” s’aprimà prou, tenia el tòrax ben desenrotllat, els nervis en bon estat, l’esperit, com la columna vertebral, sòlid i recte. No obstant això, no s’hauria pogut dir d’aquell adolescent que fos bell; tenia un cutis grisenc, ulls oblics de mongol, pòmuls ixents, trets forts i no obstant això mal definits, i cabells rogencs sobre un crani sòlid. Però els petits ulls cafè brillaven de perspicàcia i audàcia davall les celles fosques i el joc de la fisonomia reflectia fidelment la música de les forces interiors. En un grup d’alumnes del liceu retratats rígidament, Vladimir no podia cridar l’atenció de totes maneres. En canvi, en una conversa animada, en les diversions i sobretot en el treball, inevitablement es trobava en el primer lloc, amb gran avantatge.

L’apreciació oficial de Kerenski, director del liceu, sobre Vladimir Ulianov, paga la pena d’ésser reproduïda íntegrament: “Molt ben dotat, sempre aplicat i acurat, Ulianov ha estat sempre al capdavant del seu grup i, al final dels estudis, se li ha recompensat amb la medalla d’or, a la que es féu creditor pels seus èxits, el seu desenvolupament i la seua conducta. Ni al liceu ni a l’exterior s’ha tingut una sola queixa contra Ulianov, ja que ni de paraula ni d’obra ha suscitat mai un judici desfavorable per part dels caps i professors del liceu. La instrucció i el desenrotllament moral d’Ulianov sempre foren atentament vigilats pels seus pares i a partir de 1886, després de la mort del pare, només per la mare, que consagrà tot el treball a l’educació dels seus fills. Aquesta educació es basà en la religió i en una disciplina raonable. Els feliços fruits de l’educació familiar s’han advertit en l’excel·lent conducta d’Ulianov. Observant de prop el gènere de vida familiar i el caràcter d’Ulianov, no he pogut deixar d’advertir en ell una reserva excessiva i un aire distant, fins i tot davant persones ben conegudes i, fora del liceu, davant camarades que eren l’honor de les seues escoles; en general, era molt reservat. La mare d’Ulianov no té la intenció de perdre de vista al seu fill durant els seus estudis a la universitat.” El mateix Kerenski, si es jutja pels seus informes anuals, basava l’educació “en el desenvolupament dels sentiments religiosos, la deferència envers les persones majors, la submissió a les autoritats i el respecte a la propietat aliena”. A la llum d’aquests principis irreprotxables, no és fàcil creure que els envejables informes que havia donat sobre Ulianov es referiren precisament a qui més tard hauria d’abolir la religió, destruir les autoritats i la propietat. La veritat és que el director del gimnàs era un amic íntim de la família Ulianov i, segons diu Ielisarova, amb el seu informe favorable desitjava ajudar Vladimir a vèncer les dificultats que l’amenaçaven en la seua carrera a causa dels antecedents del seu germà major. Però qualssevol que hagen estat els motius de Kerenski, mai s’hauria atrevit, davant la mirada de tot el consell pedagògic, a concedir al seu alumne un informe tan favorable de no estar segur que corresponia a la realitat. L’honorable director actuava amb tal seguretat, precisament perquè la seua amistat amb els Ulianov, que no havia estat fortuïta, li havia permès completar les observacions fetes sobre Vladimir a l’escola.

La indicació que la base de l’educació familiar raïa en “la religió i una disciplina raonable” queda confirmada per Ielisarova en els termes següents: “Ilià Nicolaievitx era un creient profundament sincer, i educà els seus fills amb aquest esperit”, exigint d’ells, al mateix temps “una subordinació, portada fins a la pedanteria”. Fins als setze anys, Vladimir fou creient. I, d’acord amb les condicions pròpies del desenvolupament de l’opinió russa, així com pels trets distintius del seu caràcter sencer, si servava les seues conviccions religioses, no podia alimentar al mateix temps idees destructores al terreny de la política. Cal acceptar aquest fet tal com és, tanmateix el que pensen els exegetes de la revolució: el nucli de la personalitat de Vladimir, mentre s’amerava dels sucus vitals, es dissimulà durant un cert temps, sota la cuirassa protectora de la tradició. Vladimir havia après a posar fre a la seua mordacitat natural, quan era necessari, sobretot, després de la seua aventura amb el “francès”. No cercava les aventures, ni li agradava armar soroll sense motiu. Sense renunciar a la seua

individualitat, sabia adaptar-se al règim del liceu, oposant-li la seua resistència moral, el seu enginy i el seu bon humor.

És cert que prop d'un any abans, Vladimir havia girat l'esquena a la religió, iniciant així la seua revisió general de totes les concepcions tradicionals. Però aquest procés encara es realitzava foscament. Vladimir a penes començava a ésser una personalitat "dotada de pensament crític", I, al mateix temps, la prudència adquirida per la seua experiència de dèsset anys li ensenyà a dissimular el canvi que s'havia operat en ell, davant el mestre que l'observava de prop. Per tant, no hi ha cap raó per a retreure al digne director haver alterat en res, en nom de la seua amistat personal, els seus sentiments de súbdit lleial.

Poden sorgir alguns dubtes, no a causa dels passatges elogiosos, sinó justament a causa de la crítica que es desprèn d'aquest informe. Un estat de depressió passatgera, provocat per les desgràcies familiars, no bastava per a considerar el jove bromista i xerrador dins de la categoria dels éssers abstrets i inabordables. Només podem suposar que Kerenski pare era tan mal psicòleg com ho fou, després, el seu fill si, davall l'adjectiu precís de "timidesa" no s'ocultava alguna altra característica que hagués notat el director, però que no hagués comprès bé i a la que no hauria pogut donar un nom adequat. D'altra banda, el problema no era dels més fàcils. Darrere de la reparació i l'esperit disciplinat de Vladimir, es pressentia una espècie d'element psíquic insòlit. També es notava el mateix en les seues relacions amb els joves de la seua edat. Tot semblava marxar bé i, no obstant això, les coses no eren totalment normals. Vladimir compartia àmpliament els seus coneixements amb els seus companys, i ensenyà amb èxit el llatí a la seua germana major. Durant dos anys treballà sense cobrar amb un professor txuvac a fi de preparar-lo per als exàmens secundaris. Redactava amb gust dissertacions per als altres, esforçant-se en adaptar-se al seu estil. Però mai portava ningú a la seua casa. Vladimir Ulianov estava separat dels joves de la seua edat, fins i tot dels qui eren "l'honor de l'escola", per una espècie de mur invisible que exclouïa tota intimitat i familiaritat. Tenia excel·lents relacions amb moltes persones, però no era amic de ningú. "El meu germà [escriu Ielisarova] es burlava sovint dels seus companys i fins i tot dels mestres." Cal considerar que les bromes tocaven en allò més viu i no sempre deixaven de ferir l'amor propi dels altres; però, allò que és encara més greu, obrien una separació entre bromista i víctima. "Mai tingué grans amics, ni tan sols després de sortir del liceu", escriu Ielisarova. La jactància i l'arrogància foren absolutament estranyes al xiquet i després a l'adolescent; les dimensions mateixes de la seua personalitat exclouïen des del principi tals defectes. Però l'enorme superioritat personal del futur pescador d'homes l'impedia establir relacions que exigiren, si no igualtat, almenys una certa paritat. Malgrat la seua sociabilitat, Vladimir romangué sempre al marge. Fins on pogué comprendre-ho, el director pressentí aquesta característica que després valdria al seu alumne tants reprotxes i injúries, fins que acabà per imposar-se. Potser el més encertat siga veure-hi una manifestació del geni. Vladimir Ulianov, al liceu, fou l'embrió de Lenin.

Pel que es refereix a la intenció de la mare de "no deixar partir sol Vladimir", Kerenski no parlava a la lleugera. El director del departament de policia, durant les interminables visites de Maria Alexandrevna a favor d'Alexandre, li donà el consell de posar el seu fill menor com més lluny possible del focus de contagi de la capital millor, en una de les universitats més tranquil·les de la província. Per tant, es decidí que Vladimir estudiés a Kazan. Maria Alexandrevna decidí instal·lar-s'hi amb tota la seua família; pensava que, sota la seua vigilància, Vladimir no es deixaria arrossegar tan fàcilment cap a un camí funest. I a més, ja era intolerable romandre en Simbirsk: tot hi recordava un passat recent. Els amics d'ahir, amb la seua covarda hostilitat, expulsaren, en certa manera, del seu vell niu, la família. Maria Alexandrevna s'afanyà a vendre la casa i, algunes setmanes després, es posà en camí amb els fills que encara li quedaven per a reunir-se amb Vladimir a Kazan. En la seua nova llar, la família es trobà de nou aïllada, com durant el primer període de la seua vida en

Simbirsk, i a més a més, ara, davall el negre núvol de la desgràcia. La ciutat, que comptava prop de cent mil habitants, anomenada “la capital del Volga” servava, malgrat la seua universitat, el caràcter d’una província molt endarrerida. Les idees i les esperances que havien agitat la societat conreada vint anys abans, s’havien marcit i desfullat. “El tedi que corroeix la vida de Kazan [escriu un periodista en una revista de l’època] ha penetrat en totes parts i ha infós a les institucions públiques de la ciutat, a la Duma i als zemstsvos una espècie d’apatia.” Fundada a principis del segle XIX, la Universitat de Kazan tingué una història dramàtica. Quan la Santa Aliança desplegà sobre Europa les seues negres ales, la ciència universitària a Rússia, per endarrerida que es trobés, caigué sota les sospites dels “beats” de la cort. L’inspector general Magnitski descobrí amb horror que els professors de Kazan deduïen el dret natural de la raó i no de l’Evangeli, i proposà tancar la universitat i derrocar l’edifici. Alexandre I perseguí el mateix objectiu, però d’una altra manera: nomenà rector de la universitat l’inspector general. Magnitski establí, per a totes les ciències, reglaments força severs, redactats per un sergent i completats per un monjo ebri. A partir d’aleshores, les paràboles es desenrotllaven en nom de la Santíssima Trinitat i les reaccions químiques es produïen amb l’aprovació de l’Esperit Sant. Reduïda durant molt de temps a un estat d’humiliació completa, la universitat conegué després una certa renovació, durant el rectorat, que durà vint anys, del cèlebre Lobatxevski, creador d’una geometria no euclidiana anomenada “hipotètica”. Ulianov pare havia estat deixeble de Lobatxevski, però, certament, durant els anys en què es produí una nova decadència a les universitats russes, provocada pel terror que experimentà Nicolau I davant la revolució de 1848. Quan ensenyava en Penza, Ilia Nicolaievitx, per recomanació de Lobatxevski, dirigí durant diversos anys l’estació meteorològica, laboriosament i amb prou èxit. Vladimir ingressà en la universitat de Kazan trenta-set anys després que son pare, però no en la facultat de ciències, sinó en la de dret. El director del liceu de Simbirsk se sentí ofès per aquesta elecció, perquè esperava que el seu millor alumne estudiés per a filòleg. Però la carrera de l’ensenyament seduïa poc Vladimir; ell desitjava ésser advocat. Podria dir-se que el medi estudiantil de Kazan era més democràtic que el d’altres universitats. Però la vida dels centres d’ensenyament superior es trobava en aqueixos dies posseïda pel pànic, perquè a penes havien passat tres mesos des de l’execució d’Alexandre Ulianov i els seus camarades. El govern, que disposava d’una policia poderosa i d’un milió de soldats, no deixava de témer els estudiants, el número dels quals a penes arribava a quinze mil. L’estatut de 1884 entrà llavors totalment en vigor. Els professors liberals foren cessats, els inofensius grups regionals, dissolts, els estudiants sospitosos, expulsats i els que quedaven es veïeren obligats a portar un uniforme detestat. El ministre d’instrucció pública, comte Delianov, pèrfida nul·litat, prohibí mitjançant una circular especial, l’admissió als liceus dels “fills de cuineres”. Leònides Krassin, de la mateixa edat de Lenin i que posteriorment milità a les seues files, conta en els seus records: “Durant la tardor de 1887, quan aní per primera vegada a Sant Petersburg per a presentar els meus exàmens a l’institut tecnològic, la capital patia la més ombrívola de les reaccions.” A Kazan, en tot cas, no era millor la situació.

No obstant això, el medi estudiantil trobà, en si mateix, forces per a rebel·lar-se. Les primeres veus de protesta havien sonat dins dels murs de la universitat de Sant Petersburg a la primavera, quan el rector Andreievski pronuncià, en relació amb la conjuració d’Ulianov i dels seus camarades, una arenga l’esperit de la qual caracteritzava molt bé els herois de la càtedra professional, amb les seues patètiques expressions: “Per què aquests desgraciats s’han fet obrir les portes de la nostra universitat? Han entrat en la nostra privilegiada família universitària per a deshonrar-la...”, etc. L’endemà, una proclama de la Unió d’Agrupacions Regionals declarà deshonrada una universitat que “havia caigut servilment darrere del seu rector, als peus del despotisme”. L’execució de cinc estudiants havia omplert la universitat d’horror. Les vacances atenuaren en part aquest estat d’ànim. Però, a partir de la tardor, els

estudiants se sentiren oprimits pel medi. L'atmosfera, als amfiteatres i en els corredors, es féu pesada. Al novembre s'alçà una onada de "desordres". Iniciada a Moscou, arribà al desembre fins al Volga.

Els estudiants de la Universitat de Kazan es reuniren per iniciativa pròpia en una assemblea el 4 de desembre, feren cridar l'inspector, tumultuosament li presentaren les seues reclamacions, i es negaren a dispersar-se. L'inspector notà, en les primeres files, a un jove estudiant que, a la sortida, mostrà la seua targeta d'inscripció amb el nom d'Ulianov. Aqueixa mateixa nit fou detingut al seu allotjament. ¿S'havia assenyalat per la seua conducta en la protesta o se li havia inclòs en la llista de quaranta estudiants agafats a causa de la mala reputació del seu nom? No és fàcil respondre a aquesta pregunta. En tot cas, la funció de dirigent no podia estar en mans d'un novici; els organitzadors dels desordres sempre eren estudiants dels cursos superiors, més experimentats, que actuaven d'acord i tenien lligues amb altres centres universitaris. No obstant això, els documents oficials de l'època tracten d'explicar en una altra forma la conducta del jove estudiant. El rector de l'acadèmia diu en el seu informe que, segons l'inspector, Vladimir Ulianov, durant la seua curta estada a la universitat, ja s'havia distingit "per la seua dissimulació, el seu descuit i fins i tot la seua descortesia". Dos dies abans de l'assemblea, segons aqueix informe, havia cridat l'atenció dels vigilants, ja que conversava en el fumador amb "els estudiants més sospitosos", sortia i tornava a entrar, portava diferents objectes; el 4 de desembre es reuní en la sala de festes amb el primer grup, i es precipità pels corredors cridant i "fent grans gestos, com per a incitar els altres a fer el mateix". En tot aquest pintoresc esbós hi ha un fet que es destaca amb claredat: des del primer moment de la seua estada a la universitat, Vladimir quedà davall la lupa vigilant de la policia, que immediatament descobrí en ell tres vicis: "dissimulació, descuit i fins i tot descortesia." Es pot perfectament creure en un testimoni imprès segons el qual Lenin, com ell mateix explicà més tard, "no havia exercit cap funció important en els desordres". Però l'inspector no s'havia equivocat quan, en dirigir sobre Ulianov la seua lent d'augment, el trobà "en el grup que encapçalava el moviment". I potser l'ull experimentat del policia haja sabut descobrir un odi ardent en la mirada d'aquest adolescent que portava un nom marcat. "Tenint en compte les circumstàncies excepcionals en què es troba la família Ulianov [hi agrega el rector de l'acadèmia en el seu informe], aquesta actitud d'Ulianov en l'assemblea ha donat motius als inspectors per a jutjar-lo capaç de manifestacions il·legals i criminals de tota mena." Per tant, la detenció havia estat només de caràcter preventiu. En el fet que Ulianov, en sortir de la reunió haja lliurat a l'inspector la seua credencial d'estudiant, Ielisarova i altres veuen un nou acte de desafiament. En realitat, no s'ha aclarit la significació d'aquest gest. És possible que estudiants més experimentats aconseguiren evitar la presentació de les seues credencials i que Ulianov fos pres d'improvís. Però tampoc és impossible que, en un estat d'extrema excitació, haja posat davall el nas de l'inspector, com a targeta de visita d'un protestant, la seua credencial. El comissari de policia que portà Ulianov a la comissaria tractà de fer-lo parlar durant el camí: "Per què et rebel·les, jove? Tens davant tu una muralla..." "És cert que hi ha una muralla, pera quarterada, i no trigarà en enfonsar-se", replicà ràpidament el detingut. Aquesta resposta immediata era massa optimista. Un sola empenta a la muralla no era prou; però el rebel no tenia més que dèsset anys. Amb el temps, aprengué a considerar els problemes d'una manera més realista. Després de diversos dies de detenció, Vladimir fou expulsat de la universitat, on no havia passat ni tan sols quatre mesos, i expulsat també de Kazan. Així, sis mesos després de l'execució d'Alexandre, un nou colp caigué sobre la família, encara que menys tràgic, però sempre penós: la carrera del fill menor semblava truncada.

A penes a la primavera anterior el director del liceu havia declarat solemnement: "Mai s'ha donat el cas que Vladimir Ulianov, de paraula o d'obra, haja suscitat un judici desfavorable". I no obstant això, encara no es cobrien de neu els carrers de Kazan quan

Ulianov intentava ja soscar les bases de la societat: s'amagava en el fumador, conversava amb estudiants sospitosos, gesticulava i exhortava els altres a actuar. ¿Fou tan brusc el canvi, o és que tant les notes de les autoritats del liceu com les de la universitat donaven del jove una imatge absolutament allunyada de la realitat? Cert que tenien algunes deformacions, però això no és l'essencial. En el curs dels mesos transcorreguts Vladimir havia conegut el més profund trastorn íntim de la seua vida: el tsar havia fet penjar el seu germà.

IX. EL PARE I ELS DOS FILLS

Actualment, és quasi regla en la literatura soviètica presentar la tendència revolucionària dels germans Ulianov com a resultat de la influència de son pare. Aquesta llegenda té el mecanisme següent: qualsevol que en el passat haja tingut relacions amb la família del director d'escoles primàries, ha considerat el seu deure, en els últims anys, exposar davant la premsa, en retrospectiva, les seues idees sobre el caràcter revolucionari de la família. Així com en la literatura cristiana no sols els sants, sinó també els seus antecessors, són adornats amb atributs de la major pietat, així els evangelistes moscovitobizantins dels darrers temps consideren inadmissible veure en el pare de Lenin únicament allò que fou en realitat: un funcionari dedicat totalment a la instrucció pública. I per què? Ningú demana que el pare d'un poeta haja tingut dots poètics, i ni el pare d'un revolucionari està obligat a ésser un conspirador. Ja és prou que els pares no impedisquen als fills el desenvolupament dels seus dots naturals. Generalment, el biògraf no ha d'exigir res als pares. Ha de representar-los tal com foren. Quines ensenyances poden derivar-se d'una biografia si peca per la base pel que fa als fets? "Ilià Nicolaievitx considerava amb gran simpatia el moviment revolucionari"; "la casa dels Ulianov al carrer Moscou era una espècie de club polític; en els debats sobre temes revolucionaris, Alexandre era qui donava el to"; "però també Vladimir [com podria ésser d'una altra manera?] participava ben sovint en les discussions, i amb gran èxit". Un escriptor tan autoritzat com el difunt Lunatxarski declara que Ilià Nicolaievitx "simpatitzava amb els revolucionaris i educava els seus fills en l'esperit de la revolució". Un pas més i trobarem que Lenin "es trobava lligat, a través de son pare i del seu germà amb la revolució anterior, *Narodnaia Volia*". Amb sorpresa ens assabentem per la germana menor, M. Ulianova, que Ilià Nicolaievitx "havia format les llistes de professors de primària, amb l'esperit dels anys 60 i 70". Queda fora de dubte que l'ensenyament que difonia contribuï a estendre les idees progressistes. Però en la història del pensament social rus es té el costum d'entendre que açò es refereix a les idees del populisme revolucionari, a saber, la ruptura amb l'Església, el reconeixement de les doctrines del materialisme i la guerra implacable contra les classes explotadores i contra el tsarisme. No podria ni tan sols pensar-se en una educació d'aquest tipus a les escoles primàries oficials, ni tan sols si l'organitzador en persona professés "les millors idees dels anys 70". A més, no les professava de cap manera. Per la seua mateixa naturalesa, Ilià Nicolaievitx es consagrava amb tota la seua gelosia a la instrucció, la qual cosa no excloïa la seua fe en l'eucaristia. Açò no pot explicar-se per vagues referències a l'"època": els esperits avançats, no sols dels anys 60, sinó també dels anys 40, eren ateus i socialistes utòpics. Ilià Nicolaievitx no es relacionava amb ells, ni pel caràcter de la seua activitat, ni per la seua manera de pensar. Basta fer notar que des del principi de les seues funcions com a inspector, parà molt atenció a cridar l'atenció dels seus superiors sobre la manca de gelosia dels sacerdots en l'ensenyament del catecisme. Els mestres que passaren pels cursos d'Ulianov, segons testimonis dignes de tota fe, foren els millors de la província; però no exerciren cap paper en la història del moviment revolucionari. Les idees d'Ilià Nicolaievitx i dels seus deixebles eren molt diferents de les idees revolucionàries de Txernitxewski, de Bakunin i de Ieliabov; en canvi es

relacionaven amb les idees moderadament liberals dels pedagogs difusors de la cultura, com Pirogov, Utxinski i el baró Korff. No obstant això, en aqueixos anys, es trobaven també entre les files dels mestres alguns revolucionaris, i en els primers anys de la seua tasca com a professor Ilià Nicolaievitx tingué estretes relacions de treball amb alguns d'ells. Però cap d'aquests revolucionaris servà el seu lloc: tots foren exclosos de l'ensenyament. El mateix succeí amb un dels professors de l'Institut Noble de Penza, que, en la cerimònia anual de 1860, es permeté pronunciar un discurs d'oposició. Ilià Nicolaievitx mai patí aquestes "divagacions". Ja l'any de 1859 rebé "pels seus excel·lents serveis i la seua gelosia" cent cinquanta rubles de gratificació. Un senador, encarregat de realitzar una enquesta, l'esmentà poc després, com un home que "complia gelosament amb les seues funcions". Tres anys després, un nou inspector, altament qualificat, que expressà una opinió desfavorable sobre diversos altres mestres, elogià Uliànov. L'any següent, en 1863 quan, a causa de la insurrecció polonesa, el general ajudant de camp Ogarov cercà, entre els mestres de les províncies del Volga, relacions amb la sedició, arribà a la conclusió que "l'esperit de negació i incredulitat", s'albergava a la Universitat de Kazan; però Ilià Nicolaievitx, encara que alumne de l'*Alma Mater* contaminada quedà, com anteriorment, net de tota culpa. Altres tres anys després, en l'assumpte de Karakozov es veié embolicat un dels antics col·legues i amic d'Uliànov. Però quant a ell, no fou objecte de la menor sospita; la seua mentalitat religiosa garantia, amb justícia, als ulls de les autoritats, una sòlida barrera entre ell i el món dels sediciosos. Així, des de principis de la seua activitat, durant la seua joventut i en els seus anys de solteria, Ilià Nicolaievitx sempre es mantingué dins dels límits de les seues funcions de pedagog. En cap part ni en cap aspecte es mostrà inclinat a la senda prohibida.

L'establiment d'una oficina d'inspectors de l'escola primària fou, en si, una mesura causada per la reacció democràtica, dirigida contra l'autonomia dels zemstsvos en matèria d'instrucció. Un pedagog sobre la moralitat política del qual recaigués la més lleugera sospita en cap cas hauria pogut ésser nomenat per a un cas d'alta confiança. En relatar la història de la lluita governamental contra els zemstsvos, Lenin, en un article publicat en 1901, subratlla particularment dues dates: 1869 i 1874, quan la burocràcia reduí les administracions locals autonòmiques i s'adjudicà definitivament l'administració de l'educació popular. Aquestes dues dates no sols tenen un interès històric, sinó també biogràfic: en 1869, el pare de Lenin fou nomenat inspector, i en 1874 director de les escoles primàries. Ilià Nicolaievitx, ben vist al ministeri, ascendí regularment per l'escalafó jeràrquic; amb el temps rebé el títol d'"excel·lència" i la condecoració de Sant Vladimir, acompanyada d'un ennobliment hereditari. No, aquest *curriculum vitae* no té cap punt de semblança amb la carrera d'un revolucionari, ni tan sols amb la d'un pacífic ciutadà de l'oposició. Podem creure la filla major quan diu que "son pare no fou mai revolucionari". Si Ielisarova, obligada com tots els altres a aportar el seu tribut a la llegenda oficial, escriu en els seus assajos més recents que, en les seues conviccions, Ilià Nicolaievitx era un "populista" aquesta denominació s'ha de prendre en el seu sentit més ampli; les tendències populistes no sols es palesaven en la ideologia dels liberals, sinó també en la dels ultraconservadors. Sota la influència de la força adquirida per la lluita revolucionària en la segona meitat dels anys 70, Ilià Nicolaievitx, com la majoria dels liberals, no s'inclinà cap a l'esquerra, sinó cap a la dreta en les seues posicions ja de per si prou moderades. Als fills majors els regalà una col·lecció de les poesies de Nekrassov, i Satxa s'embriagà amb aquelles estrofes, cremants com l'ortiga, de poesia plebea. Però, tres o quatre anys després, quan Vladimir arribava a l'adolescència, el pare, lluny d'esmentar els menors, s'esforçava en retenir els majors. Prompte es tancà definitivament en la seua cuirassa de personatge oficial. Quan una neboda es queixà davant d'ell, amb indignació, de l'injust cessament d'una professora de primària, l'activitat de la qual no havia tingut res d'antigovernamental, Ilià Nicolaievitx escoltà sense pronunciar paraula "concentrat en si mateix i amb el cap cot". A les preguntes de la seua filla de catorze

anys, posà el silenci. Aquest episodi, pres de la seua vida, aclareix la figura del pare i tot l'ambient familiar. Quant als debats revolucionaris en els "que Alexandre donava el to" resultaven inconcebibles. "El nostre pare, que mai fou un revolucionari [continua Ielisarova], que tenia ja més de quaranta anys i estava carregat de família, desitjava, en aqueixa època, protegir-nos als joves". Amb aquestes senzilles paraules es fineix d'una vegada per sempre a la llegenda de la influència revolucionària del pare. Però, justament, els testimonis irrefutables de la filla major són els que amb més freqüència es fan, fins i tot, a una banda.

Juli Cederbaum, el futur Martov, conta que, en 1887, un dels advocats joves portà clandestinament a casa de son pare la requisitòria de l'acusació en l'assumpte Lopatin i que ell, xic de catorze anys, contenint la respiració i amb totes les forces del seu entesa, escoltà a la nit la lectura dels informes del procurador sobre els atemptats, les evasions i les rebel·lions a mà armada. La família de Cederbaum era una pacífica família liberal, no lligada de cap forma amb els cercles revolucionaris. No obstant això, la lectura d'un document secret d'aqueix tipus, sobre un assumpte de terrorisme hauria estat absolutament inconcebible a casa de La Seua Excel·lència el conseller d'estat Ulianov. Si durant els primers anys de les seues funcions en Simbirsk, Ilia Nicolaievitx, en qualitat d'estranger en el medi i de "liberal", es trobà aïllat en el petit món dels dirigents de la província, acabà essent, segons l'opinió general, "una personalitat molt popular, volgut i respectat a la ciutat"; és a dir, que havia fet amistats entre la burocràcia. No per casualitat el director del gimnàs, Kerenski, conservador ferm, que basava el seu mètode pedagògic sobre "el Sant Evangeli i el culte diví" sentí tan gran simpatia envers la família Ulianov. Pel que fa als últims anys de la vida d'Ilia Nicolaievitx, que transcorregueren sota el regnat d'Alexandre III, és possible que les opinions de Delarov, antic diputat per Simbirsk a la II Duma de l'Imperi, siguin les que més s'apropen a la veritat: "I N Ulianov era un home d'idees conservadores, però ni retrògrad ni conservador a l'antiga; tenia els seus objectius especials en la vida... gelosia en servir per al bé del poble."

Si es parla de la influència exercida per Ilia Nicolaievitx sobre l'elecció de la carrera dels seus fills, aqueixa influència només s'exercí, durant algun temps, sobre la filla major: el seu primer desig conscient fou estudiar per a mestra, i durant prop de dos anys abans de partir cap a l'escola superior, treballà en una escola primària. Però precisament en aquesta germana major fou en qui Alexandre no trobà preocupacions revolucionàries. Quant als fills, durant els anys que estudiaren al liceu, davall la influència directa de son pare, ni Alexandre ni Vladimir s'adheriren a cap dels cercles clandestins on, mitjançant la lectura de llibres tendenciosos, es formaren els futurs revolucionaris. És molt probable que ningú tractés d'arrossegar a una senda prohibida els fills d'un alt funcionari, que sempre eren els millors alumnes de la seua classe i observaven una impecable conducta a l'escola. Però hi havia una altra causa més profunda. En la família d'un propietari esclavista, d'un funcionari corromput o d'un sacerdot rapaç, els fills, en el moment en què es veren arrossegats pels corrents nous, havien de trencar ràpidament i brutal amb els seus pares, per tal de cercar un altre ambient, lluny de la seua família. Però els fills d'Ulianov sempre trobaren resposta a les seues necessitats espirituals a la casa paterna. A més, inclinats per la seua naturalesa a prendre-ho tot seriosament, havien de considerar amb desconfiança la solució que oferien, molt a la lleugera, per als grans problemes, els joves de la seua generació que ben sovint fracassaven en els seus estudis. No obstant això, el conflicte entre les dues generacions es presentà també en aquesta família: els fills arribaren a meditar i formular conclusions davant les quals vacil·laven els pares. El conflicte inevitable amb els seus fills al terreny polític només pogué evitar-lo Ilia Nicolaievitx per la seua mort prematura.

"¿Qui no coneix [escrigué Lenin, onze anys després de la mort de son pare] la facilitat amb què en la santa Rússia es realitza la transformació d'un intel·lectual radical o un intel·lectual socialista, en funcionari del govern imperial, que es consola pensant que és

d'utilitat dins dels límits de la rutina oficinesca, i que justifica amb aquesta utilitat la seua apatia política, i el seu servilisme davant el govern del knut i del fuet?" Seria injust aplicar sense reserves aquestes dures paraules a Iliia Nicolaievitx Ulianov, encara que només siga perquè en la seua joventut mai fou socialista ni radical en el vertader sentit de la paraula. Però és indubtable que durant tota la seua vida fou un funcionari sotmès a l'autocràcia. Els admiradors exagerats que, a causa del fill, s'esforcen en donar un nou caire a la fisonomia política del pare, manifesten un excés de veneració als llaços sanguinis de Lenin i una falta de respecte a les seues vertaderes idees. L'opinió generalment admesa, segons la qual Vladimir rebé els seus primers impulsos revolucionaris del seu germà terrorista, sembla tan absolutament verificada per totes les circumstàncies de la seua vida que no resulta necessari demostrar-la.

Però, en realitat, aquesta hipòtesi també és falsa. Alexandre no introduí a cap dels membres de la seua família en el seu món íntim i a Vladimir menys que a ningú. Segons diu Ielisarova, "Eren individualitats molt brillants, cadascuna en el seu gènere, però absolutament distintes". Un paral·lel entre els dos germans s'imposa ací per al curs de la nostra narració, encara que correuem el risc d'anticipar-nos en l'evolució del germà menor. Un publicista radical, Vadovosov, que havia conegut Alexandre a Sant Petersburg i que després freqüentà els Ulianov en Sàmara, escrigué molts anys després (quan ja havia emigrat, per ésser contrari als soviets) que la família Ulianov, "d'una especial simpatia", tenia "dos tipus diferents, ben separats": un, representat perfectament per Alexandre, era de rostre ovalat i pàl·lid, amb ulls meditatunds i penetrants, que captivava per la seua frescor juvenil i la seua espiritualitat; l'altre, detestable per a Vodovosov, trobava la seua representació completa en Vladimir: "tot el rostre es distingia per una mescla d'espiritualitat i grolleria, diria gairebé d'animalitat. Sorprenia aquella front intel·ligent, però fugissera, cap arrere; el nas era carnós; Vladimir Iliitx estava ja quasi completament calb als 21 o 22 anys d'edat". Aquest contrast, inspirat visiblement en les imatges d'Ormuz i Ariman, no era propietat exclusiva de Vodovosov. Kerenski fill, qui, d'altra banda, no conegué personalment a cap dels dos germans, perquè només tenia sis anys quan Vladimir finí els seus estudis al liceu, els anomena "els antípodes morals". "A l'encant brillant" d'Alexandre s'oposa, segons ell, "l'insuperable cinisme de Vladimir". Poc més poc menys els mateixos tons empra, entre altres, Txirikov, escriptor de Simbirsk: la simpatia sincera o fictícia cap al germà major augmentava l'aversion cap al menor. Però aquest contrast no és pura invenció: no és difícil descobrir el reflex, deformat certament per l'odi, d'un vertader contrast.

"La diferència natural dels dos germans [escriu Ielisarova] aparegué des de la infància, i mai hi hagué intimitat entre ells." Vladimir sentia envers Alexandre "un respecte sense límits", però segurament no gaudia de les simpaties de Satxa. (Ielisarova s'expressa prou discretament en aquest punt: "Entre els menors, la que gaudia de la major simpatia de Satxa era Olga".) Basant-se en antigues narracions fragmentàries del seu marit, a penes recordades, Krupskaia tracta d'aclarir en algunes línies les relacions dels dos germans en la seua joventut: "tenien molts gustos en comú: tant l'un com l'altre sentien sovint la necessitat d'estar sols durant molt de temps... dormien generalment junts... i quan algun dels nombrosos xics que els rodejaven anava a veure la seua habitació, els xicots li deien: 'Faça'ns el favor d'anar-se'n'." Aquesta "frase favorita" esmentada per Krupskaia demostra clarament que ella no comprengué bé el caràcter d'Alexandre ni les relacions entre els germans. "Faça'ns el favor d'anar-se'n", podia ésser una expressió utilitzada per Volodia. Però Alexandre, que no tolerava les expressions sarcàstiques, no hauria pogut més que fer una carassa de disgust.

Tant en la fisonomia com en el caràcter, Alexandre s'assemblava a sa mare. Al rostre i en la psicologia de Vladimir predominaven els trets del pare. Encara que molt important per al fons, aquest contrast és massa elemental per a dilucidar la qüestió. La virilitat (en rus aquesta paraula ha estat usurpada pel sexe masculí) era tret característic de Maria

Alexandrevna. Però era el valor d'una mare que es dóna, tota sencera i fins al límit, a la família i als seus fills. I la virilitat d'Alexandre fou abans que res, el valor de marxar cap al sacrifici. L'autoritarisme, la irascibilitat, el sarcasme, el llenguatge feridor, la calvície precoç i la mort prematura foren trets que Vladimir heretà d'Ilia Nicolaievitx. Però si el major no era un doble de la mare, el menor tampoc era una rèplica del pare. Cadascun d'ells rebé dels seus pares i, a través de la seua sang, dels seus avantpassats més llunyans, certs cromosomes que produïren aquests dos éssers humans, excepcionals, però completament diferents.

És indiscutible que els germans tenien alguns trets en comú: grans aptituds, encara que distintes, amor al treball, capacitat de lliurar-se totalment a l'acció i un esperit d'economia sorprenent en homes joves. Finalment, *last but not least*, ambdós foren revolucionaris. Els autors de tendència reaccionària no es cansen de representar als revolucionaris russos com a ignorants i desproveïts de tot talent. En els fons, Turguénev, el mateix que Gontxarov, no estan lluny de compartir la mateixa opinió. No obstant això no foren en cap forma els endarrerits els qui determinaren la fisonomia general de les files revolucionàries. Els germans Ulianov (tant Alexandre com Vladimir) com abans que ells els dirigents desembristes, els grups d'educadors, els narodniki o populistes, els membres de *Narodnaia Volia*, representaven la flor i nata de la intel·lectualitat russa.

“En tota la meua vida, que és ja prou llarga [escriu Vodovosov] a penes puc comptar unes quantes persones que m'hagen produït una impressió tan encantadora, en el sentit complet de la paraula, com Alexandre Ilitx Ulianov.” Els que conegueren el germà major estan d'acord en reconèixer la seductora harmonia de la seua naturalesa, exempta de “la menor posa o afectació”, de la seua franquesa orgànica i de la seua delicadesa davant la personalitat dels altres, fins i tot en els més menuts detalls. No és difícil pensar que en les relacions personals, Alexandre posseïa una seducció infinitament superior a la de Vladimir. És cert que, quant a estar exempt de falsedat i de posa, i en el seu menyspreu envers les aparences, Vladimir no es quedava enrere. El mateix pot dir-se de la seua enteresa de caràcter; només la seua naturalesa era completament diferent i no s'inclinava cap a les relacions personals. Cadascun dels germans estava fet d'una sola peça, però els elements eren diferents. I quan Lunatxarski afirma amb benevolència que “Alexandre quant a genialitat, no es quedava enrere de Vladimir”, no podem deixar de pensar que aqueixa gent mesura la genialitat amb una mesura força estreta. Certament, aqueix epítet emfàtic aplicat a Alexandre no és en realitat més que un reflex retrospectiu de la figura històrica de Vladimir.

El major, des dels seus anys de liceu, llegia a Dostoievski amb plaer i emoció, perquè la investigació psicològica turmentada de la seua obra responia al món interior d'aquell xicot concentrat i profundament sensible, ferit ja per la realitat del medi ambient. Per a Vladimir, l'autor de *Crim i càstig* fou sempre un estrany, fins i tot en els seus anys de maduresa. En canvi, rellegia àvidament a Turguénev, a qui Dostoievski detestava, i després a Tolstoi, el més vigorós dels realistes russos. En l'antítesi de Tolstoi i de Dostoievski, que no per casualitat fou un dels temes favorits de l'antiga crítica literària russa, hi ha molts aspectes diversos, però el més important és el contrast entre una tràgica introspecció i una radiant assimilació del món exterior. Seria massa simplista transportar íntegrament aquesta antítesi als dos germans, però no és en cap forma indiferent per a la comprensió dels seus respectius caràcters.

Alexandre era de temperament malenconiós. Ilia Nicolaievitx considerava que Vladimir tenia un temperament “colèric”. Anna ens pinta el germà major com tancat en si mateix, sovint esquerp en la seua tendresa inexpressada. “Mai el viu sorollosament alegre [escriu un dels seus companys de conspiració]; sempre estava malenconiós i meditabund.” Açò era absolutament el contrari de Vladimir, la caracterització més notable del qual era una jovialitat sempre desbordant, expressió d'una força segura de si mateixa. En parlar d'Alexandre com d'un organitzador reflexiu, un altre dels conspiradors diu discretament:

“Potser era un poc lent.” En canvi, Vladimir es distingia primer que res, i no sols en els seus anys juvenils, per la impetuositat del seu caràcter i la seua rapidesa en el treball, qualitats alimentades per la riquesa, la diversitat i la velocitat de les associacions subconscients; i, no és aquest un dels principals recursos del geni?

Ielisarova diu que una de les característiques essencials d'Alexandre és que no sabia mentir. Si no volia dir alguna cosa, callava. Aquesta qualitat es manifestà brillantment en el tribunal. Sent hom desitjos d'agregar-hi: Quina llàstima! En una lluita social implacable, aquest tipus de mentalitat queda sense defensa en la política. Per molt que filosofen els moralistes austers, mentiders d'ofici, la mentida és el reflex de les contradiccions socials i també, a vegades, un mitjà de lluita contra elles. No és possible, per un esforç individual, escapar de la xarxa de les mentides socials. Pel seu tipus, Alexandre s'assemblava més a un cavaller que a un polític. I açò establia una muralla psíquica entre ell i el seu germà menor, molt més resistent, més oportunista en qüestions de moral individual, millor armat per a la lluita, però en tot cas, no menys intransigent respecte a la injustícia social.

Turguénev deia del germà de Lev Tolstoi, Nicolau, observador i psicòleg subtil, que no li faltaven més que alguns defectes per a esdevenir notable escriptor. El mateix Lev Tolstoi considerava molt justa aquesta paradoxal apreciació. Potser indirectament hi trobava una justificació dels trets del seu caràcter que l'impedié tenir bones relacions amb els membres de la seua família. Les paraules de Turguénev signifiquen que per a complir una funció pública és necessari posseir qualitats suplementàries que estan lluny d'embellir la vida individual. Si aquesta observació és justa quan es refereix a l'escriptor, ho és més encara quan s'aplica a l'home polític i, en un grau molt major, al dirigent. Però del judici de Turguénev no es desprèn en cap forma que, en la balança de la moral, si és que hi ha una balança per als imponderables, Lev Tolstoi haja pesat menys que el seu germà Nicolau. La influència d'Alexandre sobre el cercle de persones que el rodejaven era gran. Però és improbable que hagués pogut passar d'aqueix cercle. Alexandre no tenia voluntat de dominar, ni l'aptitud d'utilitzar per a la causa no sols les qualitats, sinó també els defectes dels altres, ni podia passar per alt a les persones en cas de necessitat. Era massa egocèntric, massa posseït per les seues pròpies impressions, i s'inclinava massa a considerar un problema com resolt, quan l'havia solucionat per a si mateix. L'esperit d'ofensiva infatigable i de proselitisme no formava part de la seua naturalesa. I justament el fet que el seu germà menor tingués trets que caracteritzaven el futur home públic, l'escriptor, orador, agitador, tribú, feien que fos un estrany i fins i tot poc simpàtic als ulls d'Alexandre.

Vladimir en totes les circumstàncies actua com a iniciador, reformador, conductor de les masses humanes. Quant a Alexandre, si hagués viscut en condicions culturals més avançades, és possible imaginar-lo com a pacífic savi i pare de família. Arrossegat a la revolució per la marxa dels esdeveniments, rebé el mètode consagrat per la tradició del terrorisme, fabricà bombes segons el model de Kibaltxix i, cobrint amb el seu cos els altres, marxà vers la mort. Alexandre ofereix la imatge d'un màrtir, mentre que Vladimir en tot moment es revela com a cap. Un entrà en la història de la revolució com la més tràgica de les figures del fracàs, l'altre, com la més gran de les figures de la victòria.

L Kamenev, que al principi fou el redactor en cap de les *Obres Completes* de Lenin, escriu prudentment: “És possible que, precisament per boca del seu germà major, Vladimir Iltx hagués escoltat parlar per primera vegada de Marx i de les idees i tendències que preocupaven la intel·lectualitat d'aqueixa època.” Un altre notable publicista soviètic, antic cap de redacció d'*Izvestia*, Steklov, s'expressa de forma més categòrica: “Justament poc de temps abans de la seua detenció, el major envià al seu germà menor... el primer tom d'*El Capital*. Així, Alexandre Ulianov el nomenava no sols el seu successor, sinó també hereu i continuador de Karl Marx.” Aquesta versió s'ha difós per tot el món; però està en completa contradicció amb els fets i amb les circumstàncies psicològiques. “Mai, en presència dels

menors [conta Anna] Alexandre discutia ni negava res.” I al seu germà major, que vivia molt prop d’ell a Sant Petersburg, no li féu cap confiança sobre allò que per a ell era el més important. Entre els germans no existí mai aqueixa esfera íntima d’interessos i converses sobre Déu, l’amor, la revolució, que en altres famílies lliga estretament majors i menors. Ja hem vist que Anna ens diu: “La diferència de naturalesa entre els dos germans es palesà des de la infància, i mai hi hagué intimitat entre ells”. Durant l’estiu de 1886, últim que els germans passaren junts, estigueren més allunyats entre si que mai. Vladimir, que es recuperà relativament aviat del dolor per la mort de son pare, se sentia convertit en cap de la família. La seua recent emancipació de les idees religioses degué elevar de colp l’opinió que tenia de si mateix. Com succeeix ben sovint entre els joves amb una forta voluntat, la necessitat d’una certa autonomia es manifestava en ell a costa de la personalitat dels altres i especialment de l’autoritat de la mare. “La ironia era una característica constant del caràcter de Volodia, particularment en aquesta edat de transició.” Podem concedir complet crèdit a aquestes paraules, ja que la germana major, segons ho manifesta en els seus escrits, sembla no haver oblidat les burles i ironies de què fou víctima.

Pel que es refereix a Alexandre, admetia amb dificultat les burles a costa de terceres persones: quant a ell, a ningú se li hauria acudit fer-li burla. En aqueixa ocasió reprengué Alexandre el contacte amb la seua família, quan el pare ja no estava. El seu tendre afecte envers sa mare, augmentat per la separació i per la pèrdua comuna, es palesà amb intensitat particular. Independentment de la profunda diferència dels seus caràcters, els germans estaven orientats en sentits diversos. A la infantil adoració de l’època en què Volodia volia fer tot “com Satxa”, li seguí la lluita per la seua independència personal i, inevitablement, començà a allunyar-se del seu germà major; a la concentració d’Alexandre, a les seues atencions cap als altres, al seu temor de fer gala de superioritat, Vladimir oposava una brillant agressivitat, ironia i la seua passió orgànica per ésser el primer. Es passà tot l’estiu en equívocs.

Ecoltem Ielisarova: “La brusquedat i l’agressivitat de Vladimir es palesaren particularment... després de la mort del pare, la presència de la qual tingué sempre una acció moderadora sobre els fills.” A vegades responia Vladimir a sa mare amb “una brusquedat que no s’hauria permès manifestar quan vivia son pare”, notem de pas que segons sembla en les insolències de Vladimir podia trobar-se una protesta retardada contra la fèrula del pare. La mare recordava després, afligida, que Alexandre hagué d’intervenir algunes vegades a favor seu en aqueix últim estiu. Un dia en què jugava als escacs, Vladimir respongué amb gest negligent a sa mare, quan aquesta li recordà quelcom que havia de fer i, quan Maria Alexandrevna insistí amb irritació, ell contestà amb una broma desenfadada. Llavors intervingué Alexandre: “O faràs immediatament el que et diu mamà o no torne a jugar amb tu.” Açò darrer fou dit amb calma, però amb tanta energia que Vladimir obeí immediatament. Anna, encara que segons diu, ressentia “les burles, la insolència i l’arrogància de Volodia” no deixava de cedir al seu atractiu i sostenia amb gust converses amb ell, converses a les que succeïen les bromes i les rialles. Alexandre no sols no participava en aquestes converses, sinó que les tolerava difícilment; ell tenia el seu tipus especial de sentiments, i Anna el sorprengué més d’una vegada una mirada de desaprovació. Durant la tardor, a Sant Petersburg, s’animà a preguntar-li a Alexandre: “Què et sembla el nostre Volodia?” Alexandre respongué: “No hi ha dubte que és molt capaç, però no ens entenem,” Potser hagués dit: “No ens entenem absolutament”, hi agregà Ielisarova corregint-se a si mateixa. En tot cas, el seu germà s’expressà resoltament i clara. “Perquè?”, preguntà la germana estupefacta. Però Alexandre eludí la resposta, subratllant així la profunditat del desacord. El germà major no tractava el menor de dalt a baix, dient que era “un xicot capaç”, sinó com a un igual, com a “un home capaç”, i tot fa pensar que la memòria d’Anna servà fidelment aquest matís. Però al mateix temps, allò que cridar l’atenció de la germana fou la distància moral a què es col·locava del

seu germà. La falta de parentiu espiritual li bastava a Alexandre per a excloure la possibilitat de converses amb Vladimir sobre temes íntims. Però existia una altra causa no menys profunda. Durant l'estiu de 1886, Alexandre encara no havia decidit res per si mateix. Llegia Marx, però no tenia una idea de l'aplicació pràctica que podria donar a aqueixes lectures. Encara a la tardor, a Sant Petersburg, tractava de rebutjar les deduccions revolucionàries a què havia arribat. Podia confiar les seues vacil·lacions i dubtes a un germà menor amb el qual, a més a més, "no s'entenia absolutament"?

No pot parlar-se, doncs, d'una influència política directa d'Alexandre sobre Vladimir. Però la influència moral, encara que no directa, pogué trobar una expressió política. En suggerir al seu germà, amb tota la seua naturalesa, les exigències més elevades de si mateix, com dels altres, Alexandre, sense cercar-ho, aproximava el conflicte, que en veritat era inevitable, entre Vladimir i el medi que el rodejava. Anna recorda que Alexandre, que havia anat a passar unes vacances a la seua casa, estretí la mà del vell servidor de son pare d'una manera "amistosament senzilla", el que provocà comentaris per ésser quelcom "desacostumat". Aquest episodi interessant, que no per casualitat quedà en la memòria de la germana major, projecta una llum especial sobre els costums de la burocràcia burgesa de llavors, fins i tot dins d'una de les millors famílies. L'atmosfera general encara estava saturada fins a l'asfíxia dels vapors del dret de servitud. Queda fora de dubte que els gestos sincerament "democràtics" d'Alexandre tingueren una importància per a la formació de la personalitat de Vladimir, molt superior a la que haurien pogut tenir breus converses sobre *Narodnaia Volia* o sobre Marx. A més, mai sostingueren aquest tipus de converses.

Quines eren les idees i l'estat d'ànim de Vladimir durant l'estiu de 1886, quan estava a punt de finir els seus estudis al liceu? Des de l'hivern anterior, segons diu Ielisarava, havia entrat en el període "en què es rebutgen les autoritats, en aqueix període en què, a través d'una actitud negativa, es forma per primera vegada la personalitat". Pera la seua crítica, malgrat la seua vehemència, només tenia un radi d'acció força limitat: es dirigia contra el liceu i els mestres, parcialment també contra la religió. "No hi havia res especialment polític en les nostres converses". A la seua germana, nouvinguda de la capital, no li féu Vladimir cap pregunta sobre les organitzacions revolucionàries, les publicacions il·legals o les agrupacions polítiques estudiantils. Anna hi agrega: "Estic persuadida que, per les relacions que existien aleshores entre nosaltres, Vladimir no m'hauria ocultat aqueixes preocupacions", si les hagués tingut. Això de les discussions polítiques que es diu es produïren a casa dels Ulianov, des que vivia el pare, de la funció dirigent d'Alexandre en aquests debats i de les encertades rèpliques de Vladimir, tot ha estat inventat, de principi a fi. Cert que entre els alumnes del liceu de Simbirsk, com ho proven els descobriments fets recentment als arxius de la gendarmeria, existien, fins i tot en el període més ombrívol de les anys 80, cercles clandestins i petites biblioteques seleccionades tendenciosament; però Vladimir, sis mesos després de la mort de son pare, encara no havia estat afectat de cap manera per la política i no palesava el menor interès envers els opuscles econòmics que omplien la llibreria d'Alexandre a l'habitació comuna dels dos germans. El nom de Marx no li deia absolutament res a l'adolescent que dedicava quasi exclusivament el seu interès a les belles lletres. S'interessava apassionadament per tot allò relacionat amb la literatura.

Durant dies sencers absorbia les novel·les de Turguénev, pàgina rere pàgina, gitat al llit i deixant-se portar per la imaginació cap al regne de "la gent supèrflua" i de les joves idealitzades davall els til·lers de les avingudes senyorials. Després d'acabar un llibre el recomençava, perquè la seua avidesa era insaciable.

Així, tanmateix la seua estreta proximitat física, cadascun dels germans passà aqueix estiu en el seu propi univers. Alexandre, de l'alba al crepuscle, inclinat sobre el microscopi. A aquest respecte, Krupskaia posa en boca de Lenin la frase següent: "No, el meu germà mai serà un revolucionari, pensí llavors, un revolucionari no pot consagrar tant de temps a l'estudi

dels cucs anellats.” Evident anacronisme! El Vladimir d’aleshores, aliè a la política, no podia concebre que el seu germà tingués aqueixos pensaments, ja que tota la família el considerava com a un futur científic. En canvi, després de l’arrest i de l’execució d’Alexandre, Vladimir s’hagué de repetir: “qui hauria pogut creure que el meu germà reemplaçés un dia el microscopi per la bomba?”

En sortir en llibertat Anna, per a no ferir Vladimir, no li comunicà el que el germà executat havia dit d’ell. Però Vladimir no era sord ni cec. En l’actitud d’Alexandre envers ell no podia deixar de sentir un allunyament, barrejat amb una secreta irritació si no amb aversió. Res irreparable, tot això era temporal i canviant, pensava per a consolar-se, l’apropament serà inevitable més tard; ell, Volodia, demostraria el que valia i Alexandre es veuria obligat a reconèixer-ho; encara hi ha una vida per davant, és a dir, una eternitat. Però, de moment, seguia enfonsat en el món meravellós de Turguénev. I no obstant això, en aqueix moment sorgí la fortalesa de Pere i Pau, i l’execució de Satxa.

Alguns anys després, el socialdemòcrata Lal-laianz interrogà Lenin sobre els esdeveniments de l’1 de març. “Per a tots nosaltres, la participació d’Alexandre en un acte terrorista resultà totalment inesperada. Potser la meua germana sabés quelcom, però jo no en sabia res.” En realitat, la germana tampoc sabia res. El testimoni de Lal-laianz confirma enterament la narració d’Anna i coincideix amb el que diu Krupskaia en els seus *Records*, basant-se en allò que li pogués contar Lenin. Per a explicar aquest fet que destrueix completament la seua pròpia versió sobre la intimitat dels germans, Krupskaia al·lega la diferència d’edats; però aquest pretext, prou insuficient, no canvia en res els fets. L’aflicció que li produí la mort del seu germà anava acompanyada, per a Vladimir, per l’amargor de pensar que Alexandre li havia ocultat el més important i més profund de si mateix i pel descontentament amb si mateix per no haver concedit suficient atenció al seu germà, per haver insistit, d’una manera provocadora, en la seua independència. La veneració que de xiquet tingué envers Alexandre es duplicà, aguditzada pel sentiment de culpa cap a ell i per la consciència de la impossibilitat de reparar la seua falta. “Davant meu ja no es trobava el xicot turbulent i jovial [escriu més tard la seua antiga institutriu, que fou qui li lliurà la lletra fatal de Sant Petersburg] sinó un home madur, que reflexionava profundament”. Prement les dents, passà Vladimir les darreres proves del liceu. S’ha servat la seua fotografia, feta probablement per a l’examen d’ingrés sobre un rostre de trets encara incerts, però en el que es llegeix ja una forta concentració, amb el llavi superior arrufat de manera provocadora, s’estén una ombra de patiment i del primer odi profund... Així, aquest nou període de la vida de Vladimir s’inicià amb dues morts. El final fisiològicament natural del pare afavorí la seua actitud crítica envers l’església i el mite religiós. El suplici del germà despertà un odi ardent envers els botxins. En el caràcter de l’adolescent es trobava ja en potència el futur revolucionari, així com en les condicions socials que el rodejaven. Però li faltava el primer impuls, que li conferí l’execució inesperada del seu germà. Els primers pensaments polítics de Vladimir havien de procedir inevitablement d’una doble necessitat: venjar Alexandre i desmentir la desconfiança de Satxa a través de la seua acció. Per què, en aquest cas, s’endinsà Vladimir per la senda del marxisme i no per la del terror?, pregunten els biògrafs oficials, i tots responen al·legant superficialment la seua “genialitat”. En realitat, no sols la resposta, sinó la pregunta mateixa, tenen un caràcter fictici; perquè, segons es veurà, Vladimir no s’endinsà per la senda del marxisme sinó alguns anys després com a resultat d’un profund treball de reflexió i, a més, durant molt de temps havia estat partidari del terrorisme. Aquests grans anacronismes procedeixen inevitablement de la negativa a considerar l’home vivent en la seua evolució vital. La mateixa Krupskaia cau víctima d’una representació de Lenin marxista en 1887. Tracta d’explicar per què l’execució d’Alexandre no despertà en Vladimir “la resolució i l’anhel de seguir el camí del seu germà” formulant una hipòtesi absolutament desproveïda de fonament, segons la qual Vladimir “en aqueixa època tenia ja les seues idees pròpies sobre

moltes coses i havia resolt, a la seua manera, el problema de la necessitat de la lluita revolucionària”. Més lluny encara, en el mateix sentit, s’expressa la menor dels Ulianov, Maria, que en la cerimònia de la commemoració de Lenin el 7 de febrer de 1924, conta que en assabentar-se de l’execució del seu germà, Vladimir exclamà: “No, nosaltres no seguirem el mateix camí! No és per ací per on cal avançar.” Podria fer-se a una banda l’evident manca de sentit de la narració de Maria Ulianov que, en el moment dels esdeveniments que narra, encara no tenia nou anys, si la frase imprudentment llançada per ella a la circulació no hagués estat literalment consagrada, com a prova de la profunditat del pensament polític de l’alumne del liceu de Simbirsk, el qual tot just a penes el dia anterior s’havia desembarassat de la closca de la religió, encara no coneixia el nom de Marx, no havia llegit cap opuscle il·legal, no coneixia i no podia conèixer res de la història del moviment revolucionari rus i que ni encara havia descobert en si mateix interès algun envers la política. Sota aqueixes condicions, quin significat podrien tenir les paraules que li atribueix la seua germana menor? En tot cas, per descomptat no significaven una oposició entre la lluita revolucionària de les masses i el terror practicat pels intel·lectuals. Si s’admet per un instant que la frase haja estat pronunciada realment, per descomptat no es referia a un programa, sinó que era, simplement, una expressió de desesperació. No, Satxa no hauria d’haver marxat per aqueix camí! Per què no s’havia dedicat a la ciència, per què havia cercat la seua perdició?

A diferència de les monedes, les narracions imaginàries, com ja se sap, no es desgasten amb la circulació, sinó que, per contra, creixen. El vell bolxevic Txelgunov conta: “Quan llegí el telegrama anunciant l’execució d’Alexandre, Vladimir Ilitx es fregà la front i digué: “Bo, cercarem un camí més eficaç”. Totes les lleis de la psicologia humana queden ací aixafades. Vladimir no caigué en la desesperació en saber la terrible notícia, ni s’afligí davant la pèrdua irreparable, sinó que “es fregà la front” i anuncià la necessitat de “seguir un camí més eficaç”. A qui es dirigien aqueixes paraules? La mare es trobava a Sant Petersburg, Anna estava encara a la presó. Evidentment, Vladimir confiava les seues revelacions de futur tàctic a Dimitri, que tenia tretze anys i a Maria, que tenia nou!

Aquests deixebles devots passen amb tanta facilitat sobre els fets i sobre la lògica perquè no estan satisfets amb el mestre tal com era. Volen un Lenin millor. Li atribueixen en la seua primera joventut la força intel·lectual que només pogué adquirir al preu d’un treball titànic. Per excés de gelosia, el desposseeixen de les qualitats suplementàries. Així creen un altre Lenin, un Lenin perfecte. Però a nosaltres ens basta amb què existí en realitat.

Segons Krupskaja, si el jove Vladimir no hagués tingut ja les seues pròpies idees revolucionàries, després de l’execució del seu germà, hauria seguit els seus passos. Però, en resum, això fou el que féu! No es dirigí cap a l’aldea, ni cap als camperols, ni cap a la fàbrica, ni cap als obrers sinó, com Alexandre, cap a la universitat. Hi trobà aqueix ambient de la joventut democràtica que començà lluitant per a tenir el dret d’organitzar els seus refectoris i les seues sales de lectura i acabà en les conspiracions terroristes. Després d’èsser expulsat per una protesta de tipus exclusivament universitari, Vladimir s’afermà en la idea del terrorisme. Si no participà pràcticament en cap complot, no fou per consideracions de principi, sinó perquè després de la catàstrofe de l’1 de març de 1887, els atemptats resultaren, durant molt de temps, psicològicament i física impossibles. Les unitats revolucionàries, sense experiència ni perspectives, estaven tan aïllades del medi social i fins i tot de l’estudiantil, tan desunides, que ningú tenia el valor d’alçar el braç per a realitzar una acció pràctica. La vella senda de la intel·lectualitat es tancà definitivament sobre la tomba de cinc estudiants. No s’obria cap altra ruta. Enlloc s’escoltava cap crida a la lluita. Vladimir no sabia com exercir la seua venjança. L’accentuat caràcter de la reacció i la decadència política de la intel·lectualitat imposaren al jove un compàs d’espera. Veurem que sabé emprar-lo molt bé.

X. LA PREPARACIÓ

Els estudiants expulsats com a mesura d'higiene política podien ésser enviats, des dels centres universitaris, fins a la seua localitat natal. Però en Simbirsk, on Vladimir havia viscut més de dèsset anys, no li quedava cap parent. Graciosament se li permeté que visqués a les terres de l'avi matern Blank, la cinquena part de les quals corresponia en herència a Maria Alexandrovna. En desembre, Ulianov partí vers Kokutxkino, situat a quaranta verstes de Kazan. Ací havia de viure davall la discreta vigilància de la policia, fins a la tardor de l'any següent. Un poc després, arribaren de Kazan la mare, Maria Alexandrovna i els fills menors. La família visqué en una part freda i mal moblada de la casa que era propietat d'una de les ties. Els veïns no podien tenir molts desitjos de tractar als Ulianov. De tant en tant, el senyor capità de la gendarmeria es presentava a la casa per a saber si l'element criminal seguia al seu lloc. Les ties, alarmades, complimentaven, com era de costum, el capità de la gendarmeria amb te i pastissos, i potser també amb licor de cirera, i ací acabava tot. A vegades anava també de visita un cosí que no es distingia en res. L'hivern en Kokutxkino passà tranquil·lament. Els vents rugien i les tempestats de neu assotaven la casa. La mare sospirava movent el cap, i llavors les ties adquirien un aire de reprotxe. Per què Vladimir havia llençat a perdre la seua vida? No era suficient el que li havia succeït a Alexandre? A més, sempre s'evitava pronunciar el nom d'Alexandre.

Vladimir havia arribat a l'edat de la maduresa, era més atent amb sa mare que, igual que sempre, tenia per als seus fills inexhauribles recursos d'amor i atenció. Anna, que es distingia en general pel seu caràcter inestable, es trobava més nerviosa que de costum, després de la seua permanència a la presó. La família vivia oprimida, dia rere dia, sense saber què esperar del futur. Per fortuna, en una ala de l'edifici es trobava un estant ple de llibres d'un difunt oncle que, en la seua època, havia tingut reputació d'erudit. Oncles d'aquest tipus, sovint de l'espècie de *Gent supèrflua* de Turguénev, es trobaven en moltes famílies de propietaris nobles; quan se n'anaven al panteó, deixaven als seus nebots una o dues centenes de llibres desfullats o col·leccions d'antigues revistes russes. Vladimir es llençà sobre l'estant de l'oncle. El seu primer accés a la lectura "seriosa" s'hagué de produir amb un cert desordre; elegia els llibres a l'atzar; no hi havia ningú que el guiés, i la mirada del jove es detenia àvidament aquí o allà.

En començar a conèixer les revistes progressistes d'antany, Vladimir, per primera vegada, s'adonà del sentit de la lluita que oposava les diverses tendències sobre el destí econòmic de Rússia. El coneixement de les publicacions dels anys 60 i 70, que continuà completant constantment, més tard hauria de ser-li de gran utilitat en els seus debats amb els populistes i en els seus primers treballs literaris. Però l'estant de la casa no li era suficient, i hagué de recórrer a la biblioteca de Kazan. Al mateix temps, s'abonà a una revista, probablement la *Rousskia Vedomosti* (Informacions Russes) de Moscou, que projectava un tènue matís de liberalisme sobre el crepuscle dels anys 80.

Possiblement durant la seua estada de deu mesos en Kokutxkino fou quan Vladimir aprengué per primera vegada a llegir un periòdic diari, art complicat en el que arribà a ésser un virtuós. S'esperaven les ocasions felices en què es podien tenir relacions amb el món exterior. L'arribada del paquet amb llibres, revistes o lletres era un vertader esdeveniment. A més, Vladimir no sostenia correspondència amb ningú. Només una vegada intentà posar al corrent a un dels seus antics camarades del liceu, de les recents diferències amb les autoritats universitàries, aclaparant als seus adversaris en la seua lletra, amb acerbes crítiques; però la seua germana major, inclinada a la prudència, el convencé que no era raonable enviar la lletra, exposant-se ell mateix i exposant el destinatari; i Vladimir, encara que poc favorable a cedir davant els arguments d'una altra persona, renuncià a enviar la lletra que havia escrit amb tanta cura.

Entre l'estant de l'oncle i els paquets del correu de Kazan transcorria la vida en Kokutxkino, sota la vigilància de la policia. Imperceptiblement s'anaven cicatritzant les ferides de la família, molt ràpidament en els xiquets i lentament en la mare. Vladimir donava lliçons al seu germà menor Dimitri, practicava l'esquí, i perseguia les llebres amb el fusell a la mà, encara que sense resultat. Respecte als fracassos cinegètics de Vladimir, escriu Anna: "En el fons de la seua ànima, el mateix que els meus altres dos germans, no fou mai caçador". És difícil estar d'acord sobre aquest punt. En realitat, Lenin era un caçador apassionat, però massa fogós; en aquest terreny no se sotmetia a cap disciplina. El seu excessiu entusiasme l'impedí arribar a ésser un bon caçador encara que, en l'època de la seua deportació; assolí alguns èxits.

Arribà la primavera, la primera que Vladimir veia al camp; tenia 18 anys complits, l'edat primaveral. Llavors potser compregué millor per què Alexandre estimava tant la naturalesa i l'aïllament que hi trobava. A l'estiu arribaren els cosins i cosines; la família s'havia refet dels cops del destí. Kokutxkino s'animà, hi havia passejos en grup, partides d'escacs, cants, caceres. Entre aquests visitants estivals no hi havia cap amb qui pagués la pena intercanviar idees sobre problemes desconcertants; però en canvi es podia escarnir impunement els cosins encara que foren de més edat; perquè: "eren clarament impotents davant les paraules ben aplicades i els maliciosos somriures de Vladimir". Al maig, cinc mesos després de la seua expulsió, Vladimir tractà que se li obriren novament les portes de la universitat. El cap de la secció escolar de Kazan sotmeté al ministeri un informe segons el qual l'exestudiant Ulianov "malgrat la seua notable capacitat i els informes excel·lents sobre els seus coneixements, no es podia considerar, de moment, com a persona digna de confiança al terreny moral ni des del punt de vista polític". Una fórmula breu, "de moment" indicava que el cap no perdia l'esperança. El director del departament d'instrucció pública, sense haver llegit l'informe fins al final, escrigué al marge: "No serà germà de l'altre Ulianov, no és també de Simbirsk?" Després d'haver comprovat, en l'última part del document, "que el sol·licitant era el germà de l'Ulianov que havia estat condemnat a mort", hi agregà: "No convé en cap forma reintegrar-lo". El ministre d'instrucció pública era el comte Delianov. Witte el caracteritza com "un home bo i gentil" i, al mateix temps, com un home que sempre estava amb embuts. Però resultava absolutament inútil estar amb embuts amb un Ulianov: el ministre el rebutjà purament i simple.

Dos mesos després, Maria Alexandrovna dirigí una súplica a Delianov, aquesta vegada, signada per ella mateixa. Abans de rebre la negativa, segura per anticipat de l'actitud de l'"home bo i gentil", Vladimir envià al ministeri de l'interior una petició d'autorització per a sortir a l'estranger a fi de continuar els seus estudis. La resposta negativa del director del departament de policia a aquesta petició d'un passaport per a marxar a l'estranger fou comunicada a Vladimir per la policia de Kazan, en vista que les autoritats, davant les reiterades instàncies de la mare infatigable, acabaven d'accedir que s'instal·lés de nou a Kazan. La família es dirigí cap allà a la tardor de 1888, a excepció d'Anna, que no obtingué permís per a sortir de Kokutxkino sinó algun temps després.

A partir de la mort d'Ilia Nicolaievitx, els Ulianov vivien d'una pensió. Eren mil dos-cents rubles a l'any, que el tresor de l'estat concedia a la viuda i als fills, i que en província representaven una suma considerable. Els diners provinents de la venda de la casa de Simbirsk constituïen una reserva. Maria Alexandrovna llogà als afores de la ciutat una caseta amb terrassa i horta en una lloma. En la part de baix, per alguna raó desconeguda, hi havia dues cuines. Una d'aquestes sobrava i fou ocupada per Vladimir que, en una relativa soledat, s'abismava en la lectura. Començaren per a ell els anys de preparació. Si es compta a partir de la seua expulsió de la universitat, transcorregueren gairebé sis anys fins a la seua partida a Sant Petersburg i la iniciació de les seues activitats revolucionàries. Fou precisament ací, sobre el Volga, en Kokutxkino, a Kazan i més tard a la província de Sàmara, on es formà el

futur Lenin. Per al biògraf, aquests anys crítics, de 1888 a 1893, són força interessants, però, al mateix temps, els més difícils d'estudiar.

El menor moviment del jove Ulianov era objecte d'informes secrets per part de la policia. Aquests informes, que es poden considerar com a banderoles d'assenyalament sobre el mapa biogràfic, marquen la seua ruta exterior i faciliten el treball d'investigació. Però, quant a la ruta interna de Vladimir, en aquest període de preparació, quan no era escriptor, aqueixes banderoles no existeixen encara. Hi ha testimonis dispersos, no desproveïts d'interès, per descomptat, però sense forma definida i alguns francament apòcrifs. No hi havia prop d'ell cap altra persona madura en política que li servís de guia o que, almenys, pogués ésser un observador atent. A banda de la seua germana major, que ens ha comunicat tot allò que sabia sobre l'evolució del seu germà, Vladimir no tenia relacions més que amb joves de la seua edat que no eren més que escolars que, majoritàriament, desaparegueren de l'escena sense deixar memòries. Vladimir no es revelà com a escriptor fins a 1893; no s'ha servat cap document referent a la seua evolució, cap dels seus escrits tan pulcres, res, ni tan sols una correspondència personal.

A les freqüents recriminacions sobre l'escassetat de material referent als anys crucials de Lenin, Ielisarova contesta: "No es pot parlar molt d'això. Ell llegia, estudiava, discutia". Un cert matís d'irritació en aquestes paraules mostra amb més claredat que Ielisarova observava la vida espiritual de Lenin únicament des de l'exterior. Per a ella no existia el problema de saber què havia llegit, què havia estudiat o sobre què havia discutit, quina podria ésser la seua actitud envers el populisme i *Narodnaia Volia*, com es modificà aquesta actitud sota la influència de Marx, els xocs amb la realitat, les trobades i les influències personals. En una paraula, com, essent encara estrany a la política, després d'haver trencat amb l'església ortodoxa, l'estudiant de Simbirsk que, sense preocupacions s'embriagava de Turguénev, esdevingué, en una província perduda del Volga, en un perfecte marxista, un revolucionari inflexible i dirigent del futur. "No recorde com es deien els seus coneguts", escriu Anna, que no s'interessava absolutament per la vida interior de Vladimir, com no havia entrat abans en l'esfera d'interessos d'Alexandre. D'ací la pobresa del contingut i la poca solidesa de les seues notes sobre l'evolució ideològica del seu germà menor, quan ella fou el testimoni més pròxim en el període crític de la seua preparació.

És cert que la línia general de l'evolució de Vladimir no constituí cap excepció; a principis dels anys 90, la nova generació de la intel·lectualitat, en el seu conjunt, s'endinsà resolutament vers el marxisme. Les causes històriques d'aquest canvi tampoc són cap misteri: foren provocades per la transformació capitalista de Rússia; el despertar del proletariat i l'estancament en què es trobava la marxa revolucionària independent de la intel·lectualitat. Però no es pot fer que una biografia es fusione i desaparega en la història. Cal demostrar com, de manera general, les forces i tendències històriques es cristal·litzen en l'individu, amb totes les seues característiques individuals i les seues particularitats personals. Bon nombre de joves estudiaren Marx durant aqueixos anys, a les riberes del Volga. Però un sol de tots ells assolí assimilar fins al fons aqueixa doctrina, subordinant-li els seus pensaments tant com els seus sentiments fins a tal punt que sabé elevar-se per damunt d'aqueixa doctrina, convertir-se en mestre i usar-la com un instrument. I aquest ésser únic fou Vladimir Ulianov. Encara que tinguérem dades sobre el procés de la seua formació, durant els anys de preparació, la situació del biògraf no seria menys desesperada. Hi ha un determinat nombre de punts importants que permeten determinar amb precisió la seua òrbita espiritual. Pel que es refereix a les llacunes, cal formular hipòtesis psicològiques, proporcionat al lector les dades indispensables per a la seua verificació.

A Kazan, la família romangué prou aïllada, encara que probablement menys que en els darrers mesos passats en Simbirsk. Maria Alexandrovna s'havia després del seu medi i, de moment, encara no trobava un altre on acomodar-se. Anna vivia, espiritualment, fora de la

família; es preparava per a casar-se amb Ielisarov. Vladimir no era un estrany a Kazan. Cercà a alguns dels seus antics coneguts i, a través d'ells féu noves amistats. Probablement Vladimir no portava ningú a sa casa; mai ho féu quan estudiava al liceu i, després de la seua expulsió, evitava atentament les visites indesitjables i possibles trastorns. D'altra banda, la joventut radical segurament evitava la família d'Alexandre Ulianov per a no cridar més l'atenció de la policia.

Entre els nous coneguts de Vladimir s'esmenta un antic membre de *Narodnaia Volia*, Txetvergova, a qui el jove considerava, segons diuen alguns crítics, "amb gran simpatia". Ielisarova recorda a aquest respecte que Lenin no renunciava a "l'herència" de l'antiga *Narodnaia Volia*; però és evident que en aquest punt cau en un dels seus anacronismes habituals: cert és que quan Lenin examinà críticament els elements del passat revolucionari, adoptà, efectivament, part de l'herència dels populistes, a saber, una lluita implacable contra el tsarisme, el centralisme, la conspiració; però, si en 1888 no s'espolsà l'esperit de *Narodnaia Volia*, fou només perquè encara no havia tingut temps de contemplar-la críticament. Les idees i les tendències encara no havien assolit una demarcació precisa en el seu cap. Tant per als altres com per a si mateix, continuava essent el germà menor d'Alexandre Ulianov, heroi i màrtir. Considerava Txetvergova com un sentinella de quarter pot considerar un veterà cobert de cicatrius.

Quan i com trobà Vladimir per primera vegada al seu futur mestre Marx? Alexandre havia llegit *El Capital* en les seues últimes vacances. Per la seua relació amb la sort del seu germà, el nom de Marx sortí per a Vladimir, d'un sol colp, de l'esfera de la indiferència on queden tants noms. Un dels seus companys del liceu escriu que ambdós havien tractat de traduir de l'alemany *El Capital*, després de l'execució d'Alexandre. Si aquest record, que la germana major posa en dubte, no és un simple error de memòria, la temptativa no pogué tenir, en qualsevol cas, més que un caràcter episòdic i no fou portada més enllà de les primeres pàgines: "Com dos joves alumnes del liceu [comenta justament Ielisarova] haurien pogut realitzar semblant empresa?"

Un altre testimoni, més segur, malgrat els errors de fet que conté, col·loca poc més poc menys un any després la trobada amb Marx. Basant-se en les seues converses amb Lenin durant l'emigració i durant la guerra imperialista, Radek conta que: "Essent encara alumne del liceu (?) Ilitx entrà al cercle de *Narodnaia Volia*. Ací fou on, per primera vegada, escoltà parlar de Marx. L'estudiant Mandelstamm, futur cadet, féu una xerrada en què desenrotllà... les idees del Grup d'Emancipació del Treball... Com a través d'una boira percebé Ilitx la potent teoria revolucionària. I es féu amb el primer tom d'*El Capital*, que li revelà el món exterior". Açò no succeí en Simbirsk, sinó a Kazan i Vladimir no era ja alumne del liceu sinó un estudiant expulsat. D'altra banda, la narració, encara que estilitzada, no dóna motiu per a prendre-la amb serioses reserves. Quant a Mandelstamm, futur advocat liberal, que en la seua joventut tingué un cert caire marxista, és la primera vegada que trobem en la seua vida aquest detall interessant que Radek només pogué conèixer a través del mateix Lenin. La referència al cercle de *Narodnaia Volia* confirma que el germà del terrorista participava en les reunions d'aqueix cercle.

Però no ha d'imaginar hom que aquest cercle de Kazan haja estat una organització de conspiradors ni de terroristes. Senzillament, un determinat nombre de joves es reunien al voltant d'algun individu vigilat per la policia, potser la pròpia Txetvergova. Si es pren al peu de la lletra el que diu Radek quan pretén que Lenin escoltà aqueixa nit, per primera vegada, pronunciar el nom de Marx, caldrà considerar no sols apòcrifa la narració de la temptativa feta en Simbirsk de traduir *El Capital* de l'alemany, sinó admetre també que, durant l'estiu de 1886, Vladimir no s'interessà absolutament en el gran volum sobre el qual Alexandre passava nits senceres, cosa que no és del tot impossible. Mentre llegia Turguénev i jugava als escacs,

l'alumne del liceu podia, amb una ràpida ullada, recórrer un volum, sense recordar després ni el nom de l'autor.

De la primera edició russa d'*El Capital*, la ciutat universitària de Kazan a penes en rebé una dotzena d'exemplars; la major part de l'edició fou prohibida a les biblioteques i confiscada en els escorcolls domiciliaris. Des de feia molt de temps, l'obra era ja un llibre rar. No sabem si Vladimir aconseguí aqueix tresor a l'estant secret d'algun liberal il·lustrat, o a través dels deportats populistes, o bé per mitjà dels estudiants d'aqueix tema. És possible que precisament la seua recerca de l'obra l'haja portat, per mitjà de Mandelstamm, o per altres camins, a entrar en contacte amb els primers cercles marxistes.

Haja estat com haja estat, exclòs de la universitat imperial, l'estudiant s'afilià a la universitat clandestina de Marx. I quin estudiant! Què no donaria el biògraf per poder contemplar el jove Lenin en un racó de la cuina de la caseta de Kazan concentrat en el primer capítol d'*El Capital*! Quan a la vesprada, queia la seua mirada sobre Anna, l'elegia immediatament com a públic. Vladimir no podia guardar-se els seus pensaments per a si mateix, com ho havia fet Alexandre. El posseïen, el sotmetien a ells i exigien que els exposés a altres. Assegut sobre el forn de la cuina, cobert de periòdics vells, gesticulant bojament, revelà a la seua germana major els misteris de la plusvàlua i de l'explotació.

Posseïm molt poca informació sobre el cercle de Kazan a què s'adherí Vladimir. Ielisarova escriu, simplement per suposició: "No hi havia cap dirigent autoritzat en aqueix cercle." Determinat nombre d'estudiants llegien junts bones obres i després intercanviaven opinions sobre allò que havien llegit. Cap a la primavera de 1889, sembla que aquests estudis adquiriren un caràcter més sistemàtic. Vladimir s'absentava a la vesprada amb major freqüència. Durant aquests mesos havia assolit progressar en l'estudi d'*El Capital* i, en tot, havia madurat; es pot suposar, amb prou seguretat, que en aqueix cercle arribà a ésser el primer entre iguals i que s'encarregà de les obligacions de dirigent, tot i que no oficialment, sí seriosament i conscient. Però encara no es tractava més que de cercar el seu camí.

A la ciutat universitària existien uns quants cercles d'aquest tipus. El més seriós era el cercle de Fedoseiev, que exercí un paper central. El dirigent, nascut en 1869 i que morí tràgicament als vint-i-nou anys, era un personatge vertaderament notable. A causa de la seua influència revolucionària sobre els seus camarades, ja havia estat expulsat de la classe superior del liceu. Però aquesta lliçó no l'havia corregit; al contrari, el mogué a ampliar el seu radi d'acció. "Fedoseiev [segons l'informe d'un oficial de gendarmeria de la ciutat] gaudia, des de molt jove, d'una considerable autoritat des del punt de vista revolucionari, en el medi de la joventut estudiant de Kazan..." El cercle de Fedoseiev, que posseïa una petita biblioteca il·legal, tenia a més les seues pròpies edicions clandestines. En aquesta època de profunda reacció, això constituïa un acte molt audaç que, certament, no tingué un gran desenvolupament.

Vladimir, que no pertanyia al cercle central, havia escoltat parlar dels seus projectes, sense participar-hi: volia estudiar. Cert que el destí d'Alexandre l'empentava cap a la senda revolucionària, però també l'advertia dels seus perills. Llançar-se de cap, sacrificar-se inútilment, és quelcom que no se li ocorregué mai, ni tan sols en els seus anys juvenils. Ja s'havia despertat en ell la consciència del seu valor personal. Es preparava sense precipitació ni atordiments febrils. Per descomptat, no perquè li manqués passió. Però la facultat de disciplinar la passió fou una de les seues majors qualitats, i fou aqueixa aptitud precisament la que féu d'ell un conductor dels altres.

Ielisarova, sense proporcionar-nos cap indicatiu concret, diu que en l'hivern de 1888-89 fou "quan s'inicià en Vladimir Iltx l'elaboració de les conviccions socialdemòcrates". La prudent fórmula "inici de l'elaboració" no diu quasi res. Però en tot cas, està molt lluny de l'afirmació de la germana menor, segons la qual l'elecció de la ruta socialdemòcrata es produí ja des de 1887. A més, també la germana major anticipa els esdeveniments. En

aqueixos anys no es tractava més que de l'estudi de la teoria econòmica de Marx, amb la qual també els populistes es declaraven d'acord, a la seua manera. Vladimir estudià aquesta teoria més seriosament que els altres, però encara estava molt lluny de fer les indispensables deduccions polítiques. D'açò es té la prova, encara que indirecta, en la seua actitud envers Fedoseiev. Ielisarova considera "que no hi ha motiu per a parlar de la influència de l'un sobre l'altre", tenint en compte que es tracta "de forces aproximadament iguals". Respecte a la qüestió que ens ocupa, no hi ha per a què comparar el pes específic de cadascun d'aquests joves, dels quals Fedoseiev era major en un any. Es tracta de saber quines foren les etapes de l'evolució cap a la socialdemocràcia. Segons tot el que se sap de Fedoseiev, és obvi que estava considerablement més avançat que Ulianov. D'acord amb l'afirmació de Màxim Gorki, el qual en aqueixos anys visqué a les riberes del Volga i freqüentava els cercles radicals, Fedoseiev, des de 1887, declarà la seua solidaritat als membres del cercle *Les nostres diferències*, de Plekhanov. Encara que la memòria de Gorki, quan es tracta d'idees i dades, no és molt digna de crèdit, el seu testimoni queda indirectament confirmat per altres contemporanis. "Fedoseiev era ja (1888) un marxista en formació", escriu l'antic estudiant de Kazan, Lal-laianz. En resposta a una pregunta que li feren, el mateix Lenin escrigué alguns anys després de la mort de Fedoseiev: "N E Fedoseiev fou un dels primers que proclamaren la seua adhesió al corrent marxista". Sota la influència del vell socialdemòcrata P. Skvortzov, Fedoseiev refusà el terrorisme dels populistes, cosa no acostumada en cap manera als cercles marxistes d'aqueixa època. Precisament això degué ésser un obstacle per al germà d'Alexandre Ulianov.

Hi ha molts motius per a suposar que, a la perifèria de la propaganda de Fedoseiev, Vladimir es trobà per primera vegada dins de l'esfera dels interessos marxistes; i probablement foren aqueixos mateixos cercles els que li aconseguiren el preciós tom d'*El Capital*. No obstant això, Vladimir no conegué Fedoseiev i no el veié ni una sola vegada fins a la seua sortida de Kazan, malgrat que tenia contactes estrets amb membres menys distingits del mateix grup. Aquest fet, al qual no han concedit atenció els autors de memòries ni els seus biògrafs, requereix una explicació. El mateix Lenin, en la nota esmentada anteriorment, fa el comentari següent: "Escoltí parlar de Fedoseiev quan visquí a Kazan, però mai el coneguí personalment". Més tard veurem que Lenin sempre cercava amics i relacions entre els qui compartien el seu mode de pensar. Poc de temps després, inicià amb Fedoseiev un intercanvi epistolar sobre els problemes teòrics del marxisme i emprengué especialment un viatge per a tractar de conèixer-lo personalment. Llavors, ¿per què a Kazan, on hauria estat tan senzill trobar-se, Ulianov no cercà Fedoseiev, i per què podria dir-se que pràcticament l'evità? La hipòtesi segons la qual Fedoseiev, que ocupava un lloc central en la vida "clandestina" dels marxistes d'aleshores, evità la trobada, per raons de seguretat, ens sembla completament inversemblant; el nom de Fedoseiev, segons diu Grigoriev, que vivia a Kazan, era pronunciat sovint entre la joventut i "no d'una manera totalment clandestina"; d'altra banda, Vladimir, expulsat de la universitat, era germà d'un terrorista a qui s'havia penjat; aqueixa recomanació era molt significativa. És molt més probable que fos el mateix Vladimir qui evités la trobada. Encara que s'havia dedicat a l'estudi d'*El Capital* no estava disposat en cap manera a deslligar-se de la tradició dels populistes. Al mateix temps no podia sentir-se prou fort per a defensar aqueixa tradició contra la crítica d'un socialdemòcrata que rebutjava el terrorisme. Si s'hi agrega que no li agradava donar-se per vençut davant els arguments d'un altre, sobretot d'un home de la seua edat, es comprendrà per què Vladimir preferí no exposar-se prematurament als atacs de l'adversari. A través dels altres membres del cercle, es trobava prou al corrent dels pensaments i dels arguments de Fedoseiev per a considerar-los en els seus estudis. Aquests mètodes d'investigació prudent, foren emprats per Lenin més d'una vegada en el futur, el que expressa, abans que res, un formidable domini de si mateix i la qualitat indicada per les paraules "estar en guàrdia". Aquestes deduccions psicològiques són

tan convincents que permeten formular la hipòtesi, a la que prompte es troba una sèrie de confirmacions, que almenys durant quatre anys (de 1887 a 1891) les tendències revolucionàries de Vladimir no havien estat encara marcades per la socialdemocràcia i que l'estudi del marxisme no significava per a ell la ruptura amb la bandera que havia seguit el seu germà major.

Abans de conèixer les obres de Plekhanov, Vladimir no podia ni tan sols presentar-se seriosament el problema de l'elecció entre la socialdemocràcia i el corrent populista. Cert que Kamenev, primer editor de les obres de Lenin, afirma amb seguretat que la literatura del Grup de l'Emancipació del Treball que circulava llavors entre els cercles radicals de Kazan, "indubtablement fou coneguda per Vladimir Iltx". Però no hi estem segurs. Vladimir passà en total set mesos a Kazan; el nom de Plekhanov encara no li deia res. Tot i que les publicacions del Grup de l'Emancipació del Treball circularen clandestinament, no hi havia més que un sol exemplar de cadascuna. A més, Vladimir estava prou absorbit pel *Capital*. I finalment, encara que la publicació *Les nostres diferències* li haja caigut en les mans durant aqueixa època, com no coneixia ni l'*abc* de l'economia política ni de la història del moviment revolucionari rus, no és probable que haja pogut treure gran cosa d'un llibre de polèmica que no havia estat escrit per a principiants. Quant a saber quan començà Vladimir a conèixer la literatura socialdemòcrata russa, si fem a una banda la hipòtesi de Kamenev, no tenim més que un sol testimoni positiu: el de Radek. Lenin li contà, en el curs d'un passeig, que ja havia estudiat, no sols *El Capital*, sinó també l'*Anti-Dühring* d'Engels abans d'haver pogut aconseguir les publicacions del Grup d'Emancipació del Treball. Pot hom considerar segur que Vladimir no aconseguí l'*Anti-Dühring* a Sant Petersburg abans de la tardor de 1890; el coneixement de les obres de Plekhanov, sense el qual no pot conèixer-se la socialdemocràcia, se situa, així, en 1891. Si no s'eliminen els anacronismes entusiastes, no és possible fixar els senyals reals que marquen les etapes del desenvolupament de Vladimir i mostrar, encara que només siga aproximadament, com aquest jove que a l'edat de 19 anys començà a penes a estudiar les ciències socials, es llançà a la batalla quatre anys després, com a guerrer armat de cap a peus. Les dades que acabem d'indicar s'enriqueixen per a nosaltres posteriorment amb un contingut viu. De moment, ens acontentarem de repetir ací: no tenia Lenin cap precipitació, el seu geni era orgànic, obstinat, en algunes fases fins a dilatori, perquè era profund. No podem deixar d'aconsellar de nou als memorialistes i als biògrafs, als admiradors i a les germanes: no empenten Lenin amb fuets de xiquet, deixen-lo caminar al seu pas, trobarà el camí i, estiguen segurs, arribarà a l'hora oportuna!

L'hivern passat a Kazan fou una època de gran apassionament pels escacs. Dues circumstàncies afavoriren aquesta febre: l'edat de l'adolescent que sent la necessitat de qualsevol tipus de gimnàstica, d'una despesa desinteressada de forces físiques i intel·lectuals i la incertesa de la situació: Vladimir era un estudiant expulsat i no sabia a on dirigir-se. Des dels seus temps del liceu havia obtingut en els escacs notables èxits per a un aficionat, sobrepassant en molt a son pare. Durant les últimes vacances d'Alexandre, els germans es desafiaven totes les vesprades, obstinadament i silenciosa, amb esperit concentrat. Quan jugava amb Dimitri, el seu germà menor, i en general quan tenia adversaris més febles, Vladimir no coneixia la magnanimitat debilitant que permet a l'adversari retirar un moviment maldestre, amb la que es desmoralitzen ambdós jugadors. L'observació de les regles era, per a ell, element constitutiu del plaer mateix del joc. La falta d'intel·ligència i la negligència havien d'ésser castigades, no premiades. El joc és una repetició de la lluita; i en la lluita ningú permet que l'altre es corregisca. Vladimir freqüentava regularment el club d'escacs de Kazan i assajava les seues forces a la casa, sense mirar el tauler. En aqueix hivern, Ielisarov li organitzà una partida per correspondència amb l'advocat Txardin, distingit aficionat de Sàmara. El duel mitjançant targetes postals arribà a un punt crític. Vladimir pensava que, amb un últim colp, col·locaria el seu adversari en una situació sense sortida. Mentre esperava la

resposta, movia constantment les figures i es convencien més que l'adversari no tenia salvació. Txardin respongué amb un colp tan inesperat que Vladimir quedà estupefacte i, després d'un acurada anàlisi, el seu estupor s'expressà en una exclamació respectuosa: "ah, això és un jugador, una potència infernal!" Sempre descobria la força dels altres, encara que foren adversaris, amb una certa satisfacció estètica. Tres anys després, l'advocat Txardin fou el cap de l'empleat de bufet Vladimir Ulianov.

Durant el període de Kazan es produí un curiós episodi narrat per la germana. Vladimir començà a fumar, probablement induït pels seus camarades del cercle, on els confusos debats sobre el capitalisme estaven envoltats sempre en densos núvols de fum. La mare s'hi inquietà, com totes les mares. Els arguments sobre el dany que el tabac faria a la seua salut foren vans, i llavors Maria Alexandrovna al·legà que com ell no guanyava ni un centau, no podia causar a la família despeses inútils. Sembla que Vladimir ressentí profundament el reprotxe que s'ocultava en les paraules de la mare, sobre esperances que no havien resultat justificades. Renuncià a fumar i de manera definitiva, perquè mai tornà a fer-ho.

El temor que Vladimir es deixés "atrapar" portà la mare, segons diu Anna, a adquirir "una petita granja a la província de Sàmara i a demanar permís per a marxar-hi a passar l'estiu". La narració d'Anna té el defecte de no ésser completa. "La petita granja", segons informà immediatament el governador Sverbeiev al departament de policia, comprenia un lot de terreny de noranta hectàrees amb un molí; només per a passar l'estiu això era, per descomptat, massa. En realitat, Maria Alexandrovna perseguia finalitats econòmiques, perquè havia de pensar en els mitjans d'existència per a la família. El pare de Maria Alexandrovna, encara que metge de professió, s'ocupava en Kokutxkino d'agricultura, i sa mare pertanyia a una família de colons alemanys de la regió del Volga, model de conreadors. La mateixa Maria Alexandrovna tingué a càrrec seu durant molt de temps l'atenció del jardí i de l'horta. Per tant, no és sorprenent que se li haja acudit comprar un terreny i instal·lar-s'hi definitivament. Fer de Vladimir un propietari de terres i un agricultor hauria tingut un avantatge suplementari: la de preservar-lo dels compromisos i perills de la política.

Mentre, Anna es disposava a casar-se amb un company d'universitat d'Alexandre, l'estudiant petersburgès Ielisarov. Ell fou qui s'encarregà de cercar una propietat en Sàmara, la seua regió natal. Amb l'ajuda del seu germà, un kulak, Ielisarov complí força bé l'encàrrec, aprofitant l'ocasió de comprar una granja que pertanyia a Sibiriakov, propietari de mines d'or. D'una naturalesa generosa a la russa, disposat sempre a compartir els seus coneixements, liberal d'esquerra, Sibiriakov havia tingut anteriorment la intenció d'introduir en la governació de Sàmara els mètodes d'explotació moderns a les granges i escoles model. No sortí res de totes les iniciatives, i hagué de vendre en trossos la seua immensa heretat. Per un lot de noranta hectàrees que contenia un molí i una casa, situat a uns cinquanta quilòmetres de Sàmara, pagaren set mil cinc-cents rubles. Per a aqueixa època no eren pocs diners; la suma s'havia obtingut de la venda de la casa de Simbirsk i potser es completà amb la part que li corresponia a Maria Alexandrovna de la hisenda de Kokutxkino. Així fou com els Ulianov es feren petits propietaris en l'estepa.

El silenci que serva Ielisarova sobre la part econòmica de l'operació evidentment té com a objecte protegir Vladimir de tot contacte amb la prosaica existència quotidiana. En realitat el que fa és desprendre del curs de la seua vida una etapa molt interessant. Per fortuna, Krupskaia ens transmet a aquest respecte un comentari fugaç, però preciós, fet pel mateix Lenin: "Ma mare volia que jo m'ocupés dels treballs del camp. Fiu el que poguí, però m'adoní que no tindria èxit; les relacions amb els mugics esdevingueren anormals". No sabem res més sobre aquest episodi. Només a través de lletres posteriors escrites per Vladimir a sa mare pot veure's que les relacions i dificultats econòmiques d'Alakaievka no li eren completament estranyes. Li estem doblement agraïts a Krupskaia per les dues línies escasses

a través de les quals ens assabentem que Vladimir pràcticament acceptà desenrotllar els plans econòmics de sa mare, però que per la seua pròpia experiència es convencé que “les relacions amb els mugics esdevingueren anormals”. Aquest episodi és força més important que aquell que es canta en prosa o en vers, sobre les visites fetes als pastorets i sobre les converses de l'estudiant de liceu amb els mugics de Kokutxkino, durant els seus passejos d'estiu. Els esforços de Vladimir per a dedicar-se a l'agricultura només duraren el primer estiu, ja que a la primavera de 1890 rebé autorització per a presentar els seus exàmens i els projectes agrícoles, naturalment, s'abandonaren. Però no passaren sense deixar empremta sobre la formació de la personalitat de Vladimir. Durant un determinat temps, encara que molt curt, no sols observà els camperols, sinó que tingué amb ells relacions de treball sobre el terreny. I això no és, per descomptat, el mateix!

Com no es tenia material de treball a la granja ni treballadors permanents, el cultiu de la terra només podia realitzar-se per mitjà de transaccions amb els camperols d'Alakaievka, l'aldea veïna, vertaderament miserable i indigent. De vuitanta-quatre caps de família que hi havia en aqueixa aldea, nou no posseïen ni cavalls ni vaques, quatre no tenien ni tan sols isba pròpia, les parcel·les eren miserables i en canvi, a falta d'escola, hi havia un cabaret; en la població de dues-centes ànimes, només quatre xicots es dedicaven a estudis vagament definits, i la resta no sabia ni llegir ni escriure. Sobre aquesta indigència regnaven algunes cases de kulaks, cert que prou miserables, però que dominaven l'aldea. No era possible assolir guanys més que aliant-se amb els kulaks i explotant implacablement els pobres. Si després Lenin demostrà una perspicàcia totalment excepcional per a descobrir totes les formes d'explotació i dependència al terreny de les relacions agràries, pot pensar-se que el contacte que tingué de forma concreta amb els camperols d'Alakaievka hi exercí un paper important.

Calgué renunciar a administrar personalment la granja que s'hagué d'arrendar, i la casa serví la família per a passar els quatre o cinc mesos de l'estiu. La vida a l'aire lliure i la calma de l'estepa, el vell jardí inculte, el camí que descendia fins a un rierol, l'estany on es podien banyar a gust i no lluny el bosc, on es recollien gerds, eren coses que convenien meravellosament als Ulianov. Al jardí cadascú tenia el seu racó preferit per a la lectura o l'estudi. La família vivia menys aïllada que en Kokutxkino, perquè el temor d'apropar-se als Ulianov ja s'havia perdut, encara que, al principi, els visitants no arribaren ben sovint. Maria recorda la molèstia que experimentaven els seus germans i germanes i especialment Vladimir que, quan arribaven de visita persones poc conegudes, saltava per la finestra per a amagar-se al jardí. Ja se sap que la prevenció contra els desconeguts, el mateix que la tendència a saltar per la finestra són en general, particularitats de la joventut, sobretot al camp, on les visites són rares i les finestres estan prop del sòl. Però potser el borrar de la timidesa encara no havia abandonat aquest jove presumptuós; en tot cas, en aqueixa mateixa timidesa s'afirmava la tendència a no perdre el seu temps tractant gent que no pagava la pena.

A la regió d'Alakaievka, els populistes, cap a fins dels anys 70, havien tractat de fer propaganda i durant els anys 80 havien creat comunes agrícoles en terres adquirides al mateix Sibiriakov; després de preocupar-se per salvar els camperols per mitjà de la revolució, ara es preocupaven per salvar-se a si mateixos, amb el treball dels agricultors. El govern considerava amb gran desconfiança aqueixes iniciatives; però les comunes i els grups d'intel·lectuals, que havien sorgit en diferents punts del país, es comportaven tan pacíficament que no donaven motiu per a una repressió policíaca. Algunes iniciatives es transformaren, per la marxa de les coses, en empreses capitalistes, però la majoria s'enfonsaren després dels primers passos. Això succeí amb la comunitat pròxima a Alakaievka; els que en formaven part no trigaren en dispersar-se en totes direccions, a excepció de l'organitzador, Preobrazenski. Vladimir el conegué i, a través d'ell, a altres representants del moviment populista de províncies. Sostenia llargues converses amb

Preobrazenski, a vegades fins molt entrada la nit, anant i venint pel camí que anava de la granja a la comuna. Vladimir escoltava i observava. No, aqueixos homes resignats, que treballaven malament la terra, ja fos en nom del comunisme o per la salvació de la seua ànima, no podien atraure'l al seu costat.

Per descomptat, Alakaievka no deixava d'ésser observada per les autoritats policíiques. El cap de la gendarmeria de Sàmara, en un informe, anuncià al departament de policia l'arribada a la granja de la família Ulianov, especialment la d'Anna, que estava sota severa vigilància, i la de Vladimir que era vigilat senzillament, així com la de l'antic estudiant Ielisarov "sospitós des del punt de vista polític". El ministeri d'instrucció pública rebia, a través de l'encarregat del departament escolar, Maslennikov, en tots els casos necessaris, informes detallats sobre la família Ulianov. Dins del cercle observat es trobava també Dimitri, a penes estudiant del liceu, de qui s'enviaven informes mensuals a l'administrador. L'assumpte es complicava pel fet que els Ulianov vivien en una de les antigues granges de Sibiriakov, amic dels deportats polítics i protector de les comunes agrícoles. "Les circumstàncies s'han complicat [comunicà a Sant Petersburg Malennikov] pel fet que les qüestions relatives a les granges de Sàmara i les que es refereixen a la família Ulianov, estan estretament relacionades." En una paraula, els observadors eren prou i, segons les paraules de l'administrador, "la vigilància no passava inadvertida als vigilats". No obstant això, els resultats foren modestos: "No s'ha notat gens reprehensible", escrigué malenconiosament la policia de Sàmara. Hauria estat molt difícil trobar quelcom reprehensible ja que els processos d'aquest tipus encara no es desenrotllaven més que en les circumvolucions secretes del cervell. Però eren processos molt perillosos! Encara que Vladimir no es ficà a propietari agricultor, l'estada en Alakaievka el preservà d'una detenció prematura, en companyia dels seus amics de Kazan, al juliol de 1889, quan no sols s'agafà als qui formaven part del cercle principal de Fedoseiev, sinó també als membres del cercle auxiliar del que formava part Vladimir. Ell mateix escrigué, molts anys després: "Pense que m'haurien agafat, d'haver-me quedat a Kazan aqueix estiu." A aquest respecte, els càlculs de la mare resultaren justificats, almenys durant algun temps. La notícia de les detencions efectuades a Kazan produí en Vladimir una forta impressió; no serví més que per a confirmar-lo en aquest pensament: no cal caure en mans de l'enemic estordidament, per menudeses, cal realitzar el treball adequadament per a causar a l'adversari el major dany possible; però per a açò, és indispensable preparar-se.

Al jardí, a l'ombra dels til·lers, Vladimir tenia el seu racó habitual, protegit del sol per la vegetació, amb una taula i una banqueta fixades a la terra era allí on passava les seues hores d'estudi. "Durant cinc anys, de 1889 a 1893 [escriu Dimitri Ulianov] aquell fou el vertader gabinet de treball de Vladimir." Prop s'hi havia fixat, sobre dos pals, una barra transversal per als exercicis de gimnàstica que s'anomenaven, a l'alemanya, Reck. El germà menor mirava amb sorpresa tota l'energia i la passió que desplegava Vladimir per a aprendre a elevar-se sobre el Reck, no sobre el pit, sinó sobre l'esquena. Durant molt de temps no pogué fer-ho. Finalment, un dia cridà Dimitri perquè presenciés el seu triomf. "Per fi he assolit balancejar-me, mira!" Il·luminat per l'alegria, s'havia assegut en el Reck. Vèncer les dificultats, disciplinar els seus propis esforços, alçar-se i asseure's sobre el Reck, balancejar-se, no hi havia res millor! Sentia la necessitat de mostrar a Dimitri un nou moviment de gimnàstica, com en descobrir a Anna els misteris de la plusvàlua.

Vladimir es banyava ben sovint a l'estany d'Alakaievka i nedava molt bé; anava de cacera, sobretot quan aquesta oferia un bell passeig, per exemple, cap als boscos veïns, perseguint aus, però no podia suportar quedar-se immòbil amb una canya de pescar. L'esport no era vist amb bons ulls en aqueixa època per la intel·lectualitat democràtica. Però Vladimir tenia la particularitat de cercar infatigablement la manera de sostenir un equilibri actiu entre les forces espirituals i les forces físiques. En els exercicis sobre el Reck, en la natació, en les

caminades, en el cant, palesava una fogositat incansable, i al mateix temps disciplinada. Com en la seua primera infància, prenia la vida, abans que res, com a moviment, amb la diferència llavors que col·locava en primer terme el moviment del pensament.

Ajudava en els seus estudis la seua germana menor, Maria; li ensenyà a unir un quadern amb fil blanc i no negre, li ensenyà a fer quadrícula en el paper per a traçar un mapa; i es dedicava a aquests treballs amb l'atenció que el distingia en tot, i que es gravà per a tota la vida en la memòria de Maria. En acabant de dinar, en el mateix racó del jardí, Vladimir es dedicava a lectures més fàcils, i a vegades a la literatura; sovint se li unia Olga, la qual es preparava per a seguir els cursos superiors a Sant Petersburg, i llegien junts a Gleb Uspenski, l'artista del moviment populista.

Un espai cobert feia de terrassa: allí era on es prenia el te on es llegia a la vesprada per a no atreure, amb la llum, els mosquits a les habitacions; també s'hi sopava amb una senzillesa quasi bíblica; es pujava, del soterrani un gran recipient amb llet, i els xiquets la prenia acompanyada amb pa de blat gris. Ben sovint a les nits es dedicaven també al cant i a la música. Cantaven a cor; Ielisarov, el marit de la germana major, feia de solista, acompanyat per Olga. Moltes vegades també Vladimir tenia la seua part sol; en el seu repertori figurava en primer lloc una romança que comença:

Tens bells ullets...

I quan s'arribava a l'estrofa patètica: *jo estic perdut...* la veu del cantant es trencava sempre en la nota alta. Vladimir feia un gest desesperat amb la mà i cridava enmig de les rialles: *perdut, perdut...*

Ja hem dit que, tot just que estigué instal·lat en Alakaievka, Vladimir sol·licità per segona vegada autorització per a marxar a l'estranger, "per a guarir-se", però en realitat per a ingressar en una de les universitats estrangeres. Però el departament de policia pensà que era possible guarir-se on estava, en el Caucas, i no li concedí el passaport. Clar que aquesta negativa era vergonyosa, però la desgràcia no fou tan gran. Els dos anys i mig que Fedoseiev passà a la presó, Vladimir els passà al costat de sa mare en condicions molt favorables, tant per a la seua salut física com per a la moral. Evidentment, el destí protegia aquest jove, a qui havia escollit amb anticipació per a fins especials. Però el jove sabé molt bé traure partit de la benevolència del destí. Probablement hi havia entre ells un acord secret de reciprocitat.

XI. A L'OMBRA DE LA REACCIÓ

El règim d'Alexandre III arribava al seu apogeu. La llei promulgada en 1889 sabré la direcció dels zemstsvos restablí a les províncies el poder administratiu i judicial de la noblesa sabré els camperols. Com els propietaris nobles d'abans de la reforma, els nous caps tenien dret a sotmetre el mugic al seu antull, i no sols a detenir-lo, sinó també a fer-lo assotar. La contrareforma de 1890 posà definitivament l'administració autònoma de les localitats en mans dels nobles. Certament, ja l'estatut dels zemstsvos de 1864 assegurava prou el domini dels propietaris nobles sobre les administracions autònomes, gràcies al cens de terres. Però com la terra s'escapava de mans de la noblesa, s'havia de reforçar el cens de la propietat amb el de la casta. La burocràcia adquirí una força tan gran, com la que tingué en l'època del "paret" Nicolau del Fuet, de santa memòria. Encara que la propaganda revolucionària, que cada vegada es feia més rara, era castigada llavors menys severament que sota el govern del "tsar emancipador", generalment només amb alguns anys de deportació o de presó, ja que les treballs forçats i la força únicament s'aplicaven contra els terroristes, en canvi, per a la deportació s'escollien precisament les localitats malsanes, i les pitjors tortures, infligides als revolucionaris detinguts per petits actes de protesta, eren aprovades personalment pel tsar. Al març de 1889, trenta-cinc deportats que s'havien tancat en una de les cases de Iakustsk foren

tirotejats en massa; moriren sis, nou quedaren ferits, tres foren executats i la resta foren enviats a treballs forçats. Al novembre d'aqueix mateix any, una presonera, castigada amb cent assots amb vara per haver insultat el cap de la presó, morí l'endemà; trenta forçats més, com a protesta, s'enverinaren; d'ells cinc moriren immediatament. Però era tal la desintegració dels cercles revolucionaris, sumits en un oceà d'indiferència, que la repressió sagnant no sols deixava de provocar qualsevol resistència activa, sinó que passà inadvertida durant molt de temps. Per exemple, és dubtós que el rumor dels tràgics successos de Iakustsk i del que passà en Kara haja arribat a Vladimir Ulianov abans d'un any, i ell vivia en Sàmara.

Després d'aplacades les universitats, l'esperit de la joventut estudiantil revolucionària arribà al seu punt més baix. No es féu una sola temptativa per a respondre amb el terror a la violència governamental. L'assumpte de l'1 de març de 1887 fou l'última convulsió del període dominat per *Narodnaia Volia*. “El valor de persones com Ulianov i els seus companys [escrigué Plekhanov en l'estranger] evoca per a mi l'actitud dels antics estoics. La seua mort prematura serví per a traure a llum la impotència i caducitat de la societat que els rodejava... El seu valor era el que dóna la desesperació...”

L'any de 1888 fou el més ombrívol d'aquest període sinistre. “L'atemptat de 1887 [escriu Brusnev, estudiant de Sant Petersburg] esclafà fins als menors vestigis de llibertat de pensament entre els estudiants... Tenien por uns d'altres, i cadascun desconfiava de tots.” “La reacció social havia arribat al seu punt extrem”, diu en els seus records un estudiant de Moscou, Mickievicz. “Ni abans ni després hi ha hagut un any tan ombrívol... A Moscou no trobí ni una sola publicació il·legal.” Les traïcions, els actes de traïció i de deserció se succeïen de manera vergonyosa. El dirigent i teòric de *Narodnaia Volia*, Lev Tikhomirov, qui cinc anys abans predicava l'assalt al poder mitjançant una immediata revolució socialista, a principis de 1888 es declarà partidari de l'autocràcia tsarista i publicà en l'exili un opuscle titulat: *Per que he deixat d'ésser revolucionari*. Un desànim general empentava centenars i milers d'antics inconformistes a lligar-se, ja no amb el poble, sinó amb les classes posseïdores i la burocràcia. Una estrofa de Nadson, escrita poc abans de la seua mort: “No, ja no crec en el vostre ideal”, ressonà com la confessió de tota una generació. Els menys “adaptables” es penjaren o es mataren d'un tret. Txékhov escriure al publicista Grigorovitx sobre el suïcidi d'aqueixos joves: “Per una banda... una set apassionada de vida i de justícia, el somni d'una activitat tan intensa com l'estepa... d'altra banda, la plana incommensurable, un clima rigorós, un poble ignorant i groller amb la seua història dura i freda, el jou tàrtar, la burocràcia, la misèria, la vida inculta... L'existència oprimeix l'home rus... com una pedra de diverses tones de pes”.

Al principi d'aquesta fosca dècada de reacció es produí, no obstant això, un esdeveniment polític de gran importància; nasqué la socialdemocràcia russa. Certament, en els seus primer anys, vegetà quasi exclusivament en Ginebra i Zuric; era una secta d'emigrats sense punt de suport, els membres de la qual es podien comptar amb els dits de la mà. Però en estudiar la seua gènesi veurem que la socialdemocràcia era un producte orgànic del desenvolupament de Rússia i que no per casualitat, a principis dels anys 90, Vladimir Ulianov lligà la seua vida a la del partit.

Hipòlit Mitxkin, el principal acusat en el “Procés dels 193” declarà que els actes revolucionaris de la intel·lectualitat eren l'expressió (encara que hauria estat més adequat dir el reflex indirecte) de les dificultats dels camperols. Efectivament, si en la vella Rússia no hi hagués hagut problemes revolucionaris d'origen camperol que periòdicament causaven fams i epidèmies, o revoltes espontànies, tampoc hauria existit una intel·lectualitat revolucionària amb el seu heroisme i els seus programes utòpics. El règim tsarista portava en si mateix la gestació d'una revolució, la base social de la qual estava constituïda per la contradicció entre les supervivències del feudalisme i les necessitats del desenvolupament capitalista; les conspiracions i atemptats de la intel·lectualitat només foren els primers dolors de part d'una

revolució burgesa. Però si la tasca immediata d'aquesta era l'emancipació de la classe camperola, el proletariat fou el que li donà la seua força decisiva. Des dels primers passos de la història revolucionària de Rússia, es pot establir ja la dependència immediata i evident que relacionava els actes revolucionaris de la intel·lectualitat amb els moviments que es produïen entre els obrers de la indústria. El trastorn general que produí al país la reforma camperola de 1861 es traduí, a les ciutats, en vagues obreres que confirmaren el descontentament del "poble" i donaren valor als primers cercles revolucionaris. L'any en què nasqué Lenin es caracteritzà per les primeres vagues importants a Sant Petersburg. Però no cal cercar en aquesta coincidència presagis místics. No obstant això, adquireixen un matís particular, a aquest respecte, les paraules del manifest de Marx dirigides als membres de la secció russa de la Primera Internacional, aqueix mateix any de 1870: "També el vostre país comença a participar en el moviment general del nostre segle." Cap a meitat dels anys 70, centenars d'obers participaven ja en el moviment revolucionari. Certament, segons la teoria predominant, s'esforçaven en considerar-se com a membres de la comuna rural que temporalment havien abandonat el camp. Però fent-se ressò actiu de la prèdica camperofila a la qual romanien sords els mateixos camperols, els obrers avançats li donaven la interpretació que corresponia a la seua pròpia situació social, amb la qual cosa alarmaven sovint els seus tutors de les files intel·lectuals. Els fills pròdigs del populisme crearen a les ciutats, del nord i del sud, les primeres organitzacions proletàries formulant reivindicacions que es referien a la llibertat de vaga, d'associació, de reunió, de convocar representants del poble, i posant el segell de la seua influència sobre les rebel·lions espontànies dels obrers de la indústria.

Les vagues de 1878 i 1879 a Sant Petersburg que, segons Plekhanov, testimoni ocular que participà en aqueixos esdeveniments, "arribaren a ésser l'assumpte més important, en el qual s'interessà tot el Sant Petersburg conreat i pensant", caldejaren la temperatura dels cercles revolucionaris i precediren directament l'entrada dels populistes en la via de la lluita terrorista. Al seu torn, els homes de *Narodnaia Volia* a la cerca de combatents disposats a prendre el relleu, s'ocupaven de fer propaganda entre els obrers. Els moviments revolucionaris de dos medis socials, l'intel·lectual i el proletari, encara que es desenrotllaven en relació estreta, posseïen cadascun la seua lògica particular. Mentre *Narodnaia Volia* es trobava gairebé totalment liquidada, els cercles obrers creats pels seus membres continuaven existint, especialment a la província. No obstant això, les idees inculcades pel populisme, encara que passades a través del tamís del pensament obrer, els impediren encaminar-se, durant molt de temps, pel camí adequat.

La lluita que menaven els marxistes contra aqueixes idees resultava encara més difícil pel fet que els populistes no es mostraven desfavorables a Marx. A causa d'un equívoc teòric que tenia arrels històriques, el comptaven sincerament entre els seus mestres. La traducció d'*El Capital*, començada per Bakunin i continuada pel populista Danielson, aparegué en 1872; trobà una acollida molt favorable als cercles radicals i fou distribuïda immediatament en els seus tres mil exemplars. La segona edició fou confiscada per la censura. De fet, l'èxit aparent del llibre s'explicava per la falta d'èxit intern de la doctrina. L'anàlisi científica del capitalisme era considerada per la intel·lectualitat (tant pels bakuninistes com pels lavristes) com la denúncia dels greus errors de l'Europa occidental i com una advertència per a no prendre la ruta equivocada. El comitè executiu de *Narodnaia Volia* escrigué a Marx en 1880: "Ciudadà, la classe intel·lectual i progressista de Rússia... ha rebut amb entusiasme la publicació dels seus treballs científics, en els quals, en nom de la ciència, es reconeix el valor dels millors principis de la vida russa." No fou difícil per a Marx endevinar la contradicció: els revolucionaris russos no havien descobert al *Capital* allò que realment contenia, és a dir, l'anàlisi científica del sistema capitalista, sinó una condemna moral de l'explotació; per tant, cregueren reconèixer punts de vista científics relacionats amb "els millors principis de la vida russa": el sistema de la vida comunal i el sistema cooperatiu (artel). El mateix Marx no

veia en la comuna rural del sistema rus un principi socialista, sinó un sistema històric d'esclavització dels camperols i el fonament material del tsarisme. No economitza els sarcasmes dirigits a Herzen que, com molts altres, havia descobert “el comunisme rus” a l'obra d'un prussià, viatger i conservador, el baró Haktshausen. El llibre d'aquest últim aparegué en idioma rus dos anys abans que *El Capital* i la “classe intel·lectual i progressista russa” tractava obstinadament de conciliar Marx amb Haktshausen. Açò no té res d'estrany: combinar un objectiu socialista amb la idealització de les bases de la servitud constituïa, en efecte, el sistema teòric del populisme.

En 1879, com recordarem, *Zemlia i Volia* (Terra i Llibertat) es dividí en dues organitzacions: *Narodnaia Volia*, que seguia la tendència democràticopolítica i agrupava els elements més combatius del moviment anterior, i el *Txorni Perediel* que s'esforçava a conservar els principis purament populistes d'una revolució camperola socialista. El *Txorni Perediel*, que s'oposava a la lluita política provocada per tota la marxa del moviment, perdé la seua força d'atracció. “Des dels primers dies de la seua creació, aqueixa organització no tingué la menor perspectiva”, declara amb pena en les seues memòries Deutch, un dels seus fundadors. Els millors obrers, com Kalturin, es dirigiren cap a *Narodnaia Volia*. En el mateix sentit s'orientà la joventut estudiantil. Pitjor era la situació dels camperols. D'aqueixa part no teníem absolutament res.” El *Txorni Perediel* no representà cap paper revolucionari. En canvi, serví de pont entre el moviment populista i la socialdemocràcia.

Els dirigents de l'organització (Plekhanov, Zassulitx, Deutch i Axelrod) es veieren obligats, pel corrent dels anys 1880-81, a emigrar, un rere altre. Aquests populistes obstinats que no havien volgut dissoldre's en la lluita per una constitució liberal, foren precisament els que es dedicaren a cercar amb una gelosia força particular una part del poble en què pogueren sostenir-se. La seua pròpia experiència, malgrat les seues intencions, demostrà sense cap dubte que només els obrers de la indústria eren accessibles a la propaganda socialista. Al mateix temps, la literatura populista, tant artística com científica, havia arribat, tanmateix la seua tendència, a soscar eficientment les idees concebudes *a priori* sobre una “producció popular” harmoniosa que, de fet, no era més que una etapa primitiva del capitalisme. Només faltava traure les inevitables conclusions. Però aquesta tasca suposava tota una revolució ideològica. D'una banda, el treball de revisió de les concepcions tradicionals i d'iniciació en la nova orientació fou molt ben realitzat per Jordi Valentinovitx Plekhanov, dirigent del *Txorny Perediel*. Més d'una vegada tornarem a trobar-lo, primer com a mestre, després com el nostre predecessor en l'acció i, finalment, com a adversari irreconciliable de Lenin.

Rússia ja s'havia encaminat per la via del desenvolupament capitalista. I la intel·lectualitat, no pogué desviar-la d'aqueixa ruta. Les relacions de la burgesia amb l'autocràcia arribaren a una oposició cada vegada major i, al mateix temps, crearen noves forces per a la lluita contra aquesta última. La conquesta de la llibertat política arribà a ésser condició indispensable per a una lluita ulterior del proletariat pel socialisme. Els obrers russos hagueren de sostenir la societat liberal i la intel·lectualitat en els seus esforços per tal d'obtenir una constitució, i la classe camperola en el seu aixecament contra els vestigis de l'esclavitud. Per la seua banda, la intel·lectualitat revolucionària, per a aconseguir un aliat poderós, s'havia de col·locar, en teoria, sobre el terreny del marxisme i dedicar les seues forces a la propaganda entre els obrers.

Aqueixa era, amb poques paraules, la nova concepció revolucionària. Actualment, pot semblar un encadenament de llocs comuns. Però en 1883 tenia la ressonància profunda del més insolent desafiament als prejudicis més sagrats. La situació dels innovadors es complicà extraordinàriament pel fet que, tot i que anunciaven teòricament l'adveniment del proletariat, es veien obligats, en els primers temps, a dirigir-se directament a la mateixa classe social a la qual pertanyien. Entre els pioners del marxisme i els obrers que despertaven s'alçava la barrera intermèdia, tradicional, de la intel·lectualitat. Les opinions antigues, en aquest medi,

estaven tan fortament implantades que Plekhanov i els seus camarades decidiren evitar fins i tot la denominació de socialdemocràcia i escolliren el nom de Grup de l'Emancipació del Treball. Així fou com sorgí, en la petita Suïssa, la cèl·lula d'un futur gran partit, la socialdemocràcia russa de la qual havia de sorgir després el bolxevisme, creador de la república dels soviets. El món manca fins a tal punt de visió del futur que, quan brollen els grans esdeveniments històrics, els heralds no toquen les trompetes i els astres celests no envien presagis. El naixement del marxisme rus, i els seus primers vuit o deu anys, semblà un episodi poc digne d'atenció.

Per temor de descoratjar els pocs intel·lectuals d'esquerra, el Grup de l'Emancipació del Treball, durant diversos anys, no tocà el dogma del terrorisme. Considerava que l'error de *Narodnaia Volia* consistia només en no completar la seua activitat terrorista amb "la formació d'elements per al futur partit obrer socialista de Rússia". Plekhanov s'esforçava, i no sense raó, en oposar els terroristes, en política, el populisme clàssic que havia rebutjat la lluita política. "*Narodnaia Volia* [escrigué en 1883] no pot trobar justificació, i tampoc ha de cercar-la, fora del socialisme científic modern". Però les concessions fetes al terrorisme quedaren sense efecte, i la condemna teòrica del mateix no trobà ressò.

En la segona meitat dels vuitanta, la decadència del moviment revolucionari s'estengué a tots els corrents i, en produir una inèrcia espiritual, obstaculitzà la difusió de les idees marxistes. Com més desertava la intel·lectualitat, en conjunt, del camp de batalla, es mostraven més obstinats els elements que havien romàs fidels a la revolució, en la seua adhesió a les tradicions consagrades per un passat heroic. L'assimilació de les idees marxistes podria haver estat facilitada per la lluita revolucionària del proletariat europeu. Però a occident, els vuitanta també foren anys de reacció. A França encara no cicatritzaven les ferides de la Comuna. La unió dels obrers alemanys havia estat llançada per Bismarck a la clandestinitat. El sindicalisme britànic estava profundament penetrat de conformisme conservador. Sota la influència de causes temporals sobre les quals parlarem més endavant, el moviment de vagues a Rússia també s'havia estroncat. No és de sorprendre, doncs, que el grup de Plekhanov es trobés totalment aïllat. Se l'acusava de crear una discòrdia artificial entre les classes, en compte de cercar la unió indispensable de totes les "forces vives" contra l'absolutisme.

Cert és que el programa de la fracció terrorista, redactat precipitadament per Alexandre Ulianov, mentre es dedicava a la fabricació d'àcid azòtic i a la preparació de bales d'estricnina, declarava que les seues diferències amb els socialdemòcrates eren "poc profundes", i es conformava amb formular l'esperança que "l'economia pública evolucionés cap a una forma superior", evitant l'etapa capitalista de l'evolució i reconeixent "el gran valor independent de la intel·lectualitat i la seua aptitud per a dirigir immediatament la lluita política contra el govern". Pràcticament, el grup d'Alexandre Ulianov es trobava més allunyat dels obrers que els terroristes de la generació anterior.

Les relacions amb Rússia del Grup d'Emancipació del Treball eren fortuïtes i insegures. "No ens arribaren més que rumors vagues de la formació del Grup d'Emancipació del Treball de Plekhanov en 1883", relata Mickiewicz. Als cercles hostils de l'emigració es contava, amb satisfacció, que un grup de radicals havia cremat solemnement a Odessa l'opuscle de Plekhanov, *Les nostres diferències*, i aqueixos rumors es rebien amb confiança, perquè responien, si no als fets, almenys a l'estat d'ànim general. Els pocs partidaris del grup, entre la joventut russa, que vivien en l'estranger, es quedaven molt enrere, quant a amplitud de mires i valor personal, dels membres de la dècada precedent; alguns s'anomenaven marxistes només perquè esperaven així alliberar-se de les seues obligacions revolucionàries. Plekhanov, que no respectava ningú quan llençava els seus atacs, anomenava aqueixos partidaris de pensament oscil·lant "invàlids que mai havien estat al camp de batalla". A principis dels anys 90, els dirigents del grup pogueren desenganyar-se definitivament, és a

dir, perderen les seues esperances de conquerir la intel·lectualitat. La incapacitat d'aquesta última per a assimilar les idees del marxisme fou interpretada per Axelrod com una deformació burgesa. Aquesta explicació, que és exacta d'acord amb els fets històrics i que queda confirmada per la seqüència dels esdeveniments, s'avançava massa: encara era necessari que la intel·lectualitat russa passés per la fase d'entusiasme quasi unànime envers el marxisme, i aqueix moment estava ja proper.

Sense esperar que la seua existència fos reconeguda per la teoria, el capitalisme realitzava eficaçment, durant aqueixa època, a l'ombra de la reacció, la seua labor de sapa. Les conseqüències de les mesures esclavistes i capitalistes preses pel govern no assoliren lligar-se en un tot complet. Malgrat el gran suport financer de l'estat, la noblesa terratinent s'arruïnava ràpidament. En els trenta anys que seguiren a la reforma, la casta dirigent abandonà més del 35% de les seues terres i s'ha de senyalar que precisament durant el regnat d'Alexandre III, època de la restauració de la noblesa, fou quan la seua ruïna assolí el seu punt màxim. Per descomptat, qui en resultà arruïnada fou la noblesa petita i mitjana. Pel que fa a la indústria, els guanys de la qual, gràcies als elevats impostos amb què es gravava la importació (eren del 60%) no cessava de progressar, sobretot a finals de la dècada. Així, tanmateix les contrareformes destinades a protegir els nobles, es realitzava la transformació capitalista de l'economia nacional. La política governamental, que estrenyia cada vegada més els nusos del règim medieval, sobretot al camp, contribuïa, d'altra banda, a augmentar les forces de les ciutats que estaven cridades a trencar aqueixos nusos. El règim reaccionari d'Alexandre III esdevingué un hivernacle on covà la revolució russa.

Al quadro general dels anys 80, que ja hem presentat en un dels capítols anteriors, convé ara fer una important rectificació: la postració política afectava diferents capes de la societat culta, funcionaris liberals dels zemstsvos, intel·lectuals radicals, cercles revolucionaris; però, al mateix temps, a l'ombra de la reacció, es realitzava en les profunditats del país el despertar dels obrers de la indústria; es produïen vagues tumultuoses, a vegades se saquejaven les fàbriques, hi havia xocs amb la policia, encara sense una clara visió revolucionària, però ja amb víctimes immolades a la revolució. Junt amb les reivindicacions, despertava la solidaritat; es formava una personalitat de la massa, aquí i allà apareixien dirigents. En la història del proletariat rus, els anys 80 foren el principi de la rebel·lió.

El moviment vaguista que s'havia iniciat en els últims anys del regnat d'Alexandre II, i que arribà al seu apogeu en el curs dels anys 1884-1886, féu almar-se a la premsa de diferents tendències, i reconèixer el naixement a Rússia d'un "problema obrer" particular. Per a fer justícia a l'administració tsarista, cal dir que compregué millor que els intel·lectuals d'esquerra la importància revolucionària del proletariat. Els documents oficials secrets de finals dels 70 comencen a subratllar el paper dels obrers de la indústria, com a classe molt poc segura, en tant que les publicacions dels populistes encara continuen cercant el proletariat en la classe camperola.

En 1882, alhora que s'exerceix sobre els vaguistes una cruel repressió, es comença a elaborar ràpidament una legislació concernent les fàbriques: es prohibeix el treball als xiquets, es crea la inspecció de fàbriques, s'estableix una reglamentació incipient per al treball de les dones i els adolescents. La llei del 3 de juny de 1886, que seguí immediatament a les grans vagues de la indústria tèxtil, estableix l'obligació per als patrons de pagar en efectiu els salaris en dates fixes, obrint així la primera bretxa en la muralla de l'arbitratge patriarcal. Succeí així que el govern tsarista, encara que presenciava amb satisfacció la capitulació de tots els grups de l'oposició de la societat conreada, hagué de començar a capitular davant una classe obrera que anava despertant. Si no es considera aquest fet amb exactitud no és possible comprendre tota la història ulterior de Rússia, fins i tot la Revolució d'Octubre.

Malgrat la continuació i, fins i tot, l'empitjorament de la crisi agrària, la crisi industrial, no obstant totes les teories populistes, s'alleujà a finals dels anys 80. El nombre d'obrers augmentà ràpidament. La nova legislació sobre les fàbriques i els preus base per als articles de consum corrent milloraren la condició dels obrers habituats a la misèria de les aldees. Per algun temps cessaren les vagues. Precisament en aqueix període fou quan el moviment revolucionari caigué al més baix nivell assolit en els 30 anys precedents. L'estudi concret del zigzaguejant moviment polític de la intel·lectualitat russa constitueix un capítol altament instructiu per a la sociologia: el "lliure pensament" crític es troba a cada pas supeditat a causes materials ignorades per ell. Si una lleugera ploma que el més lleu bufit de vent es porta pogués tenir consciència de si mateixa, es consideraria com l'ésser més lliure de la terra.

En els moviments de vaga, a principis de 1880, el paper dirigent estigué en mans dels obrers educats en el moviment revolucionari de la dècada anterior. Al seu torn, les vagues forniren impuls als obrers més conscients de la nova generació. És cert que les actituds místiques de l'època penetraren també en els mitjans obrers. Però, si per a la intel·lectualitat el tolstoinisme significava la renúncia a la lluita activa, per als obrers era ben sovint la primera forma, encara vaga, de protesta contra la injustícia social. Així és com idees idèntiques ben sovint realitzen funcions oposades en els diversos mitjans socials. Els ressos del bakunisme, les tradicions de *Narodnaia Volia*, les primeres paraules del marxisme, es combinen, entre els obrers avançats, amb la seua pròpia experiència de les vagues i adquireixen inevitablement el caire de la lluita de classes. Justament en 1887, Lev Tolstoi es lliurava a tristes reflexions sobre el resultat de la lluita revolucionària en els vint anys anteriors. "Quantes sinceres aspiracions al bé, quantes disposicions per al sacrifici han estat malgastades per la nostra joventut intel·lectual per a implantar la justícia...! I què s'ha assolit?, Res; menys que res!" El gran artista s'equivocà també aquesta vegada en política. Les anihilades forces morals de la intel·lectualitat s'havien incrustat més profundament en la terra, i aviat ressorgirien com a primers brots de la consciència de masses.

Abandonats pels seus dirigents intel·lectuals, els cercles obrers continuaven cercant independentment la seua pròpia ruta; llegien molt, cercaven en les revistes antigues i noves articles sobre les condicions de vida dels obrers d'Europa occidental, establien comparacions amb la seua pròpia existència. Un dels primers obrers marxistes, Txelgunov, recorda que durant l'any de 1887-88, és a dir, en el període maleït entre tots, "els cercles obrers seguien desenrotllant-se... els obrers progressaven... els obrers avançats cercaven llibres vells per a instruir-se, i els compraven". Sens dubte aqueixos llibres de segona mà havien estat venuts per una intel·lectualitat desil·lusionada. Un tom d'*El Capital*, entre els llibrers de segona mà, valia de quaranta a cinquanta rubles. I, no obstant això, els obrers de Sant Petersburg se les arranraven per a comprar aquest llibre de saviesa. "Jo mateix [escriu Txelgunov] em viu a vegades obligat a desfullar *El Capital* en capítols, perquè pogueren llegir-lo simultàniament en quatre o cinc cercles". L'obrer Moisenko, organitzador d'una formidable vaga tèxtil, després d'haver llegit *El Capital*, estudiava amb els seus camarades en l'exili, les obres de Lassalle. La llavor no queia en terra estèril.

En un homenatge dedicat al vell publicista Txelgunov (que no ha de confondre's amb l'obrer esmentat anteriorment, el seu homònim), poc abans de la seua mort, succeïda en 1891, un grup d'obrers de Sant Petersburg li agraià particularment haver indicat, a través dels seus articles sobre la lluita del proletariat en França i Anglaterra, el camí adequat que haurien de seguir els obrers russos. Els articles de Txelgunov estaven escrits per intel·lectuals; però en mans dels obrers esdevingueren fonts de deduccions que anaven molt més enllà del pensament de l'autor. Sorprès per la visita d'una delegació obrera, el vell es portà a la tomba la imatge d'una força que despertava. El més notable dels escriptors populistes, G. I. Uspenski, abans de caure en la bogeria, pogué adonar-se que els obrers avançats l'apreciaven

i l'estimaven i felicità públicament els escriptors russos “Per els seus nous lectors del futur.” Els oradors obrers a Sant Petersburg, que celebraren clandestinament el 1er de Maig de 1891, evocaren amb gratitud la lluita realitzada fins aleshores pels intel·lectuals, i al mateix temps expressaren d'una manera prou clara la seua intenció d'ocupar, d'ara en avant, el seu lloc. “La joventut d'avui [digué un d'aquests oradors] no pensa en el poble. Aquesta joventut no és una altra cosa que un element parasitari de la societat.” El poble comprendrà millor la propaganda dels obrers “perquè nosaltres estem més prop d'ell que els intel·lectuals”.

No obstant això, al cap de dues dècades, nous alens recorregueren, tot i que lentament, els mitjans intel·lectuals. Els estudiants entraren en contacte amb els obrers i es contagiaren del seu valor. Llavors aparegueren els socialdemòcrates que, majoritàriament, eren gent molt jove, la veu dels quals a penes estava canviant, així com el seu respecte a les antigues autoritats. Un jove d'aqueixa època, Grigoriev, que vivia a Kazan, escriu en els seus records; “En 1888, entre els joves de Kazan es palesava cada vegada més interès envers el nom de Marx.” Al centre dels primers cercles marxistes de Kazan es troba el jove revolucionari Fedoseiev. Segons Brusnev, a partir de l'hivern de 1888-1889 a Sant Petersburg “l'interès pels llibres que tractaven problemes socials i polítics havia augmentat considerablement. Es demanaven pertot arreu publicacions il·legals.” Es llegien els periòdics de manera diferent. *Russkia Vedomosti* (Informacions Russes) òrgan central del liberalisme dels zemstsvos, publicà en el curs dels seus anys de vida, llargs informes de Berlín, amb àmplies cites dels discursos de Bebel i d'altres dirigents socialdemòcrates. El periòdic liberal volia expressar així al tsar i als seus consellers que la llibertat no era perillosa; l'emperador d'Alemanya romania sòlidament assegut al seu tron, la propietat i l'ordre estaven ací sòlidament garantits. Però els estudiants revolucionaris trobaren una altra cosa en aqueixos discursos. Els propagandistes somiaven educar els obrers per a convertir-los en Bebel russos. Les noves idees havien estat introduïdes per estudiants polonesos; el moviment obrer a Polònia s'havia desenvolupat més ràpidament que a Rússia. Segons Brusnev (qui als mesos següents es trobà al centre d'un colp socialdemòcrata a Sant Petersburg) als cercles dels estudiants de tecnologia de 1889 predominava ja el corrent marxista; els futurs enginyers que es preparaven per a servir al capitalisme trobaven difícil servir la fe en l'existència de rutes originals pròpies de Rússia. Els estudiants tècnics realitzaven una propaganda prou activa als cercles obrers. L'animació arribà també als antics cercles, quasi morts. De tornada de la deportació, els membres de *Narodnaia Volia* s'esforçaven, encara que sense resultats de moment, per reconstruir el partit terrorista.

Leònides Krassin, que aparegué llavors al camp de lluita de Sant Petersburg, de tornada de la llunyana Sibèria, amb el seu germà Hermann, descrigué més tard, amb una certa gràcia, els seus començaments en el marxisme. “La manca de coneixements se suplia amb l'ardor de la joventut i la força de les veus... Cap a les acaballes de 1889, les qualitats combatives del nostre cercle ja es consideraven sòlidament establertes.” Leònides tenia llavors dinou anys! Mickiewicz observà també en la vida dels estudiants de Moscou un canvi del seu estat d'ànim; ja no hi havia la desesperació d'antany; es formava un nombre cada vegada major d'espontanis cercles de cultura, augmentava l'interès per l'estudi de Marx. A la primavera de 1890, després d'un interval de tres anys, esclataren greus desordres entre els estudiants. El resultat fou que els germans Krassin, estudiants de tecnologia, foren enviats de Sant Petersburg a Nixni-Novgorod. Per la seua boca sabé per primera vegada Mickiewicz, deportat en el mateix lloc, que es realitzava una animada prèdica del marxisme, i es llançà sobre la publicació de Plekhanov *Les nostres diferències*. “Un nou món s'obre davant meu; s'ha trobat la clau per a comprendre la realitat circumdant.” El *Manifest Comunista*, que llegí de seguida, produí sobre Mickiewicz una enorme impressió: “Compenguí les bases de la gran teoria historicofilosòfica de Marx. Aleshores em convertí en marxista per a tota la vida.” Durant aqueixa època, Leònides Krassin obtingué autorització per a tornar a la capital, i hi

realitzà propaganda entre els obrers tèxtils. Nevzorova, estudiant de principis dels anys 90, conta com les publicacions del Grup de l'Emancipació del Treball, constituïren una vertadera revelació per a la joventut de l'època: "Recorde encara ara la profunda agitació produïda pel *Manifest Comunista* de Marx i Engels." Krassin, Mickiewicz, Nevzorova i els seus amics constitueixen el marc de formació del futur bolxevisme.

El nou estat d'ànim de la intel·lectualitat russa es devia també als esdeveniments d'occident, on el moviment obrer sortia del seu marasme. La famosa vaga dels estibadors anglesos dirigida pel futur renegat John Burns obrí el camí a un nou sindicalisme combatiu. A França, els obrers es recuperaven de la catàstrofe, i llavors fou quan s'escoltaren les paraules dels marxistes Guesde i Lafargue. Durant la tardor de 1889, es celebrà en París el congrés constitutiu de la nova internacional. Plekhanov hi pronuncià la seua declaració profètica: "La revolució russa només podrà triomfar com a revolució obrera; no hi ha un altre camí i no pot haver-lo." Aquestes paraules, que sonaren en la sala del congrés sense ésser a penes notades, despertaren un ressò a Rússia, en els cors de diverses generacions de revolucionaris. Finalment, en Alemanya, en les eleccions de 1890, la socialdemocràcia il·legal assolí quasi milió i mig de vots. La llei d'exclusió dels socialistes que havia durat dotze anys, s'enfonsava vergonyosament.

Com d'ingènua és la creença en el naixement espontani de les idees! Fou necessària tota una sèrie de circumstàncies objectives i materials, en un determinat encadenament i en una relació determinada, perquè el marxisme pogués penetrar en l'esperit dels revolucionaris russos. El capitalisme havia de realitzar grans progressos, la intel·lectualitat havia d'esgotar tots els altres camins, el bakuninisme, el lavrisme, la propaganda entre els camperols, les estades al camp, el terrorisme, l'acció cultural pacífica, el tolstoinisme; els obrers havien d'organitzar vagues; el moviment socialdemòcrata a occident havia de prendre un caràcter més actiu; finalment, la formidable i catastròfica fam canina de 1891 havia de posar al descobert totes les úlceres de l'economia pública de Rússia, i només llavors les idees marxistes, que havien estat formulades teòricament quasi cinquanta anys abans i anunciades a Rússia per Plekhanov en 1883, començarien a ésser acceptades sobre la terra russa. I, no obstant això, encara no s'havia dit tot. Després d'ésser àmpliament difoses en el medi intel·lectual, foren deformades sobre el terreny, d'acord amb la naturalesa social d'aqueix medi. Només quan aparegué una avantguarda proletària conscient, el marxisme rus adquirí definitiva forma. Significa açò que les idees no són ni essencials ni actives? No, només significa que les idees estan socialment condicionades; abans de convertir-se en causa dels fets i dels esdeveniments, apareixen com la seua conseqüència. Més exactament, la idea no s'eleva per damunt del fet com a essència superior, perquè la pròpia idea és un fet que entra com a anella indispensable en la cadena d'altres fets.

El desenvolupament particular de Vladimir Ulianov es realitzà en estreta relació amb l'evolució de la intel·lectualitat revolucionària i amb la formació d'una reduïda classe d'obriers avançats. En aquest punt, la biografia es lliga orgànicament amb la història. El procés subjectiu de la formació intel·lectual coincideix amb el procés objectiu del creixement de la crisi revolucionària al país. Alhora que sorgeixen els primers grups marxistes i els primers cercles socialdemòcrates, es prepara i madura, a l'ombra de la reacció, el futur dirigent del poble revolucionari.

XII. EL PERÍODE DE SÀMARA

A la tardor, la família Ulianov es mudà a la ciutat on, amb els Ielisarov, ocupaven la meitat d'un pis d'una casa de fusta de sis o set pisos. Així visqueren els Ulianov en Sàmara, durant gairebé quatre anys i mig. En la vida de Lenin, el període de Sàmara constitueix

quelcom especialment interessant. Més tard, a meitat dels anys 90, Sàmara esdevingué, sota la seua direcció i en una certa forma, la capital marxista de la regió del Volga. Per tant, és indispensable fer almenys una ràpida ullada a la fisonomia d'aquesta ciutat.

La història administrativa de Sàmara s'assembla molt a la de Simbirsk: la mateixa lluita contra els nòmades, la mateixa època de fundació de la "ciutat", és a dir de construcció de les fortificacions de fusta, la mateixa lluita contra Rasin i Pugatxev. Però la fisonomia social de Sàmara és força diferent. Simbirsk fou sempre un sòlid baluard de la noblesa. Situada més endins de l'estepa, Sàmara començà a desenvolupar-se molt després, ja abolit el dret de servitud, com a centre de comerç de cereals. El fet que el carrer principal de la ciutat s'anomenés Carrer de la Noblesa només es devia a l'afany d'imitació. En realitat, el règim de servitud a penes havia arribat a les estepes de Sàmara, la qual no tenia avantpassats ni tradicions. No tenia universitat com Kazan i, en conseqüència, tampoc hi havia casta universitària ni medi estudiantil. Per tant, se sentien amos de la situació, amb absoluta seguretat, els ramaders, els agricultors, els comerciants de grans i els moliners, que foren en realitat els pioners del capitalisme agrari. Com no sols eren indiferents a l'estètica sinó també a la comoditat personal, no es construïren residències senyorials amb columnes ni estàtues d'algeps. Allò que necessitaven eren embarcadors, granges, molins, botigues, portes cotxeres amb reixes de ferro, pesants cadenes. No s'interessaven pels gossos de caça, sinó pels gossos guardians. Fins que no havien assolit amassar una sòlida fortuna, no construïen cases de pedra.

Al voltant de la burgesia que comerciava en cereals pel Volga i en torn dels seus embarcadors i els seus magatzems, es movia un eixam de vagabunds i de semivagabunds. Els primers habitants de les engires de Sàmara havien tractat una vegada, seguint l'exemple dels alemanys (menotites de Sarepta) de conrear una planta que produís bons guanys, com la mostassa; però l'home rus no tingué capacitat ni paciència. El fracàs de les plantacions de mostassa deixà plens d'amargor els petits burgesos de Sàmara que, a més de la seua desil·lusió, hagueren de carregar amb el sobrenom irònic dels "mostassers". Quan s'enfuriaren, sobretot després d'haver begut un poc, els habitants dels afores de Sàmara, com els boters del Volga, causaven prou molèsties a les autoritats. Però les seues revoltes no tenien sentit i d'objectiu, com tota la seua existència perduda.

El vell Txelgunov, el mateix a qui posteriorment els obrers de Sant Petersburg rendiren homenatge, ens ofereix una interessant descripció de Sàmara, ciutat de pioners, escrita en 1887: "Al costat dels palaus s'estenen terrenys erms o tanques, o sorgeixen les xemeneies de cases cremades des de fa quinze anys, que mai seran reconstruïdes, com tampoc s'alçarà el pioner que fou més enllà de les seues possibilitats i s'arruïnà. Més lluny encara, darrere de les tanques, dels terrenys erms i de les cases derruïdes, s'estenen els barris dels afores de la ciutat, on s'estrenyen, una a la vora d'altra, miserables cabanyes de tres o quatre finestres. Són dels pobletans que han abandonat l'estepa i s'han vingut a la ciutat a fi de treballar per al pioner..."

En Sàmara quasi no hi havia indústria i, per tant, no hi havia obrers industrials. I com tampoc hi havia inquietud universitària, Sàmara es trobava entre el nombre de ciutats que no causaven problemes, on les autoritats toleraven l'estada de revolucionaris que havien acabat el seu període de deportació a Sibèria, a més que a vegades se li enviaven també sospitosos agafats a les capitals i als centres universitaris, sota la vigilància de la policia. Aquest conglomerat nòmada que, fins a principis dels anys 90, servava encara la tendència populista, era el centre entorn del qual s'agrupava l'esquerra de la joventut local. No sols els representants dels zemstsvos i els comerciants, sinó, a vegades, també els funcionaris es permetien jugar impunement als liberals en aquesta província en què la noblesa no exercia cap control i on quasi no hi havia disturbis entre estudiants ni entre obrers. Les ombrívoles revoltes dels treballadors del port no eren registrades ni tan sols en el llibre de la policia.

Entre els individus que estaven sota vigilància es podien trobar sempre homes intel·ligents i honrats, que eren funcionaris dels zemstsvos, administradors o secretaris, malgrat que segons la llei, aquestes ocupacions exigiren una garantia oficial de lleialtat al govern. Segons els informes de la policia de Sàmara, Vladimir Ulianov s'ocupava en 1889 de fer lliçons particulars. L'administració de Sàmara tancava els ulls davant els petits favors que es concedien als sospitosos.

Els antics deportats, els individus sota vigilància i, junt amb ells, els petits cercles d'estudiants de preparatòria, de seminaristes, de xiques educades a les escoles de salut dels zemstsvos i, finalment, d'estudiants que marxaven a Sàmara a passar l'estiu, constituïen, per dir-ho així, l'avantguarda de la província. D'aquest petit món partien els fils en direcció dels liberals col·locats en els zemstsvos, en l'advocacia, el comerç o l'administració. Els dos grups, s'alimentaven del periòdic liberal populista *Russkie Vedomosti* (Informacions Russes); l'ala més important s'interessava sobretot pels editorials lleugerament insidiosos i per tot allò relacionat amb l'agricultura; la joventut radical devorava les notícies de l'estranger. De totes les revistes mensuals, l'esquerra absorbia àvidament cada número acabat de sortir de *Ruskoie Bogatstvo* (La Riquesa Russa), sobretot els articles del talentós publicista Mikhailovski, infatigable predicador de la "sociologia subjectiva". El públic més moderat preferia el *Vestnik Europi* (El Missatger d'Europa) o bé la *Russkaia Mysl* (El pensament rus), òrgans d'un constitucionalisme disfressat. En Sàmara, la propaganda no anava més enllà dels límits del món intel·lectual. El nivell cultural dels obrers, que eren pocs, resultava molt baix. Alguns ferroviaris s'adheriren, és cert, als cercles populistes, no a fi de realitzar propaganda entre els mitjans obrers sinó per tal d'eleva el seu propi nivell cultural.

Els individus sota vigilància visitaven sense preocupació a la família Ulianov que, per la seua banda, havia anat perdent, a poc a poc, tot motiu per a evitar l'amistat dels enemics del tsar i de la pàtria. La viuda de l'alt conseller d'estat havia entrat en contacte amb un món que probablement no hauria pensat a tractar en vida del seu marit. En aqueixa època, la seua societat ja no es componia de funcionaris de província amb les seues esposes, sinó de vells radicals russos, que havien passat anys a la presó o en la deportació i evocaven els seus amics morts en resistir a mà armada en un atemptat terrorista o perits en els treballs forçats; en una paraula, eren persones d'aqueix món a què Alexandre s'havia lliurat per a no tornar més. Tenien opinions insòlites sobre moltes coses, els seus modals no eren sempre distingits, i alguns es feien notar per extravagàncies adquirides durant els seus llargs anys de presó, però no eren mala gent; al contrari Maria Alexandrovna pogué convèncer-se'n; eren valents, desinteressats, fidels en l'amistat, audaços. No podia deixar de mirar-los amb simpatia i, alhora, era impossible no tenir-los por; no arrossegarien també l'altre fill al camí fatal?

Entre els revolucionaris que residien en Sàmara sota la vigilància de la policia, es distingien Dolgov, que havia participat en el famós assumpte Netxaev i el matrimoni Livanov; el marit havia estat complicat en el procés dels 193, i la dona, compromesa a Odessa en l'assumpte Kovalsky, havia intentat resistir a mà armada per a no deixar-se detenir. Les converses amb aquesta gent, sobretot amb els Livanov, dels qui diu Ielisarova que eren "populistes típics, totalment idealistes", foren per a Vladimir una vertadera escola pràctica de revolució. Captava amb avidesa les seues narracions, feia pregunta rere pregunta, i demanava sempre nous detalls per a animar en la seua imaginació el curs de les lluites del passat. Davant Vladimir s'alçava, amb vívides figures humanes, una gran època revolucionària que encara no havia estat estudiada i ni tan sols narrada en els escrits i que, a més a més, havia estat aïllada de la nova generació per una fase reaccionària. Aquest jove posseïa el més rar dels dons: saber escoltar. Tot allò que es referia a la lluita revolucionària li interessava; les idees, la gent, els procediments de conspiració, la tècnica de l'acció clandestina, els passaports falsos, el règim penitenciari, els processos en els tribunals, les condicions de la deportació i les evasions.

Un dels llocs de reunió de la intel·lectualitat radical dels zemstsvos de Sàmara era la casa del jutge de pau Samailov. Allà anava ben sovint Ielisarov, que un dia tingué la felicitat d'emportar-se el seu cunyat. Aquesta visita permeté a Samoïlov fill, molts anys després, reconstruir la figura del jove Ulianov amb alguns trets ben traçats: “Quan aní a saludar els invitats [conta Samoïlov], em cridà per descomptat l'atenció una nova cara; assegut a la taula, molt desimbolt, es trobava un jove molt prim, amb les galtes d'un roig viu en un rostre que tenia quelcom de calmur, una barba esclarissada i rogenca, que evidentment encara no havia conegut la navalla i una mirada sorneguera als seus ulls vius i brillants. Parlava poc, però això no es devia en cap forma a què se sentís intimidat en un medi desconegut; no, era evident que aquesta circumstància no li molestava en absolut. Al contrari, m'adoní que M T Ielisarov, que generalment es trobava a gust entre nosaltres, aquesta vegada es mostrava, si no molest, sí que intimidat, davant el nou hoste. La conversa era insignificant i es referia, si recorde bé, al moviment estudiantil a Kazan, a causa del qual Vladimir Ilitx (perquè ell era) s'havia vist obligat a sortir de la universitat de Kazan [...] No semblava disposat a prendre el cas pel costat tràgic [...] A mitja conversa, després d'haver formulat una conclusió que li semblà particularment adequada, esclatà en una rialla característicament russa. Es veia clar que se li acabava d'ocórrer un pensament agut, que ja abans havia cercat. Aquesta rialleta sana i no desproveïda de malícia, subratllada per petites arrugues igualment malicioses a l'extrem de les parpelles, se'm gravà en la memòria. Tots rigueren, però ell ja s'havia tranquil·litzat, i de nou parà atenció a la conversa general, mirant atentament els interlocutors amb la seua mirada irònica. Quan el visitant sortí, l'amfitrió, de naturalesa expansiva, resumí la impressió que li havia produït amb aquestes paraules exaltades: “Que gran cap!” L'exclamació del pare ressonà per sempre en la memòria del fill, unida a la imatge del jove Lenin, amb aquell reflex irònic en la mirada i el seu rialleta “molt a la russa”. És cert que de la mateixa manera el presenta, tres anys mes tard, Lal·laiantz, qui estava molt prop de Vladimir: “de petita estatura, però molt sòlidament format.” Aquesta descripció respon molt millor al que sabem de Vladimir en aqueixos anys: amic de fer grans caminades, caçador, mestre en la natació i el patinatge, acròbata que feia exercicis sobre el Reck i, a més, aficionat al cant, amb un registre elevat que a vegades estirava fins a produir notes falses. És possible que qui arribà a Sàmara essent un adolescent primet, s'hagués enfortit allà, gràcies a la vida en l'amplitud de l'estepa.

Queda absolutament fora de dubte que fou precisament durant el període de Sàmara quan Vladimir Ulianov es féu marxista i socialdemòcrata. Però l'estada en Sàmara durà quasi quatre anys i mig. Com es registrà durant aquest llarg període l'evolució del jove? Els biògrafs oficials s'han alliberat de dificultats d'una vegada per sempre gràcies a una teoria salvadora, segons la qual Lenin era revolucionari per herència i marxista de naixement. Però no fou així. Cert que no tenim documents que proven que Vladimir compartís, durant els primers anys del període de Sàmara, les opinions de *Narodnaia Volia*; però les dades dels anys següents quasi no deixen dubte sobre aquest punt. Més tard escoltarem els testimonis, dignes de crèdit, de Lal·laiantz, de Kriianowski i d'altres, sobre el fet que Vladimir, durant els anys de 1893-95, és a dir, quan ja era un marxista ben format, encara servava sobre el terrorisme idees insòlites en el medi socialdemòcrata, que eren considerades per tots com a supervivència de l'etapa anterior de la seua evolució. Però encara que no posseïrem aquesta confirmació absoluta *a posteriori*, de totes maneres estaríem obligats a preguntar-nos: seria possible que aqueixa etapa no hagués existit?

L'ombra política d'Alexandre seguí Vladimir durant molts anys. “No és el germà d'aqueix Ulianov?”, escrigué al marge d'un document oficial un buròcrata d'alta categoria. I tots els qui el rodejaven el consideraven des del mateix angle. “El germà d'Ulianov, que fou penjat”, deia d'ell amb respecte, la joventut radical. *El mort s'apodera del viu*. El mateix Vladimir no esmentava mai el seu germà, a menys que es veiés obligat per una pregunta directa; més tard no el cità ni una sola vegada en la premsa: encara que les ocasions de fer-ho

es presentaren ben sovint. Però precisament aquest silenci obstinat provava la profunditat de la ferida causada per la mort d'Alexandre. Per a trencar amb la tradició de *Narodnaia Volia*, Vladimir necessitava motius infinitament més convincents que qualsevol altra persona.

No obstant això, la prolongada persistència de les seues simpaties terroristes, que llançaren un reflex retrospectiu sobre el període de la seua evolució matisada amb les idees de *Narodnaia Volia*, no sols tenia arrels personals. Vladimir evolucionava d'acord amb tota una generació i tota una època. Ni tan sols els primers treballs del Grup de l'Emancipació del Treball, admetent que Vladimir hagués tingut temps de conèixer-los, l'empentaven a trencar de colp amb la bandera del seu germà major. En desenrotllar la perspectiva de l'evolució capitalista a Rússia, Plekhanov no oposava encara la futura socialdemocràcia a *Narodnaia Volia*, sinó que demanava únicament als partidaris d'aquesta última que assimilaren el marxisme. Un poc abans, el Grup d'Emancipació del Treball havia realitzat una temptativa pràctica per a unir-se, en l'estranger, amb els representants de *Narodnaia Volia*. Si a principis d'aqueixa desena es presentaven així les coses, i això en l'emigració, on actuaven teòrics combatius, d'una o altra tendència, a Rússia la diferenciació entre els partidaris de *Narodnaia Volia* i els socialdemòcrates era, cap a finals dels anys 80, més vaga encara. Axelrod té raó quan diu en els seus records que "la principal línia divisòria entre els membres de *Narodnaia Volia* i els socialdemòcrates no es trobava, a finals dels anys 80, a l'oposició marxisme-populisme, sinó en el dilema: lluita política directa, que llavors era sinònim de terrorisme, o propaganda" En aquells casos en què els marxistes acceptaven el terrorisme, la línia de demarcació desapareixia per complet. Així fou com Alexandre, el qual tingué temps de llegir *Les nostres diferències*, considerà que pràcticament no existia diferència entre els membres de *Narodnaia Volia* i els socialdemòcrates; i que Plekhanov havia fet malament en donar un caràcter polèmic a la seua obra contra Tikhomirov. En la conspiració de l'1 de març de 1887 els representants de les dues tendències actuaren sota la bandera de *Narodnaia Volia*.

L'apropament de les dues tendències que, més tard, haurien d'allunyar-se irrevocablement, tenia en realitat un caràcter il·lusori que s'explicava per la seua debilitat i pel to crepuscular de la política de l'època. Però fou precisament enmig d'aquest crepuscle quan Vladimir engegà l'estudi de la teoria marxista. Al mateix temps conegué, a través de les narracions dels "vells", la pràctica de les lluites recents, que havien arribat al seu punt final amb la conspiració d'Alexandre. En Sàmara, on encara no existia moviment obrer, ni tan sols embrionari, les agrupacions es formaven tardanament en els mitjans intel·lectuals, i es desenrotllaven lentament. Encara no hi havia socialdemòcrates. En aquestes condicions, Vladimir podia avançar molt en l'estudi dels clàssics marxistes sense veure's obligat a escollir definitivament entre el marxisme i *Narodnaia Volia*. Tant la seua voluntat com la seua intel·ligència cercaven abans que res la claredat i la perfecció. Però el sentit de responsabilitat era també de gran importància per a ell. El destí d'Alexandre havia transportat brutalment les idees de la "lluita per la llibertat" de l'esfera dels somnis rosats de l'adolescència al regne de la dura realitat. En aquestes condicions escollir significava estudiar, comprendre, verificar: convèncer-se, i això exigia temps.

Entre els primers amics que tingué Vladimir en Sàmara es troba un cert Skliarenko, de la seua mateixa edat. Expulsat de la sisena classe del liceu i detingut en 1887, ja havia passat un any a la presó de Kresti a Sant Petersburg i, des del seu retorn a Sàmara, havia reprès la seua propaganda entre la joventut. Gràcies als seus esforços havia creat una petita biblioteca, mig legal i mig il·legal, per als autodidactes. Dels vells periòdics mensuals es desprenien els articles més instructius, d'acord amb un catàleg especial de propaganda, i era freqüent haver de copiar a mà la primera i l'última pàgina. Aquests retalls d'articles s'enquadernaven i, junt amb uns cent o dos-cents llibres escollits, prohibits majoritàriament, formaven la biblioteca dels alumnes del liceu de Sàmara, a la que Vladimir hagué de recórrer més d'una vegada durant els anys que passà en aqueixa província. Junt amb el seu amic Semenov, Skliarenko

publicà, amb una màquina copiadora, una bibliografia, d'acord amb l'esperit de *Narodnaia Volia*, que predominava al seu voltant. Si Ulianov s'hagués considerat com a socialdemòcrata des dels dos primers anys de la seua estada en Sàmara, hauria tingut acalorades discussions amb Skliarenko, Semenov i els seus amics, i, en el cas d'una resistència tenaç per part dels seus adversaris, aquests debats haurien portat inevitablement a una ràpida ruptura. Però no hi hagué res d'això; les seues relacions continuaren essent cordials. D'altra banda, les relacions amistoses de Vladimir amb els joves partidaris de *Narodnaia Volia* no li feren participar en les seues tasques clandestines. Les iniciatives revolucionàries d'aqueixos joves inexperts no podien atraure-lo, després del que li havia succeït a Alexandre. Volia abans que res instruir-se, i aviat arrossegà per aqueix camí Skliarenko i Semenov.

Vladimir passà quatre hiverns en Sàmara. Durant aqueixos anys es desenvolupà i evolucionà, dirigint-se progressivament pel camí de la socialdemocràcia. Però aquells que l'observaven i sentien la seua influència també canviaren. Els límits entre les diferents etapes s'han esborrat de les memòries... Els resultats de l'evolució que es veuen amb claredat en 1892, generalment queden repartits per tot el període de Sàmara. Açò es nota particularment en els records de la germana major, qui diu que Vladimir "s'exasperava cada vegada més" i disputava amb els antics membres de *Narodnaia Volia* sobre les seues opinions fonamentals. Sens dubte, així succeí. Però, a partir de quan començaren les disputes i quan adquiriren un to exasperat? Anna, que sempre havia vist amb poca claredat tot allò referent als principis, en l'època en que es visqueren en Sàmara, acabava de casar-se amb Ielisarov i, encara que les dues famílies vivien en la mateixa casa, naturalment la jove parella se separà dels altres. Els dos primers anys de l'estada de Vladimir en Sàmara escapen quasi completament de la memòria de la seua germana major.

Es pot creure sense dificultat que els punts de vista arcaics dels "vells" de Sàmara no podien satisfer a un esperit jove que es preocupava pels problemes de fons. Segurament, Vladimir discutia amb els vells, des dels primers anys, no perquè ja hagués trobat la veritat, sinó perquè la cercava. Però molt més tard, cap a finals del període de Sàmara, fou quan aqueixes discussions esdevingueren conflicte de dues tendències. És de senyalar que la mateixa Ielisarova, cercant un exemple viu de les discussions de Sàmara, escollisca com a principal adversari a Vodovosov, el qual estava sota vigilància policíaca. Però les discussions amb aqueix eclèctic irredempt, que no formava part ni dels populistes ni dels marxistes, es produïren en l'hivern de 1891 a 1892; en conseqüència, a finals del tercer any de l'estada en Sàmara.

Veritat és que un dels militants en Sàmara conta que durant un passeig en bot realitzat per la joventut radical, a l'estiu o la tardor de 1890, Ulianov rebuté la teoria moral idealista, presentada per un cert Buchholz, i li oposà una concepció de classe. Aquest episodi ens fa pensar que el ritme de desenvolupament de Vladimir en realitat fou un poc més ràpid del que indiquen les altres dades. Però cal senyalar que el mateix Buchholz, socialdemòcrata alemany nascut a Rússia, refuta, en el punt que ens interessa, l'episodi que acabem de narrar. "En les reunions en què ens trobàvem [escric] V I Ulianov, fins on puc recordar, no manifestava cap activitat particular en cap aspecte i, en tot cas, no exposava opinions marxistes." El valor d'aquest testimoni és absolutament indiscutible. Pot pensar-se que Ulianov hagués amagat la seua torxa d'haver estat ja encesa? Si no expressava opinions marxistes, és perquè encara no les havia elaborades.

A l'octubre de 1889, ja instal·lat en Sàmara, Vladimir envia a "La Seua Excel·lència, el Senyor Ministre d'Instrucció Pública" una nova sol·licitud, escrita en un to molt persuasiu. Durant els dos anys que seguiren a la terminació dels seus estudis al liceu, ell, Vladimir Ulianov, ha tingut "capacitat per a convèncer-se de l'enorme dificultat, si no impossibilitat de trobar una ocupació per a un home sense una instrucció especialitzada". A més, el subscrit té gran necessitat d'una ocupació que li concedisca la possibilitat de "sostenir amb el seu treball

una família composta per sa mare, molt anciana, un germà i una germana encara no sortits de la infància”. Aquesta vegada no demana que se’l reba a la universitat, sinó només el dret de passar l’examen final com a extern. Delianov escrigué amb llapis, sobre la sol·licitud: “Interrogar, respecte al sol·licitant, a l’encarregat i al departament de policia, si es tracta d’un home roí.” Evidentment el departament de policia no podia tenir una opinió més favorable sobre el sol·licitant que el ministre d’instrucció pública, i així “l’home roí” rebé del “home gentil i bo” una nova negativa.

Semblava, doncs, que la porta de la ciència oficial s’havia tancat per sempre davant Vladimir. És possible que això, al capdavant, no hagués canviat en gran cosa el seu destí ulterior. Però, en aqueixa època, la qüestió del diploma universitari era molt important per al mateix Vladimir i més encara per a sa mare. Maria Alexandrovna sortí, al maig de 1890 rumb a Sant Petersburg, a fi de fer els passos necessaris per a assegurar l’esdevenidor de Vladimir, com tres anys abans havia fet gestions tractant de salvar la vida d’Alexandre. “És un vertader turment [escrigué la mare] contemplar el meu fill i veure com els seus millors anys es perden sense produir fruits...” Per tal d’ablanir millor el cor del ministre, la mare tractà d’espantar-lo, dient que l’existència debades del fill “devia quasi inevitablement empenyar-lo a la idea del suïcidi”. Francament, cal dir que Vladimir no tenia absolutament l’aspecte d’un candidat al suïcidi. Però en la guerra, i la mare menava una vertadera batalla pel seu fill, no s’escatimen els estratagemes. Delianov no mancava de punts sensibles; i encara que no autoritzà “l’home roí” a tornar a la universitat, li permeté presentar-se als exàmens finals, d’acord amb el programa de la facultat de dret, en una de les universitats imperials. La direcció de la policia de Sàmara informà oficialment d’aquesta gràcia concedida a la viuda de l’alt conseller d’estat, Ulianov. Vladimir havia demanat permís per a presentar els seus exàmens a Sant Petersburg, i també açò se li concedí. A més de les gestions de la mare, segurament l’ajudà la circumstància que en els dos anys i mig que transcorregueren des de la seua expulsió de la Universitat de Kazan, no s’havia fet notar per cap altre sospitós. Semblava que la família sortia ja del període de desgràcia.

A partir de finals d’agost, els informes policíacs de Sàmara i de Kazan parlen del viatge de Vladimir Ulianov, que es traslladà a Sant Petersburg, passant per Kazan, a fi d’informar-se sobre els programes d’exàmens. Vladimir estigué sis dies a Kazan. Quants dels seus antics amics hi trobà? L’informe del cap de la policia de Kazan no dóna cap dada a aquest respecte. Vladimir es quedà quasi dos mesos a Sant Petersburg; les dades estan garantides pels informes del comissari de Sàmara. Tanmateix que gairebé no sabem res més, segurament Vladimir no perdia el temps. La seua principal preocupació consistia en preparar-se per als exàmens. No volia presentar-se a les proves confiant en la seua sort i, de fracassar, haver de recomençar. Havia de posar perfectament en clar tots els elements del problema que havia de resoldre: l’extensió de cada matèria, els textos, les exigències dels professors. És evident que una gran part del temps que passà a Sant Petersburg el dedicà al treball en la biblioteca pública. Calia copiar síntesi, i redactar resums a fi de no haver de comprar llibres molt cars. Per mitjà de la seua germana Olga, que estudiava en Sant Petersburg, Vladimir conegué al seu futur adversari, Vodovosov, company d’Alexandre a la universitat, que havia tornat de la deportació per a presentar els seus exàmens i, gràcies a ell, pogué entrar al local on prop de quatre-cents estudiants presentaven els seus exàmens. Vladimir es barrejà amb aquesta multitud i, segons conta Vodovosov, “romangué ací diverses hores amb l’oïda amatent, observant”. Aquest reconeixement del camp de batalla on pròximament hauria de lluitar caracteritza molt bé el jove Lenin. No li era propi deixar a l’atzar res d’allò que, fins a un cert punt, podia ésser previst i preparat amb anticipació.

Però, a més, Vladimir havia d’ocupar-se a Sant Petersburg d’un assumpte de no escassa importància. Precisament durant aquest viatge pogué assolir, gràcies als amics i a casa d’un jove professor de l’institut tecnològic dit Jawein, el llibre d’Engels titulat *El Sr.*

Eugen Dühring trastorna la ciència. Si el feliç posseïdor d'aquest llibre prohibit no es decidí a deixar-lo partir vers una província llunyana, cal pensar que Vladimir hagué d'estudiar amb notable aplicació la revista científicofilosòfica durant la seua curta estada a la capital. No obstant això, no hauria estat impossible que, després d'una conversa amb el tossut jove, el professor, també jove, hagués capitulat i que l'*Anti-Dühring* abandonés el Neva per a ésser traslladat al Volga. En tot cas, a la tardor de 1890 fou quan Vladimir tingué per primera vegada aquest llibre entre les seues mans. Radek, el qual narra el fet basant-se en allò dit pel mateix Lenin, agrega: "Trigà molt de temps encara a aconseguir les obres de Plekhanov publicades en l'estranger". Si les paraules "molt de temps" es refereixen almenys a alguns mesos, resulta que Vladimir no arribà a conèixer les obres del Grup de l'Emancipació del Treball, abans de principis de 1891. Recordem aquestes dates. Encara que els testimonis de Radek, en general, no són exactes, en el cas present han estat corroborats, independentment del caràcter convincent que té la narració, per l'evolució general de Vladimir, segons es presenta a través d'altres elements.

A principis de novembre, el comissari de Sàmara informà el cap de la policia de la tornada de Vladimir Ulianov. Aquesta vegada tampoc trobà "res sospitos". No obstant això, al seu retorn de Sant Petersburg, el candidat al crim portava, si no en el cap, almenys sí en la seua maleta, la càrrega explosiva del materialisme dialèctic. Però no hi havia cap motiu per a témer explosions immediates. De moment, ni el marxisme ni la revolució estaven en primer pla. Calia arrancar-li el diploma a la universitat imperial, i preparar-se per a una gegantina tasca.

El temor d'Ilia Nicolaievitx que Vladimir no desenrotllés entusiasme pel treball, no tenia fonament. Una de les persones subjectes a vigilància, la "jacobina" Iasneva, que arribà a Sàmara a la primavera de 1891, diu en els seus records: "Mai he trobat en ningú tanta perseverança ni tanta obstinació com en Vladimir Ilitx des d'aqueixa remota època." Vladimir no sortia més que per a prendre el te i per a sopar, parlava molt poc. Era rar que alguna persona de la casa entrés a la seua habitació. Pel seu gènere de vida en aqueixos temps, recordava Alexandre. El seu gabinet de treball al camp es trobava al jardí, al fons d'una avinguda de til·lers. Cada dia, a la mateixa hora del matí s'hi dirigia amb la seua provisió de llibres jurídics i fins a les tres no tornava a casa. "Anàvem a cridar-lo per a menjar [conta una antiga servent] i el trobàvem amb un llibre." La senda múltiples vegades trepitjada que es trobava prop de la seua banqueteta, provava que no perdia el temps ja que, recurrent-la repetia allò que havia après de memòria o llegit. Després del sopar, com a recreació, llegia en alemany l'obra d'Engels *La situació de la classe obrera a Anglaterra* o alguna altra obra marxista. Açò també li servia per a millorar el seu alemany, que desitjava aprendre no per l'idioma mateix sinó pel marxisme i, per tant, amb major afany. Després de la caminada, del bany i del te de la nit, seguia l'última part de la jornada de treball, a la llum de la llàntia, a la terrassa, Vladimir treballava amb tanta aplicació que a ningú, ni als joves ni als vells, se'ls ocorria la idea d'interrompre'l durant les seues hores d'ocupació. Clar que no s'hauria abstingut, en aqueix cas, com en els seus anys de liceu, de dir-li a qualsevol importú "Fes-me el favor d'anar-te'n". En canvi, durant les hores de repòs, en els menjars, a l'estany, estava alegre, xerrador, rialler, amb una alegria contagiosa. Cada fibra del seu cervell i del seu cos es resquitava de les llargues hores consagrades al dret romà o al dret canònic. Aqueix jove posava tant d'entusiasme i passió en les seues diversions com en el seu treball.

Quant de temps necessità per a preparar-se? Divuit mesos, respon Ielisarova. Ara bé, ella mateixa ens diu que Vladimir "no es posà a preparar els seus cursos" fins que obtingué autorització per a presentar els seus exàmens com a extern. A més, és difícil admetre que s'hagués posat a estudiar el dret policíac, el dret canònic i ni tan sols el dret romà simplement per gust o per casualitat. En aquest cas, la preparació no trigà un any i mig. Des que assolí l'"amnistia" ministerial fins que inicià els seus exàmens, no passaren més que onze o dotze

mesos, i quan acabà d'examinar-se havia transcorregut any i mig. La mateixa Ielisarova, en un altre article, diu que només trigà un any. Els estudiants de la universitat dedicaven a aqueix mateix treball quatre anys!

Hagué de presentar els seus exàmens en dos períodes, a la primavera (abril i maig) i a la tardor (setembre i novembre). Vladimir arribà a Sant Petersburg al març, vuit dies abans de les proves, proveït d'una dissertació sobre el dret penal. És molt probable que hagués volgut tenir aqueixa setmana d'anticipació per a conèixer els treballs presentats pels estudiants. En traçar els plans del seu propi treball, Ulianov era taylorista abans de Taylor. La comissió d'examen, presidida per Serguévitx, en aqueixa època professor molt volgut d'història del dret rus, estava formada per la flor i nata del professorat de la facultat de dret. El nouvingut, a qui els examinadors veien per primera vegada, fou interrogat amb una certa prevenció. Però prompte la desconfiança féu lloc a l'aprovació, perquè l'extern Ulianov demostrà estar admirablement preparat.

L'exposició dels temes d'examen fou com una irònica introducció a les activitats futures de l'advocat dels oprimits i acusador dels opressors. En història del dret rus, Vladimir Ulianov tractà el tema dels "no lliures"; dels serfs de totes categories; en dret civil, hom li preguntà sobre les institucions de castes i ell oferí dades sobre la història de les institucions de la noblesa i sobre l'organització de les administracions autònomes de la classe camperola. En concedir-li la qualificació més alta en aquestes matèries, la universitat imperial certificà que, abans de llançar-se a liquidar les condicions "no lliures", l'esclavitud i la barbàrie de les castes, Vladimir Ulianov s'havia preparat conscienciosament per a la seua futura professió.

Durant els exàmens de primavera, en el tema economia política, parlà dels salaris i de les seues formes; en allò relacionat amb el coneixement i la teoria de la filosofia del dret, parlà de les opinions de Plató sobre les lleis. Malauradament no se sap si Ulianov exposà als seus exàmens la teoria del valor-treball i la concepció materialista del dret, en contraposició a tots els aspectes del platonisme dels explotadors. En tot cas, si les seues respostes no concordaven totalment amb la ciència oficial, les expressava de la manera més prudent possible. La comissió considerà l'examinat com a "molt satisfactori", la qual cosa constituïa la qualificació més alta. No obstant això, la major part de les proves s'havien reservat per a la tardor.

Aqueix any, el primer diumenge de maig, un petit destacament d'obriers de Sant Petersburg, format per prop de setanta homes, celebrà per primera vegada la festa proletària amb una reunió clandestina fora de la ciutat, i amb discursos que ràpidament s'imprimiren a la màquina copiadora i es publicaren després en l'estranger. La propaganda socialdemòcrata, en el centre de la qual es trobava el jove estudiant de tecnologia Brusnev, havia assolit ja resultats notables. Encara que Vladimir es trobava a Sant Petersburg, el primer de maig segons sembla no sabé res d'aqueix esdeveniment memorable. No tenia contactes revolucionaris, ni és probable que els hagués cercat. En els dos anys següents, hagué de cercar els marxistes de Sant Petersburg, al capdavant dels quals es trobà immediatament.

Durant la presentació dels seus exàmens de primavera, la família patí una nova desgràcia. Aquesta vegada la víctima fou Olga, que havia crescut i s'havia format amb Vladimir, i que l'acompanyava al piano quan li donava per cantar, *Els ullets encantadors*. Des de la tardor de l'any anterior, Olga seguia, amb gran èxit, cursos superiors femenins a Sant Petersburg. Hi ha diversos records que ens presenten aquesta jove amb els trets més seductors. Als quinze anys i mig, després d'acabar els seus estudis al liceu amb medalla d'or, com els seus germans, es dedicà a la música, a més que aprengué l'anglès i el suec i llegia molt. Una companya d'Olga en els cursos superiors, Z. Nevsorova, que després es casà amb l'enginyer Kritxianowski, l'electricador de Rússia, escriu en les seues memòries: "Olga Ulianova no s'assemblava en res al tipus d'estudiant d'aqueixa època; era com un petit grill negre, modesta i tímida a primera vista, però força intel·ligent i ben dotada; posseïa una

espècie de força dolça, concentrada en la seua voluntat, i era molt perseverant per a assolir l'objectiu desitjat. A més, era seriosa i profunda, encara que només tenia dinou anys, i com a camarada resultava meravellosa.” “Tant en ella com en Alexandre [escriu Ielisarova] el sentiment predominant era el del deure.” Olga estimava Alexandre més que als seus altres germans i germanes. Amb Vladimir, malgrat la proximitat d'edats i de condicions de desenvolupament, no tenia cap intimitat moral. Però l'escoltava molt atentament i apreciava molt les seues opinions.

A la primavera, durant l'estada de Vladimir a Sant Petersburg, Olga fou atacada de febre tifoide. Entre dos exàmens, Vladimir hagué de portar la seua germana a l'hospital. Envià un telegrama a sa mare, que arribà a Sant Petersburg en quant pogué, només per a veure morir a la seua filla. Olga morí el 8 de maig, el mateix dia en què, quatre anys abans, havia estat penjat Alexandre. I, així com en Simbirsk Vladimir hagué de presentar els exàmens de fi de curs al liceu, immediatament després de l'execució del seu germà major, aquesta vegada hagué de passar els exàmens universitaris mentre la seua germana menor agonitzava, víctima d'una malaltia mortal. Sembla que, acabant de passar l'enterrament, Vladimir fou a visitar a un excondeixeble d'Alexandre, dit Sergi Oldenburg, el futur acadèmic orientalista que, a diferència de tots els altres, recorda al seu visitant com un home ombrívol i taciturn, sense el menor somriure. Durant els primers dies, que foren els més amargs, Vladimir romangué amb sa mare a Sant Petersburg, i després emprengueren la trista tornada a Sàmara. Una altra vegada, tots admiraren el valor de la mare, la seua constància, les seues infatigables atencions envers els fills que li quedaven.

Durant més de tres mesos, a l'estiu, Vladimir aplanà el seu caminet situat al fons de l'avinguda de til·lers. Al setembre, tornà a la capital, armat de cap a peus. En dret penal, respongué molt bé sobre la defensa en els processos criminals i el robatori de documents. En dret romà, fou interrogat sobre els actes prohibits i la influència de l'època en la formació i el relaxament del dret, temes que no mancaven d'interès per a un home que hauria de dedicar-se posteriorment a actes prohibits de gran envergadura i a liquidar drets de prou importància. Ulianov respongué amb tot èxit sobre “la ciència de la policia” destinada a “assegurar al poble condicions de benestar moral i material”. El candidat mostrà coneixements no menys envejables en el tema de l'organització de l'església ortodoxa i de la història de la seua legislació. En dret internacional, fou interrogat sobre la neutralitat i sobre els bloquejos. Aquests coneixements li foren molt útils vint-i-vuit anys després quan Clemenceau i Lloyd George contestaren amb el bloqueig a la temptativa dels soviets de deslligar-se de la guerra, problema que pot quedar obert a la discussió. Per a rebre el diploma de primer grau era necessari haver obtingut en més de la meitat de les matèries la qualificació més alta (molt satisfactori); i Vladimir havia assolit aquesta qualificació en les tretze matèries presentades. Podia felicitar-se i riure per a si mateix, amb la seua breu rialleta “molt a la russa”.

Un mes abans que acabés els exàmens, a l'octubre de 1891, fou rebutjada per tercera vegada la petició presentada per Vladimir Ulianov per a obtenir un passaport a fi de sortir a l'estranger. Quin objecte podia tenir aquest viatge? Vladimir cercava i estudiava totes les obres essencials de la literatura marxista. No hi ha dubte que moltes eren impossibles d'aconseguir a Rússia, particularment les publicades per la premsa socialdemòcrata. No podia deixar de seduir-lo la idea de treballar en llibertat, després d'haver passat els seus exàmens, a les biblioteques de Berlín. I d'ací no era difícil anar a Zuric i Ginebra, conèixer als membres del Grup d'Emancipació del Treball, estudiar totes les seues publicacions i aclarir els punts subjectes a controvèrsia. Aquests motius són més que suficients. Però el departament de policia no hi estava d'acord. Després que Vladimir parlà enèrgicament contra el dret de les autoritats superiors, no esperà a la capital la decisió de la comissió d'exàmens; no tenia motius per a dubtar del resultat. En efecte, el 15 de novembre, el dia mateix en què el cap de la policia de Sàmara avisà secretament de la tornada de Vladimir Ulianov a la ciutat, ja que el

tenia sota una discreta vigilància, la comissió d'exàmens de la Universitat Imperial de Sant Petersburg concedia a la mateixa persona el diploma de primer grau. En un any o any i mig, en un racó perdut de la província de Sàmara, sense cap ajuda de professors o d'estudiants més avançats, Vladimir no sols havia realitzat la tasca en la qual els altres empraven quatre anys, sinó que l'havia realitzat millor que tots, perquè ocupà el primer lloc entre cent trenta-quatre estudiants i externs d'aqueixa generació. Davant aquest resultat, comenta la germana, "foren molts els que es quedaren estupefactes". No és de sorprendre! En aqueixa magnífica actuació allò que més sedueix és l'element d'acrobàcia intel·lectual. Havia estat "molt ben equilibrat". No es podria demanar més!

XIII. L'ANY DE LA FAM. L'ADVOCAT ULIANOV?

L'estiu de 1891 fou molt calorós i de gran sequera; el sol cremà el blat i els pastos en vint províncies que tenien una població de trenta milions d'ànimes. Quan Vladimir tornà a Sàmara, després dels seus exàmens de la tardor, aquesta província, més castigada que les altres, era presa dels turments de la fam. És cert que tota la història de la Rússia camperola està plena de collites perdudes periòdicament i d'immenses epidèmies. Però la fam canina de 1891-1892 fou excepcional, no sols per la gran extensió que assolí sinó, també, per la influència que exercí sobre l'evolució política de la societat. Més tard, mirant cap al passat, els reaccionaris evocaven amb emoció la solidesa indestructible del règim d'Alexandre III, que amb la seua forta mà trencava una ferradura de ferro, i atribuïen els trastorns posteriors al feble govern de Nicolau II. En realitat els darrers tres anys del govern de l'"inoblidable pare" marcaren ja els començaments d'una nova època que preparà directament la revolució de 1905.

El perill venia precisament del mateix lloc que constituïa l'origen de la força de l'aldea. Les condicions de vida de la gran massa camperola, en els trenta anys transcorreguts després de l'abolició de la servitud, havien empitjorat notablement. A la província de Sàmara, rica en terres, més del 40% dels camperols posseïen terrenys improductius. La terra exhaurida i mal treballada quedava exposada a l'acció de tots els elements hostils. L'accelerat desenvolupament de la indústria, junt amb el restabliment d'un règim de semiservidumbre als camps, produí, al costat d'un ràpid augment de l'explotació per part dels kulaks, un terrible empobriment de les masses camperoles. Es construïen fàbriques i vies fèrries, s'establí l'equilibri en el pressupost oficial, i sota el voltam del Banc de l'Estat s'acumulava l'or; el poder aparent semblava indestructible quan, sobtadament, en meitat d'aquests èxits, el mugic s'enfonsà llançant udols agonitzants, turmentat per la fam.

El govern, pres per sorpresa, tractà primer de negar l'existència de la fam, parlant només d'una insuficiència en la collita, després perdé el cap i, per primera vegada des de 1881, afluixà un poc les regnes. La sinistra reputació d'indestructible solidesa que havia format l'aurèola del govern d'Alexandre III, començà a dissipar-se. La desgràcia tragué de la seua letargia l'opinió pública. Un bufit fresc ventà tot el país; una part de les classes posseïdores i grans cercles de la intel·lectualitat foren arrossegats pel mateix impuls: marxar a socórrer a les aldees, donar pa als famolencs, medicines als malalts de tifus. Els zemstsvos i la premsa liberal llançaren la veu d'alarma: per tot arreu es feien col·lectes. Lev Tolstoi instal·là refectoris. Centenars d'intel·lectuals es giraren de nou vers el poble, encara que aquesta vegada amb propòsits més modestos que els dels anys 70. Però les autoritats sospitaren, no sense raó, que sota la tendència filantròpica s'amagava un moviment subversiu: l'ajuda pacífica als damnificats era la forma més senzilla d'actuació per a les forces d'oposició que s'havien acumulat durant el nou règim.

No obstant això, els revolucionaris no podien seguir aqueix camí. Per a ells, el problema no sols consistia en atenuar les conseqüències d'una calamitat social sinó en

eliminar-ne les causes. Deu o quinze anys abans, la intel·lectualitat populista considerava la situació exactament d'aqueixa manera, contràriament als liberals i els filantrops. Però l'esperit revolucionari havia desaparegut entre els populistes, els quals, despertant del seu somni perllongat, se sentien ara feliços d'unir-se als liberals i dedicar-se, junt amb ells, "al servei del poble". Molt abans que, davall la influència d'aquesta catàstrofe, s'iniciés als rengles de la intel·lectualitat una lluita enverinada sobre les perspectives ulteriors de desenvolupament del país, un nombre reduït de marxistes ja havien manifestat la seua oposició amb els grans cercles de la societat cultivada, sobre aquest candent problema: què havia de fer-se immediatament? Més de trenta anys després, Vodovosov, a qui ja coneixem, deia a la premsa de l'emigració: "La diferència més greu i profunda que tinguérem amb Vladimir Ulianov fou sobre l'actitud que s'havia d'adoptar durant la fam de 1891-92." En tant que la societat de Sàmara responia d'una manera unànime a les peticions d'ajuda "només Vladimir Ulianov, amb la seua família, i un petit cercle que li feia ressò, prengué una altra posició". Ulianov, segons ens diuen, s'alegrava de la fam perquè la considerava un factor de progrés: "En destruir l'economia camperola, la fam crea un proletariat i contribueix a la industrialització del país." Vodovosov no reproduïx precisament les opinions d'Ulianov, sinó el seu reflex deformat en la consciència dels liberals i populistes. En si mateixa, resulta massa absurda la idea que la ruïna i la lenta extinció dels camperols fossen capaces de contribuir a la industrialització del país. Els camperols arruinats es transformaven en indigents i no en proletaris; la fam alimentava tendències parasitàries en l'economia, no tendències de progrés. Però fins i tot a través del seu caràcter tendencios, la narració de Vodovosov expressa prou bé l'atmosfera caldejada de les velles disputes.

Les acusacions llençades en aqueixa època contra els marxistes, a saber, que consideraven el desastre popular a través de les lents de la seua doctrina, reflecteixen només el baix nivell teòric dels debats. En el fons, totes les forces i tots els grups prengueren posicions polítiques; el govern, per a mantenir el seu prestigi, negava o tractava de restar importància a la fam, els liberals la denunciaven, però al mateix temps s'esforçaven en demostrar que, gràcies al seu "treball positiu", serien excel·lents col·laboradors per al tsar si aquest els concedís únicament unes molles de poder; els populistes, que es precipitaren cap als refectoris públics i cap als improvisats hospitals per a malalts de tifus, esperaven trobar-hi una via pacífica i legal per a conquerir les simpaties del poble. Els marxistes, per descomptat, no es pronunciaren en contra dels auxilis que es fornien al poble famolenc, sinó contra les il·lusions que es feien els qui pensaven que amb la cullera de la filantropia es podia esgotar el mar de la necessitat. ¿Si un revolucionari ocuparia, en el comitès legals i als refectoris, un lloc que, per dret, pertanyia a un membre dels zemstvos o a un funcionari, qui ocuparia, el lloc del revolucionari en l'acció clandestina? Les circulars i ordenances ministerials que es publicaren més tard, demostren clarament que el govern gastava sumes cada vegada més fortes en socórrer els famolencs, únicament pel temor que sentia davant l'agitació revolucionària; de manera que, fins i tot des del punt de vista dels auxilis immediats, la política revolucionària resultava força més eficient que una filantropia neutra.

En l'emigració, el marxista Axelrod no era l'únic que ensenyava llavors que: "per a un socialista... la lluita efectiva contra la fam no és possible més que sobre el terreny de la lluita contra l'autocràcia"; també el vell moralista de la revolució, Lavrov, proclamà en la premsa: "Sí, l'única bona obra per a nosaltres és una obra revolucionària, i no una obra filantròpica". No obstant això, en una província famolenc en un ambient d'entusiasme general envers els refectoris, resultava molt més difícil manifestar la intransigència revolucionària, que en l'emigració, la qual durant aqueixos anys es trobava aïllada de Rússia. Ulianov, per primera vegada i actuant per si mateix, hagué de prendre posició davant un problema polític candent. No s'adherí al comitè local d'auxili. Fins i tot més: "En les assemblees i en les reunions... realitzava una propaganda sistemàtica i resolta contra el

comitè”. Però cal agregar-hi: no contra la seua activitat pràctica, sinó contra les seues il·lusions. Vodovosov fou qui li féu la rèplica. Ulianov tenia al seu costat “una minoria molt petita, però aquesta minoria romanía ferma en les seues posicions”. Vodovosov no pogué conquerir ni un sol dels seus membres, i fins i tot hi hagueren casos en què Ulianov aconseguí atraure al seu costat alguns adversaris, clar que foren pocs, però els hi hagué.

Precisament en aquest període fou quan les divergències amb els populistes hagueren d’adquirir el caràcter d’una lluita entre dues tendències divergents. No és casualitat que la figura de Vodovosov sorgisca en la memòria de Ielisarova quan, sense citar data, parla de controvèrsies en Sàmara; aquestes començaren precisament a finals de 1891. Així fou com la catàstrofe de la fam esdevingué una etapa important en el desenvolupament polític de Vladimir. No hi ha dubte que, aleshores, ja havia conegut els treballs de Plekhanov; a finals d’aqueix any o a principis del següent, com ho testimonia Vodovosov, parla ja amb gran respecte de la publicació *Les nostres diferències*. Si encara li quedaren dubtes respecte al desenvolupament econòmic de Rússia i de la via revolucionària adequada, a la llum de la catàstrofe sens dubte es dissiparen definitivament. En altres termes, el marxista teòric Vladimir Ulianov esdevingué llavors, definitivament, un revolucionari socialdemòcrata.

Segons diu Vodovosov, respecte al problema de l’ajuda als famolencs, tota la família es posà del costat de Vladimir. No obstant això, la germana menor ens diu que Anna, en 1892, quan la fam portà com a conseqüència el còlera, “s’esforçava molt per ajudar els malalts, proporcionant-los medicaments i consells”. Per descomptat, Vladimir no la recriminà per això. La narració de Iasneva no conforma en tot allò dit per Vodovosov. “De tots els que residien en Sàmara, davall la vigilància de la policia [escriu la germana] només Vladimir Ilitx i jo no participàrem en els treballs dels refectoris.” Aquesta frase indica que encara no existia cap cercle que compartís les idees de Vladimir i no és difícil creure-ho, perquè encara no havia iniciat la propaganda socialdemòcrata, i no podia iniciar-la abans de separar-se dels representants de les seues antigues idees i dels seus elements trontollosos. “Les nostres discussions, pacífiques al principi [diu Vodovosov] començaren gradualment a prendre un caire molt violent.”

La verificació política de la diferència d’opinions no trigà en presentar-se. Els liberals no assoliren congraciar-se amb el govern ni obtenir la seua confiança, al contrari, aviat el govern i, sens dubte amb una certa raó, acusà el zemstsvò de Sàmara d’haver comprat cereals de mala qualitat per als famolencs. Els populistes no pogueren apropar-se al poble; els camperols no tenien confiança en els de la ciutat. Mai havien vist que la gent instruïda els portés una altra cosa que mals. Si s’alimentava els famolencs era perquè el tsar ho havia ordenat, i probablement aqueixos senyors no deixaven de quedar-se amb alguna cosa. Després de la fam es declarà l’epidèmia de còlera, i com que moriren molts malalts, en les barraques, on amb abnegació els cuidaven metges i estudiants, els camperols pensaren que aqueixos senyors enverinaven al poble per a augmentar les seues hisendes. Es produí tota una sèrie d’aixecaments ocasionats pel còlera en què s’assassinaren metges, estudiants i infermeres. Llavors les autoritats “prengueren sota la seua protecció els intel·lectuals”, defensant-los amb la força armada. D’aquesta manera, l’any de la fam palesà el resultat de la tasca cultural al camp. A la província de Simbirsk que Ilia Nicolaievitx Ulianov havia educat infatigablement durant setze anys, els motins provocats pel còlera foren particularment extensos. En moltes aldees es castigaren amb assots una de cada deu persones, i molts moriren sota els colps. El camperol rus no començà a escoltar els socialistes fins que arribà a ell el seu germà de la ciutat, l’obrer que posseïa un tros de terra a l’aldea, i li explicà de quina banda es trobava la justícia. Però per a això, primer calia conquerir per al socialisme l’obrer de la ciutat.

En aquest any de la fam i del còlera, un altre conflicte relatiu a una qüestió de principi contribuí a la separació dels grups polítics. Vodovosov proposà que s’enviés un missatge de

simpatia a un cert Kossitx, governador d'una de les províncies del Volga, destituït per "liberalisme". Vladimir s'alçà violentament contra el sentimentalisme petit burgès, disposat sempre a vessar una llàgrima davant el menor reflex d'"humanitat" d'un representant de les classes dominants. Aquest episodi demostra novament com resulta d'absurd tractar d'establir una línia de continuïtat política hereditària entre el director de les escoles primàries, Iliia Nicolaievitx, el qual, a diferència de Kossitx, mai fou cessat per "liberalisme", i el seu fill, absolutament intransigent, a qui no podia entendre ni el més humà dels governadors. Vodovosov, evidentment, fou vençut i no s'envià el missatge.

Vodovosov, com ho conta ell mateix, començà a designar el seu jove antagonista amb el nom de Marat, encara que per descomptat, a les seues esqueses. El sobrenom no seria desencertat si no hagués estat inventat *a posteriori*. Els amics d'ahir i adversaris d'ara consideraven Vladimir, segons diu la germana major, "com un jove molt capaç, però massa presumptuós". Aquell que a penes ahir semblava no ésser més que el "germà d'Alexandre Ulianov" era ja "ell mateix", i mostrava les seues urpes. Vladimir no sols no adaptava la seua posició a les idees polítiques dels seus adversaris sinó que, per contra, la mantenia fins a l'extrem, d'una forma intransigent, tallant i fins i tot mordaç. Açò li proporcionava un doble plaer, a causa de la seua confiança en si mateix i de la indignació que demostraven els rostres dels seus opositors. "La profunda certesa de tenir raó es revelava en tots els seus discursos", diu el mateix Vodovosov, i per açò resultava doblement insuportable. "Tot aqueix públic solidari [diu Ielisarova] es mostrava disgustat pel gran aplom manifestat en les discussions per aqueix jove, encara que ben sovint li cedia el pas." Allò que menys se li perdonava era el to de menyspreu amb què parlava de les més altes autoritats del populisme. Però això no era més que el principi; el dur final encara no havia arribat...

"És difícil dir de quina banda quedava la victòria", diu modestament Vodovosov en resumir les seues discussions amb Ulianov. En realitat no calgué esperar la Revolució d'Octubre per a desxifrar aqueix enigma. Quan tornà la fam set anys més tard, hi havia ja infinitament menys il·lusions polítiques; la intel·lectualitat, que ja havia trobat un altre camí, no es dirigí aquesta vegada cap a l'aldea. Una revista liberal molt moderada, *Ruskaia Cysl* (El Pensament rus) escrigué que tots aquells que tornaven de les regions assolades per la fam es mostraven molt descontents del seu propi treball, en el que no veien "més que un miserable pal·liatiu" quan hi havia necessitat de "mesures generals". No feia falta més que un poc d'experiència política, i fins i tot els tímids constitucionalistes es veieren obligats a expressar, en el llenguatge liberal, fragments de les seues idees que, uns anys abans, haurien semblat tremendes blasfèmies.

Però Vladimir, obligat a pensar a la seua pròpia manera, es preocupava del que s'anomena el demà. Després d'haver obtingut el diploma, havia d'aprovar-lo. Entrà en un bufet i es disposà a seguir la professió d'advocat: "Perquè Vladimir Ilitx [segons diu Ielisarova] no tenia més recursos que la pensió de la nostra mare i la granja d'Alakaieva, desmembrada poc a poc." Escollí com a patró l'advocat amb qui, quan encara vivia a Kazan, havia jugat als escacs per correspondència. Khardin no era una persona superficial i la seua importància no es reduïa a la seua professió d'advocat ni a les partides d'escacs (encara que Txigarin, campió d'escacs a Rússia en aqueixa època, en parla amb respecte) sinó que se'l considerava una figura pública a la seua província. Als vint-i-vuit anys havia estat president del zemstvo a la capçalera del districte, però fou remogut a les vint-i-quatre hores "per ordre de Sa Majestat", per sospitós. Eren pocs aquells als qui se'ls atorgava aqueix honor! Segons N. Saomilov, que ha fet una vívida descripció de les seues primeres relacions amb Vladimir, Khardin, fins i tot ja en la seua maduresa, havia servat les seues simpaties envers els radicals i mostrava cap a la ideologia marxista sentiments hostils. Vladimir, segons diu Ielisarova, considerava Khardin com un home molt intel·ligent. Quan encara vivia a Kazan, Vladimir

pogué apreciar en el seu joc d'escacs “una potència del diable”, i participava regularment en les competicions setmanals a la casa del seu patró.

Però la inscripció al bufet no mancà de dificultats. El tribunal judicial de Sàmara necessitava un certificat que testifiqués la lleialtat política d'Ulianov; la Universitat de Sant Petersburg, que li havia concedit el diploma, no podia atorgar el certificat exigít, en no haver-hi estudiat Ulianov. Al capdavant, el tribunal, a instàncies del mateix Vladimir, es dirigí directament al departament de la policia que, molt magnànim, féu saber “que no tenia inconvenient”. Després de cinc mesos de gestions, Vladimir rebé la llicència necessària per a exercir la seua professió, al juliol de 1892.

En qualitat de defensor només intervingué, en total, en deu assumptes penals, dels que set foren per designació d'ofici i tres a petició dels acusats. Eren només causes insignificants, de gent sense importància, causes desesperades, que perdé. Hagué de defensar camperols, obrers agrícoles, petits burgesos necessitats, ben sovint per petits robatoris, comesos per una necessitat extrema. Es tractava d'uns mugics que s'havien unit per a furta-li tres-cents rubles a un ric del poble; homes que, en haver tractat de robar un poc de blat en una granja, havien estat sorpresos *in fraganti*; d'un camperol, reduít a la misèria extrema, que havia comès quatre robatoris menors, d'un altre acusat que estava en el mateix cas i d'alguns obrers agrícoles que havien robat, amb “fractura”, coses que valien al voltant de cent seixanta rubles. Tots aquests assumptes eren tan senzills que, els debats, en cada cas, no duraren més d'una hora i mitja o dues hores. L'escrivent no es prengué ni tan sols el treball de redactar un llarg procés verbal, sinó que es conformà amb la fórmula estereotipada; després de la requisitòria del substitut, prengué la paraula el defensor Ulianov. Només dos xics de tretze anys, que participaren en el robatori junt amb els adults, foren declarats lliures, en consideració a la seua edat i no pels arguments de la defensa, tots els altres acusats resultaren convictes i foren condemnats. Ulianov també s'encarregà del cas d'un petit burgès de Sàmara dit Gusev que havia colpejat la seua dona amb un fuet. Després d'una curta investigació en què també declarà la víctima, el defensor Ulianov es negà a demanar la reducció de la pena de l'acusat. En aquest assumpte, i en tots els d'aquest tipus, durant tota la seua vida se sentí un procurador implacable.

En tres ocasions, també prou insignificants, Ulianov actuà a petició dels acusats. Un grup de camperols i de petits burgesos foren acusats d'haver robat riells i una roda de ferro a un comerciant de Sàmara. Tots foren declarats culpables. Un jove camperol fou acusat d'haver desobeït a son pare, i d'haver-lo insultat. A petició de la defensa, l'assumpte queda en suspens i mai hi hagué apel·lació; el fill envià a son pare per escrit la promesa d'obeir-lo sense replicar, i les parts es reconciliaren després. El seu últim cas fou la defensa d'un cap d'estació acusat de negligència, que havia causat un xoc de vagons de mercaderies buits. Tampoc ací la defensa resulta eficaç, i l'acusat fou declarat culpable. Aqueixos foren els casos del passant d'advocat Ulianov. Causes humils i desesperades des del principi, com eren humils i sense esperances les vides de les classes d'on provenien els acusats. El jove defensor, com es podria dubtar-hi?, examinava amb ulls penetrants cada causa i cada acusat. Però no se'ls podia ajudar individualment, això només es podria assolir en conjunt. I per a això calia una altra tribuna, diferent del tribunal de districte de Sàmara.

Ulianov no guanyà més que una sola causa judicial (vertaderament es tractava del dit del destí), en què prengué la paraula no com a defensor, sinó com a acusador. Durant l'estiu de 1892 Vladimir i Ielisarova foren a Sizran, situada en la vora esquerra del Volga, per a anar després a l'aldea de Bestuievka, on el germà de Ielisarova posseïa un negoci. El comerciant Arefiev, que s'havia adjudicat els drets per a passar el riu, considerava aquest com el seu feu. Sempre que un barquer prenia passatgers, el petit vapor d'Arefiev l'atrapava, i per la força el feia tornar. En aqueixa ocasió succeí el mateix. Les amenaces d'apel·lar a la justícia contra aqueixa arbitrariedad no serviren de res, i calgué cedir davant la força. Vladimir prengué nota

dels noms de les persones implicades en l'incident i dels testimonis. L'assumpte fou discutit a casa del cap del zemstsvo, prop de Sizran, a més de cent verstes (una versta: 1,067 m) de Sàmara. A petició d'Arefiev, el cap del zemstsvo, ajornà l'audiència. Igualment succeí una segona vegada. El comerciant havia decidit avorrir el seu acusador. La tercera data fixada per als debats caigué en l'hivern. Vladimir hagué de passar una nit d'insomni al tren, suportar esperes fatigants a les estacions i a la cambra del zemstsvo. Maria Alexandrovna volgué dissuadir el seu fill, però Vladimir es mantingué inflexible, una vegada iniciat el judici, calia portar-lo fins a la fi. La tercera vegada, el cap del zemstsvo ja no pogué eludir l'acusació i, pressionat pel jove jurista es veié obligat a condemnar el famós comerciant a un mes de presó. És fàcil imaginar la música que sonava al cor del vencedor al seu retorn a Sàmara!

L'experiència en el tribunal, com abans l'experiència en l'agricultura, no havia estat un èxit. No perquè Vladimir no tingués les qualitats que es requereixen en aquestes activitats. Posseïa tenacitat, instint pràctic, atenció envers els menors detalls, capacitat per a classificar els individus i, finalment, amor a la naturalesa; podria haver estat un propietari de primer ordre. La seua aptitud per a moure's en una situació complicada, per a trobar els fils principals, per a apreciar els punts forts i febles de l'adversari, per a mobilitzar els millors arguments en la defensa d'una tesi, ja s'havia manifestat des dels seus primers anys. Khardin no dubtava que el seu ajudant pogués arribar a ésser un notable "jurisconsult". Però precisament durant l'any de 1892, quan Vladimir inicià la carrera d'advocat, les seues preocupacions de teòric i de revolucionari, excitades per la catàstrofe de la fam i per la renovació política del país, cada vegada eren més agudes i exigents.

Certament, encara que el jove advocat era molt escrupolós en el seu treball, la preparació dels petits assumptes judicials quasi no el distreia del seu estudi del marxisme. Però, evidentment, la seua carrera d'advocat no es podria reduir, en el futur, a assumptes com el del robatori d'una roda per una banda "criminal" composta per tres petits burgesos i dos camperols. Es trobava escrit en el llibre del destí que Vladimir Ulianov no serviria dos déus alhora. Havia d'escollir, i ho féu sense dificultat. Iniciada a penes al març, la curta sèrie de les seues activitats judicials finí al desembre. És cert que encara recollí en el tribunal un certificat per a 1893 que li concedia el dret d'exercir; però aqueix document només serví com a pretext legal per a una activitat dirigida contra les lleis fonamentals de l'imperi rus.

XIV. EL JOVE LENIN

Els molts afronts infligits als adversaris i, més tard, a categories socials senceres, han estat la causa que, tant escriptors com publicistes i artistes, representen Lenin, des de la seua joventut, com a un monstre de cabells rogencs, ple de crueltat, vanitat i esperit vindicatiu. Eugeni Txirikov, que fou expulsat de la Universitat de Kazan alhora que Ulianov, atribueix al jove Vladimir, en una novel·la escrita després de la Revolució d'Octubre, entre els emigrants blancs, "un morbós amor propi i una gran susceptibilitat", Vodovosov conta a aquest respecte: "Les respostes i els gestos grollers de Vladimir, els seus comentaris brutals, etc., en els que abundava, desagradaven vivament Maria Alexandrovna. Ben sovint exclamava: ah, Volodia, Volodia, com pots dir això!" En realitat Vladimir tenia una consciència massa clara del seu valdre per a caure en un amor propi morbós. No tenia motius per a mostrar-se suspicax, per la senzilla raó que no hi havia ningú que pogués fer-li ombra. Però queda fora de dubte que la rudesia implacable de Vladimir no respectava l'amor propi dels altres. "Alguns adversaris [diu Iasneva] el consideraven amb animositat des de la primera vegada", i amb tal violència que aqueixa animositat no s'extingí en el curs de la seua vida.

Entre els que foren ferits per sempre cal comptar-hi el difunt Vodovosov. En arribar Vladimir a Sàmara el rebé afectuosament i l'ajudà a instal·lar-se, però força aviat descobrí en ell a l'aficionat estèril a qui no podia ni conquerir com a partidari, ni prendre seriosament

com a adversari. Les discussions a propòsit de l'ajuda als famolencs i del missatge al governador, deixaren les seues empremtes: el ressentiment de Vodovosov contra el jove Ulianov ens ha valgut diverses pàgines de records, en què l'autor, en benefici dels seus lectors, diu més del que voldria dir:

“Tot el rostre en el seu conjunt [escriu Vadovosov respecte a l'aspecte exterior de Vladimir], xocava per una mescla d'intel·ligència i de grolleria; fins i tot es podria dir, per quelcom així com bestialitat. Se sorprenia hom davant la front intel·ligent, però fugissera; el nas era carnos... Quelcom d'obstinació i de crueltat es combinava en els seus trets amb una indubtable intel·ligència”. En la seua novel·la, Txirikov fa exclamar a la joventut de Simbirsk, respecte a Vladimir Ulianov: “Té sempre les mans humides, i ahir matà amb una escopeta un gatet... després el prengué per la cua i el llançà a l'altra banda de la tanca...” Un altre escriptor rus, també prou conegut, Kuprin, descobrí, tot i que molt després, que Lenin tenia els verds ulls d'un simi. També, fins i tot l'aspecte exterior, en ésser l'element menys discutible en l'home, ha estat sotmès a una transformació tendenciosa per la memòria i la imaginació.

Una fotografia de 1890 ens presenta un rostre fresc de jove, la calma del qual permet endevinar una certa reserva. La front tossuda i vigorosa encara no està accentuada per la calvície. Els ulls tenen una mirada viva, davall les seues parpelles asiàtiques. Els pòmuls també recorden lleugerament a Àsia. Els llavis fermes, sota el nas gran, i el mentó sòlid es veuen coberts per un lleuger borboll que encara no ha conegut ni tises ni navalla. Indubtablement aquest rostre no és bell. Però en aquests trets simples, no fins, brilla massa poderosament l'elevada disciplina de l'esperit perquè es puga admetre ni tan sols la idea de bestialitat. Les mans de Vladimir eren eixutes, de forma plebea, amb dits curts, però eren càlides i virils. Quant als gatets, com a tots els febles i sense defensa els estimava amb l'afecte indulgent de l'home fort. Els senyors escriptors l'han calumniat!

“En la fisonomia moral de Vladimir Ilitx [continua Vodovosov] saltava als ulls una espècie d'amoralitat. Crec que era una característica orgànica particular de la seua naturalesa.” Resulta que l'amoralitat consistia en admetre tot mitjà que servís per a assolir l'objectiu perseguit. Cert que Ulianov no admirava la moral dels popes o de Kant, que es deia cridada a reglamentar la nostra vida des de l'alt d'estrellades cimes. Els fins que perseguia eren tan grans, traspassaven de tal manera la individualitat, que ell els subordinà obertament el seu criteri moral. Considerava amb indiferència irònica, si no amb repugnància, als covards i als hipòcrites que dissimulaven la insignificança de les seues mires o la vilesa dels seus mètodes sota noms ressonants, suposadament absoluts, però en realitat flexibles.

“No em són coneguts fets concrets que proven l'amoralitat de Lenin”, es corregeix inopinadament Vodovosov. Però, després de cercar en la seua memòria, recorda que la seua consciència delicada “s'horrortzava que Lenin fomentés les murmuracions”. Escoltem atentament l'acusador. Un dia, en un petit grup, Vodovosov digué que Ulianov no vacil·lava a recórrer a arguments notòriament falsos, “sempre que conduïsquen... a l'èxit entre un públic que no comprèn bé”. El mateix Vodovosov, aparentment “no concedia molta importància a les seues pròpies afirmacions” i algun temps després visità als Ulianov com si res hagués passat. Però Vladimir, a qui un dels seus amics li havia parlat d'aqueix judici ofensiu, demanà una explicació al visitant. Vodovosov, en resposta, s'esforçà en “atenuar les seues expressions” i l'entrevista reté com a resultat una aparent reconciliació. Però cap a la primavera de 1892 les relacions es feren tan tenses que les visites cessaren quasi completament.

Tanmateix la seua aparença superficial, l'episodi és prou notable. El moralista acusa l'amoral a les seues esqueses, d'utilitzar conscientment arguments falsos. I després d'això, “sense donar importància” a la seua pròpia acusació, visitarà amigablement la persona calumniada. L'amoral acostumat a donar importància a les seues paraules demana obertament explicacions. Assetjat el moralista vacil·la, retrocedeix, i nega les seues pròpies paraules.

Seguint la narració del mateix Vodovosov no es pot deixar de pensar que el moralista s'assembla molt a un detractor covard, en tant que la conducta de l'amoral expressa precisament el contrari, una completa falta de propensió a fomentar "les xafarderies". Hem d'afegir encara que, pel que fa a l'acusació d'emprar arguments notòriament mentiders, Vodovosov es contradia a si mateix, quan, en una altra ocasió, escriu respecte a Ulianov: "En totes les seues paraules es traslluïa una fe profunda en la veritat del que deia". Cal tenir present tot aquest episodi, que ens servirà de clau en molts conflictes en què els xarlatans acusaren el revolucionari d'ésser indiferent als problemes de la moral.

No hi ha cap lletra escrita per Vladimir, ni cap document referent a ell, corresponent al període de Sàmara. Els judicis dels seus amics, com els dels seus adversaris, tenen tots un caràcter retrospectiu i estan inevitablement matisats per les poderoses influències del període soviètic. Però per analogia, sovint per oposició, ens permeten reconstruir en part la figura de Lenin durant els albors del seu treball revolucionari.

Primer que res, convé senyalar que Vladimir Ulianov no s'assemblava en res al tipus clàssic del nihilista rus, tal com es trobava no sols en les novel·les reaccionàries sinó, a vegades també, en la vida real: un embolic de cabells despentinats, robes descurades i un bastó nugós. "Sobre la seua front començava ja a escassejar el cabell", recorda Semenov. Ni en el vestir ni en les seues maneres tenia res que cridés l'atenció, res de provocatiu. Serguievski, que pertanyia poc més poc menys a la mateixa generació marxista, fa una descripció de Vladimir que no manca d'interès, i que correspon als finals del període de Sàmara. "...Un home modest, vestit curosament i, com es diu de manera convenient, però sense pretensió, que no cridava en res l'atenció entre persones comunes. Aquesta aparença, destinada a protegir-lo, m'agradà [...] No notí aqueixa maliciosa expressió del rostre que més tard, en l'exili, em cridà l'atenció [...] Era un jove prudent, que mirava al seu voltant amb circumspecció, observador, tranquil, reprimat, d'acord amb el temperament que se m'havia palesat en les seues lletres..."

Semenov ens ofereix, de pas, una breu descripció dels costums de la joventut radical en Sàmara. Quan anava a casa de Skliarenko, Ulianov es gitava en el llit de l'amfitrió, "després d'haver posat un periòdic davall els seus peus" i escoltava les converses que es desenrotllaven entorn del samovar. A vegades, alguna opinió l'obligava a alçar la veu. "Ximpleries..." se l'escoltava dir des del llit, i de seguida empenia la destrucció sistemàtica dels arguments de l'oponent. Aquesta manera poc recomanable d'asseure's o gitar-se al llit d'altri era comuns en tots els cercles de la joventut, i s'explica més bé per la senzillesa dels costums que no per la manca de cadires. Si en quelcom es distingia Vladimir dels altres era en posar-se un periòdic sota els peus. L'agudesa de les seues rèpliques expressava una resistència intransigent, i era un mitjà d'obligar l'adversari a mostrar el seu vertader rostre.

En les converses entorn del samovar o en les barques sobre el Volga, Ulianov, després d'haver estudiat l'*Anti-Dühring*, enciclopèdia polèmica del marxisme, escombrava infatigablement els valors metafísics dels joves cervells. La Justícia? Un mite per a dissimular el dret del més fort. Les normes absolutes? La moral no és més que la servidora dels drets materials. El poder de l'estat? Un comitè executiu dels explotadors. La revolució? Cal prendre's el treball d'agregar-hi: burgesa. Amb aquests aforismes i altres semblants, amb els que feia xixines la més bella porcellana de l'idealisme fou amb el que es guanyà la seua precoç reputació d'amoral. El seu auditori, format d'acord amb les normes escolars, es quedava estupefacte i tractava de protestar. Açò era precisament el que desitjava el jove atleta. "Sofismes? Paradoxes?" Els colps, encara que amistosos, ploïen a esquerra i dreta. Presos d'improvís, els antagonistes callaven, i, a vegades bocabadats, anaven immediatament a cercar els llibres esmentats per Ulianov; fins que, un bon dia, declarà francament que era marxista.

En els debats amb els militants de *Narodnaia Volia* i amb els jacobins, Vladimir, corifeu del clan marxista, que anava en augment, emprava el mètode socràtic. -Bo, preneu el poder, I després?, preguntava a l'adversari. -Es faran decrets. -I sobre què es van a recolzar? - Sobre el poble. -Però, què és el poble? I així prosseguia l'anàlisi dels antagonistes. Cap a finals del període de Sàmara circulava entre la joventut un manuscrit d'Ulianov titulat: *Discussió entre un socialdemòcrata i un populista*, que, suposem, presentava un resum, en forma de diàleg, de les controvèrsies de Sàmara. Malauradament, aquesta obra s'ha perdut.

Vladimir discutia amb passió, com tot allò que feia, però mai de manera desordenada ni a l'atzar. No es llançava de cap al tumult, no interrompia, no tractava de cridar més fort que els altres; fins i tot quan l'ofegava la indignació, deixava que s'expliqués el seu adversari, captant amb vivacitat els punts febles i llançant-se després a l'atac amb meravellosa fogositat. No obstant això, ni fins i tot en els colps més violents assestats pel jove polemista hi havia res personal. Es batia contra les idees, o bé expressava una manera més conscient de tractar-les, sense tocar l'home per a res. Els adversaris havien de callar. Així com no interrompia els altres, tampoc permetia que l'intromperen, com en el joc d'escacs mai retirava les seues peces i no permetia que ho feren els altres.

Resulta estranya l'afirmació de Maria Ulianova, segons la qual la tímidesa de Vladimir era una característica de família. La falta de visió psicològica que es palesa en nombrosos testimonis de la germana menor obliga a prendre'ls amb prudència, sobre tot perquè resulta natural, en el cas present, el desig de trobar en Lenin el major nombre possible de característiques de família. És cert que la fotografia de 1890, que ja coneixem, sembla indicar efectivament una lluita entre la tímidesa i una seguretat que encara no es desenrotlla. Podria dir-se que el jove se sent intimidat davant el fotògraf, o que li fa una concessió contra la seua voluntat, així com, trenta anys després, Lenin se sentirà incòmode en dictar a una secretària les seues lletres i articles. Si açò és "tímidesa", en tot cas no conté ni sentiment de feblesa ni excés de sensibilitat, sinó que serveix per a dissimular la força. El seu objecte és protegir el seu món interior de contactes massa immediats i de familiaritats indiscretas. Entre els diversos membres d'una família, una característica especial no sols pot presentar grans variants, sinó també transformar-se en la contrària. La tímidesa d'Alexandre, observada per tots els que el rodejaven, conforma perfectament amb tot el conjunt de la seua naturalesa reprimida i abstreta. Alexandre se sentia clarament incòmode de la seua superioritat, quan se n'adonava. Però era precisament aquesta característica la que l'allunyava del seu germà menor, el qual, sense vacil·lar, manifestava la seua preponderància sobre els altres. Fins i tot es podria dir que la naturalesa agressiva de Vladimir, quant a la seua completa subordinació a la idea i la falta absoluta de vanitat personal, l'alliberava, en una certa forma, dels frens impostos per la tímidesa. En tot cas, si algunes vegades, sobretot en els seus anys juvenils, un sentiment restrictiu s'apoderava d'ell, no era per si mateix, sinó pels altres, per la banalitat dels seus interessos, la vulgaritat de les seues bromes o, senzillament, per la seua ximpleria. Samailov ens ha mostrat a Vladimir en un cercle nou per a ell: "Parlà poc, però no per la tímidesa que podria haver sentit en un medi desconegut." Al contrari, la seua presència obligava els altres a mantenir-se en guàrdia; les persones inclinades a la desimboltura es mostraven prudents, si no és que tallades.

La germana major ens conta com els companys es contenien en presència d'Alexandre, "com s'averonyien de dir davant d'ell ximpleries i com es giraven sempre cap a ell, a la cerca de la seua opinió". Qualsevol que haja estat el contrast entre els germans per la seua naturalesa, Vladimir, en aquest aspecte, actuava sabré els altres "com Satxa", obligant-los a elevar-se per damunt de si mateixos. Semenov escriu: "Vladimir Ilitx, des de la seua joventut, s'allunyà de tota bohèmia [...] i en la seua presència, tots els que érem del cercle de Skliarenko ens reprimíem [...] Davant ell era impossible qualsevol conversa frívola a qualsevol acudit groller." Que inapreciable testimoni! És possible que Vladimir es valgués

d'algunes expressions plebees en una disputa, o en jutjar algun dels seus enemics, però no es permetia mai una al·lusió vil, un acudit trivial, una anècdota pornogràfica, tan habituals entre la joventut masculina. No perquè s'imposés a aquest respecte regles d'ascetisme, sinó perquè aquest "amoral" no tenia necessitat del fuet transcendental; tampoc se devia al fet que, per naturalesa, fos indiferent als altres aspectes de la vida, a banda de la política. No, res d'allò humà li era estrany. Cert que no posseïm cap narració respecte a l'actitud del jove Ulianov envers les dones. Probablement haja fet algunes vegades la cort a alguna jove, i que haja quedat enamorat d'ella, ja que no per casualitat es posava a cantar *Els ullets encantadors*, ocultant la seua emoció amb una màscara d'ironia. Però, encara que no es coneguem els detalls, pot dir-se amb seguretat que Vladimir, des de la seua joventut, servà sempre una actitud pura envers la dona. I no es pot atribuir a fredor de temperament aquesta característica gairebé espartana de la seua personalitat moral. Al contrari, el fons de la seua naturalesa era apassionat. Però es completava amb... la castedat, ja que ens és difícil trobar una altra paraula. La combinació orgànica d'aquests dos elements, temperament apassionat i castedat, exclou per si mateixa tota idea de cinisme. Per a ésser superior als altres, Vladimir no tenia cap necessitat de les cadenes de la moral; li bastava amb sentir una repulsió orgànica envers la baixesa i la trivialitat.

El mateix Vodovosov certifica que, al cercle marxista de Sàmara, Vladimir era "una autoritat indiscutible, i era quasi tan idolatrat com en la seua família", tanmateix que molts foren de més edat que ell. "La seua autoritat al cercle era indiscutible", confirma Semenov. Lal-laianz escriu que Ulianov, a qui trobà un any després de la seua disputa amb Vodovosov, el conquerí immediatament. "En aquest home de vint-i-tres anys es combinen de la manera més sorprenent la senzillesa, la delicadesa, l'alegria de viure i la passió, d'una banda, amb la solidesa i la profunditat de coneixements, a més d'una lògica implacable en l'argumentació... per l'altra". Immediatament després de la seua primera trobada, es felicita Lal-laianz d'haver escollit Sàmara com a lloc de residència vigilada.

És privilegi dels escollits causar judicis tan contradictoris. Ulianov, fins i tot des dels seus anys juvenils, no es queixava de la parcialitat dels altres, ja que els sentiments que inspirava als altres clarament eren el reflex del seu pròpia parcialitat. L'individu no era per a ell un objectiu en si mateix, sinó un instrument. "En la seua actitud envers la gent [comenta Semenov] es palesaven clarament vives diferències. Amb els camarades als qui considerava els seus partidaris, discutia amb dolçor i bromejava amb bon humor... Però quan s'adonava que un contradictori era representant d'una altra tendència... era inexorable en la polèmica. Atacava l'adversari sobre els punts més sensibles i no es mesurava en les seues expressions." Per a comprendre Lenin té una gran importància aquesta observació d'un dels companys dels seus anys juvenils.

Era "parcial", doncs que la seua actitud utilitària envers els altres provenia de les fonts més profundes de la seua naturalesa, dirigida completament cap a la reconstrucció del món exterior. Si en açò hi havia càlcul (i segurament l'havia, a més que amb el temps fou cada vegada més previsor i subtil) aqueix càlcul era inseparable d'un vertader sentiment. Lenin "s'enamorava" fàcilment de la gent, quan hi descobria utilitat i valor. Però no hi havia qualitat personal que pogués ablanir-lo quan es tractava d'un adversari. La seua actitud respecte a les mateixes persones es modificava bruscament segons que, en el moment donat, foren del seu bàndol o de l'oposat. Ni en els seus períodes "amorosos" ni en els d'hostilitat que els seguien, hi havia empremtes d'impressionisme, de capritx o d'ambició. Per a ell, el codi de la justícia estava format per les regles de la lluita. A açò es deuen les freqüents contradiccions que es troben fins i tot en les seues expressions impreses sobre diferents individus, i a açò es deu també que Lenin, malgrat aquestes sorprenents contradiccions, haja romàs sempre fidel a si mateix.

Els senyors individualistes declaren que la personalitat és un objectiu en si mateixa, cosa que permet que cada qual, en la vida pràctica, es conduísca, en les seues relacions amb els altres, d'acord amb els seus propis gustos o segons l'estat del seu ànim. La gran tasca històrica al servei de la qual es dedicà el nostre "amoral" ennoblí la seua actitud envers els altres; en la pràctica, emprava per a jutjar-los la mateixa mesura que emprava per a si mateix. La parcialitat imposada pels interessos de la causa es convertia, al capdavant, en una imparcialitat superior, i aquesta rara qualitat (vertader do de cap) prestà a Lenin, des dels seus anys juvenils, una autoritat sense igual.

Semenov, tres anys major que Vladimir, comentà una vegada, en una conversa general en què es tractava d'ell mateix i dels seus amics, que no es movien bé en el marxisme perquè no coneixien bé ni la història ni l'economia burgeses. Vladimir hi replicà, breument i severa: "Si això marxa malament, tot marxarà malament en general, cal estudiar." En l'esfera dels grans problemes, aquest jove senzill i alegre parlava com a amo del poder. I els altres callaven i se sumien ansiosament en silencioses reflexions.

El mateix Semenov conta amb quina seguretat i fermesa Vladimir rebutjava els arguments mal presentats pel seu cunyat Ielisarova, que havia intentat recolzar-lo en una discussió amb Vodovosov. No, no tenia res de tímid. A més, cal recordar que Ielisarova, que adorava Vladimir, igual que Vodovosov, que ja no l'estimava, eren, almenys, sis anys majors que ell. Quan es tractava d'idees sobre la revolució Vladimir no coneixia ni amariat ni parentiu, i menys fins i tot el respecte degut a l'edat.

Als vint-i-dos anys, diu Vodovosov, Ulianov "feia la impressió d'ésser un home madur i completament format, des del punt de vista polític". "Vladimir Iliix [escriu al seu torn Semenov] era un home d'opinions fermes i completament formades que, en les reunions dels cercles, es comportava amb seguretat i absoluta independència." L'estudiant P P Maslov, futur economista del partit menxevic, s'assabentà pels seus visitants, en una aldea de la província d'Ufa on vivia sota vigilància, que hi havia en Sàmara un cert Vladimir Ulianov "que també s'interessava pels problemes econòmics i que, a més a més, era un home dels més distingits pel seu talent i la seua instrucció". Quan llegí un manuscrit que li envià Ulianov (el marxisme rus en aqueixos temps, encara no tenia accés a la premsa impresa) Maslov quedà sorprès primer que res "per l'agudesia i la claredat de les fórmules" presentades per l'autor, "que revelaven un home d'opinions totalment formades".

Ja durant el període de Sàmara, l'expressió "el vell" que després seria el sobrenom de Lenin, començà, paradoxalment, a lligar-se amb la imatge del jove Vladimir. I no obstant això, no sols en aqueixa època, sinó fins al final de la seua vida, no tingué en si res de senil, amb excepció, potser, de la calvície. El que sorprenia en aquell jove era la maduresa del pensament, l'equilibri de les seues forces espirituals i la seguretat de les seues opinions. "És clar [escriu Vodovosov] que jo no poguí preveure el paper que estava destinat a exercir, però des d'aleshores jo estava convençut, i ho deia francament, que el paper d'Ulianov seria gran."

Durant aqueixos anys, la doctrina herètica havia pogut conquerir partidaris als cercles de la joventut de Sàmara i havia obtingut, en el medi radical, quelcom així com un reconeixement oficial. Encara que el populisme continuava essent el corrent dominant, hagué d'apartar-se un poc. La propaganda socialdemòcrata, en el medi universitari, estava principalment en mans de Skliarenko, jove intel·ligent, però poc dedicat. Al març de 1893 arribà a Sàmara un estudiant de Kazan, expulsat i sotmès a vigilància policíaca: era Lal-laianz, antic company de lluita de Fedoseiev, qui ràpidament es lligà en estreta amistat amb Ulianov i Skliarenko. Aquests tres joves formaren, encara que només durant alguns mesos, l'estat major del marxisme en Sàmara. Vladimir s'apartava de la tasca de propaganda. Lal-laianz diu clarament: "En Sàmara, almenys quan jo hi sojorní, ell no participava en cap cercle ni realitzava cap estudi." En canvi, la direcció general li pertanyia sens dubte. El tercet es reunia ben sovint, algunes vegades a la casa de Skliarenko, altres en alguna de les

cerveseries de Sàmara, per les que Skliarenko manifestava una predilecció excessiva. Ulianov informava els seus amics dels seus treballs, i al seu torn s'assabentava per ells dels últims esdeveniments dels cercles de Sàmara. Sovint se suscitaven discussions teòriques, i Ulianov sempre era qui deia l'última paraula. Durant l'estiu, Skliarenko fou de visita a Alakaievka, on fou molt ben rebut per tots, perquè era molt sociable i jovial, i d'allí s'emportà una provisió d'idees noves que difongué entre els seminaristes i estudiants de medicina. Tant Skliarenko com Lal-laianz foren després bolxevics notables.

Cap aqueixa època, Vladimir havia assolit conquerir completament a Preobrazenski, antic organitzador d'una comuna agrícola, amb qui recorria ben sovint, entre acalorats debats, el quilòmetre i mig que separava les dues granges. Més tard, Preobrazenski participà en l'organització socialdemòcrata de Sàmara i, molts anys després, sota el règim soviètic, administrà aqueixa hisenda de Gorki on el cap de la Rússia soviètica fou a reposar, emmalaltí i morí. Les relacions de la seua joventut ocuparen, en general, un lloc important en la vida de Lenin.

Vladimir tragué de la província del Volga tot allò que es podia traure. Cap a finals de l'hivern, de 1892-93, segons diu Ielisarova, "s'avorria a vegades profundament i aspirava a viure en un lloc de més moviment". Però com no tenia sentit sortir d'Alakaievka a l'estiu, la partida s'ajornà fins a la tardor. El germà menor finí aleshores els seus estudis al liceu i es disposava a partir vers la universitat de Moscou. Maria Alexandrovna tenia la intenció de seguir Dimitri a Moscou, com sis anys abans havia seguit Vladimir a Kazan. Havia arribat el moment de desprendre's de la família. Sant Petersburg, la més europea de les ciutats russes, atreia a Vladimir molt més que el Moscou d'aleshores, que era "una gran aldea". A més, vivint separat dels seus hi havia menys perill que l'ombra de la seua tasca revolucionària es projectés sobre el seu germà i les seues germanes.

Els últims mesos transcorreguts en Sàmara i en Alakaievka foren dedicats als preparatius de la partida. Vladimir feia resums de llibres i articles, reunia les conclusions més importants i esbossava estudis polèmics. Provava, esmolava i netejava les armes de què aviat havia de servir-se. El moviment crític que es desenvolupava als cervells de la intel·lectualitat, com el moviment més profund que agitava els sectors industrials, exigia una doctrina, un programa, un instructor. La roda de la història russa començava a girar més ràpidament. Ja era temps d'acomiar-se de Sàmara, d'Alakaievka, de l'avinguda dels til·lers. Vladimir Ulianov deixa el seu refugi perdut en un racó de la província per a trobar-se, arribat a penes al camp de batalla de la capital, dominant de forma absoluta la seua generació.

Així, entre l'execució del seu germà i la seua instal·lació a Sant Petersburg, en aqueixos sis anys, al mateix temps curts i llargs de treball incessant, es formà el futur Lenin. Encara li faltaven per recórrer grans etapes, tant exteriors com interiors; en el curs de la seua evolució es poden distingir diverses èpoques clarament delimitades. Però totes les característiques essencials del seu caràcter, de la seua concepció del món i de la seua forma d'actuar ja s'havien fixat en l'interval que es troba entre els seus dèsset i els seus vint-i-tres anys.

XV. LES ETAPES DEL DESENVOLUPAMENT

Reconstruirem les etapes més importants de la biografia del jove Lenin, sobre el fons de les etapes del desenvolupament general del país. Un racó perdut sobre els marges del Volga. La generació dels esclavistes i dels esclaus d'ahir, viva encara. L'ofensiva de *Narodnaia Volia*. L'estancament polític dels anys 80. Vladimir creix en una família patriarcal i unida d'un funcionari públic, s'instrueix i desenrotlla la seua intel·ligència sense preocupacions ni trastorns. Fins que fineix els seus estudis del liceu no se li desperta el sentit crític, després de la mort de son pare, i es dirigeix principalment contra les autoritats escolars

i contra l'Església. L'inesperat fi del seu germà major li obre els ulls als problemes de la política. La seua participació en una manifestació d'estudiants és la seua primera rèplica a l'execució d'Alexandre. La temptació de venjar el seu germà amb els mateixos mètodes emprats per ell hagué d'ésser en aqueixos temps particularment aguda. Però aleshores es trobava en el període més ombrívol de la reacció, en 1888, quan resultava impossible pensar ni tan sols en el terrorisme. Aquesta reacció no sols salva físicament Vladimir, sinó que l'empenta cap al camí de l'estudi teòric i profund.

Segueixen els anys del seu aprenentatge revolucionari: a Kazan emprèn la lectura d'*El Capital*. Però l'assimilació de la teoria del valor-treball no significa per a ell la ruptura amb la tradició de *Narodnaia Volia*; també Alexandre havia estat partidari de Marx. Primer a Kazan i després en Sàmara, Vladimir entra en contacte amb revolucionaris de la generació anterior, principalment els de *Narodnaia Volia*, com a alumne aplicat, disposat per descomptat a la crítica i a les verificacions, però no com a adversari. Si tanmateix la seua mentalitat revolucionària, prou revelada, tant a través de l'elecció de les seues relacions com per la direcció dels seus interessos intel·lectuals, no s'adherí, en aqueixa època, a cap grup polític, això demostra sense error possible, que encara no tenia cap credo polític definit, ni tan sols propi d'un jove, sinó que encara cercava el seu camí. De totes maneres, les seues investigacions partien de la tradició de *Narodnaia Volia*, que deixà una empremta notable en la seua evolució ulterior. Ja convertit en marxista militant, Vladimir continuà, durant diversos anys, servant una actitud de simpatia envers el terrorisme individual, la qual cosa el distingia clarament dels altres socialdemòcrates, i constituí la característica indubtable del període en què les idees marxistes es barrejaven encara en la seua consciència amb les seues simpaties envers *Narodnaia Volia*.

De la primavera de 1890 a la tardor de 1891, Vladimir es troba quasi totalment absorbit en la preparació dels seus exàmens. L'ardu estudi de les ciències jurídiques actuà en una certa forma com a falca externa en el procés d'elaboració de la seua concepció del món. Per descomptat, mai hi hagué una interrupció completa. En les seues hores d'esbarjo, Vladimir llegia als clàssics del marxisme, es reunia amb els seus amics, canviava opinions. I fins i tot en l'escolàstica jurídica, a través del mètode dels contrastos, provava i afermava les seues opinions materialistes. Però aquest treball crític només es realitzava marginalment. Els problemes i els dubtes que romanien sense resposta quedaven pendents per a tractar-los en moments de major llibertat. Vladimir no s'afanyava en afirmar-se. Heus aquí una confirmació indirecta, però interessant: a principis de 1891, els dos "jacobins" de Sàmara encara no havien perdut l'esperança d'atreure Ulianov a les seues files, la qual cosa significa que encara no veien en ell una figura política definida.

A finals de 1891 Vladimir obté el seu diploma i ha de prendre una decisió. No podia deixar de seduir-lo la tribuna judicial. Segons diu la seua germana, llavors pensava seriosament en dedicar-se a la professió d'advocat "que podria procurar-li més tard, mitjans d'existència". No obstant això, el corrent polític del país i també la marxa de la seua pròpia evolució el posaven davant altres tasques que el reclamaven completament. Les seues vacil·lacions no duraren molt. La professió d'advocat deixà el lloc a la política, i només fou una disfressa temporal per a aqueixa activitat. El febril estudi jurídic a què es dedicà durant any i mig deixà molt arrere la primera etapa de l'aprenentatge revolucionari i independitzà el seu pensament, respecte al passat recent dominat per la figura d'Alexandre; així sorgiren les condicions necessàries per a liquidar el període de transició. En l'hivern de l'any de la fam arribà el moment de fer un balanç definitiu. El gradual progrés del seu desenvolupament espiritual no exclou els salts bruscos, que es produïen a les capes interiors de la seua consciència.

La formació de la personalitat revolucionària de Vladimir reflecteix, en part, el viratge de les simpaties teòriques de la intel·lectualitat provincial d'esquerra i, en part, un notable

avanç sobre els altres. Des de 1891 als cercles de la joventut de Sàmara començà a interessar la teoria marxista, és a dir, precisament durant el catastròfic període de la fam. Aleshores hi havien molts que cercaven afanyosament el primer tom d'*El Capital*, però, segons diu Semenov, la majoria “es trencava les dents” en el primer capítol. Hi havia converses sobre els secrets de la dialèctica. Al jardí de la ciutat, a la vora del Volga, sobre un banc a què s’anomenava “el banc marxista”, es discutia amb passió sobre la tríade hegeliana.

La generació major de la intel·lectualitat de Sàmara entrà en efervescència. Els seus dos grups, el moderat i el radical, que havien viscut pacíficament, l’un a la vora de l’altre, al cercle de les idees conegudes i que havien pagat el seu tribut d’estimació a Marx a qui, d’altra banda, no coneixien, consideraren els primers socialdemòcrates russos com a productes d’un nefast equívoc. Els més sincers en la seua indignació eren els antics deportats, que portaren a la regió del Volga les opinions tradicionals que havien servat intactes sota el clima rigorós de Sibèria.

La fissura política esdevingué fàcilment bretxa infranquejable. Vladimir no economitava els seus sarcasmes pels ploriquejos populistes: semblava que els marxistes “no estimaven el mugic i s’alegraven de la ruïna de l’aldea”, etc. Aviat aprengué a menysprear el procediment que consistia en reemplaçar l’anàlisi de la realitat per lliçons de moral i salmòdies sentimentals. Les llàgrimes literàries, que no ajudaven en res el mugic, cremaven els ulls de la intel·lectualitat i l’impedien veure la ruta que s’obria davant ella. Els conflictes cada vegada més profunds entre els populistes i els militants de la cultura dividiren, a poc a poc, la intel·lectualitat radical de Sàmara en dos camps bel·ligerants, i donaren un to violent a les relacions personals. No és res estrany que els darrers divuit mesos, durant els quals Vladimir sortí de l’ombra, hagen donat el to als records dels seus contemporanis sobre la totalitat del període de Sàmara. El jove Lenin, tal com era en arribar al maig de 1889 a Alakaievka, en qualitat de futur propietari rural, i tal com partí de Sàmara a la tardor de 1893, sempre ha estat representat com el mateix revolucionari marxista, excloent de la seua vida l’element essencial, que era el moviment.

P. Lepetxinski, apropant-se aquesta vegada a la realitat, escriu sobre la preparació de Lenin en Sàmara: “Hi ha raons per a pensar que des de 1891 ja s’havia format, amb poques paraules, la seua concepció marxista del món”. “En els problemes d’economia política i d’història [confirma Vodovosov] sorprenen la solidesa i la diversitat dels seus coneixements sobretot tenint en compte la seua edat. Llegia de corregut l’alemany, el francès i l’anglès, coneixia molt bé *El Capital* i l’abundant bibliografia marxista (alemanya)... Es declarava marxista convençut.” Aquest bagatge intel·lectual probablement hauria bastat per a una dotzena d’individus, però el jove, sever amb si mateix, es jutjava insuficientment preparat per al treball revolucionari i no sense raó, perquè en la cadena que lliga la doctrina amb l’acció, li faltaven algunes anelles importants. A més, els fets parlen per si mateixos: si Vladimir s’hagués sentit completament preparat des de 1891, no hauria pogut quedar-se dos anys més en Sàmara.

Cert que la germana major afirma que Vladimir estava retingut en la família per l’afecte envers sa mare que, després de la mort d’Olga, havia recuperat els seus fills pel seu valor unit a la seua tendresa. Però aquesta explicació, sens dubte, no és suficient. Olga morí al maig de 189 i Vladimir no se separà de la seua família fins agost de 1893, més de dos anys després. Per consideració a sa mare podria haver ajornat la seua tasca revolucionària algunes setmanes o mesos, mentre la nova ferida hagués estat encara molt viva, però no durant anys. En les seues relacions amb els altres, sense exceptuar sa mare, no coneixia el sentimentalisme passiu. La seua vida en Sàmara no servia pràcticament de res a la seua família. Si Vladimir tingué suficient constància per a romandre tant de temps allunyat del gran camp de batalla, fou només perquè encara no havia finit el seu període d’aprenentatge.

A més de les obres fonamentals de Marx i Engels i de les publicacions de la socialdemocràcia alemanya, arribaren a la seua taula, cada vegada amb major freqüència, les publicacions estadístiques russes. Inicià els seus treballs personals per a il·luminar la realitat russa. Entre els seus temes d'estudi, el materialisme històric i la teoria del valor-treball són tractats com a instruments d'orientació política. Estudia a Rússia com futur camp de lluita i observa com estan repartides al país les principals forces combatents.

Per tal de determinar l'etapa més important en l'evolució de Vladimir Ulianov tenim un testimoni absolutament inestimable, davant el qual els biògrafs oficials gairebé sempre tanquen els ulls, perquè contradiu la llegenda. En un full d'enquesta del partit, corresponent a 1921, el mateix Lenin marca com a principi de la seua activitat revolucionària "1892-1893, Sàmara, cercles il·legals de la socialdemocràcia". D'aquesta data, que ens dóna testimoni indiscutible, se'n deriven dues conclusions: Vladimir no participà en el treball polític dels cercles de *Narodnaia Volia*, perquè altrament ho hauria esmentat en l'enquesta; no es convertí definitivament en socialdemòcrata fins a 1892, ja que en cas contrari hauria iniciat abans la propaganda pel seu partit. Les discussions i els dubtes queden així definitivament solucionats. Per imparcialitat, hem d'indicar que un investigador soviètic, col·locat per les seues funcions al capdavant de la historiografia de mausoleu (parlem d'Adoratski, director de l'Institut Marx-Engels-Lenin), arriba, sobre el punt que discutim, a una conclusió molt semblant a la nostra. "Durant els últims anys de Sàmara, 1892-1893 [escriu amb tota la circumspècció indispensable] Lenin era ja marxista, tot i que encara subsistien en ell alguns vestigis de l'esperit de *Narodnaia Volia* (una opinió particular sobre el terrorisme)". Ja podem dir definitivament adéu a la divertida llegenda segons la qual Vladimir "després de fregar-se la front" condemnà el terrorisme al maig de 1887, el dia en què rebé la informació de l'execució d'Alexandre.

Les etapes de la formació ideològica del jove Lenin, indicades anteriorment, es veuen confirmades, de manera potser inesperada, però força eloqüent, en la seua biografia de jugador d'escacs. Durant l'hivern de 1889 a 1890, Vladimir, segons conta el germà menor, "es dedicà més que mai als escacs". Com a estudiant expulsat que no era rebut en cap universitat, com a revolucionari en potència, sense programa ni direcció encara, cercava en els escacs una sortida per a la inquietud interior que li produïa el desenvolupament de les seues forces. El període següent, que durà any i mig, l'ocupà en la preparació dels seus exàmens, i els escacs passaren a segon terme. Però tornaren a ocupar un lloc important quan, després de rebre el seu diploma, Vladimir vacil·lava en escollir la seua carrera; s'ocupava poc dels assumptes judicials però, per contra, havia trobat, en la persona del seu patró, un company de joc de primera classe. Passà encara un any i mig dedicat a la seua preparació i, a la fi, el jove marxista se sentí armat per a la lluita. Sense temor es pot admetre el testimoni de Dimitri sobre aquest punt ja que ell mateix era un aficionat apassionat i seguia amb atenta mirada l'afició del seu germà major envers aquest joc.

A Kazan, quan Vladimir encara cercava un auditori, tractà de fer partícip a la seua germana major de les idees que havia tret de la lectura de Marx. La temptativa no donà resultat i Anna prompte perdé les empremtes dels estudis científics del seu germà. No sabem quan es féu amb el primer tom d'*El Capital*. En tot cas, no fou durant la seua curta estada a Kazan. Posteriorment sorprengué tots amb la seua capacitat per a llegir ràpidament, captant al vol l'essencial. Però havia desenrotllat aquesta habilitat sabent, quan era necessari, llegir molt lentament. En cada nou terreny començava per familiaritzar-se amb les bases sòlides i així prosseguia, com un consciencios constructor. Servà fins al final de la seua vida la capacitat de rellegir diverses vegades un llibre o un capítol indispensable i important. No apreciava realment més que els llibres que mereixen que se'ls torne a llegir.

Malauradament no hi ha ningú que ens diga com seguí Lenin l'escola de Marx. No s'han servat més que algunes impressions superficials i molt incompletes. "Passava dies

sencers [diu Iasneva] estudiant Marx, redactant resums, copiant extractes, prenent notes. Llavors era molt difícil arrancar-lo del seu treball”. No han arribat fins a nosaltres els seus resums d’*El Capital*. Basant-nos únicament en els seus quaderns d’estudi dels anys següents, podem reconstruir en part la tasca d’aquest jove atleta sobre Marx. Ja des que estudiava al liceu, Vladimir començava sempre les seues composicions després d’haver elaborat el pla de les mateixes, que completava amb arguments i cites. En aquest procés de creació es palesava una qualitat que Ferdinand Lassalle ha denominat, amb raó, la força psíquica del pensament. En l’estudi, quan no es tracta d’una memorització mecànica, hi ha també un acte creador, però de tipus invers. Fer el resum de l’obra d’un altre significa posar al descobert l’esquelet lògic, desposseint-lo de proves, d’il·lustracions i de digressions. Vladimir avançava per aquest difícil camí amb tensió apassionada i alegre, resumint cada capítol llegit, a vegades en una sola pàgina, meditant i verificant l’estructura lògica, les transicions dialèctiques i els termes. En prendre possessió del resultat, assimilava el mètode. Analitzava les etapes del sistema d’un altre com si l’edifiqués de nou. Tot es tancava sòlidament en aquell cap meravellós datat, sota la potent cúpula del crani. Ja mai s’apartà en la seua vida de la terminologia politicoeconòmica russa, assimilada o elaborada per ell durant el període de Sàmara. I açò, no sols per obstinació, encara que la tossuderia intel·lectual fos una de les seues característiques essencials, sinó perquè, des dels primers anys, havia realitzat una elecció perfectament calculada, meditant cada terme en tots els seus valors i gravant-lo en la seua consciència sobretot un cicle de conceptes. Els toms primer i segon d’*El Capital* foren els manuals fonamentals de Vladimir en Alakaievka i en Sàmara; el tercer tom encara no havia aparegut; el vell Engels a penes estava posant en ordre els escrits de Marx. Vladimir havia estudiat tan bé *El Capital* que sabia descobrir en ell noves idees cada vegada que recorria el llibre de nou. Des del període de Sàmara aprengué, segons una expressió que se li ocorregué més tard, a “celebrar consell” amb Marx.

Davant els llibres del mestre no cabien ni la impertinència ni la ironia d’aquest esperit insaciable que era capaç d’arribar al més elevat grau de patetisme de la gratitud. Per a Vladimir arribà a ésser no sols una necessitat, sinó una delícia seguir el desenrotllament el pensament de Marx, sentir la pressió irresistible, descobrir, davall les frases o els comentaris incidentals, rutes derivades de noves deduccions, convèncer-se cada vegada més de l’exactitud i de la profunditat d’un sarcasme i inclinar-se amb reconeixement davant un geni inflexible amb si mateix, Marx mai tingué lector millor, ni més atent i més coincident amb el seu pensament, tampoc deixeble més perspicaç ni més agraït.

“Per a ell, el marxisme no era una convicció sinó una religió [escriu Vodovosov]. Se sentia en ell [...] aqueix grau de convicció que [...] és incompatible amb el coneixement realment científic”. Per al filisteu no hi ha més sociologia científica que aquella que li deixa intacte el dret de dubtar. Certament, Ulianov, segons diu Vodovosov, “s’interessava molt per les objeccions que s’oposaven al marxisme, les estudiava i hi reflexionava”, però tot això, “no a fi de cercar la veritat” sinó només per a descobrir en aqueixes objeccions algun error “de l’existència de les quals estava persuadit per anticipat”. Hi ha quelcom de cert en aquest comentari: Ulianov havia pres possessió del marxisme com d’una deducció que procedia d’una evolució anterior del pensament humà; després d’haver assolit el grau superior, no volia descendir a l’inferior; defensava amb energia indomable allò que havia meditat i verificat quotidianament; i considerava amb desconfiança preconcebuda les temptatives dels contraris ignorants i dels erudits mediocres per a reemplaçar el marxisme per alguna altra teoria més còmoda.

Al terreny de la tecnologia o de la medicina, la rutina, el diletantisme i els sortilegis són menyspreats, amb molta raó. Però al terreny de la sociologia es presenten a cada moment com a manifestacions de la llibertat d’esperit científic. Aquell per a qui la teoria no constitueix més que una diversió de l’esperit, passa fàcilment d’una revelació a una altra o, el

que és encara més freqüent, se satisfà amb un poc de cada revelació. Però aquell per a qui la teoria és un mitjà per a dirigir l'acció, és infinitament més exigent, més sever i més equilibrat. Un escèptic de saló pot fer burla impunement de la medicina, però el cirurgià no pot viure en una atmosfera d'incertesa científica. Com més necessitat té el revolucionari de recolzar la seua acció sobre la teoria, més intransigent és per a defensar-la. Vladimir Ulianov menyspreava el diletantisme i odiava els xarlatans. En el marxisme apreciava, primer que res, l'autoritat disciplinada del mètode.

En 1893 aparegueren els últims llibres de V. Vorontsov (V V) i de N. Danielson (Nikolai-on). Els dos economistes populistes demostraren, amb una fermesa digna d'enveja, la impossibilitat del desenvolupament burgès en Rússia, precisament en l'època en que el capitalisme rus es disposava a prendre un vol particularment vigorós. És poc probable que els populistes marcits d'aleshores hagen llegit les tardanes revelacions dels seus teòrics amb tanta atenció com el jove marxista de Sàmara. Ulianov tenia necessitat de conèixer als adversaris no sols per a lliurar-se a refutacions literàries. Cercava primer que res una certesa íntima en què recolzar-se per a la lluita. És cert que estudiava la realitat amb un esperit de polèmica, dirigint llavors totes les seues deduccions contra el populisme que s'havia sobreviscut a si mateix, però la polèmica pura mai fou tan estranya per a ningú com per a aquest futur autor de vint-i-set toms d'escrits de polèmica. Necessitava conèixer la vida tal com és.

Quan més de prop abordava els problemes de la revolució russa i com més s'instruïa en els escrits de Plekhanov, més estimació adquiria envers el treball crític realitzat per aquest últim. Els recents falsificadors de la història del bolxevisme parlen d'una "generació espontània del marxisme al terreny rus, que estava privat de la influència directa del grup de l'emigració i de Plekhanov" (Presniakov), i s'hauria d'agregar-hi: també del mateix Marx, l'emigrat per excel·lència; i consideren Lenin com el fundador d'aqueix marxisme domèstic, vertaderament rus, del qual havien de procedir posteriorment la teoria i la pràctica del "socialisme en un sol país".

La doctrina de la generació espontània del marxisme, com a "reflex" directe del desenvolupament capitalista de Rússia, no és més que una detestable caricatura del marxisme. Els processos econòmics no es reflecteixen en una consciència "pura" que serva tota la seua ignorància natural, sinó en la consciència històrica, enriquida amb totes les conquestes del passat humà. La lluita de classes en la societat capitalista només menar al marxisme, a meitat segle XIX, perquè trobà ja preparat un mètode dialèctic, com a compendi i coronament de la filosofia clàssica alemanya, de l'economia política anglesa d'Adam Smith i de David Ricardo i de les doctrines revolucionàries i socialistes franceses, edificades després de la gran revolució. Així, doncs, el caràcter revolucionari del marxisme s'aferma en les seues mateixes fonts. El desenvolupament del poder dels kulaks sobre el Volga i de la metal·lúrgia en els Urals eren totalment insuficients per a permetre l'elaboració independent que menés al mateix resultat científic. No per casualitat el Grup de l'Emancipació del Treball nasqué en l'estranger; el marxisme rus no veié la llum com a producte automàtic del capitalisme rus, alhora que el sucre de remolatxa i el cotó (per a la fabricació del qual, d'altra banda, fou necessari importar maquinària) sinó com una complexa combinació de tota l'experiència de la lluita revolucionària russa amb la teoria del socialisme científic, nascuda a occident. Sobre les bases col·locades per Plekhanov, s'alçà la generació marxista dels anys 90.

Per tal d'apreciar l'aportació històrica de Lenin no cal presentar les coses com si, des dels seus primers anys, hagués hagut de desmuntar una terra verge, amb el seu propi aladre. "Quasi no existien obres teòriques de conjunt [escriu Ielisarova, com Kamenev i altres]; havia d'estudiar les obres de primera mà i alçar sobre elles les seues deduccions." Res podria ofendre més la consciència científica de Lenin que dir que no havia pres en compte els treballs dels seus antecessors i els seus mestres. És fals que a principis dels anys 90 manqués

el marxisme rus d'obres de conjunt. Les publicacions del Grup de l'Emancipació del Treball constituïen una enciclopèdia succinta de la nova tendència. Després de sis anys d'una lluita brillant i heroica contra els prejudicis de la intel·lectualitat russa, Plekhanov proclamà en 1889, al congrés internacional socialista celebrat a París, que: "El moviment revolucionari de Rússia no pot triomfar més que com a moviment revolucionari obrer. No hi ha ni pot haver-hi per a nosaltres una altra alternativa." Aquestes paraules contenien la síntesi més important de totes les idees generals de l'època precedent, i fundant-se sobre aquestes idees generals d'un "emigrat", es preparà Vladimir Ulianov a la vora del Volga.

Vodovosov diu en els seus records: "Lenin parlava amb profunda simpatia de Plekhanov, principalment tractant-se de la publicació *Les nostres diferències*". La simpatia s'ha d'haver palesat vivament, perquè Vodovosov haja pogut servir el record durant més de trenta anys. La força principal de *Les nostres diferències* rau en el fet que els temes de política revolucionària són tractats en estreta relació amb la concepció materialista de la història i amb l'anàlisi de la política econòmica russa. D'aquesta manera, els primers atacs d'Ulianov contra els populistes en Sàmara van lligats íntimament a la seua calorosa acceptació del treball del fundador de la socialdemocràcia russa. Després de l'obligació que sentia envers Marx i Engels, Vladimir se sentia agraït abans que res a Plekhanov.

A finals de 1922, Lenin escrigué incidentalment respecte als principis dels anys 90: "El marxisme, com a tendència, començava a desenrotllar-se sortint a l'encontre de la tendència socialdemòcrata proclamada molt abans en Europa occidental pel Grup de l'Emancipació del Treball". En aquestes línies que resumeixen la història del desenvolupament de tota una generació, es troba continguda una part de l'autobiografia del mateix Lenin: en haver començat per adoptar la tendència marxista, com a doctrina econòmica i històrica, esdevingué socialdemòcrata sota la influència de les idees del Grup de l'Emancipació del Treball que avançava en molt al desenvolupament de la intel·lectualitat russa. Només els pobres d'esperit poden pensar que exalten Lenin, atribuint-li a son pare, el conseller d'estat Ulianov, opinions revolucionàries de les que mai fou partidari i, al mateix temps, disminuint el paper revolucionari de l'emigrat Plekhanov, a qui el mateix Lenin considerava com a son pare espiritual.

A Kazan, en Sàmara, en Alakaievka, Vladimir se sentia, primer que res, deixeble. Però, així com els grans pintors des de la seua joventut manifesten la independència del seu pinzell tanmateix que copien els quadros dels vells mestres, Vladimir Ulianov aportava al seu aprenentatge una facultat d'investigació i d'iniciativa tan brillant, que és difícil distingir allò que assimilava dels altres d'allò que elaborava per si mateix. Durant l'últim any de la seua preparació en Sàmara, aquesta línia de demarcació s'esborra totalment: el deixeble esdevé investigador.

Naturalment la controvèrsia amb els populistes mena a plantejar el problema de l'avaluació dels processos concrets: continua el capitalisme desenvolupant-se en Rússia, sí o no? Els diagrames representen les xemeneies de les fàbriques, i els obrers de la indústria adquireixen una significació tendenciosa, així com les taules que registren la segregació de la classe camperola. Per a determinar la dinàmica del procés calia comparar les xifres presents amb les d'abans. Així, l'estadística econòmica esdevingué la ciència de les ciències. Les columnes de xifres contenien la clau dels misteriosos destins de Rússia, de la seua intel·lectualitat i de la seua revolució. El recompte de cavalls realitzat periòdicament per l'administració militar havia de respondre a aquesta pregunta: qui és més fort, Marx o la comunitat camperola russa?

El contingut estadístic dels primers treballs de Plekhanov no podia ésser molt abundant; l'estadística dels zemstsvos, d'un valor únic per a l'estudi de l'economia de l'aldea, no es desenrotllà més que en el curs dels anys 80; a més, les publicacions que es feien no eren accessibles per a un emigrat quasi completament aïllat de Rússia durant aqueixa

època. No obstant això, Plekhanov indicà sense equivocar-se la direcció general que hauria de seguir l'elaboració científica de les dades estadístiques. Els primers estadístics de la nova escola seguiren aqueixes direccions. El professor nord-americà d'origen rus, M A Gurvitx, publicà en 1886 i en 1892 dos assajos sobre l'aldea russa, que Vladimir Ulianov aprecià molt i li serviren en la seua instrucció. Mai perdia ocasió d'esmentar agraït els treballs dels seus predecessors.

Durant l'últim any i mig que passà en Sàmara, els anuaris estadístics ocupaven el lloc d'honor en l'escriptori de Vladimir. La seua gran obra sobre el desenvolupament del capitalisme rus no aparegué fins a 1899. Però fou precedida per un bon nombre d'estudis preparatoris d'ordre teòric i estadístic, l'elaboració dels quals ja havia estat iniciada en Sàmara. Segons el registre de la biblioteca de Sàmara corresponent a l'any de 1893, que s'ha servat per casualitat, pot veure's que Vladimir no descurà cap publicació relacionada amb aquest tema, ja es tractés d'estadístiques oficials o d'assajos econòmics dels populistes. Redactava resums de la major part dels llibres i articles, i comentava els més importants entre els seus camarades i acostats.

La primera obra de Vladimir Ulianov que ens ha arribat fou escrita durant els últims mesos de la seua estada en Sàmara; resumeix un llibre d'un cert Postnikov, que acabava d'aparèixer; l'autor era un exfuncionari del govern, dedicat a l'economia camperola en el sud de Rússia. El tema central d'aquest article era la il·lustració estadística de la segregació de la classe camperola i de la proletarització de les seues capes més febles (processos particularment avançats en el sud de país), i demostra que el jove autor sabia manejar brillantment les dades estadístiques i tenia gran capacitat per a descobrir, darrere dels detalls, la imatge del conjunt. La revista de distribució legal a què fou enviat aquest article, escrit en un to prudent i eixut, el refusà, probablement a causa de la seua tendència marxista, tot i que l'autor s'abstingué d'entaular una polèmica oberta amb els populistes. Una còpia de l'article, lliurada a l'estudiant Mickiewicz, li fou confiscada durant un escorcoll i se servà als arxius de la gendarmeria, on fou descoberta en 1923 i a la fi impresa, trenta anys després que s'escrigués. Amb aquest article s'inicien actualment les *Obres Completes* de Lenin.

Es prepara aleshores a convertir-se en escriptor, renunciant a treballar com a advocat? És dubtós que haja pensat que la professió d'escriptor podia servir com a finalitat de la seua vida. És cert que era un "doctrinari" convençut, és a dir, que des dels seus primers anys compregué que, així com és impossible observar sense telescopi els cossos celests o sense microscopi els bacteris, també calia mirar la vida social a través de la lent de la doctrina. Però, en un ordre diferent, sabia considerar la doctrina a través dels fragments de la realitat. Sabia observar, interrogar, escoltar, espionar la vida i els homes. I realitzava aquest complicat treball amb la mateixa naturalitat amb què respirava. És possible que, sense tenir-ne encara consciència, es preparava per a ésser no un teòric ni un escriptor, sinó un cap.

Des de Kazan començà a assistir a l'escola dels revolucionaris de la generació precedent, col·locats sota vigilància policíaca ja que havien tornat del desterrament. Entre ells, hi havia molts esperits simples, que s'havien detingut en el seu desenvolupament i raonaven superficialment. Però havien vist, escoltat, viscut, allò que la nova generació no coneixia, i açò els feia representatius de la seua classe. La jacobina Iasneva, nou anys major que Vladimir, escrigué: "M'admiraven l'atenció i la serietat amb què Vladimir Iilitx escoltava els records ingenus, però a vegades interessants, de V Witten, vella militant de *Narodnaia Volia*, dona de Livanov". Altres, que no passaven de la superfície, només es fixaven en les dades curioses, però Vladimir, separant l'inútil, recollia el principal. Era com si, en una certa forma, sostingués dues converses; una obertament, que no depenia només d'ell, sinó també de l'interlocutor, i en la qual necessàriament hi havia molt de superflu i una altra, en secret, molt més important, dirigida només per ell. Les pupil·les dels seus ulls oblics brillaven i reflectien, ja una, ja l'altra d'aquestes converses. Quasi el contrari de Iasneva conta Semenov: "Vladimir

Ilitx es comptava entre les relacions dels Livanov, però no freqüentava les seues reunions i escoltava amb gran atenció allò que li contaven dels xarlatanismes dels vells”. Aquesta aparent contradicció s’explica pel fet que Semenov es refereix a un període posterior si fa o no fa d’un any. Vladimir freqüentà els vells mentre pogué aprendre quelcom d’ells. No estava en el seu caràcter discutir debades repetint sempre els mateixos arguments i irritant-se. Quan sentí que el capítol de les informacions personals havia acabat, el tancà amb energia. Es necessitava ésser molt amo de si mateix per a poder actuar d’aquesta manera; i a Vladimir no li mancava aquesta qualitat. Però, encara que ja no freqüentava als Livanov, no deixava d’interessar-se pel que succeïa al camp contrari; la guerra exigeix informacions, i Vladimir feia ja la guerra als populistes. Escoltava amb gran atenció les narracions, millor fins i tot els informes d’aquells dels seus partidaris que disposaven de més temps. El jove de vint-i-dos anys palesa ja en aquesta actitud, pel que es refereix a les relacions personals, els trets de subtileza en les maniobres que trobarem després en tota vida política. No és menys important, per a tenir idea de la fisonomia espiritual del jove Lenin, senyalar l’amplitud del seu camp d’observació. Els intel·lectuals radicals, en la seua gran majoria, vivien en cercles, fora dels quals el món els era estrany. Vladimir no coneixia aquestes fronteres. Els seus interessos es distingien per la seua extrema diversitat, però servava, alhora, la facultat de la més profunda concentració. Estudiava la realitat onsevulla que la trobés. Així, la seua atenció passà dels populistes al poble. La província de Sàmara era totalment camperola. Els Ulianov passaren cinc estius en Alakaievka. Però Vladimir no es dedicà a fer propaganda entre els camperols i açò no perquè la vigilància que s’exercia sobre ell el tingués paralitzat en un racó de l’estepa, sinó perquè es lliurà a contemplar l’aldea amb una gran atenció, verificant els càlculs de la teoria, sobre la matèria viva.

Les seues relacions personals amb els mugics, després de la seua breu explotació agrícola, és cert que foren insuficients i esporàdiques; però ell sabia dirigir l’atenció dels seus amics cap als punts més importants i utilitzar les observacions dels altres. Un dels seus íntims, Skliarenko, era escrivent del jutge de pau Samoïlov que, fins que s’establiren els caps dels zemstvos, estava constantment ocupat en els processos dels mugics. Ielisarova provenia de camperols de Sàmara i servava relacions amb la gent de la seua aldea. Interrogar Skliarenko o fer parlar el mateix jutge, anar amb el seu cunyat a Bestuievka, aldea natal d’aquest últim, per a conversar durant hores amb el kulak astut i suficient que era el seu germà major, constituïen per a Vladimir un inesgotable manual d’economia política i de psicologia social. Vladimir atrapava al vol les paraules, sabia empentar insidiosament l’interlocutor perquè continués parlant, escoltava amb intel·ligència, fixava en ell els seus ulls brillants, i a vegades reia a riallades, a la manera de son pare, fent el cos cap enrere. El kulak se sentia afalagat per parlar dels seus assumptes amb una persona instruïda, jove advocat, fill de la Seua Excel·lència, encara que havia d’admetre que no sempre se sabia exactament de què reia aquell alegre conversador, mentre prenia la seua tassa de te calent.

Evidentment Vladimir havia heretat del pare habilitat per a conversar fàcilment amb persones de totes les categories socials i de diversos nivells. Sense avorrir-se, sense empenyar-se, ben sovint sense un desig preconcebut, gràcies a una curiositat insaciable i a una intuïció gairebé infal·lible, sabia traure de cada interlocutor allò que necessitava. Per això podia escoltar alegrement quan altres s’avorrien, i cap dels qui el rodejaven endevinava que, darrere d’aqueixa xerrada enutjosa, s’amagava un enorme treball subconscient. Recollia i escollia les impressions; els arxius de la seua memòria s’omplien d’un inestimable material format per fets insignificants, però que servien per a la verificació de les grans generalitzacions. Així anaven desapareixent les barreres entre el llibre i la vida, i Vladimir, ja des d’aleshores, començà a servir-se del marxisme, com el fuster se serveix de la serra i del destral.